РЕСПУБЛИКА ТАТАРСТАН

С О В Е Т
Нижнекамского муниципального района

423570, г.Нижнекамск, пр.Строителей,12
факс (8555) 41-70-00, тел.42-41-41

ТАТАРСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ

Түбән Кама муниципаль районы
С О В Е Т Ы

423570, Түбән Кама шәһәре, Төзүчеләр пр., 12
факс (8555) 41-70-00, тел.42-41-41

Р Е Ш Е Н И Е **К А Р А Р**

№ 25 **2018 елның 21 феврале**

Татарстан Республикасы Түбән Кама муниципаль районының Ширәмәт авыл җирлеге төзелешен проектлауның җирле нормативларын раслау турында

Түбән Кама муниципаль районы Советы Россия Федерациясе шәһәр төзелеше кодексының 29.4 статьясы нигезендә

КАРАР БИРӘ:

1. Татарстан Республикасы Түбән Кама муниципаль районының Ширәмәт авыл җирлеге төзелеше проектының җирле нормативларын расларга.

2. Әлеге карарны Түбән Кама муниципаль районының рәсми сайтында бастырып чыгарырга.

3. Әлеге карарның үтәлешен тикшереп торуны төзелеш, җир төзелеше, торак-коммуналь хуҗалык һәм транспорт буенча даими комиссиягә йөкләргә.

Түбән Кама муниципаль
районы Башлыгы А.Р.Метшин

Түбән Кама муниципаль районы

Советының
2018 елның 21 февралендәге
25 номерлы карарына
кушымта

ТАТАРСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ТҮБӘН КАМА МУНИЦИПАЛЬ РАЙОНЫ ШИРӘМӘТ АВЫЛ ҖИРЛЕГЕ ТӨЗЕЛЕШЕ ПРОЕКТЫНЫҢ ҖИРЛЕ КҮРСӘТКЕЧЛӘРЕ

Кереш

Түбән Кама муниципаль районының Ширәмәт авыл җирлеге төзелешен проектлаштыруның җирле нормативлары (алга таба - нормативлар) җирлек үсешенең иминлеген һәм тотрыклылыгын шәһәр төзелеше чаралары белән тәэмин итүгә, халык сәламәтлеген саклауга, табигать ресурсларын һәм әйләнә-тирә мохитне саклауны, мәдәни мирас объектлары һәм мәдәни мирас объектлары билгеләренә ия булган объектларны саклап калуга, территорияләрне табигый һәм техноген характердагы уңайсыз йогынтылардан саклау, шулай ук Россия Федерациясенең һәм Татарстан Республикасының билгеле бер законнарында гражданнарның, инвалидларны һәм халыкның аз мобиль төркемнәрен кертеп, социаль гарантияләрен гамәлгә ашыру өчен шартлар тудыруга, социаль һәм мәдәни-көнкүреш хезмәт күрсәтү һәм транспорт инфраструктурасын һәм төзекләндерү объектлары белән тәэмин итүгә юнәлдерелгән.

Нормативларның төп максаты - шәһәр төзелешен планлаштыру белән территорияне үстерүне социаль-икътисадый планлаштыруның үзара бәйләнешен, килештерелүен тәэмин итү. Нормативлар шулай ук территориаль планлаштыру документларының, шәһәр төзелешен зоналаштыру документларының һәм территорияне планлаштыру документларының сыйфатын бәяләү критерие булып тора.

Әлеге нормативлар гамәлдәге федераль нормаларның төп нигезләмәләрен конкретлаштыралар һәм үстерәләр.

Әлеге нормативлар Россия Федерациясе һәм Татарстан Республикасы законнары нигезендә эшләнгән.

Нормативларда кеше яшәешенең уңай шартларын тәэмин итүнең минималь исәпләү күрсәткечләре (шул исәптән социаль һәм коммуналь-көнкүреш билгеләнешендәге объектлар, мондый объектларның халык өчен (инвалидларны да кертеп), инженер-транспорт инфраструктурасы объектлары, территорияне төзекләндерү) бар.

Нормативлар Россия Федерациясе шәһәр төзелеше кодексы, 2003 елның 6 октябрендәге 131-ФЗ номерлы Федераль закон таләпләре нигезендә эшләнгән «Россия Федерациясендә җирле үзидарәне оештыруның гомуми принциплары турында» “Татарстан Республикасында шәһәр төзелеше эшчәнлеге турында” 2010 елның 25 декабрендәге 98-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законы, җирлекнең табигый-климатик, социаль, икътисадый, милли һәм территориаль үзенчәлекләрен исәпкә алып, статистик һәм демографик белешмәләр нигезендә. нормативларны раслау һәм аларга үзгәрешләр кертү Россия Федерациясе һәм Татарстан Республикасы законнары таләпләре нигезендә гамәлгә ашырыла.

1. Куллану өлкәсе

1.1. Әлеге нормативлар җирлекне проектлауга кагыла һәм аны планлаштыруга һәм төзүгә төп таләпләрне үз эченә ала.

1.2. җирлек территориясендә шәһәр төзелешен нормалаштыру объектлары: функциональ зоналар: торак, иҗтимагый-эшлекле, җитештерү, рекреацион зоналар, инженерлык һәм транспорт инфраструктурасы зоналары, махсус билгеләнештәге, авыл хуҗалыгы файдалануындагы зоналар;

мәдәни мирас объектлары билгеләренә ия тарихи-мәдәни мирас объектларын урнаштыру зоналары;

социаль хезмәт күрсәтү учреждениеләре һәм предприятиеләре челтәре; транспорт һәм инженерлык инфраструктурасы объектлары.

Җирлек территориясендә шәһәр төзелешен нормалаштыру объектларының урнашуы территориаль планлаштыру схемасы, генераль план, җирдән файдалану һәм төзелеш кагыйдәләре һәм территорияләрне планлаштыру проектлары нигезендә билгеләнә.

1.3. Территориаль планлаштыру документларын, җирдән файдалану һәм төзелеш проектлары һәм территорияне планлаштыру документларын эшләгәндә түбәндәгеләрне үтәргә кирәк:

конкрет мохит районнары өчен дифференциацияләнгән территориядән файдалануның интенсивлыгы;

мәдәни мирас объектларын, мәдәни мирас объектлары билгеләренә ия булган объектларны саклау һәм тарихи планлаштыруны һәм төзелешне саклап калу таләпләре;

әйләнә-тирә мохитне һәм табигать комплексы территорияләрен саклау таләпләре; санитария-гигиена нормалары һәм янгын куркынычсызлыгы таләпләре;

инвалидлар һәм халыкның аз мобиль төркемнәре өчен шәһәр төзелеше объектларыннан файдалану таләпләре.

1.4. Әлеге нормативлар территориаль планлаштыру документлары проектларын, шәһәр төзелешен зоналаштыру документларын һәм территорияне планлаштыру документларын әзерләгәндә, шулай ук күрсәтелгән документларга үзгәрешләр керткәндә кулланыла.

Нормативлар капиталь төзелеш объектлары өчен функциональ зоналар чикләрен, җир кишәрлекләре күләмнәрен, җирле әһәмияттәге капиталь төзелеш объектларын планлаштырып урнаштыру зоналары күләмнәрен, объектларның мөмкин булу радиусларын билгеләгәндә проект оешмалары тарафыннан исәпкә алына.

1.5. Шәһәр төзелешен проектлау нормативлары территориаль планлаштыру документлары проектларын районның җирле үзидарә органнары белән килештергәндә исәпкә алына.

1.6. Нормативлар халык тарафыннан да, башка кызыксынган субъектлар да генераль план проекты буенча гавами тыңлаулар уздырганда, җирдән файдалану һәм төзелеш алып бару кагыйдәләре проекты, территорияне планлаштыру проекты һәм территорияне планлаштыру документлары составында әзерләнгән территорияне ызанлау проекты буенча исәпкә алына.

1.7. Җирле үзидарә органнары тарафыннан шәһәр төзелеше эшчәнлеге турындагы законнарның үтәлешен тикшереп торуны гамәлгә ашыруга вәкаләтле Татарстан Республикасы башкарма хакимияте органы, контроль вәкаләтләрне гамәлгә ашырганда ачыкланган хокук бозуларны нигезләү өчен шәһәр төзелешен проектлауның республика нормативлары нигезләмәләренә таянырга хокуклы.

1.8. Нормативлар «Биналарның һәм корылмаларның иминлеге турында техник регламент» 2009 елның 30 декабрендәге 384-ФЗ номерлы Федераль закон таләпләренә туры килә, ул биналарга һәм корылмаларга (шул исәптән аларның составына керә торган инженерлык-техник тәэмин итү челтәрләренә һәм инженер-техник тәэмин итү системаларына) карата, шулай ук проектлау (эзләнүләрне дә кертеп), төзелеш, монтаж,

җайга салу, эксплуатацияләү һәм утильләштерү (снос) процесслары биналары һәм корылмалары белән бәйле таләпләрне, шул исәптән таләпләрне билгели:

механик иминлек; янгын куркынычсызлыгы;

куркыныч табигый процессларда һәм күренешләрдә һәм (яисә) техноген йогынтыларда иминлек;

биналарда һәм корылмаларда кеше сәламәтлеге өчен имин яшәү шартлары; биналар һәм корылмалардан файдаланучылар өчен иминлек;

инвалидлар һәм хәрәкәт мөмкинлекләре чикләнгән халыкның башка төркемнәре өчен биналардан һәм корылмалардан файдалану;

биналарның һәм корылмаларның энергетик нәтиҗәлелеген; биналарның һәм корылмаларның әйләнә-тирә мохиткә йогынтысының куркынычсыз дәрәҗәсе.

Нормативларда «Янгын куркынычсызлыгы таләпләре турында техник регламент» 2008 елның 22 июлендәге 123-ФЗ номерлы Федераль закон белән билгеләнгән янгын куркынычсызлыгы таләпләре бар.

1.9.Махсус сакланылучы табигать территорияләрендә нормативлар махсус сакланылучы табигать территорияләрен саклау өлкәсендәге кануннарга каршы килмәгән өлешендә кулланыла.

1.10. Табигый һәм яшелләндерелгән территорияләр территорияләрендә нормативлар күрсәтелгән территорияләрне саклау һәм алардан файдалану кагыйдәләренә каршы килми торган өлештә үзгәрә.

1.11. Территорияләрдән файдалануның махсус шартлары булган зоналар территорияләрендә нормативлар федераль һәм республика законнары таләпләренә каршы килмәгән өлешендә кулланыла, алар нигезендә территорияләрдән файдалануның махсус шартлары булган зоналар билгеләнгән.

1.12. Тарихи-мәдәни билгеләнештәге җирләрдә нормативлар мәдәни мирас объектларын саклау һәм алардан файдалану өлкәсендәге законнарга каршы килмәгән өлешендә кулланыла.

1.13. Халыкның һәм территориянең, шул исәптән янгын деполарының, ашыгыч ярдәм күрсәтү подстанцияләренең, башка объектларның иминлеген тәэмин итүче ашыгыч хезмәтләр объектларын урнаштыру федераль законнар нигезендә гамәлгә ашырыла.

1.14. Нормативлар аларны раслаганнан соң гамәлгә керәләр.

2. Норматив сылтамалар

Нормативларда аларга карата 1 нче кушымтада китерелгән норматив хокукый актларга, Россия Федерациясенең, Татарстан Республикасының норматив-техник документларына һәм стандартларына сылтамалар файдаланылды.

Искәрмә: нормативлардан файдаланганда гомуми файдаланудагы мәгълүмат системасында сылтама стандартларының һәм классификаторларның гамәлдә булуын тикшерү максатка ярашлы булыр - мәгълүмати-телекоммуникация челтәрендә стандартлаштыру буенча «Интернет» мәгълүмат-телекоммуникация челтәрендә яисә ел саен басылып чыга торган торыш буенча мәгълүмат порталында

Агымдагы елның 1 гыйнварында һәм тиешле ай саен бастырып чыгарыла торган мәгълүмати күрсәткечләр буенча.

Әгәр сылтама документы Татарстан Республикасы документы булса, Татарстан Республикасының гомуми файдаланудагы рәсми мәгълүмат системасында сылтама документларының гамәлдә булуын тикшерү максатка ярашлы булыр.

Әгәр сылтама документы алыштырылган (үзгәртелгән) булса, нормативлардан

файдаланганда, алмаштырылган (үзгәртелгән) документ белән эш итәргә кирәк. Әгәр сылтама материал алыштырылмаган булса, аңа сылтама бирелгән нигезләмә бу сылтамага кагылмый торган өлештә кулланыла.

3. Билгеләмәләр

Әлеге нормативларда аларга карата 2 нче кушымта нигезендә терминнар кулланылды

4. Авыл җирлеге территорияләрен оештыру

4.1. Җирлек территориясен үстерү концепциясе һәм гомуми оештыру

4.1.1.Җирлекне үстерү перспективалары, тәкъдимнәрне исәпкә алып, Россия Федерациясен, Татарстан Республикасын һәм Татарстан Республикасы Түбән Кама муниципаль районын территориаль планлаштыру схемасы белән билгеләнергә тиеш. Проектлаштырганда Россия Федерациясе, Татарстан Республикасы законнарына, Россия Федерациясе Президенты, Татарстан Республикасы указларына, Россия Федерациясе, Татарстан Республикасы Хөкүмәтенең карарларына таянып эш итәргә, Россия Федерациясе, Татарстан Республикасы территориясен социаль-икътисадый үстерүнең федераль, республика һәм җирле максатчан программаларындагы, фаразларындагы һәм программаларындагы тәкъдимнәрне исәпкә алырга,

район муниципаль берәмлекләре.

4.1.2. Җирлек үсешенең стратегик юнәлешләре түбәндәгеләр:

әйләнә-тирә мохитне сәламәтләндерү проблемаларын хәл итү, инженер-транспорт инфраструктурасын реконструкцияләү, территориядән файдалануны интенсификацияләү һәм аларның пространстволы үсешен җайга салу өстенлекләре белән агломерацияләр составында җирлек үсешен тәртипкә салу;

җирлекне торгызу һәм үстерү буенча федераль һәм республика программаларын гамәлгә ашыру, торак пунктларның архитектура-сәнгати йөзен мәдәни-агарту һәм туристлык-рекреация эшчәнлеге өчен актив файдалануның нигезе буларак саклап калу һәм яңарту;

4.1.3.Җирлек үсешен территориаль планлаштыру аларның урынын һәм Татарстан Республикасын территориаль планлаштыру схемасы карарларында һәм районны территориаль планлаштыру документларында беркетелгән халыкның урнашу республика, районара, район һәм җирле (локаль) системаларындагы ролен исәпкә алырга тиеш.

Генераль планны һәм планлаштыру проектларын эшләгәндә җирлекнең тибын аның үзенчәлекләре: халык саны, халык хуҗалыгы профиле, халык урнашу системасындагы роле, административ-территориаль һәм муниципаль төзелеше һ.б. нигезендә исәпкә алырга кирәк.

4.1.4.Җирлекне территориаль планлаштыру документларында территорияләр үсешенең оптималь чиратын күз алдында тоту зарур. Шул ук вакытта җирлекне, территориаль үсеш, функциональ зоналар, инженерлык-транспорт инфраструктурасы, табигать ресурсларыннан нәтиҗәле файдалану һәм әйләнә-тирә мохитне саклау буенча принципиаль карарларны да кертеп, исәп-хисап срогыннан читтә үстерү перспективаларын билгеләргә кирәк.

Кагыйдә буларак, исәп-хисап срогы 20 елга кадәр булырга тиеш, ә шәһәр төзелеше фаразы 30 - 40 елны колачларга мөмкин.

4.1.5.Торак районнарны комплекслы төзү, территорияне инженерлык җайланмасы белән тәэмин итү һәм торак йортларны һәм хезмәт күрсәтү предприятиеләрен комплекслы файдалануга тапшыруны күздә тота. Төбәк эчендәге коммуникацияләрне салу беренче чиратта төзелеш эшләре башланган объектларга һәм беренче чираттагы

шәһәр төзелеше комплексларына карата гамәлгә ашырылырга тиеш. Хезмәт күрсәтү предприятиеләрен комплекслы гамәлгә кертү шәһәр төзелеше комплексы составына керүче торак йортлар комплексын, хезмәт күрсәтү предприятиеләрен (СНиП 1.05.03-83) төзүне оештыру проекты нигезендә гамәлгә ашырылырга тиеш.

4.1.6. Җирлекнең тарихи-мәдәни әһәмияте мәдәни мирас объектларының (тарихи һәм мәдәни ядкарьләренең) саны белән дә, аларның статусы (бөтендөнья, федераль яисә региональ әһәмияттәге) белән дә билгеләнә.

Җирлекнең тарихи-мәдәни потенциалы әлеге нормативларга 7 нче кушымтаның 1 нче таблицасында китерелгән.

4.1.7. Исәп-хисап чорына халык санын Татарстан Республикасының һәм районның үсеш перспективалары, халыкның урнашу системасындагы урыны турындагы күрсәткечләр нигезендә билгеләргә кирәк, ул, халык һәм хезмәт ресурслары санының һәм хезмәт ресурсларының барлыкка килгән тенденцияләрен, муниципаль берәмлекләрнең социаль-икътисадый үсеше планнары булган халык санының һәм структурасының демографик фаразын, шулай ук планлаштырылган чикләүләрне исәпкә алып, төгәлләштерелергә тиеш.

4.1.8. Функциональ файдалануны исәпкә алып, җирлек территориясе түбәндәге төп зоналарга бүленә:

торак;

иҗтимагый-эшлекле;

җитештерү;

транспорт инфраструктурасы;

инженерлык инфраструктурасы;

рекреация билгеләнеше;

махсус сакланылучы территорияләр;

авыл хуҗалыгы файдалануы;

һәм башкалар.

4.1.9. Шәһәр төзелешен зоналаштырганда функциональ зоналар чикләрендә территориаль зоналар билгеләнә. Территориаль зоналарның составы, шулай ук аларның җир кишәрлекләреннән файдалану үзенчәлекләре, федераль, республика норматив хокукый актларында билгеләнгән чикләүләрне исәпкә алып, авыл җирлегеннән файдалану һәм төзелеш кагыйдәләре, шулай ук әлеге нормативлар белән билгеләнә.

4.1.10. Территориаль зоналарның составы, шулай ук аларның җир кишәрлекләреннән файдалану үзенчәлекләре шәһәр төзелеше регламенты, шәһәр төзелеше, җир, табигатьне саклау, санитария, бүтән махсус законнар, әлеге нормативлар, шулай ук махсус нормалар белән билгеләнгән чикләүләрне исәпкә алып төзелеш кагыйдәләре белән билгеләнә.

Территориаль зоналар составында гомуми файдаланудагы мәйданнар, урамнар, юллар, яр буйлары, скверлар, бульварлар, сулыклар һәм халыкның иҗтимагый мәнфәгатьләрен канәгатьләндерү өчен билгеләнгән башка объектлар биләгән җир кишәрлекләре бирелергә мөмкин.

4.1.11. Функциональ һәм территориаль зоналарның чикләре түбәндәгечә билгеләнергә мөмкин:

магистральләр, урамнар, юллыклар, транспорт агымнарын капма-каршы юнәлешләргә бүлүче транспорт агымнары; кызыл сызыкларга;

җир кишәрлекләре чикләре;

торак пунктлар чикләре;

муниципаль берәмлекләр чикләре;

табигать объектларының табигый чикләре;

башка чикләр.

4.1.12. Территориаль зоналарны бүлеп биргәндә һәм алардан файдалануның регламентларын билгеләгәндә шәһәр төзелеше эшчәнлегенә чикләүләрне дә исәпкә алырга кирәк. Алар арасында: тарихи төзелеш зоналары, тарихи-мәдәни тыюлыклар; тарихи һәм мәдәни ядкарьләрне саклау зоналары; махсус сакланылучы табигать территорияләре зоналары; санитар-яклау зоналары; су саклау зоналары һәм яр буе яклау полосалары; файдалы казылмалар ятмалары; табигый һәм техноген характердагы тискәре йогынтыга бәйле рәвештә төзелешне урнаштыру өчен чикләүләр булган зоналар (су басу һәм су басу, су басу грунтлары һ.б.).

Территорияләрдән файдалануның махсус шартлары булган зоналар чикләре, шул исәптән Россия Федерациясе, Татарстан Республикасы законнары нигезендә билгеләнә торган мәдәни мирас объектлары территорияләре чикләре территориаль зоналар чикләре белән туры килмәскә мөмкин.

4.1.13. Уртача яклау функцияләрен башкаручы җитештерү һәм башка объектларның санитар-яклау зоналары әлеге объектлар урнашкан территориаль зоналар составына кертелә. СанПиНда 2.2.1/2.1.1.1200 китерелгән гамәлдәге законнар, әлеге нормативлар, санитария кагыйдәләре нигезендә, шулай ук санитария-эпидемиология күзәтчелеге җирле органнары белән килештереп, санитария-эпидемиология зоналарыннан файдалану һәм төзелеш режимы кабул итәргә кирәк.

Табигать һәм техноген факторларның куркыныч йогынтысына дучар булган территорияләрне зоналаштырганда, биналарны һәм корылмаларны урнаштыруга карата әлеге нормативларда китерелгән чикләүләрне исәпкә алырга кирәк.

Территорияләрне радиация белән пычраткан территорияләрне зоналаштырганда, туфракны һәм күчемсез милек объектларын дезактивацияләү буенча кирәкле чаралар уздырганнан соң, әлеге территорияләрдән файдалану режимын этаплап үзгәртү мөмкинлеген исәпкә алырга кирәк.

4.1.1. Муниципаль берәмлекләрне территориаль планлаштыру документларында күрсәтелә торган объектларның тәкъдим ителә торган исемлеге әлеге нормативларга 3 нче кушымтаның 2 нче таблицасында китерелде.

4.2. Торак зоналары

Гомуми таләпләр

4.2.1. Торак зоналары торак фондын урнаштыру өчен билгеләнгән.

Торак зоналарда шулай ук халыкка социаль һәм мәдәни-көнкүреш хезмәте күрсәтүнең аерым торучы, төзелгән яисә кушып төзелгән объектларын, культ биналарын, автомобиль транспортын һәм җитештерү объектларын урнаштыру рөхсәт ителә, алар санитар-яклау зоналарын урнаштыруны таләп итми һәм яшәү тирәлегенә һәм кеше сәламәтлегенә йогынты ясау чыганагы булып тормый (тавыш, вибрация, магнит кырлары, радиация тәэсире, туфракны, һаваны, суны пычрату һәм башка зарарлы йогынты ясау).

Торак зоналары торак пунктлар чикләрендә урнашырга тиеш.

Искәрмә: Җирле үзидарә органнары карары буенча, бакчачылык (дача) участокларын урнаштыру өчен, территориянең торак пунктларында булырга мөмкин. Мондый территорияләр торак зонасына керә. Бу зоналарга карата социаль, транспорт һәм инженерлык инфраструктурасын үстерү киләчәктә даими яшәү мөмкинлеген тәэмин итә торган күләмнәрдә каралырга тиеш.

4.2.2. Торак зоналарның планлаштыру структурасын, территориянең шәһәр төзелеше һәм табигый үзенчәлекләрен исәпкә алып, торак пунктның зоналаштыру һәм планлаштыру структурасы белән үзара бәйләнештә формалаштырырга кирәк. Шул ук вакытта торак йортларны, җәмәгать биналарын һәм корылмаларын, урам-юл челтәрен,

гомуми файдаланудагы яшелләндерелгән территорияләрне, шулай ук урнаштыру торак зоналары территориясендә санитария-гигиена нормалары һәм куркынычсызлык таләпләре буенча рөхсәт ителә торган башка объектларны үзара бәйләнештә урнаштыруны күздә тотарга кирәк.

4.2.3. Торак зоналар территорияләренең зурлыгын алдан билгеләү өчен 1000 кешегә исәпләнгән, 2 нче таблицада (СП 42.13330.2011) китерелгән зуррак күрсәткечләрне кулланырга рөхсәт ителә.

2 нче таблица

Торак төзелеше типлары буенча торак зоналар мәйданының зур күрсәткечләре

Төзелеш тибы	Торак зоналар мәйданының эре күрсәткечләре, 1 000 кешегә
Участоклы шәхси утар (бер фатирлы торак йортлар)	40

4.2.1. Торак төзелеше күләмнәрен һәм структурасын билгеләү өчен республика буенча торак урыннарның гомуми мәйданының исәп-хисап минималь тәэмин ителеше Татарстан Республикасының факттагы статистик күрсәткечләре нигезендә һәм әлеге нормативларга 4 нче кушымтаның 3 нче таблицасы һәм 1 нче таблицасы нигезендә перспективага исәпләнгән Татарстан Республикасын территориаль планлаштыру схемасы нигезендә кабул ителә.

3 нче таблица

Халыкның торак белән тәэмин ителешенең факттагы һәм исәп-хисап күрсәткечләре

Күрсәткеч исеме	Фактик хисап күрсәткечләр, кв.метр/кеше	Исәп-хисап чорлар, кв.метр/кеше	
	2011 ел	2015 ел	2025 ел
Исәп-хисап минималь тәэмин ителеш торак урыннарның гомуми мәйданы, в шул исәптән:	19,6	22	26
авыл торак пунктларында	19,0	23,1	26,4
Искәрмә: Исәп-хисап күрсәткечләренә, 2015,2025, 2035 елларда ирешелгән торак урыннарның гомуми мәйданының факттагы исәп-хисап минималь тәэмин ителешен исәпкә алып, төзәтмәләр кертелә			

4.2.5.Торак төзелеше күләмнәренең һәм типларының исәп-хисап күрсәткечләре гамәлдәге һәм фаразлана торган социаль-демографик шартларны һәм халыкның керемнәрен исәпкә алып башкарылырга тиеш. Шул ук вакытта 4 нче таблица нигезендә уңайлылык дәрәҗәсе буенча дифференциацияләнгән торак йортларның төрле типларын күз алдында тотарга тәкъдим ителә. Торак белән тәэмин ителешнең уртача исәп-хисап күрсәткече төрле дәрәҗәдәге торак йортларның һәм фатирларның нисбәтенә бәйле һәм исәп-хисап белән билгеләнә (СП 42.13330.2011).

4.2.6. Торак төзелешен реконструкцияләгәндә, кагыйдә буларак, гамәлдәге капиталь торак һәм иҗтимагый төзелеш сакланып калырга һәм яңартылырга тиеш. Яңа биналар һәм корылмалар төзү, иҗтимагый биналарның аскы катларын функциональ файдалануны үзгәртү, биналарның өске катларын төзү, мансард катларын төзү, санитария-гигиена, янгынга каршы һәм әлеге нормативларның башка таләпләрен үтәгәндә җир өсте һәм җир асты киңлеген файдалану рөхсәт ителә. Шулай ук әлеге нормативларның «Учреждение һәм хезмәт күрсәтү предприятиеләре» бүлеге таләпләре нигезендә халыкка хезмәт

күрсәтүнең норматив дәрәҗәсен, шулай ук инженерлык һәм транспорт инфраструктурасын модернизацияләүне тәэмин итәргә кирәк (СП 42.13330.2011).

4 нче таблица

Уңайлык дәрәҗәсе буенча дифференциацияләнгән торак фонды структурасы

Уңайлылык дәрәҗәсе буенча торак йорт һәм фатир тибы	**Бер кешегә исәпләгәндә торак йорт һәм фатир мәйданы нормасы, кв.метр**	**Торак йортны һәм фатирны күчерү формуласы**	**Торак төзелешенең гомуми күләмендә өлеш-процент**
Престиж (бизнес-класс)	60	k = n + 1 k = n + 2	_10 15
Массакүләм (эконом-класс)	30	k = n k = n + 1	_25 50
Социаль (муниципаль торак)	20	k = n +-1 k = n	_60 30
Махсус	-	k = n - 2 k = n - 1	_7 5

Искәрмә:
1. Фатирда яки йортта торак бүлмәләрнең гомуми саны k һәм яшәүче кешеләр саны n.
2. Махсуслаштырылган торак төрләре-кунакханә тибындагы йортлар, махсус торак комплекслары.
3. Беренче чиратта, числитель, знаменатель-исәп-хисап чорына.
4. Бирелгән норматив күрсәткечләр фатирга реаль урнашу өчен нигез булып тормый.

4.2.7.Торак зонасын урнаштыру өчен санитария-гигиена һәм инженер-геология мөнәсәбәтләрендә уңайлырак территорияләр сайланырга тиеш, алар зур күләмдә инженерлык әзерлеге, планлаштыру эшләре һәм табигать мохитенең табигый торышын саклау буенча әһәмиятле чаралар таләп ителми.

Торак зоналарын оештырганда, тулаем алганда җирлекләрнең зоналарын һәм структурасын, территориянең шәһәр төзелешен һәм табигый үзенчәлекләрен исәпкә алырга, торак һәм иҗтимагый төзелешләрнең, урам-юл челтәрен, гомуми файдаланудагы яшелләндерелгән территорияләрнең үзара бәйләнештә урнашуын тәэмин итәргә кирәк.

4.2.8. Торак зоналарны савыктыру суны, һаваны, туфракны пычрату һәм югары шау-шу чыганакларын, электромагнит һәм диацион кырларны бетерү исәбенә тәэмин ителә.

Торак зоналарның аерым өлешләре чикләрендә урнаштыру өчен рөхсәт ителә торган объектлар исемлеге җирдән файдалану һәм төзелеш алып бару кагыйдәләре составында расланган шәһәр төзелеше регламентлары белән билгеләнә.

Торак зоналарын оештыру принциплары

4.2.1. Торак зоналарны оештыруның структур нигезе аларның функциональ-планировка әгъзалыгының характеры булып тора. Торак зоналары торак төзелеше участокларына (бер фатирлы торак йорт участогы, торак комплексы участогы), торак төркеменә, микрорайонга, торак районга бүленә. 4.2.2. Бер фатирлы торак йорт участогы торак төркем, торак комплексы, торак микрорайон, торак районы территориясендә урнаштырыла. Бер фатирлы торак йорт участогында яшәүчеләрнең җиңел автомобильләрен саклау өчен урыннар оештырылырга тиеш. Бер фатирлы торак йорт участогында каты коммуналь калдыкларны сортировкалау һәм чүп җыю өчен контейнерлар урнаштыру өчен урын оештырылырга тиеш.

4.2.3. Торак комплексның участогы торак микрорайон, торак квартал территориясендә яисә аерым функциональ-планлаштыру берәмлеге рәвешендә урнаштырыла. Торак комплексы участогы тәэмин ителергә тиеш:

1) торак комплексының керү төркемнәренә, шул исәптән махсуслаштырылган автомобиль транспортына (янгын, ашыгыч ярдәм, башка махсуслаштырылган транспорт) керү юллары;

2) төрле зурлыктагы участок территориясенә ике яисә аннан күбрәк керү (чыгу) урамнар. Торак комплексы түбәндәгеләрне үз эченә алырга тиеш: торак йортларның тышкы төркемнәренә якын килүне тәэмин итү өчен җәяүлеләр коммуникацияләре комплекс һәм участок территориясе буйлап хәрәкәт итү; автомобиль кую урыннары; кунакчыл автостоянкалар, эшләүче автомобильләрнең парковкалары һәм аларга килүчеләр торак комплексында урнашкан учреждениеләр һәм предприятиеләр;

спорт белән шөгыльләнү, көн саен ихтыяҗ булган сәүдә, туклану һәм көнкүреш хезмәтләре күрсәтү предприятиеләре, яшеллекләр урнаштыру өчен урыннар һәм өсләкләр

Торак комплекста урнаштыру рөхсәт ителә:

1) балалар бакчасы;

2) яшелләндерүнең барлык мәйданнары - торак комплексның түбәләрендә, террасаларында, кышкы бакчалары һәм атриумнары биналарында;

3) иҗтимагый-эшлекле билгеләнештәге башка объектлар, төзелешнең гомуми мәйданы торак комплекс төзелеше өчен гомуми мәйданның 20% тан да артмаган очракта.

Яшелләндерелгән территорияләрдә яисә яшелләндерелгән торак комплексы мәйданнарында балалар һәм өлкәннәр өчен ял итү мәйданчыклары каралырга тиеш.

4.2.14. Торак төркеме торак микрорайон, торак район территориясендә урнаша. Торак төркем территориясе составына түбәндәгеләр керергә тиеш: 1) торак төзелеше участоклары;

2) социаль инфраструктура объектлары участоклары;

3) гомуми файдаланудагы яшелләндерелгән рекреация территориясе участоклары;

4) юл аша чыгу урыннары.

Торак төркем территориясендә түбәндәгеләр урнаштырылырга тиеш: балалар бакчасы;

кунак автостоянкалары, торак төркем территориясендә урнашкан социаль инфраструктура объектларында эшләүче һәм булучы кешеләр автомобильләрен кую урыннары;

юлларны, шул исәптән махсуслаштырылган автомобиль транспорты (янгын, ашыгыч ярдәм, башка махсуслаштырылган транспорт) өчен;

торак төркем территориясе буенча халыкның хәрәкәт итүен тәэмин итү өчен җәяүлеләр коммуникацияләре.

Торак төркем территориясендә урнаштыру рөхсәт ителә:

1) гомуми белем бирү мәктәпләре участоклары;

2) иҗтимагый-эшлекле билгеләнештәге башка объектлар участоклары, дини билгеләнештәге объектларны да кертеп, объектның территориясе мәйданы 0,05 гектардан артмаган очракта, объектлар участокларының суммар территориясе торак төркем территориясенең 10 процентын тәшкил итә, ә мондый объектларның гомуми төзелеш мәйданы өлеше - торак төркем территориясендә төзелешнең гомуми мәйданының 20 процентыннан артыгын тәшкил итә;

3) торак төркемдә яшәүчеләрнең җиңел автомобильләрен саклау өчен биналар, корылмалар участоклары;

4) велосипед юллары.

4.2.16. Торак район территориясендә торак төзелеше торак микрорайоннар; торак микрорайоннар һәм торак төркемнәре;

торак микрорайоннар, торак төркемнәре һәм торак төзелеше участоклары рәвешендә формалашырга мөмкин. Торак район территориясе составына түбәндәгеләр керергә тиеш: торак төзелеше участоклары;

иҗтимагый-эшлекле төзелеш участоклары, шул исәптән социаль инфраструктура объектлары участоклары;

рекреация территорияләре (скверлар, бульварлар, бакчалар, парклар); район территориясенә коммуналь хезмәт күрсәтү объектлары участоклары;

район әһәмиятендәге, җирле әһәмияткә ия урамнар, юллар. Торак район территориясендә түбәндәгеләр урнаштырылырга тиеш: район, җирле әһәмияттәге урамнар, район территориясендә һәм халкына транспорт хезмәте күрсәтүне тәэмин итә торган юллар челтәре;

торак төркемнәре һәм микрорайоннар территориясендә урнаштыру өчен мәҗбүри булган социаль инфраструктура объектлары, шулай ук музыка һәм сәнгать мәктәпләре, күпфункцияле мәдәни үзәкләр, физкультура-сәламәтләндерү комплекслары, балалар-яшүсмерләр спорт комплекслары, территориаль поликлиникалар, универсаль сәүдә үзәкләре, махсуслаштырылган кибетләр, көнкүреш хезмәте күрсәтүнең комплекслы предприятиеләре, рестораннар, кафелар, халыкка социаль хезмәт күрсәтү учреждениеләре; халыкның җәмәгать транспорты тукталышларына, массакүләм килү объектларына һәм территорияләренә куркынычсыз хәрәкәт итүен тәэмин итүче торак район территориясе буйлап хәрәкәт итүе өчен җәяүлеләр коммуникацияләре;

халыкның җиңел автомобильләрен саклау урыннары; торак район территориясендә урнашкан торак булмаган билгеләнештәге объектларга керүче һәм эшләүче җиңел автомобильләрне кую урыннары; велосипед юллары.

Торак районы территориясендә, дини билгеләнештәге объектларны, җитештерү билгеләнешендәге объектларны, транспорт һәм инженерлык инфраструктураларын да кертеп, иҗтимагый-эшлекле билгеләнештәге башка объектлар кишәрлекләрен урнаштыру рөхсәт ителә, бу очракта объектның кишәрлеге территориясе күләме 2,0 гектардан артмый. Торак район территориясендә: районара һәм шәһәр әһәмиятендәге урамнар һәм юллар урнаштыру; урамнардан читтә һәм тышкы транспортта тизйөрешле линия объектлары урнаштыру рөхсәт ителми.

4.2.17. Торак пункт торак зонасы чикләрендә төзелешнең характеры нигезендә түбәндәге төзелеш типлары билгеләнә:

аз катлы торак төзелеше - өч катка кадәр биеклектәге бер нокквартир торак йортлары белән шәхси утар төзү; 3 катка кадәр биеклектәге блоклы торак йортлар белән төзү.

Җирле шартларга карап, күрсәтелгән төзелеш типлары, кагыйдә буларак, дифференциацияләнә: торак пункт системасында урнашу, уңайлы булу дәрәҗәсе, архитектура һәйкәлләренең булуы һәм сакланышы, төзелеш чоры буенча һ.б. Төзелеш типлары һәр торак пунктка карата бирелә һәм аларны оештыруга карата таләпләр җирдән файдалану һәм җирлектә төзелеш алып бару кагыйдәләре белән беркетелә.

4.2.18. Урта районнарда төзелешләр оештыру аларның конкрет үзенчәлекләрен - тирәлекнең шәһәр төзелеше потенциалын, халыкның социаль төркемнәренә районга күченүче ихтыяҗларны, көнкүреш оештыруның милли үзенчәлекләрен, шулай ук инвалидларның һәм халыкның аз мобильле төркемнәренең ихтыяҗларын өйрәнүне таләп итә.

Искәрмә: Инвалидларның һәм халыкның хәрәкәтчән төркемнәренең тулы кыйммәтле тормыш эшчәнлеге өчен шартлар 62-91* һәм СНиП 35-01-2001 таләпләре нигезендә кабул ителә.

4.2.19. Тарихи зоналарда төзелешләрне формалаштыруга торак пункт үсешенең функциональ һәм архитектура-пространство үзенчәлекләрен, аның тарихи-мәдәни традицияләрен һәм мохит районы тибына туры китереп, төзелешне реконструкцияләүгә

тәкъдимнәр билгеләүче тарихи-шәһәр төзелеше тикшеренүләре алдан ук килергә тиеш.

Торак фондының сакланып калуы яисә җимерелергә тиешле күләмнәрен, аның икътисадый һәм тарихи кыйммәтен, яшәү өчен яраклы торак фондын максималь саклауны исәпкә алып, билгеләнгән тәртиптә билгеләргә кирәк.

4.2.20. Барлыкка килгән торак төзелешен реконструкцияләү планлаштыру структурасын һәм урамнар челтәрен тәртипкә салуны, иҗтимагый хезмәт күрсәтү системасын камилләштерүне, территорияне яшелләндерүне һәм төзекләндерүне, торак һәм иҗтимагый биналарны яңартуны һәм капиталь ремонтлауны күздә тотарга тиеш.

Реконструкцияләнә торган мохитне оештырганда реконструкцияләнә торган шәһәр кварталларын кабул итү өчен, алар чикләрендә хезмәт күрсәтүче учреждениеләр, шул исәптән җәяүлеләр галереяләре урнаштырып, алга киткән җәяүлеләр пространстволары системасын булдыру, шулай ук җәяүлеләр өчен бәйләнешләр системасы белән берләштерелгән мәйданчыклар һәм скверлар рәвешендәге рекреация тупланма пространстволарын булдыру мөһим.

Җирлектә торак төзелешенең норматив параметрлары

4.2.21. Торак зоналарын оештыру өчен түбәндәгеләр нормалаштырыла: торак фондының тыгызлыгы (4.2.23 - 4.2.32);

төрле функциональ билгеләнештәге мәйданчыкларның минималь үлчәмнәре (4.2.27);

яшелләндерелгән территорияләр мәйданы (4.2.41);

көндәлек һәм даими хезмәт күрсәтү объектларыннан һәркем файдалана алырлык булу (5.1.8);

автомобильләрне саклау урыннары белән тәэмин ителеш (5.2.210);

биналар арасындагы ераклык (4.2.36 - 4.2.40);

төзелеш катлары (4.2.33);

индивидуаль торак төзелеше өчен участокның минималь зурлыгы (4.2.35);

утар төзелешендә торак йортлардан хуҗалык корылмаларына кадәр минималь ара (4.2.39 - 4.2.40);

аз катлы төзелеш зонасында коймалар (4.2.42);

торак йортларда торак йортларда төзелгән торак булмаган объектларны урнаштыру шартлары (4.2.43);

беренче катларда урнашкан керү төркемнәренә карата таләпләр, шулай ук төп урамга чыга торган торак йортларның подвалларында һәм цоколь катларында (4.2.50); лоджий һәм балконнарга пыяла кую (4.2.54);

җир өсте массакүләм транспортының тукталыш пунктларына кадәр җәяүле алымнарның озынлыгы (ераклыгы);

Тарих һәм мәдәният һәйкәлләрен саклау таләпләре (6.12 бүлек).

4.2.22. Төзелеш тыгызлыгының төп күрсәткече - квартал төзү коэффициенты - барлык биналар һәм корылмаларның төзелеш мәйданнары суммасының тулаем квартал мәйданына карата мөнәсәбәте.

4.2.23. Тирәнлеген брутто һәм нетто аералар. бруттоның тыгызлыгы - биналарның һәм корылмаларның квартал, микрорайон мәйданына гомуми мәйданының мөнәсәбәте. Плотность нетто - биналарның барлык торак катларының да гомуми мәйданының квартал территориясенә карата мөнәсәбәте.

4.2.24. Квартал төзелешенең коэффициенты - барлык биналар һәм корылмалар мәйданнарының тулаем квартал мәйданына нисбәте, ул 5 нче таблицада китерелгән күрсәткечләрне кабул итәргә тиеш.

5 нче таблица

Торак төзелеше төренә карап квартал төзелеше коэффициентын билгеләү

Төзелеш типлары	Квартал төзелеше коэффициенты
Азкатлы блоклы төзелеш (1 - 2 кат)	0,3
Йорт яны кишәрлекләре булган йортлар төзелеше(1 - 3 кат)	0,2

4.2.25. микрорайонның торак зонасы түбәндәге территорияләрдән тора: автомобильләр кую өчен мәйданчыклар;

физкультура һәм спорт корылмалары;

торак биналар; яшел утыртмалар;

өлкән яшьтәге халыкның ялы өчен; мәктәпкәчә һәм кече яшьтәге балалар уеннары өчен мәйданчыклар;

этләр йөртү өчен мәйданчыклар;

юл йөрү, тротуарлар, хуҗалык мәйданчыклары.

4.2.26. Микрорайонның иҗтимагый зонасына керә: мәктәпкәчә мәгариф оешмалары;

гомуми белем бирү оешмалары;

учреждениеләр һәм хезмәт күрсәтү предприятиеләре.

4.2.27. Күпфатирлы төзелешнең магистральара территориясендә (кварталларда) урнаштырыла торган төрле функцияле билгеләнештәге мәйданчыкларның минималь рөхсәт ителгән күләмнәрен 6 нчы таблица буенча кабул итәргә кирәк.

4.2.28. Социаль, массакүләм һәм абруйлы торак төзү өчен микрорайон иҗтимагый зонасы территориясенең барлык элементларының күләмен әлеге нормативларга 4 нче кушымтаның 2, 3, 4 нче таблицалары буенча кабул итү дәвам итә.

4.2.29. Фатир алды һәм йорт яны участоклары булган төзелеш кварталларында, шул исәптән блокланган төзелештә, бакча-дача төзелешләрендә, мәйданчыкларның чагыштырма күрсәткечләрен киметергә кирәк:

балалар уеннары өчен-50 процентка (бу мәйданчыкларны аерым комплекс рәвешендә, мәсәлән, иҗтимагый үзәк каршында урнаштырып);

автомашиналарны магистральара территориядә (шәхси участоктан тыш) кую өчен 50 процентка (нигездә, җәмәгать үзәгендә урнаштырыла);

этләр йөртү өчен-70 процентка

6 нчы таблица

Төрле функциональ билгеләнештәге мәйданчыкларны урнаштыру параметрлары

Мәйданчыкларны билгеләү	Мәйданчыкларның ясалма үлчәме, кв.метр/ 1 кешегә	Бер мәйданчыкның уртача үлчәме кв/метр Кв/үлчәме	Торак һәм иҗтимагый биналарның тәрәзәләре арасындагы ераклык, метр
Мәктәпкәчә һәм кече яшьтәге балалар уеннары өчен	0,7	30	12
Өлкәннәрне ялы өчен населения	0,1	10	12

Физкультура белән шөгыльләнү өчен	2,0	100	40/10*
Хуҗалык максатлары өчен	0,01	10	20
Этләрне йөртү өчен	0,2	25	40
Автомашиналар куюю өчен	0,8		
*Ваклаучыларда - әгәр спорт мәйданчыкларында тавыш характеристикалары арттырылмаса биналардагы шау-шу дәрәҗәсе (ябык мәйданчыклардан файдаланганда яисә мәйданчыклар урнаштырганда өстәл теннисы өчен).			
Искәрмә: 1. Балалар уен мәйданчыклары индивидуаль яисә типовой альбомнар буенча эшләнә торган җиһазлар белән мәҗбүри тәртиптә тәэмин ителергә тиеш. Җиһазлар проекты			
мәйданчык участокны төзү проекты составында эшләнә. 2. Чүп-чар җыючылар өчен хуҗалык мәйданчыкларында торак бинага (чүп үткәргечләре булган йортлар өчен) иң ерак керүдән 100 метр һәм 50 метр (чүп үткәргечләрсез йортлар өчен) урнашкан. Чүп җыю мәйданчыкларына керү юллары тәэмин ителергә тиеш,			
чүп-чар ташучы транспортына маневр ясарга мөмкинлек бирүче. 3. Чүп-чар җыю мәйданчыкларыннан балалар уен мәйданчыкларына, өлкән яшьтәге халыкның ялын оештыру һәм физкультура мәйданчыкларына кадәр 20 метрдан да ким булмаган араны кабул итәргә кирәк.			

4.2.30. Аерым торучы инженерлык корылмалары (трансформатор станцияләре, насос, котельныйлар һ.б.) мөстәкыйль участокларга ия булырга тиеш. Инженерлык корылмаларын башка билгеләнештәге кишәрлекләр чикләрендә саклаганда һәм урнаштырганда тоткарлыксыз якын килү һәм әлеге корылмаларга килү, шулай ук аларның нормаль эшләвенең башка шартларын күздә тоту зарур. 4.2.31. Социаль торак белән тәэмин ителешнең хисап нормативын - 20 кв.метр/кеше, массакүләм торак өчен - 30 кв.метр/кеше, абруйлы торак өчен - 60 кв.метр/кеше кабул итәргә тиеш. Социаль торак төзү өчен микрорайонның (кварталның) торак зонасы территориясенең барлык элементларының күләмнәрен 4 нче кушымтаның 2 нче таблицасы буенча, массакүләм торак төзелеше өчен - 4 нче кушымтаның 3 нче таблицасы буенча, абруйлы торак төзү өчен - әлеге нормативларга 4 нче кушымтаның 4 нче таблицасы буенча кабул итәргә кирәк.

Искәрмә: мәктәпкәчә һәм кече яшьтәге балалар уеннары өчен, өлкәннәр өчен ял итү, этләрне йөртү өчен территория яшелләндерелгән территорияләрдә урнаша ала.

4.2.32. Торак фондының һәм микрорайон (квартал) территориясендә халыкның хисап тыгызлыгын тиешенчә 7 һәм 8 нче таблицаларда китерелгән кабул итү тәкъдим ителә.

7 нче таблица

Микрорайон (квартал) торак фондының тыгызлыгы

(квадрат метр/гектар)

	Этаж													
Тыгызлык														
Социаль торак														
Массакүләм														
Престиж торак														
Тыгызлык														
Социаль торак														
Массакүләм														
Престиж торак														

Искәрмә: Төрле катлы биналар төзегәндә торак фондының тыгызлыгын уртача гармонияле формула буенча алырга кирәк:

П п2 пъ:

(1, а2, а3) - микрорайонның барлык торак биналарының гомуми мәйданыннан процентларда катлылык проектында кабул ителгән торак биналарның гомуми мәйданы; 1, 2 п3 - микрорайонның торак фондының квадрат метр/гектарлы тыгызлыгы, кабул ителгән биналарның катлылыгына карап, 5 нче таблица буенча билгеләнә торган. П1,п2, пъ - кв.м. микрорайонның торак фонды тыгызлыгы, бинаның катлылыгы кабул ителүгә бәйле рәвештә, 5 нче таблицаның идәне билгеләнә.

8 нче таблица

Микрорайон (квартал) халкының тыгызлыгы

Торак белән тәэмин ителеш	**Кат**														
	2-й	**3-й**													
20,0 кв.метр/человека (социаль торак)	150	195													
30,0 кв.метр/человека (массокүләм торак)	100	130													
60,0 кв.метра/человека (престижлы торак)	50	65													

4.2.33. Торак төзелешенең этабы, архитектура-композицион, социаль-көнкүреш, гигиена, демографик таләпләрне, социаль база үзенчәлекләрен һәм инженерлык җиһазлары дәрәҗәсен исәпкә алып, техник-икътисадый исәпләүләр нигезендә билгеләнә.

4.2.34. Җирлекнең блокланган һәм индивидуаль утар төзелеше участокларының мәйданы җирле үзидарә органнары карары нигезендә (торак пункт структурасында төзелеш урнашуга карап дифференциация белән) һәм СП 42.13330.2011 исәбе белән кабул ителә. Аз катлы блоклы төзелеш участогының минималь күләмнәрен 30 кв.метр, авыл җирлегендә утарда төзелүче участокны - 1200 кв.метр кабул итү рөхсәт ителә.

4.2.35. Торак, торак һәм иҗтимагый биналар арасындагы араларны инсоляциягә таләпләр (СанПиН 2.2.1/2.1.1076-01) һәм янгын куркынычсызлыгы таләпләре нигезендә кабул итәргә кирәк («Янгын куркынычсызлыгы таләпләре турында техник регламент» 2008 елның 22 июлендәге 123-ФЗ номерлы Федераль закон).

4.2.36. Торак һәм иҗтимагый биналар биналары өчен өзлексез инсоляциянең нормалаштырылган озынлыгы фатирлар, биналарның функциональ билгеләнешенә, шәһәрнең планлаштыру зоналарына, географик киңлеккә карап дифференциацияләнгән рәвештә билгеләнә: Татарстан Республикасы өчен 22 марттан 22 сентябрьгә кадәр көненә 2 сәгатьтән дә ким түгел.

Торак биналарда инсоляция озынлыгы 1-3 бүлмәле фатирның бер бүлмәсендә һәм кимендә дүрт бүлмәле һәм аннан да ким булмаган ике бүлмәле фатирда тәэмин ителергә тиеш.

Тулай торак биналарында торак бүлмәләрнең кимендә 60 проценты инсолированияләнергә тиеш.

Иноляция озынлыгының өзеклеге арта бара, аның вакытында бер чор кимендә 1,0 сәгать булырга тиеш. Шул ук вакытта нормалаштырылган инсоляциянең суммар озынлыгы һәр зона өчен 0,5 сәгатькә арттырылырга тиеш.

Ике бүлмәле һәм өч бүлмәле фатирларда кимендә ике бүлмәле һәм кимендә ике бүлмәле фатирларда 0,5 сәгатькә инсоляция дәвамлылыгы кимергә мөмкин, һәм күп бүлмәле фатирларда (дүрт һәм аннан да күбрәк бүлмәле), анда кимендә өч бүлмә инсолировать ителә, шулай ук шәһәрләрнең төп үсеш планнары белән билгеләнгән үзәк, тарихи зоналарында урнашкан торак төзелешен реконструкцияләгәндә.

4.2.37. Торак, иҗтимагый һәм административ биналар, корылмалар һәм сәнәгать оешмаларының корылмалары һәм корылмалары арасындагы янгынга каршы араларны, янгын куркынычы классына карап, 87 таблица һәм әлеге нормативка 10 нчы кушымтаның 2-6 нчы таблицалары нигезендә кабул итәргә кирәк.

4.2.38. Утрау корылмалары районнарында ара булырга тиеш (СП 42.13330.2011): торак бина тәрәзәләреннән алып күрше участокта урнашкан хуҗалык корылмаларына кадәр - кимендә 10 метр

участокның чигеннән торак йорт стенасына кадәр - кимендә 3 метр; кишәрлек чикләреннән алып хуҗалык корылмаларына кадәр - кимендә 1 метр;

үзәкләштерелгән канализация булмаганда, күрше йортның диварларына кадәр ара - кимендә 12 метр;

үзәкләштерелгән канализация булмаганда, бәдрәфтән су белән тәэмин итү чыганагына кадәр ара (кое) - 25 метрдан да ким түгел.

4.2.39. Хуҗалык сарае, гараж, мунча, теплицаларның янкормалары, әлеге нормативларга 10 нчы кушымта нигезендә, СНиП 31-02-2001 таләпләре үтәлгән килеш, шәхси йорт янына җибәрелә (СП 42.13330.2011).

Искәрмә. Торак пункт чикләрендә урнашкан индивидуаль төзелеш участоклары территориясендә йорт хайваннары өчен биналар төзү, санитар-эпидемиологик күзәтчелек органнары белән килештереп, җирле үзидарә органнары карары буенча рөхсәт ителә.

4.2.40. Торак зоналарның яшеллек территорияләре торак төркемнәрен, микрорайоннарны, торак районнарны яшелләндерүнең бердәм системасы рәвешендә

формалаша. Яшелләндерү системасы түбәндәгеләрне үз эченә ала: җәяүлеләр һәм транспорт коммуникацияләре (газоннар, агач һәм куакларны рядовой утырту), торак төзелеше кишәрлекләреннән тыш яшелләндерелгән мәйданчыклар (спорт, уен, этләрне йөртү өчен һ.б.), гомуми файдаланудагы яшелләндерү объектлары (скверлар, бульварлар, микрорайон бакчалары).

Торак район төзү чикләрендә төрле билгеләнештәге яшелләндерелгән территорияләрнең чагыштырма авырлыгы (төзелеш территориясенең яшелләндерү дәрәҗәсе) кимендә 25 процент булырга тиеш (микрорайонның яшелләндерелгән территориясенең суммар мәйданын да кертеп). Торак районында гомуми файдаланудагы яшелләндерелгән территорияләр мәйданы кимендә 6 кв.метр/кешене кабул итәргә кирәк.

Торак зонасында күпфатирлы төзелешләр кварталының (микрорайонының) яшелләндерелгән территориясе мәйданы (гомуми белем бирү һәм мәктәпкәчә белем бирү оешмалары кишәрлекләрен исәпкә алмыйча) квартал территориясенең кимендә 25 процентын тәшкил итәргә тиеш. яшелләндерелгән территориянең аерым участоклары мәйданына балаларның ялы, уеннары өчен мәйданчыклар, җәяүлеләр өчен юллар керә, әгәр алар участокның гомуми мәйданының 30 процентын гына алып тормаса.

Гомуми белем бирү оешмасы территориясен яшелләндерү аның территориясенең кимендә 50 процентын исәпләүне күздә тота. Мәктәпкәчә мәгариф оешмалары территорияләрен яшелләндерү төзелештән азат булган территориянең кимендә 50 процентын тәшкил итәргә тиеш. Агачларны 15 метрдан да ким булмаган ераклыкта утырталар, ә куакларны оешма бинасыннан кимендә 5 метр ераклыкта утырталар. Гомуми белем бирү һәм мәктәпкәчә белем бирү оешмалары территорияләрен урман һәм бакча массивлары белән чиктә урнаштырганда яшелләндерү мәйданын 10 процентка кыскартырга рөхсәт ителә.

Торак зоналарда яшелләндерү объектларының 1 гектар мәйданчыгына агач һәм куаклар утырту нормалары 9 нчы таблицада китерелгән (Россия Федерациясе шәһәрләрендә яшел утыртмаларны булдыру, саклау һәм тоту кагыйдәләре).

9 нчы таблица

Торак зоналарында агач һәм куаклар утырту нормалары

Яшелләндерелгән территория	**1 гектар майданга агачлар саны**	**1 гектар майданга куаклар саны**
Торак районнар һәм микрорайоннар бакчалары	180 - 200	1440 - 1600
Торак территорияләре	150 - 170	750 - 850
Балалар бакчалары участоклары	180 - 220	1440 - 1760
Мәктәп участоклары	100 - 120	1000 - 1200

Торак биналарның йорт яны территориясен яшелләндергәндә, торак йортларның стеналарыннан алып усак кәүсәләренең күчәренә кадәр ара 5 метрдан да ким булмаска тиеш. Зур зурлыктагы агачлар өчен ара 5 метрдан артык, куаклыклар өчен - 1,5 метр булырга тиеш. Куаклыкларның биеклеге беренче каттагы тәрәзә уемының аскы ягыннан артмаска тиеш (СанПиН 2.1.2.2645-10).

Торак төзелеше участогының проектлана торган чиге белән урман массивы крае арасындагы ераклык Федераль закон таләпләре нигезендә 22нче июль көнне 123-ФЗ номерлы “Янгын куркынычсызлыгы таләпләре турындагы техник регламент” проекты кимендә 50 метр, ә бер үк вакытта ике катлы ин-дивидуаль төзелештә кимендә 15 метр кабул итәргә кирәк. 4.2.42. Аз катлы төзелеш зонасында киртәләр (коймалар) катгый рәвештә кызыл сызыклар буенча һәм җир бүлеп бирүнең чиге (җир кишәрлекләренең ызан чикләре) буенча куелырга тиеш.

Койманың биеклеге (койманың биеклеге, тарихи барлыкка килгән төзелешләрне, мәдәни мирас объектларын һәм территориаль зоналарны саклау таләпләрен исәпкә алып, җирдән файдалану һәм төзелеш кагыйдәләре белән регламентлана.

Янгынга каршы техника һәм хезмәт транспорты узуны тәэмин итү максатларында бирелә торган җир кишәрлекләренең чикләре һәм аларның киртәләре (коймалары) урман массивлары (утыртмалары) чикләреннән кимендә 5 метр ераклыкта урнашырга тиеш.

Коймалар һәм башка кулланылучы киртәләр пөхтә булырга тиеш: кирәк булганда, буялган, чистартылган, пычрактан чистартылган, юешлыклар, зарарланган участоклар, вертикальдән читкә тайпылышлар, чит наклейкалар, белдерүләр һәм язулар юк.

Койма буенда чүп-чар җыелу, төзелеш яки башка материалларны озак вакытка туплау рөхсәт ителми.

Урам ягы коймаларын буяуның төс районның архитектура һәм шәһәр төзелеше органнары белән килештерелергә тиеш.

Торак йортларда торак белән тәэмин ителгән торак булмаган объектларны урнаштыру шартлары 31-107-2004 "Күпфатирлы торак биналарның архитектура-планлаштыру карарлары", СанПиН 2.4.1.3049-13 "Мәктәпкәчә мәгариф оешмаларының эш режимын төзүгә, эчтәлегенә һәм оештыруга санитар-эпидемиологик таләпләр", СП 42.13330.2011 "СНиП 2.07.01-89* Шәһәр төзелеше. Шәһәр һәм авыл җирлекләрен планлаштыру һәм төзү".

9 нчы таблица

Торак зоналарында агач һәм куаклар утырту нормалары

Яшел территория	1 гектар мәйдандагы агачлар саны	1 гектар мәйдандагы куаклар саны
Торак районнар һәм микрорайоннар бакчалары	180 - 200	1440 - 1600
Торак территорияләре	150 - 170	750 - 850
Балалар бакчалары участоклары	180 - 220	1440 - 1760
Мәктәпләрнең участоклары	100 - 120	1000 - 1200

Торак биналарның йорт яны территориясен яшелләндергәндә, торак йортларның стеналарыннан алып усак кәүсәләренең күчәренә кадәр ара 5 метрдан да ким булмаска тиеш. Зур зурлыктагы агачлар өчен ара 5 метрдан артык, куаклыклар өчен - 1,5 метр булырга тиеш. Куаклыкларның биеклеге беренче каттагы тәрәзә уемының аскы ягыннан артмаска тиеш (СанПиН 2.1.2.2645-10). Торак төзелеше участогының проектлана торган чиге белән урман массивы крае арасындагы ераклык Федераль закон таләпләре нигезендә 22 июль көнне 123-ФЗ номерлы “Янгын куркынычсызлыгы таләпләре турындагы техник регламент” проекты кимендә 50 метр, ә бер үк вакытта ике катлы ин-дивидуаль төзелештә кимендә 15 метр кабул итәргә кирәк.

4.2.42. Аз катлы төзелеш зонасында киртәләр (коймалар) катгый рәвештә кызыл сызыклар буенча һәм җир бүлеп бирүнең чиге (җир кишәрлекләренең ызан чикләре) буенча куелырга тиеш. Йортларның биеклеге (койма) җирлекнең җирдән файдалану һәм төзелешләр кагыйдәләре, тарихи барлыкка килгән төзелешләрне, мәдәни мирас объектларын һәм территориаль зоналар төрләрен саклау таләпләрен исәпкә алып, регламентлаштырыла. Янгынга каршы техника һәм хезмәт транспорты узуны тәэмин итү максатларында бирелә торган җир кишәрлекләренең һәм аларның коймаларының чикләре урман массивлары (утыртмалар) чикләреннән кимендә 5 метр ераклыкта урнашырга тиеш. Коймалар һәм башка файдаланыла торган коймалар тышкы кыяфәтле булырга тиеш: кирәк булганда буялган, пычрактан чистартылган, проемотлары, зарарланган участоклары, вертикальдән тайпылышлары, чит япмалар, белдерүләр һәм язулар булырга тиеш. Чүп-чар җыю, төзелеш яки башка материалларны озак вакытка җыеп кую рөхсәт ителми. Лицей

(урам) коймаларын буяуның төсләр чишелеше районның архитектура һәм шәһәр төзелеше органнары белән килешенгән булырга тиеш. Торак йортларда торак белән тәэмин ителгән торак булмаган объектларны урнаштыру шартлары 31-107-2004 "Күпфатирлы торак биналарның архитектура-планлаштыру карарлары", СанПиН 2.4.1.3049-13 "Мәктәпкәчә мәгариф оешмаларының эш режимын төзүгә, эчтәлегенә һәм оештыруга санитар-эпидемиологик таләпләр", СП 42.13330.2011 "СНиП 2.07.01-89* Шәһәр төзелеше төзелеше. Шәһәр һәм авыл җирлекләрен планлаштыру һәм төзү". Төзелеп төзелгән торак булмаган объектларны урнаштыру «Янгын куркынычсызлыгы таләпләре турында техник регламент» 2008 елның 22 июлендәге 123-ФЗ номерлы Федераль закон, СНиП 21-01-97*, СНиП 31-01-2003, СНиП 31-06-2009, СНиП 21-02-99, ПБ 01-0 таләпләре нигезендә янгын куркынычсызлыгы нормаларын үтәү шарты белән рөхсәт ителә.

4.2.43. Типологик төркемнәр һәм күпфатирлы торак йортларга (блокланган) предприятиеләрдән һәм җәмәгать билгеләнешендәге учреждениеләрдән тыш, тәкъдим ителә торган номенклатура әлеге нормативларга 4 нче кушымтаның 6 нчы таблицасында бирелде (СП 31-107-2004).

4.2.44. Урам-юл челтәре, җәмәгать пассажир транспорты челтәре, җәяүлеләр өчен чыгу юллары озынлыгы, торак зонаны планлаштырганда һәм төзегәндә җәяүлеләр хәрәкәте һәм инженерлык белән тәэмин итү «Транспорт һәм инженерлык инфраструктурасы зоналары» бүлекләре таләпләренә туры китереп проектларга кирәк (4.6), «Транспорт инфраструктурасы» (5.3) һәм «Инженерлык инфраструктурасы» (5.4) чын нормативлар. 4.2.45. Торак төзелеше кварталлары территориясенә һәм квартал эчендәге машина юлларына керүләрне проектлау СНиП 2.07.01*. 4.2.58 Авыл җирлекләрендә торак йортларның тәрәзәләреннән терлекләр һәм кошлар блокларына кадәр санитар аермалар кабул ителә: ялгыз яисә икейөзле - ким дигәндә 15 метр, 8 блок - 25 метрдан да ким түгел. Терлекләр өчен чүпләнгән сарайларның төзелеше мәйданы 800 кв.метрдан артмаска тиеш. Сарайлар һәм биналар төркемнәре арасындагы араны әлеге нормативларга карата 87 нче таблица һәм 10 нчы кушымтаның 2 - 6 нчы таблицалары нигезендә кабул итәргә кирәк.

4.3. Иҗтимагый-эшлекле зоналар, катнаш зоналар. Гомуми таләпләр

4.3.1. Иҗтимагый-эшлекле зоналар сәламәтлек саклау, мәдәният, сәүдә, җәмәгать туклануы, социаль һәм коммуналь-көнкүреш билгеләнешендәге объектлар, һөнәри белем бирү оешмалары һәм югары белем бирү мәгариф оешмалары, административ, фәнни-тикшеренү учреждениеләре, культ биналары, эшлекле, финанс билгеләнешендәге объектлар, автомобиль транспорты тукталышлары, гражданнарның тормыш эшчәнлеген тәэмин итүгә бәйле башка объектлар урнаштыру өчен билгеләнгән.

4.3.2. Иҗтимагый-эшлекле зоналарны төзү шәһәр төзүнең барлык тарихи кыйммәткә ия факторларының сакланышын тәэмин итү шартларында башкарыла: планлаштыру, төзелеш, композицияләр, төрле киңлекләр (ирекле, төзелгән, яшелләндерелгән), күләм-пространство структурасы, фрагментар һәм рунлаштырылган шәһәр төзелеше мирасы һ.б. Тарихи җирлекнең үсеш процессында алган функциясен саклап калу тәкъдим ителә. Иҗтимагый үзәкләрнең һәм иҗтимагый-эшлекле зона объектларының структурасы һәм типологиясе

4.3.3. Иҗтимагый үзәкләр саны, составы һәм урнаштыру җирлек составындагы торак пункт зурлыгын, аларның урнашу системасындагы һәм төзелә торган хезмәт күрсәтү үзәкләре системасындагы ролен исәпкә алып кабул ителә. Җәмәгать үзәгендә урнаштырырга планлаштырылган биналар һәм корылмаларны классификацияләү үз максаты белән проектлаштырганда икътисадый максатка ярашлы карарлар сайлауга ярдәм итү. Проектлана торган биналарны аерым хезмәт күрсәтү дәрәҗәсенә илтеп җиткерүне түбәндәге шартлар нигезендә башкарырга кирәк:

хезмәтләргә ихтыяҗ формалаштыручы халыкның социаль-демографик структурасы буенча: авыл җирлекләре халкының саны;

торак пунктның яисә планировка элементларының халык саны;

күрсәтелгән хезмәтләрне куллану ешлыгы буенча: даими рәвештә - көндәлек хезмәт күрсәтүләр; кирәк булган саен - периодик яки эпизодик;

төп урын буенча: муниципаль районның, шәһәр административ үзәге муниципаль районның, шәһәр округының административ үзәге яисә муниципаль районның эре торак пункты;

җирлекнең административ үзәге яки җирлекнең эре торак пункты; торак пункт яки аерым планлаштыру элементлары.

4.3.4. Иҗтимагый үзәкләрнең, иҗтимагый-эшлекле зонадагы объектларның һәм хезмәт күрсәтү төрләренең структурасын һәм типологиясен, гомум үзәк урнашкан урынга бәйле рәвештә, әлеге нормативларга 3 нче кушымта нигезендә кабул итәргә тәкъдим ителә.

4.3.5. Күпфункцияле иҗтимагый зона чикләрендә территорияләр арасындагы үзара мөнәсәбәтләрне түбәндәгеләр кабул итәргә кирәк: иҗтимагый төзелеш участоклары - 40 процентган да ким түгел; торак төзелеше участоклары - 25 процентган артык түгел; җитештерү объектлары участоклары - 10 процентган артык түгел. Шул ук вакытта иҗтимагый-эшлекле территория чикләрендә торак фондының гомуми күләмендә торак булмаган фонд өлеше 60 процентка кадәр тәшкил итәргә мөмкин. Искәрмә: Функциональ иҗтимагый зоналар чикләрендә аерым участокларның төзелеш коэффициенты 1,0 га җитәргә мөмкин.

Иҗтимагый-эшлекле зона төзелешенең норматив параметрлары

4.3.6. Төрле функциональ билгеләнештәге биналарның иҗтимагый-эшлекле зоналарын планлаштыру һәм төзү әлеге бүлек таләпләрен, шулай ук әлеге нормативларның «Торак зоналары» бүлеген исәпкә алып башкарыла.

4.3.7. Учреждениеләрнең һәм предприятиеләрнең хезмәт күрсәтү санын һәм аларның урнашуын, иҗтимагый-эшлекле зонада җир кишәрлекләренең күләмен исәпләп чыгару, аларны урнаштыру, әлеге нормативка 3 нче кушымтаның 3, 4 нче таблицалары нигезендә объектның функциональ билгеләнешеннән чыгып, социаль нормативлар буенча билгеләнә. Әлеге нормативларга 3 нче кушымтаның 3, 4 нче таблицаларында күрсәтелмәгән объектлар өчен, исәп-хисап күрсәткечләрен проектлауга биремдә билгеләргә кирәк. Торак пунктның иҗтимагый-эшлекле зонасында урнашкан биналарның санын, составын һәм сыйдырышлылыгын билгеләгәндә, иҗтимагый үзәкнең әһәмиятен исәпкә алып, башка торак пунктлардан килүчеләрне өстәмә рәвештә исәпкә алырга кирәк.

4.3.8. Иҗтимагый-эшлекле зона территориясеннән файдалануның ешлыгы объектлар төрләре белән билгеләнә һәм әлеге нормативларга 3 нче, 4 нче кушымталарда күрсәтелгән параметрлар белән регламентлана. Характеның иҗтимагый-эшлекле зонасы территориясеннән файдалануның ешлыгы төзелеш тыгызлыгы (мең кв.метр/гектар) һәм территориянең төзелеш проценты белән тәэмин ителә. Төрле функцияле билгеләнештәге биналар биләгән территориядә төзелешнең тыгызлыгын, барлыкка килгән планлаштыруны һәм төзелешне, үзәкнең әһәмиятен исәпкә алып һәм 10 нчы таблицада китерелгән тәкъдим ителгән нормативлар нигезендә кабул итәргә кирәк.

Территориядә төзелеш тыгызлыгын билгеләү

10 нчы таблица

Комплекс типлары	**Төзелеш тыгызлыгы (гектарның гомуми мәйданы мең кв. метр)**			
	торак пунктлар			
	зур		**Урта һәм кече**	
	буш территорияләрдә	реконструкцияләгәндә	буш территорияләрдә	реконструкцияләгәндә
Мәдәни-ял итү комплекслары	5	5	5	5

4.3.9. Иҗтимагый-эшлекле зонадагы биналарны кызыл сызыклардан чигенгән килеш урнаштырырга кирәк. Кызыл сызык буенча биналарны урнаштыру, тиешле нигезләрдә төзелгән корылмалар шартларында рөхсәт ителә.

4.3.10. Иҗтимагый-эшлекле зонада, аның зурлыгына һәм планлы оешмасына карап, гомумшәһәр үзәгенең үзәген тәшкил итүче үзара бәйле иҗтимагый киңлекләр системасы (төп урамнар, мәйданнар, җәяүлеләр зоналары) формалаша. Шул ук вакытта үзәк биналарына, транспорт тукталышларына һәм яшелләндерелгән рекреация мәйданчыкларына уңайлы якын килүне тәэмин итүче бердәм җәяүлеләр зонасы формалаша.

4.3.11. Иҗтимагый-эшлекле зона инженерлык инфраструктурасы объектларын һәм челтәрләрен урнаштыру «Инженерлык инфраструктурасы зоналары» бүлеге таләпләре нигезендә әлеге нормативларны гамәлгә ашырырга кирәк.

4.3.12. Транспорт инфраструктурасы объектларын урнаштыру һәм җиңел автомобильләрне кую өчен машина урыннары санын исәпләүне әлеге нормативларның «Транспорт инфраструктурасы зоналары» бүлеге, шулай ук әлеге бүлекнең таләпләре нигезендә гамәлгә ашырырга кирәк. Объект янындагы автостоянкаларны җәяүлеләр хәрәкәтеннән читтә һәм иҗтимагый-эшлекле зона объектларыннан 100 метр ераклыкта урнаштырырга кирәк.

4.3.13. Иҗтимагый-эшлекле зона территорияләрен яшелләндерүнең минималь мәйданын «Рекреацион зоналар» бүлеге таләпләре нигезендә кабул итәргә кирәк.

4.3.14. Экологик иминлек (атмосфера һавасының, туфракның пычрануы, радиоактив пычрануы һ.б.) иҗтимагый-эшлекле зоналарның «Әйләнә-тирә мохитне саклау» бүлеге таләпләре нигезендә әлеге нормативлар тәэмин ителә.

4.3.15. Иҗтимагый-эшлекле зоналарда иминлек шартлары «Янгын куркынычсызлыгы» бүлеге нигезендә тәэмин ителә. Торак һәм иҗтимагый биналар арасындагы минималь араларны инсоляция һәм яктырту исәпләүләре, янгынга каршы таләпләрне һәм санитария өзелмәләрен исәпкә алу нигезендә кабул итәргә кирәк. Гомуми һәм торак биналарның инсоляциясе һәм яктыртылуы таләпләре әлеге нормативларның «Әйләнә-тирә мохитне саклау» бүлегендә китерелгән.

4.3.16. Аз катлы торак төзелеше территориясенең иҗтимагый үзәге мәдәният объектларын, сәүдә-көнкүреш хезмәте күрсәтү, административ, физкультура-савыктыру һәм ял итү биналарын һәм корылмаларын урнаштыру өчен алдан билгеләнгән. Җәмәгать үзәгендә үзара бәйле мәйданчыклар (ял итү, спорт, күчмә хезмәтләр күрсәтү) һәм җәяүлеләр юллары системасын формалаштырырга кирәк. Иҗтимагый үзәк чикләрендә транспорт чараларының гомуми стоянкасын күз алдында тотарга кирәк.

Катнаш зоналар

4.3.17. Катнаш зоналар, кагыйдә буларак, торак һәм җитештерү корылмалары өстенлек иткән кварталлардан урнашкан торак пунктларда формалаша. Моннан тыш, мондый зоналарда шулай ук иҗтимагый объектлар, бизнес объектлары, ял итү өлкәсе, уку йортлары урнаштыру мөмкин. Катнаш зоналарның җитештерү объектлары параметрлары түбәндәге зоналар белән чикләнә: участокның мәйданы 5 гектардан да артмый; янгынга каршы һәм куркыныч булмаган җитештерү процесслары; тавыш, вибрация, электр магнитлары һәм ионлаштыручы нурланышлар булмау; атмосфера һавасының, җир өсте һәм җир асты суларының пычрануы булмау төзелеш өчен билгеләнгән нормалардан югарырак; санитар-яклау зоналарының зурлыгы 50 метрдан артмый;

4.3.18. Катнаш зоналар территорияләре өчен түбәндәгеләр нормалаштырыла: зона чикләрендә урнаштыру өчен мөмкин булган җитештерү объектлары параметрлары; «мохитнең санитария-гигиена һәм янгынга каршы таләпләргә каршы куркынычсызлыгы шартлары; автомобиль кую урыннары белән тәэмин ителеш; Тарих һәм мәдәният һәйкәлләрен саклау һәм куллану таләпләре.

4.3.19. Предприятиеләрнең әйләнә-тирә мохиткә тискәре экологик йогынтысын бетерү катнаш зоналар формалаштыру өчен мәҗбүри. Гамәлдәге торак һәм җитештерү корылышын реконструкцияләгәндә һәм тәртипкә китергәндә предприятиеләрдән файдалану чикләрен киңәйтү рөхсәт ителми. Предприятиеләрне техник яктан яңадан коралландыру шулай ук әйләнә-тирә мохитнең начарлануына һәм аның санитар-яклау зонасының артуына ярдәм итәргә тиеш түгел. Предприятиеләрнең яшәү тирәлегенә йогынтысының барлык төрләре иң чик мөмкин булган концентрациягә (алга таба - ПДК) һәм иң чик мөмкин булган дәрәҗәгә (алга таба - ПДУ) кадәр киметелергә тиеш. Искәрмә: Җитештерүнең зарарлы йогынтысын бетерү мөмкин булмаган очракта, предприятие милекчеләрен аның куәтен киметүне тәэмин итәргә, кире кагу яки участокны бушатырга мәҗбүр итә торган шартлар тудыру.

4.3.20. Катнаш зоналарда санитария-гигиена таләпләрен үтәгәндә һәм торак йортларга кадәр җитештерү корылмаларыннан алып торак йортларга кадәр булган зооветеринария өзелгәндә төрле махсуслашкан крестьян-фермер хуҗалыклары (шул исәптән 50 метрдан артмаган санитар-яклау зоналары булган терлекчелек фермалары), шулай ук авыл хуҗалыгы чималын эшкәртү, техникага хезмәт күрсәтү предприятиеләре, традицион кәсепләр остаханәләре һ.б. урнашкан булырга мөмкин. Санитар-эпидемиологик күзәтчелек органнары белән килештереп, шәһәрләр утырту районнарының катнаш зоналарында мини-фермалар урнаштыру рөхсәт ителә.

4.4. Җитештерү зоналары

4.4.1. Җирлекнең җитештерү зоналары, башлыча сәнәгать предприятиеләрен җитештерүләрнең санитар классификациясенә, фәнни-җитештерү, коммуналь-складларга бәйле рәвештә урнаштыру өчен билгеләнгән сәнәгать зоналарын үз составына кертәләр. Уртача саклау функцияләрен башкаручы җитештерү объектларының санитар-яклау зоналары мондый объектлар урнашкан зоналар составына кертелә.

4.4.2. Җитештерү территорияләре параметрлар буенча аерыла: җитештерүнең зарарлы класслары - I, II, III, IV, V сыйныфлар (зыянлылык киму буенча); биләп торган территориянең зурлыгы: гектарга кадәр; 0,5 - 5,0 гектар; 5,0 - 25,0 гектары; 25,0 - 200,0 гектар һәм аннан да күбрәк; территориядән файдалануның интенсивлыгы: төзелеш тыгызлыгы коэффициенты - 2,5 - 3,0; 1,0 - 2,0; ким дигәндә 1,0; төзелеш коэффициентына - 0,4 - 0,5; 0,3 - 0,4; ким дигәндә 0,3; эшләүчеләр саны: 50 кешегә кадәр; 50 - 500 кеше; 500 - 5000 кеше; 5000 - 10000 кеше; 10000дән артык кеше; йөк әйләнеше зурлыгында (килү яки китү юлларының зуррак өлешенә карап кабул ителә): тәүлеккә - 2 гә кадәр; 2 дән 40 ка кадәр; 40 тоннадан артык бер ел - 40; 40 меңнән 100 меңгә кадәр; 100 меңнән артык; кулланыла торган ресурсларның зурлыгы: су куллану (тәүлеккә мең куб метр) - 5 кә кадәр; 5 тән 20 гә кадәр; 20 дән артык, җылылык куллану (Гкал/сәг) - 5 кә кадәр; 5 тән 20 гә кадәр; 20 дән артык.

4.4.3. Җитештерү зоналарын оештыру өчен түбәндәгеләр нормага салына: экологик иминлек; җитештерү объектларын урнаштыруга шәһәр төзелеше таләпләре; яшел утыртмалар, иҗтимагый киңлекләр биләгән территорияләр; а санитар-яклау зоналарын оештыруга шартлар һәм таләпләр; киртәләр материалларына таләпләр, реклама урнаштыру; завод алды зонасына таләпләр; сәнәгать объектларының дизайнына һәм төзеклегенә таләпләр. Җитештерү зоналары структурасы, предприятиеләрне классификацияләү һәм аларны урнаштыру.

4.4.4. Җитештерүче җитештерү предприятиеләрен төзү һәм яңаларын киңәйтү өчен җитештерү зонасы, аэроклиматик характеристикаларны, җирлекнең рельефын, атмосферадагы сәнәгать калдыкларын тарату закончалыкларын, атмосфераны пычрату мөмкинлекләрен исәпкә алып, җирдән файдалану һәм төзелешләр кагыйдәләре таләпләре нигезендә проектлана, торак, рекреацион зоналарга, районны территориаль планлаштыру схемасы, район җирлекләренең генераль планнары нигезендә халыкның күпләп ял итү зоналарына карата үлчәнгән яктан проектлана.

4.4.5. Җитештерү зоналары, сәнәгать төеннәре, предприятиеләр (алга таба - җитештерү зонасы) һәм алар белән бәйле отваллар, калдыклар, чистарту корылмаларын авыл хуҗалыгы билгеләнешендәге яисә авыл хуҗалыгы өчен яраксыз җирләрдә урнаштырырга кирәк. Мондый җирләр булмаган очракта авыл хуҗалыгы җирләрендә начар сыйфатлы җирләр сайлап алынырга мөмкин. Урман фонды җирләрендә урман инфраструктурасы булдыруга бәйле булмаган җитештерү зоналарын һәм объектларны урнаштыру, Россия Федерациясе Урман кодексының 21 статьясындагы 1 пунктында күрсәтелгән объектлардан тыш, тыела. Файдалы казылмалар ятмалары мәйданнарында җитештерү зонасын урнаштыру җир асты байлыкларыннан файдалану буенча федераль агентлык яисә аның территориаль органнары рөхсәте белән җир асты байлыкларының дәүләт фонды идарәсе федераль органы тарафыннан рөхсәт ителә.

4.4.6. Предприятиеләрнең калдыкларны бүлеп чыгару, шламонакопиельләр, складлау урыннарын урнаштыру аларны утильләштерүнең мөмкин булмавын дәлилләгәндә генә рөхсәт ителә, шул ук вакытта җитештерү зоналары өчен үзәкләштерелгән (төркемле) катламнарны күз алдында тотарга кирәк. Алар өчен кишәрлекләрне, санитария нормаларын үтәп, җир асты су белән тәэмин итү чыганакларын санитар саклау зоналарын предприятие һәм II пояс территориясеннән читтә урнаштырырга кирәк. Сланец, мышьяк, кургаш, терекөмеш һәм башка ягулык һәм токсик матдәләр булган тау токымнары торак һәм иҗтимагый биналардан һәм санитар-яклау зонасы белән аерылырга тиеш.

4.4.7. Елгаларның һәм сулыкларның су саклау зоналарында җитештерү зоналарын урнаштыру су объектларын пычранудан, чүпләнүдән һәм сулыкларны саегудан саклауны тәэмин итә торган корылмалар белән су һәм табигатьне саклау законнарына туры китереп җиһазланган очракта рөхсәт ителә. Елгаларның яр буе участокларында һәм башка сулыкларда җитештерү зонасы урнашканда, предприятиеләр мәйданчыкларының планлаштыру тамгасы, су агымының яшерен һәм авышлыгын исәпкә алып, исәп-хисап иң югары горизонтыннан, шулай ук гидротехник корылмаларга йөкләнеш һәм йогынты ясау таләпләре нигезендә билгеләнә торган дулкын биеклегеннән ким дигәндә 0,5 метрга югарырак кабул ителергә тиеш. Исәп-хисап горизонты өчен су биеклегенең халык хуҗалыгы һәм оборона әһәмиятенә ия булган предприятиеләр өчен иң югары дәрәҗәсен кабул итәргә кирәк. 100 елга бер тапкыр, башка предприятиеләр өчен - 50 елга бер тапкыр, ә 10 елга кадәр эксплуатацияләү срогы булган предприятиеләр өчен - 10 елга бер тапкыр.

4.4.8. Җитештерү зонасын урнаштыру рөхсәт ителми: рекреацион зоналар составында; Махсус саклаулучы территорияләр җирләрендә, шул исәптән: эчәргә яраклы су белән тәэмин итү чыганакларын санитар саклау зоналарының барлык поясларында, санитария округлары зоналарында, дәвалау-савыктыру урыннарын һәм курортларын тау-санитария саклау зоналарында; мәдәни мирас объектларын (тарихи һәм мәдәни ядкарьләрен) саклау зоналарында, мәдәни мирас объектларын дәүләт саклавы өлкәсендә Татарстан Республикасы дәүләт органы белән килештермичә; предприятиеләрне төзүгә һәм эксплуатацияләүгә янарга мөмкин булган актив карст, ишелеп төшү, төпкә утыру яисә өслек ишелү зоналарында тау эшләнмәләре йогынтысында; Кулланучылар хокукларын яклау һәм кеше иминлеге өлкәсендә күзәтчелек буенча федераль хезмәтнең Татарстан Республикасы (Татарстан) буенча идарәсе билгеләгән сроклар агымына кадәр органик һәм радиоактив калдыклар белән пычранган кишәрлекләрдә; су басу һәм җимерү нәтиҗәсендә катастрофик су басу зоналарында.

4.4.9. Яшәү тирәлегенә һәм кеше сәламәтлегенә йогынты ясау чыганаклары булып торучы сәнәгать объектлары һәм производстволары, корылмалар өчен, әйләнә-тирә мохиткә пычраткыч матдәләр бүлеп чыгара торган, шау-шу, вибрация һәм башка зарарлы физик факторларның куәтенә, эксплуатацияләү шартларына, характерына һәм санына бәйле рәвештә, шулай ук, сәнәгать объектларының һәм производстволарның санитар классификациясе нигезендә яшәү тирәлегенә һәм кеше сәламәтлегенә тискәре йогынтыны киметү буенча каралган чараларны исәпкә алып, санитария-саклау зоналарының түбәндәге

ориентир күләмнәре билгеләнә: I сыйныф предприятиеләре өчен - 1000 метр; II сыйныф предприятиеләре өчен - 500 метр; III сыйныф предприятиеләре өчен - 300 метр; IV сыйныф предприятиеләре өчен - 100 метр; V класс предприятиеләре өчен - 50 метр. СанПиН 2.2.1/2.1.1.1200-03 таләпләре нигезендә санитар-яклау зоналарының күләмнәре билгеләнде.

4.4.10. Санитар-яклау зонасының якынча күләме атмосфера һавасының көтелгән пычрануын исәпләп (фонны исәпкә алып) һәм атмосфера һавасына физик йогынты дәрәҗәләрен исәпләп, санитар-саклану зонасы проектында нигезләнергә тиеш һәм СанПиН 2.2.1/2.1.1.1.1200-03 таләпләре нигезендә табигый тикшеренүләр һәм үлчәүләр нәтиҗәләре белән расланырга тиеш.

4.4.11. Атмосфера һавасының аерым чисталыгын таләп итә торган предприятиеләрне, атмосфера һавасын пычрату чыганаклары булган күрше предприятиеләргә карата өстенлек итүче юнәлештәге җилләрнең очлы ягыннан урнаштырырга кирәкми.

4.4.12. Азык-төлек һәм эшкәртү сәнәгате предприятиеләрен төзү өчен участокны сайлау һәм бирү мәҗбүри катнашында башкарылырга тиеш. Кулланучылар хокукларын яклау һәм кеше иминлеге өлкәсендә күзәтчелек буенча федераль хезмәтнең Татарстан Республикасы (Татарстан) буенча идарәсе санитар-техник корылмаларга һәм коммуналь билгеләнештәге установкаларга һәм атмосфера һавасын зарарлы һәм күңелсез ис килә торган матдәләр исе килә торган технологик процесслар булган предприятиеләргә карата өстенлекле юнәлештәге җилләр өчен корылган яктан, торак һәм иҗтимагый биналарга карата, китерелгәнчә, өстенлекле юнәлештәге җилләр өчен проектлашырга. 4.4.13. Балыкчылык предприятиеләрен проектлау санитария-гигиена һәм ветеринария-санитария нормалары һәм кагыйдәләре таләпләре нигезендә гамәлгә ашырыла һәм бары тик Татарстан Республикасы буенча ветеринария һәм фитосанитар күзәтчелек буенча федераль хезмәт органнары белән килештереп кенә рөхсәт ителә. Балык предприятиеләре өчен җир кишәрлекләрен тапшыру.

4.4.14. Атмосфера һавасын, су объектларын, туфракны пычрату чыганаклары булган җитештерү зоналарын, шулай ук тавыш, вибрация, электр магниты һәм радиоактив йогынты чыганаклары белән торак төзелешенә карата әлеге нормативларны «Әйләнә-тирә мохитне саклау» бүлеге таләпләренә туры китереп урнаштырырга кирәк.

4.4.15. Санитария классификациясеннән тыш, җитештерү предприятиеләре һәм объектлары кайбер характеристикаларга ия һәм аларның параметрлары буенча аерыла, шул исәптән:

биләп торган территориянең зурлыгы буенча: участок: 0,5 гектарга кадәр; 0,5 - 5,0 гектар; 5,0 - 25,0 гектар; зона: 25,0 - 200,0 гектар; территориядән файдалануның интенсивлыгы буенча: төзелешнең тыгызлыгы (капиталь объектларның гомуми мәйданының кв.метры): 25 000 - 30 000; 10 000 - 20 000; 10 000 нән кимрәк; төзелеш проценты (%): 60 - 50; 50 - 40; 40 - 30, ким - 30; саны буенча эшләүчеләр: 50 кешегә кадәр; 50 - 500 кеше; 500 - 1000 кеше; 1000 - 4 000 кеше; 4 000 - 10 000 кеше; 10 000 артык кеше; йөк әйләнеше зурлыгы буенча (күбрәк ике йөк агымыннан кабул ителә торган - килү яки җибәрү): тәүлеккә автомобиль: 2 гә кадәр; 2 дән 40 ка кадәр; 40 тоннадан артык елга: 40 кадәр; 40тан 100 000 гә кадәр; 100 000нән артык; кулланыла торган ресурслар күләме буенча: су куллану (тәүлеккә мең куб метр): 5 кә кадәр; 5 тән 20 гә кадәр; 20 дән артык; җылылык куллану (Гкал/сәг): 5 кә кадәр; 5 тән 20 гә кадәр; 20 дән артык. Торак пунктлар территорияләре транспорт һәм инженерлык ресурслары белән тәэмин ителеш буенча җитештерү территорияләре ихтыяҗларына туры килергә тиеш.

4.4.16. Торак пунктлар чикләрендә урнашкан җитештерү зоналарының тискәре йогынтысы булган очракта, әйләнә-тирә мохиткә предприятиенең куәтен киметүне, аны кабат үзгәртеп коруны яисә торак пунктларның авыл итен зоналарыннан экологик яктан имин булмаган сәнәгать предприятиеләрен чыгаруны күздә тоту зарур.

4.4.18. Җитештерү территорияләре параметрлары шәһәр округы территорияләреннән, экологик иминлек буенча җирлектән файдалану һәм аларны төзү кагыйдәләренә, территорияләрдән файдалануның зурлыгына һәм интенсивлыгына буйсынырга тиеш.

4.4.19. Җитештерү зоналарын урнаштырганда аларның торак районнар белән, хезмәт хәрәкәтләренә вакыт аз булганда, рациональ бәйләнешен тәэмин итәргә кирәк.

Сәнәгать зонасы

4.4.20. Җирлекнең сәнәгать зоналары территорияләре яңа сәнәгать предприятиеләрен күчерү, реконструкцияләү, модернизацияләү өчен билгеләнгән. Сәнәгать зоналары территориясендә ярдәмче хезмәтләр, инженерлык һәм транспорт белән тәэмин итү системалары, мәдәни-көнкүреш хезмәте күрсәтү (4.1 п., 18.13330.2011) кооперациясе белән сәнәгать предприятиеләрен урнаштырырга кирәк.

4.4.21. Сәнәгать зоналарын урнаштырганда аларның торак зоналары белән, яшәү урыннарыннан эш урыннарына кадәр хәрәкәт итү өчен вакыт сарыф ителгәндә, 90 процент хезмәткәр өчен (бер ноктада) аларның 90 минуттан да артмаган (11.11 п., 42.13330.2011) элемтә урнаштырырга кирәк.

4.4.22. Сәнәгать зонасы территориясендә сәнәгать зонасы предприятиеләрендә эшләүче автомобильләрне, сәнәгать зонасы объектларында булучыларны, шулай ук сәнәгать зонасы территориясендә урнашкан предприятиеләрнең җитештерү эшчәнлегенә бәйле вакытлыча яшәүче гражданнарны парковкалау урыннары оештырылырга тиеш.

4.4.23. Сәнәгать зонасы территориясендәге участокларга керү урыннарыннан җир өсте җәмәгать транспорты тукталышына һәм автомобиль кую урыннарына кадәр максималь араны 400 метрдан да артык булмаган күләмдә кабул итәргә кирәк.

4.4.24. Инвалидлар һәм халыкның аз хәрәкәтле төркемнәре хезмәтен файдалану мөмкинлеге каралган сәнәгать зонасы объектларында җитештерү, административ-көнкүреш һәм башка ярдәмче биналарга керү пандуслар белән җиһазландырырга кирәк (5.15 нче пункт 18.13330.2011).

4.4.25. Сәнәгать үзәге төзелешенең яисә реконструкцияләүнең беренче һәм аннан соңгы чиратлары гомумтөенләнеш объектлары, транспорт һәм инженерлык челтәрләре һәм эшләүчеләргә социаль хезмәт күрсәтү объектлары булган пуск комплексы буларак проектланырга һәм төзелергә тиеш. Юллар комплексы компактлы рәвештә, бердәм мәйданчыкта, сәнәгать предприятиеләре чикләре арасындагы нигезсез өзеклекләрдән башка урнаштырылырга тиеш. Төзү комплексына һәм төзелеш чиратына планлаштыру проектын эшләргә кирәк (5.3 п., 18.13330.2011).

4.4.26. Сәнәгать зоналары территорияләреннән файдалануның күләмнәрен һәм дәрәҗәсен җитештерү үзенчәлегенә бәйле рәвештә, шәһәр структурасында зоналар урнаштыру шартларын һәм шәһәр территориясенең төрле участокларының шәһәр төзелеше кыйммәтләрен исәпкә алып кабул итәргә кирәк.

4.4.27. Җитештерү объектларын урнаштыруга шәһәр төзелеше таләпләре сәнәгать зоналарының функциональ-планлаштыру оешмасын, сәнәгать зонасы территориясенең эш белән тәэмин ителешен, сәнәгать предприятиесе участогының норматив күләмен, төзелеш тыгызлыгының төп күрсәткечләрен үз эченә ала.

4.4.28. Сәнәгать зоналарының Функциональ-планлаштыру оешмасын кварталлар (кызыл сызыклар чикләрендә) рәвешендә күз алдында тотарга кирәк, аларда предприятиеләрнең тармак характеристикаларын, аларны урнаштыруга карата санитария-гигиена һәм янгынга каршы таләпләрне, йөк әйләнешен һәм транспорт төрләрен исәпкә алып, төп һәм ярдәмче производстволар урнаштырыла, шулай ук төзелеш чираты (8.4 п., 42.13330.2011).

4.4.29. Сәнәгать предприятиеләре һәм башка җитештерү объектлары биләгән территория сәнәгать зонасы территориясенең кимендә 60 процентын тәшкил итәргә тиеш (8.4 п., 42.13330.2011).

4.4.30. Сәнәгать зонасы территориясенең урнашуы процентларда сәнәгать предприятиеләре мәйданчыкларының һәм аларга бәйле объектларның киртә (участок чикләре) чикләрендә мәйданнары суммасының, шулай ук тышкы керү юллары һәм резерв участоклары биләгән мәйданны шәһәрнең генераль планы белән билгеләнгән сәнәгать зонасы территориясенең гомуми мәйданына кертүгә бәйле хезмәт күрсәтү учреждениеләренең нисбәте буларак билгеләнә. Әлеге территорияләр предприятие һәм башка объектлар мәйданчыкларында биналар һәм корылмаларны урнаштыру өчен проектлауга йөкләмә нигезендә билгеләнгән резерв участокларны үз эченә ала (8.4 п., 42.13330.2011).

4.4.31. Сәнәгать предприятиесе участогының норматив күләме, әлеге нормативларга 5 нче кушымтаның 1 нче таблицасы нигезендә тармак төренә карап, сәнәгать предприятиеләре мәйданчыкларын төзүнең норматив тыгызлыгы күрсәткеченә карата аның төзелеш мәйданының тигез күләменә кабул ителә.

4.4.32. Биналар һәм корылмалар биләгән мәйданны сәнәгать зонасы өчен участок (квартал) мәйданына карата 11 нче таблица нигезендә алырга кирәк (СП 42.13330.2011).

11 нче таблица

Территория зоналары участокларын төзүнең тыгызлыгы күрсәткечләре

Территориаль зоналар	**Төзелеш коэффициенты**	**Төзелеш тыгызлыгы коэффициенты**
Сәнәгать зонасы	0,8	2,4
Фәнни-җитештерү *	0,6	1,0
Коммуналь-склад	0,6	1,8
* Тәҗрибә кырларын һәм полигоннарын, резерв территорияләрен һәм санитар-яклау зоналарын		

4.4.33. Сәнәгать зонасы иҗтимагый-административ киңлекләрендә комплекслы төзекләндерү: «Завод алды» зонасын оештыру һәм төзекләндерү, җәяүлеләр коммуникацияләрен оештыру һәм төзекләндерү, предприятиеләр территориясен яшелләндерү өлеше, социаль инфраструктура объектларын оештыру, кыска вакытлы ял зоналарын оештыру.

4.4.34.Завод алды зонасын административ, төп җитештерү бинасы янында яисә сәнәгать зонасының җитештерү билгеләнешендәге территорияләр чикләре эчендә дә, шулай ук алар янәшәсендәге җәмәгать территорияләрендә җитештерү зоналарының иҗтимагый территорияләргә кушылу полосасында, аларны шәһәр иҗтимагый зоналары формалашуга кертеп, урнаштырырга кирәк.

Төзекләндерү элементларын яшелләндерү һәм урнаштыру өчен завод алды зонасы территориясенең 40 -50 процентын бирергә кирәк. (аналогия буенча МНГПИ-1.13.01-08 «Иркутск шәһәрен шәһәр төзелешен проектлауның җирле нормативлары»).

Сәнәгать объектларының завод алды зоналары күләмнәрен 12 нче таблица нигезендә кабул итәргә кирәк (5.8 п., 18.13330.2011).

Объектларның завод алды зоналарының күләмнәре

12 че таблица

Эшләүчеләр саны, мең кеше	Җир участокларының күләме, гектар
До 0,5	0,8
От 0,5 до 1	0,7
От 1 до 4	0,6
Примечание: При трехсменной работе объекта следует учитывать численность работающих в первой и второй сменах. Численность работающих в первой и второй сменах расчитывается как удвоение проектной численности работников в одну смену.	

4.4.35 Җәяүлеләр коммуникацияләрен сәнәгать зонасы территориясе буйлап, аеруча йөк һәм башка махсус транспортта хәрәкәт итү өчен юллар, җайланмалар һәм корылмалар белән кисешү яисә тоташтыру урыннарында кешеләрнең тоткарлыксыз һәм куркынычсыз хәрәкәт итүен тәэмин итүне исәпкә алып урнаштырырга кирәк.

Җәяүлеләр өчен аралашу тирәлеген яшелләндерүне газоннар һәм чәчәк түтәлләре, куаклар һәм агачлар рәвешендә проектларга тәкъдим ителә. Сәнәгать зонасы территориясендә рекреация объектларын, кагыйдә буларак, кыска вакытлы ял итү өчен зоналар рәвешендә формалаштырырга кирәк. Кыска вакытлы ял зоналарын җитештерү эшчәнлегенең тискәре йогынтысыннан максималь сакланган территориядә урнаштырырга кирәк. Предприятиеләр территориясен яшелләндерү өлешен кимендә 20 процент кабул итәргә кирәк.

Җир кишәрлеген яшелләндерү өчен, үсемлекләрнең җирле төрләрен, аларның санитар-яклау һәм декоратив үзлекләрен һәм предприятиеләр бүлеп чыгара торган зарарлы матдәләргә тотрыклылыгын исәпкә алып, кулланырга кирәк.

Азык-төлек сәнәгате объектлары, җитештерүнең төгәл процесслары булган цехлар, шулай ук һава өрдергечләр, компрессорлар һәм мотор куу станцияләре территориясендә мамык чәчәк атканда бүлеп бирелгән агач утыртмалары, җепселле матдәләр һәм төшерелгән орлыклар куллану тыела. Норматив янгынга каршы аралар чикләрендә ылыслы токым агачлары утырту рөхсәт ителми (5.62 п., 18.13330.2011).

4.4.36.Сәнәгать зонасы территориясендә сәламәтлек саклау учреждениеләрен (даруханәләрне, медпунктларны), җәмәгать туклануы предприятиеләрен, көндәлек ихтыяҗ товарлары белән сәүдә предприятиеләрен, көнкүреш хезмәте күрсәтү предприятиеләрен үз эченә алган барлык эшләүче социаль инфраструктура объектлары комплексын урнаштырырга кирәк.

4.4.37.Торак территорияләренә кушылу полосасын, кагыйдә буларак, торак зонасының коммуналь объектларын, күпкатлы гаражларны, төрле типтагы стоянкаларны, яшел утыртмаларны урнаштыру өчен файдаланырга кирәк. Предприятиеләр һәм башка җитештерү объектлары урнашканда әйләнә-тирә мохитне саклау өлкәсендәге таләпләр үтәлә: туфракны, җир өсте суларын һәм җир асты суларын, атмосфера һавасын пычратуны, табигать мохитен торгызуны, табигать ресурсларыннан нәтиҗәле файдалануны һәм аларны торгызуны, экологик иминлекне тәэмин итүне булдырмау чаралары. Җитештерү һәм хезмәт күрсәтүче объектларның куркыныч дәрәҗәсе кануннарда билгеләнгән тәртиптә билгеләнә.

4.4.38.Санитар-яклау зоналары зарарлы матдәләрне чистарту һәм зарарсызландыру, сәнәгать зонасы чигендә тавыш дәрәҗәсен киметү буенча барлык техник һәм технологик чаралар үткәргәннән соң зарарлы матдәләр концентрациясенең рөхсәт ителгән чик дәрәҗәләре һәм тавышның рөхсәт ителгән иң чик дәрәҗәләре тәэмин ителмәсә, күздә тотарга кирәк. Сәнәгать предприятиеләренең санитар-яклау зоналары күләмнәре СанПиН таләпләренә туры китереп билгеләнә 2.2.1/2.1.1.1200-03 алар предприятиеләр ташлаган зарарлы матдәләрнең таралу исәп-хисаплары белән раслана. Сәнәгать предприятиеләре төркемнәре өчен, барлык чыганакларның суммар ташлауларын һәм физик йогынтысын, шулай ук гамәлдәге предприятиеләр өчен лаборатор күзәтүләрнең еллык циклы нәтиҗәләрен исәпкә алып, бердәм санитар-яклау зонасы билгеләнә (п.8. 6 СП 42.13330.2011).

4.4.39.Предприятиеләрнең санитар-яклау зоналары участоклары предприятиеләр территорияләре составына кертелми һәм әлеге зоналар территориясендә төзелә торган объектларны урнаштыру өчен бирелергә мөмкин. Санитар-саклау зонасы чикләрендә урнаштырырга рөхсәт ителә торган объектлар исемлеге Санпинда күрсәтелгән 2.2.1/2.1.1.1200-03 (V башлыгы).

4.4.40. Предприятиеләрнең җитештерү зоналары һәм санитар-яклау зоналары чикләрендә торак биналарны, кунакханәләрне, тулай торакларны, бакча-дача төзелешен,

гомуми белем бирү һәм мәктәпкәчә белем бирү оешмаларын, медицина оешмаларын, ял йортларын, спорт корылмаларын, сәнәгатьнең азык-төлек тармаклары предприятиеләрен, азык-төлек чималының күпләп сату складларын, азык-төлек продуктларын, эчә торган суны әзерләү һәм саклау өчен сусүткәргеч корылмалар комплексларын, производствога хезмәт күрсәтүгә бәйле булмаган башка иҗтимагый биналар һәм корылмаларны урнаштыру рөхсәт ителми.

Санитар-саклау зоналары территориясе рекреацион максатлар һәм авыл хуҗалыгы продукциясен җитештерү өчен файдаланылырга тиеш түгел. Санитар-яклау зонасы күләме предприятиенең санитар-яклау зонасы проектын эшләгәннән соң киметелергә мөмкин (п. 8.2 СП 42.13330.2011).

4.4.41.Азык-төлек, медицина, фармацевтика һәм башка сәнәгать тармаклары предприятиеләрен 100 метрга кадәр санитар - яклау зонасы булган сәнәгать зоналары территориясендә зарарлы производстволары булган металлургия, химия, нефть химиясе һәм сәнәгатьнең башка тармаклары предприятиеләре белән, шулай ук аларның санитар - яклау зоналары чикләрендә урнаштырырга кирәк түгел (п.42.13330.2011).

4.4.42. Предприятие янындагы әйләнә-тирә мохитне саклауга бәйле сәламәтләндерү, санитар-яклау зоналарын төзекләндерүне дә кертеп, зыянлы чүплекләр булган предприятие хисабына тормышка ашырыла (п. 42.13330.2011).

4.4.43.Санитар-яклау зоналарын яшелләндерүнең минималь мәйданын зона киңлекләренә карап 13 нче таблица нигезендә кабул итәргә кирәк (8.6 п., 42.13330.2011).

Санитар-яклау зоналарын яшелләндерү мәйданы

13 нче таблица

Санитар-саклау зонасының киңлеге, метр	**Яшелләндерүнең минималь мәйданы-процент**
До 300	60
От 300 до 1000	50
От 1000 до 3000	40
Свыше 3000	20
Яшелләндерү мәйданы предприятиенең санитар-яклау зонасы проекты нигезендә арттырылырга мөмкин	

Торак һәм иҗтимагый-эшлекле зоналар ягыннан санитар-яклау зоналарында 50 метрдан да ким булмаган киңлектәге агач-куак утыртмалары полосасын күздә тотарга кирәк, ә зонаның киңлеге 100 метрга кадәр булганда-20 метрдан да ким түгел (п. 8.6. СП 42.13330.2011).

4.4.44. Тарих һәм мәдәният һәйкәлләре булган җитештерү объектларын реконструкцияләгәндә аларның тарихи йөзен саклау буенча чараларны күздә тотарга кирәк (П. 8.13330.2011).

Фәнни-җитештерү зоналары

4.4.45.Фәнни-җитештерү зоналары территорияләре яңа фәнни-җитештерү зоналарын урнаштыру һәм булганнарын яңадан торгызу, реконструкцияләү, модернизацияләү өчен, гамәлдәге фән һәм фәнни хезмәт күрсәтү учреждениеләрен, лаборатор, тәҗрибә-конструкторлык, эксперименталь, техник-гамәлгә кертү объектлары һәм алар белән бәйле һөнәри белем бирү оешмалары һәм югары белем бирү оешмалары территорияләрен урнаштыру өчен, технопаркларга, фәнни парклар, бизнес-инкубаторлар, инновацияләр инкубаторлары урнаштыру, шулай ук хезмәт күрсәтүче зоналарны: кунакханәләр, учреждениеләр һәм хезмәт күрсәтү предприятиеләре объектларын, транспорт һәм инженерлык корылмаларын урнаштыру өчен билгеләнгән (8.8.1342.330 2011)

4.4.46.Биналар һәм корылмалар биләгән мәйданны фәнни-җитештерү зонасы өчен кишәрлек (квартал) мәйданына карата әлеге нормативларга 5 нче кушымтаның 1 нче таблицасы нигезендә алырга кирәк (СП 42.13330.2011).

4.4.47.Фәнни-җитештерү зоналарының составын, аерым элементларны урнаштыру шартларын, шулай ук аларның санитар-саклау зоналарының зурлыгын, тәҗрибәле җитештерүчеләрнең әйләнә-тирә мохиткә йогынтысы факторларын исәпкә алып, билгеләргә кирәк. 50 метрдан артык киңлектәге санитар-саклау зоналарын таләп итми торган тәҗрибәле җитештерүчеләр булганда, фәнни-җитештерү зоналарында катнаш төзелеш зоналары тибы буенча аларны формалаштырып, торак төзелешен урнаштырырга рөхсәт ителә (п.8 СП 42.13330.2011).

4.4.48.Технопарклар гамәлдәге предприятиеләр базасында яки яңа төзелә торган объектлар рәвешендә алдынгы технологияләрнең тәҗрибә полигоны буларак формалаштырыла. Технопаркларны оештыруга карата таләпләр проектлау биреме белән билгеләнә.

Коммуналь-склад зонасы

4.4.49.Коммуналь-склад зоналары территорияләре азык-төлек (азык-төлек, ит һәм сөт) сәнагате предприятиеләрен, гомумтовар (азык-төлек һәм азык-төлек булмаган), махсус складларны (суыткыч, бәрәңге, яшелчә, җиләк-җимеш саклагычларын), шәһәр халкына коммуналь, транспорт һәм көнкүреш хезмәте күрсәтү предприятиеләрен урнаштыру өчен билгеләнгән (п.8.13330.2011).

Транспорт төеннәрендә һәм автомобиль юллары буенда күп катлы җир һәм җир асты стоянкалары, гаражлар, коммуналь-склад объектлары урнаштырылган югары интенсивлыктагы коммуналь - склад зоналарын формалаштыру зарур.

4.4.50.Халыкка турыдан-туры хезмәт күрсәтү белән бәйле булмаган логистик һәм склад комплекслары системасын торак пунктлардан читтә, аларны тышкы транспорт төеннәренә якынайтып формалаштырырга кирәк.

Дәүләт резервлары, нефть һәм нефть продуктлары складларын, сыекландырылган газларны, шартлагыч материалларны һәм көчле кулланыла торган агулы матдәләрнең базис складларын, азык-төлекнең базис складларын, фураж һәм сәнәгать чималының базис складларын, урман һәм төзелеш материалларының базис складлары базасын уртача урнаштыру, санитария, янгынга каршы һәм махсус нормаларны үтәп, торак пунктлардан һәм аеруча саклана торган территорияләрдән читтәге торак пунктларны һәм аеруча саклана торган территорияләрне күздә тотарга кирәк.

4.4.51. Коммуналь-склад зоналары территорияләрендә тузан материалларының, чүплекләрнең, калдыкларның ачык складларын урнаштыру рөхсәт ителми.

4.4.52.Биналар һәм корылмалар астында биләгән мәйданның коммуналь-склад зонасы өчен участок (квартал) мәйданына мөнәсәбәтен әлеге нормативка 5 нче кушымтаның 1 нче таблицасы нигезендә алырга кирәк (СП 42.13330.2011).).

4.4.54.Шәһәр халкына хезмәт күрсәтү өчен билгеләнгән складларның җир участоклары күләме 10 - 13 (СП 42.13330.2011) таблицалары нигезендә кабул ителә.

Бәрәңге, яшелчә һәм җиләк-җимеш саклагычлары өчен санитар-саклау зоналары күләме 50 метрдан да ким булмаска тиеш (п.8.13330.2011).

4.4.1. Халыкка турыдан-туры көндәлек хезмәт күрсәтү белән бәйле булмаган Склад комплексларын торак пункттан читтә, җирлекнең аерымланган склад районнарында, санитар, янгынга каршы һәм махсус нормаларны үтәгәндә, тышкы транспорт төеннәренә якын итеп формалаштырырга кирәк (8.9 п., 42.13330.2011).

4.4.2. Махсус нормалар һәм бүлеп бирелгән урнаштыру дәүләт резервлары складлары, беренче төркемдәге нефть һәм нефть продуктлары складлары, нефть һәм нефть продуктларының күчереп төяү базалары, сыекландырылган газ складлары, көчле тәэсир итүче агулы матдәләр складлары, азык-төлек базасы, фураж һәм сәнәгать чималы, урман эшкәртү базалары, урман һәм төзелеш материалларының базислы складлары өчен каралган (8.9 п. 42.13330.2011).

4.4.57 . Җирлекнең яшел зонасында, шәһәрне утырту материалы белән тәэмин итүне исәпкә алып, агач һәм куак үсемлекләре питомникларын һәм төсле-оранжерея хуҗалыкларын күздә тотарга кирәк. Питомникларның мәйданы 80 гектардан да ким булмаска тиеш. Питомникларның мәйданын кешенең 3 - 5 кв.метр исәбеннән алырга кирәк. Чәчәкле-оранжерея хуҗалыкларының гомуми мәйданын 0,4 кв.метр/кеше исәбеннән алырга кирәк.

15 нче таблица

Махсус складлардагы җир кишәрлекләренең сыйдырышлыгы һәм күләме 1 мең кешегә

Махсуслаштырылган складлар	**Складларның сыйдырышлыгы**	**Җир участокларының**
Суыткычлар бүлү (ит һәм ит продуктларын, балык һәм балык продуктларын, май, хайван майларын, сөт продуктларын һәм йомырка саклау өчен)	27	190* 70
Җиләк-җимеш саклау урыннары	17	1300* 610
Яшелчә саклау урыннары	54	
Бәрәңге саклагычлары	57	

* Санауда бер катлы складлар өчен нормалар китерелгән, ваклаучысында - күпкатлы складлар өчен.
искәрмә:
Районнарда бәрәңге, яшелчә, җиләк-җимеш үстерү һәм әзерләү складларның сыйдырышлылыгы һәм җир кишәрлекләренең мәйданнары күләме 0,6 коэффициенты белән кабул ителә.
Бәрәңге һәм җиләк-җимеш саклагычларының сыйдырышлылыгы һәм шәһәрләрдәге саклагычлар өчен җир кишәрлекләренең зурлыгын шәһәрдән тыш саклауны оештыру хисабына киметергә кирәк, аның өлеше республика, край, өлкәләр һәм федераль әһәмияттәге шәһәрләр сәүдәсе органнарында билгеләнә.

4.4.58. Коммуналь-склад объектлары өчен санитар-саклау зоналары күләме СанПиН 2.2.1/2.1.1.1200-03 нигезендә билгеләнә

4.4.59. Төрле билгеләнештәге складларның җир кишәрлекләренең мәйданнары һәм күләме 14-17 таблицалар нигезендә кабул итәргә рөхсәт ителә.

16 нчы таблица

Вахта һәм экспедиция бистәләре өчен 1 мең кеше сыйдырырлык складлар

Складлар, үлчәү берәмлеге	**Бистәләр өчен складлар сыешлыгы**	
	вахта өчен	**экспедиция өчен**
Коры азык-төлек, куб. метр	0,3	3,5
Суыткычлар, тонна	0,01	0,1
Яшелчә саклау урыннары, бәрәңге саклагычлары, җиләк-җимеш саклау урыннары, тонна	0,5	0,5

Искәрмә: коры азык-төлек һәм суыткычлар складларының нормасы вахта һәм еллык запасларыннан чыгып, экспедиция бистәләре өчен билгеләнгән. Яшелчә, бәрәңге һәм җиләк-җимеш саклау нормалары еллык запастан чыгып билгеләнгән.

Төзелеш материаллары складларының һәм каты ягулык складларының 1 меӊ кешегә җир участоклары күләме

17 нче таблица

Складлар	**Җир кишәрлекләре , кв. метр**
Төзелеш материаллары складлары (кулланучылар өчен)	300
Каты ягулык складлары өстенлекләре белән:	
күмер	300
утын	300

Җирлекнең җитештерү зонасы

4.4.60. Җирлекнең җитештерү зонасын, мөмкин булганча, торак зонага карата, җирнең рельефы буенча түбәнрәк булган яктан урнаштырырга кирәк.

Җитештерү зонасын оештырганда объектлар һәм корылмаларны берьяклы урнаштырулы бер мәйданчыкта тупларга кирәк.

4.4.61. Авыл хуҗалыгы предприятиеләре мәйданчыкларын төзүнең тыгызлыгы СНиП II-97-76 буенча санитар, ветеринария һәм янгынга каршы таләплардән һәм технологик проектлау нормаларыннан чыгып кабул ителергә тиеш.

4.4.62. Авыл хуҗалыгы җитештерү һәм объектлары өчен санитар-яклау зоналары һәм торак төзелешенә кадәр санитар өзекләр 2.2.1/2.1.1.1.100 СанПиН нигезендә билгеләнә.

Зур санитар-саклау зоналарын таләп итә торган җитештерү объектларын торак зонадан аеруча еракта урнашкан җитештерү территориясе өлешендә башка җитештерү объектларына (агулы химикатлар складларыннан тыш) урнаштырырга кирәк. Алар арасындагы аерма-торак зонасы гамәлдәге СанПиН 2.2.1/2.1.1.1200 таләпләрен исәпкә алып, зыянлы класслы азрак объектларны урнаштыру рөхсәт ителә.

4.4.63. Җитештерү объектларын урнаштырганда, әлеге нормативларның 6 бүлеге таләпләрен исәпкә алып, туфрак, өслек һәм җир асты сулары, атмосфера һавасының пычрануын булдырмау чараларын күздә тотарга кирәк.

4.5. Рекреацион зоналар

4.5.1. Рекреацион зоналар составында гомуми файдаланудагы яшелләндерелгән территорияләр, массакүләм ял итү зоналары, аеруча саклаулы табигать территорияләре зоналары, урманнар, скверлар, парклар, бакчалар, күлләр, сусаклагычлар, пляжлар, шулай ук ял, Туризм, физик культура һәм спорт белән шөгыльләнү өчен файдаланыла торган һәм файдаланыла торган башка территорияләр бүленергә мөмкин.

4.5.2. Рекреацион зоналар территориясендә рекреацион, сәламәтләндерү һәм табигать саклау объектларын эксплуатацияләүгә бәйле булмаган гамәлдәге сәнәгать, коммуналь-склад һәм башка объектларны төзү һәм киңәйтү рөхсәт ителми (42.13330.2011 СП 9.1 п.).

4.5.3. Торак пункттагы яшел үсентеләрне, аның зурлыгын һәм әһәмиятен, аның планлаштыру структурасын, архитектура-пространство композициясен һәм җирле шартларны исәпкә алып, бердәм система рәвешендә күздә тотарга кирәк.

Торак пунктның яңа территорияләрен проектлаганда һәм реконструкцияләгәндә гамәлдәге яшел үсентеләрне максималь рәвештә саклауны һәм куллануны күздә тотарга кирәк.

4.5.4. Торак пункт төзелеше чикләрендә төрле билгеләнештәге яшелләндерелгән территорияләрнең чагыштырма авырлыгы (төзелеш территориясенең яшелләндерелгән булуы) 55 процентан да ким булмаска тиеш, торак район территориясе чикләрендә - 25 процентан да ким булмаска тиеш (микрорайон (квартал) территориясенең гомуми мәйданы (42.13330.2011 п.).

1 километрдан артык киңлектәге санитар-саклау зоналары булдыруны таләп итүче предприятиеләр белән шәһәрләрдә төзелеш территориясен яшелләндерү дәрәҗәсен кимендә 15 процентка арттырырга кирәк.

Гомуми кулланылыштагы яшелләндерелгән территорияләр

4.5.5. Гомуми кулланылыштагы яшелләндерелгән территорияләр-шәһәр төзелеше нормалаштыру объектлары-парклар, бакчалар, скверлар, бульварлар, яр буйлары һәм халыкның кыска вакытлы ял итү урыннары рәвешендә тәкъдим ителгән.

4.5.6. Шәһәр территориясендә урнашкан парклар, бакчалар, бульварлар, скверлар, яшелләндерелгән территорияләр мәйданы кимендә кабул ителергә тиеш (9.14 П. 42.13330.2011):

6 кв. метр/кеше - торак районнар өчен;

10 кв. метр/кеше - гомумшәһәр территорияләре өчен.

Шәһәр урманнарының булган массивларын шәһәр урман паркларына әйләндерергә һәм аларны югарыда күрсәтелгән гомуми файдаланудагы территорияләргә өстәмә рәвештә бер кешегә 5 кв. метрдан да ким булмаган күләмдә исәбеннән кертергә кирәк (п.9. 14 СП 42.13330.2011).

4.5.7. Гомуми кулланылыштагы яшелләндерелгән территорияләр структурасында 0,5 километр киңлектәге эре парклар һәм урман парклары кимендә 10 процент тәшкил итәргә тиеш (п.9. 15 СП 42.13330.2011).

4.5.8. Гомуми кулланылыштагы яшелләндерү объектлары мәйданнарын:

парклар-15 гектар;

торак районнарның парклары -10 гектар;

бакчалар-3 гектар;

скверлар - 0,5 гектар. кимендә кабул итәргә кирәк.

Реконструкция шартлары өчен күрсәтелгән күләмнәр киметелергә мөмкин (42.13330.2011 СП 9. 4 п.).

4.5.9. Яңа рекреацион объектны проектлау һәм рекреацион зоналарның гамәлдәге территорияләрен реконструкцияләү иң чик рекреация йөкләнешенең якынча дәрәҗәсе һәм 17 нче таблица нигезендә һәркем файдалана алырлык радиусы белән бәйле булырга тиеш.

4.5.10. Гектарына 10-50 кешелек урман паркларында килүчеләр өчен юл челтәре, аларның хәрәкәтен оештыру өчен, ә кыр каплау - туфрак саклау утыртмаларын, шул исәптән 50 һәм аннан күбрәк кешегә урман ландшафтын паркка әверелдерү чараларын (СП 42.13330.2011 п.9.16) күздә тотарга кирәк.

4.5.11. Парк-күп функцияле яки махсуслаштырылган рекреацион эшчәнлек юнәлешендәге, халык күпләп ял итә торган, кагыйдә буларак, 10 гектардан да ким булмаган күләмдә рекреацион эшчәнлек алып баручы территория. Реконструкция шартларында парк территориясенең зурлыгы гамәлдәге шәһәр төзелеше вәзгыяте белән билгеләнә.

Ландшафт композициясенең күпчелек элементларына карап болын, су, балалар, спорт, этнография һәм башка билгеләнештәге парклар, башкарыла торган структур-планлаштыру функциясенә карап, төрле яшьтәге һәм төрле ял төрләрендәге халык ихтыяҗларын канәгатьләндерү йөзеннән, шәһәркүләм күп функцияле Парклар һәм торак районнарның (микрорайоннарның) парклары аерып тора.

4.5.12. Парк территориясе элементларының чагыштырмасын паркның гомуми мәйданының 10% ын кабул итәргә кирәк:

яшел үсентеләр һәм сулыклар территорияләре - 65 - 70;

аллеялар, юллар, мәйданчыклар-25-28;

биналар һәм корылмалар - 5-7.

4.5.13. Парк территориясенең функциональ оештырылышын 18 нче таблица нигезендә проектларга кирәк.

4.5.14. Керү радиусы:

парклар өчен - җәмәгать транспортында 20 минуттан артык;

торак районнарның (микрорайоннар) парклары өчен-15 минуттан да артык яки 1200 метр җәяүлеләр йөри ала (9.15 СП 42.13330.2011 п.) торган булырга тиеш

18 нче таблица

Яңа рекреацион объектның үтемлелеген билгеләү һәм гамәлдәге территорияләрне рекреацион зоналарны реконструкцияләү

Рекреацион объектның тибы	**Иң чик рекреацион нагрузка – килүчеләр саны, кеше/ гектар**	**Радиуска керә алырлык**
Урманнар:		-
караңгылыклар	1 – 3 тән дә артык түгел	
ылыслы	3 дә артык түгел	
киң яфраклы катнаш	8 дә артык түгел	
урман болыннары	20 дә артык түгел	
Урман парклары	10 да артык түгел	транспорт хәрәкәтенә 15-20 минут
Кыр парклары	10 да артык түгел	транспорт хәрәкәтенә 15-20 минут
Гидропарклар	10 да артык түгел	транспорт хәрәкәтенә 15-20 минут
Парклар	100 дә артык түгел	1200 - 1500 м
Парклар һәм ял зоналары	70 дә артык түгел	транспорт хәрәкәтенә 15-20 минут
Бакчалар	100 дә артык түгел	400 - 600 м
Скверлар	100 һәм артык түгел	300 - 400 м
Бульварлар	100 дә артык түгел	300 - 400 м
Искәрмә: 1. Рекреация объекты территориясендә рекреацион йөкләнешнең төрле дәрәҗәләре булган зоналар бүленергә мөмкин. 2. Фактик рекреация йөкләнеше күтелүче үлчәмнәр белән билгеләнә һәм формула буенча исәпләнә: R = — N S , кайда: R-рекреацион нагрузка, кеше/гектарга; N - рекреация объектларына килүчеләр саны, кеше; S-рекреацион территория мәйданы, гектар. 3. Рекреация территориясендә бер үк вакытта торучы кешеләр саны рекреация объектыннан файдалану мөмкинлеге радиусында яшәүче халык санының 10-15 процентын кабул итәргә тәкъдим ителә..		

4.5.15. Парк территориясендә комплексы төзекләндерү элементларының мәҗбүри исемлеге түбәндәгеләрне үз эченә ала: төп юлларның каты өслеге, өслекләрнең бәйләнеше элементлары, яшелләндерү, эскәмияләр, чүп-чар өчен кече контейнерлар, мәйданчыклар җиһазлары, яктырту җиһазлары. Күпфункцияле парк территориясендә төзекләндерү элементларын үз эченә ала: каты түрдәге төп юллар һәм мәйданчыкларны (спорт һәм балалар мәйданчыкларыннан тыш) каплау (плитка куәте), өслекләрне бәйләү элементлары, яшелләндерү, декоратив-гамәли бизәү элементлары, су җайланмалары (сулыклар, фонтаннар), эскәмияләр, чүп - чар өчен кече контейнерлар, койма (парк, ат - тракцион зоналары, аерым мәйданчыклар яки үсентеләр), мәйданчыклар җиһазлары, урам техник җиһазлары («су» арбасы, «туңдырма»), яктырту җиһазлары, архитектура-декоратив яктырту җайланмалары, парк зонасы турында мәгълүмат бирүче паркта, гомумән алганда.

Парк территориясен функциональ оештыру

19 нчы таблица

Куллану төрләре буенча парк зоналары	**Җир участокларының күләме**	
	паркның гомуми мәйданыннан %	**кв.метр/кеше**
Мәдәни-агарту чаралары зонасы	3 - 8	10 - 20
Массакүләм чаралар зонасы (тамаша, аттракционнар һ. б.)	5 - 17	30 - 40
Физкультура-сәламәтләндерү чаралары зонасы	10 - 20	75 - 100
Балалар ял итү зонасы	5 - 10	80 - 170
Җәяү йөрү зонасы	40 - 75	200
Хуҗалык зонасы	2 - 5	-

4.5.16. Яшелләндерүнең төрле төрләрен һәм алымнарын куллану киңәш ителә: вертикаль (Пергола, трельяжлар, шпалерлар), мобиль (контейнерлар, вазоннар), агачлардан, куаклардан декоратив композицияләр, әлеге климат зонасы өчен хас үсемлекләр төрләрен кулланып чәчәк бизәү, шулай ук үсемлекләрнең экзотик төрләрен махсус паркларда куллану.

4.5.17. Бакча рекреацион эшчәнлекнең чикләнгән җыелмасы белән чикләнгән территориядән гыйбарәт, ул күбесенчә халыкның йөрү һәм көндәлек ял итү өчен билгеләнгән, ул, кагыйдә буларак, 3-5 гектар мәйданны били. Реконструкция шартларында бакча территориясенең зурлыгы гамәлдәге шәһәр төзелеше ситуациясе белән билгеләнә.

4.5.18. Бачаның бәйләнеш элементлары гомуми бакча мәйданының проценты:
яшел үсентеләр һәм сулыклар территорияләре - 80 - 90; аллеялар, юллар, мәйданчыклар-8-15; биналар һәм корылмалар - 2-5.

4.5.4. Микрорайон (квартал) проектлаганда, гомуми кулланылыштагы яшелләндерелгән территорияләрне микрорайон бакчасы рәвешендә формалаштырырга киңәш ителә.

Микрорайон (квартал) бакчасы өчен 4.7.17 пунктта китерелгән бакча элементларының чагыштырмасын үзгәртү рөхсәт ителә.

4.5.20. Бакча территориясендә комплекслы төзекләндерү элементларының мәҗбүри исемлеге түбәндәгеләрне үз эченә ала: юлларны плитка юу рәвешендә каплау, өслекләрне бәйләү элементлары, яшелләндерү, эскәмияләр, урналар, урам техник җиһазлары (арбалар), яктырту җиһазлары.

4.5.21. Бульвар һәм җәяүлеләр аллеялары урам һәм елга буйларындагы линия формасындагы яшелләндерелгән территорияләрдән гыйбарәт.

Бульварлар һәм җәяүлеләр аллеяларын җәяүлеләр хәрәкәтенең массакүләм агымнары юнәлешендә күздә тотарга кирәк (42.13330.2011 с. 9. 21 п.).

Бер озын буйлы җәяүлеләр аллеясы булган бульварлар киңлегенә, ким дигәндә, урнаштырылган 5 метрны кабул итәргә кирәк:

урамнар буенча-18;

Урамның бер ягында машиналар йөрү өлеше һәм төзелеш арасында-10 (9.21 п. 42.13330.2011).

Бульварның киңлеге һәм озынлыгы минималь нисбәтен 1: 3 тән дә ким булмаска тиеш.

4.5.22. Бульварга керү системасы өстәмә рәвештә аның озын яклары буенча 250 метрдан да артык түгел, ә интенсив хәрәкәт булган урамнарда-җәяүлеләр кичүе белән бәйләнештә оештырыла. Торак урамнар буйлап 18-30 метр киңлектәге бульвар полосаларын проектларга кирәк.

4.5.23. Бульвар территориясе элементларының нисбәтен, аның киңлегенә карап, 20 нче таблица буенча кабул итәргә кирәк.

20 нче таблица

Бульвар территориясе элементларының нисбәте

Бульварның киңлеге, метр	**территория элементлары (гомуми мәйданның проценты)**

	Яшел үсентеләр һәм сулыклар территориясе	**аллеялар, юллар, мәйданчыклар**	**Корылмалар һәм корылмалар төзелеше**
18 - 25	70 - 75	30 - 25	-
25 - 50	75 - 80	23 - 17	2 - 3
50 дән артык	65 - 70	30 - 25	кимендә 5

4.5.24.Сквер көндәлек кыска вакытлы ял итү һәм халыкның транзит йөреше өчен билгеләнгән, гадәттә 0,5 тән алып 2,0 гектарга кадәр зурлыктагы компактлы яшелләндерелгән территориядән гыйбарәт.

4.5.25.Сквер территориясе элементларының нисбәтен 21 нче таблицада кабул итәргә кирәк.

21 нче таблица

Сквер территориясе элементлары нисбәте

Скверлар, теркәлгәннәр:	**Территория элементлары (гомуми мәйданнан процент)**	
	яшел үсентеләр һәм сулыклар территорияләре	**аллеялар, юллар, мәйдан-мәйданчыклар, кече формалар**
Шәһәр урамнарында һәм мәйданнарында	60 - 75	40 - 25
Торак районнарда, торак урамнарда, биналар арасында, аерым биналар каршында	70 - 80	30 - 20

Бульвар һәм скверлар территориясендә комплекслы төзекләндерү элементларының мәҗбүри исемлеге түбәндәгеләрне үз эченә ала: юллар һәм мәйданчыкларның каты өслекле төрләре, өслекләр бәйләнеше элементлары, яшелләндерү, эскәмияләр, чүп-чар өчен кече контейнерлар, яктырту җиһазлары, архитектура-бизәү җиһазлары.

Юллар өслеген, нигездә, плитка куәте рәвешендә проектларга, капламның колористик чишелешен, декоратив-гамәли бизәлеш элементларын, Түбән декоратив киртәләр урнаштыруны күздә тотарга киңәш ителә.

4.5.27.Биналар һәм корылмалардан яшел үсентеләргә кадәр ераклыкны 22 нче таблица нигезендә кабул итәргә кирәк.

22 нче таблица

Биналар һәм корылмалардан яшеллеккә кадәр ераклык

Бина, корылма	**Ераклык, метр, бинадан, корылмалар, корылмадан осига кадәр**	
	Агач кәүсәсенеке	**Куаклыкныкы**
Бинаның тышкы дивары һәм корылмалары	5,0	1,5
Трамвай полотносы кырые	5,0	3
Тротуар һәм бакча юлы ягы	0,7	0,5
Җирле әһәмияттәге урамнарның машиналар йөрү өлеше, юл читендәге ныгытылган полосадан тыш, яки канау бровкасы	2,0	1,0
Яктырту челтәре, трамвай, күпер терәге һәм мачтасы эстакадасы	4,0	-
Чабу табаны, террассалар һ. б.	1,0	0,5
Табан яки эчке кыры терәк диварлар	3,0	1,0

Җир асты челтәрләре: газүткәргеч, канализация	1, 5	-
җылылык челтәре (канал дивары , тоннель яки тышлык каршындагы бесканал салу.	2,0	1,0
суүткәргеч, дренаж	2,0	-
көч кабеле һәм элемтә кабеле	2,0	0,7
Искәрмә: Китерелгән нормалар крон диаметры 5 метрдан артмаган агачларга карый һәм зур диаметрлы крон агачлары өчен арттырылырга тиеш. Биналар янында утыртыла торган агачлар торак һәм иҗтимагый биналарның инсоляцияләнүенә һәм яктыртылышына комачауламаска тиеш (42.13330.2011 СП 9.5 п.).		

4.5.28. Гомуми файдаланудагы яшелләндерелгән территорияләр кече архитектура формалары: фонтан һәм бассейннар, баскычлар, пандуслар, терәк диварлар, беседкалар, яктырткычлар һ. б. белән җиһазландырылырга тиеш. Яктырткычлар санын территорияләрне яктырту нормалары буенча билгеләргә кирәк (42.13330.2011 П.9. 22).

4.5.29.Ландшафт-рекреацион территорияләрнең (юллар, аллеялар, сукмаклар) юл челтәрен, тукталыш пунктларына, уен һәм спорт мәйданчыкларына кыска араларны билгеләүне исәпкә алып, җәяүлеләр хәрәкәтенең төп юнәлешләренә туры китереп, мөмкин булганча трассаларга кирәк.

4.5.30.Юл киңлеге 0,75 метр булырга тиеш (бер кешенең хәрәкәт полосасының киңлеге) (9.23 СП 42.13330.2011 п.).

4.5.31. Шәһәрләрнең Яшел зоналарында агач һәм куак үсемлекләре питомникларын һәм шәһәр һәм авыл җирлекләре төркемнәрен утырту материалы белән тәэмин итүне исәпкә алып, чәчәк-оранжеремия хуҗалыкларын күздә тотарга кирәк. Питомникларның мәйданы 80 гектардан да ким булмаска тиеш.

Питомникларның мәйданы, халыкның гомуми файдаланудагы яшелләндерелгән территорияләр белән тәэмин ителеше дәрәҗәсенә, санитар - яклау зоналары күләменә, бакчачылык ширкәтләренең үсешенә, табигый-климат һәм башка җирле шартлар үзенчәлекләренә бәйле рәвештә, 3-5 кв.метр исәбеннән кабул ителергә тиеш. Чәчәк-оранжер хуҗалыкларының гомуми мәйданы бер кешегә 0,4 кв. метр исәбеннән кабул итәргә кирәк (п.9. 24 СП 42.13330.2011).

Ял итү зоналары

4.5.32. Массакүләм ял һәм коену өчен файдаланыла торган су объектларын рекреацияләү зоналарын проектлаганда, аларны урнаштыру урынын сайлау билгеләнгән тәртиптә килештерелә. Шул ук вакытта түбәндәге таләпләрне исәпкә алырга кирәк:

су объекты суның сыйфаты һәм территориянең санитар торышы санитар-эпидемиологик һәм гигиена таләпләренә туры килүе;

суга уңайлы һәм куркынычсыз карашлар урнаштыру мөмкинлеге;

рекреация зонасына керү юллары булу яки аларны урнаштыру мөмкинлеге;

куркынычсыз рельеф су объектының уңайлы гидравлик режимы; тискәре һәм куркыныч процессларның барлыкка килү мөмкинлеге булмау

(оползней һ. б.) ("су объектларын рекреацияләү зоналарына гигиеник таләпләр»ГОСТ 17.1.5.02-80).

4.5.33. Су объектларын рекреацияләү зонасы, җирле шартларны исәпкә алып, портлардан һәм Порт корылмаларыннан, гидротехник корылмалардан, агынты суларны агызу урыннарыннан, шулай ук башка пычрану чыганакларыннан ераграк торырга тиеш.

Рекреация зонасы санитар-саклау зоналарыннан читтә һәм әйләнә-тирәлекнең пычрану чыганакларына һәм тавыш чыганакларына карата (ГОСТ 17.1.5.02-80 «су объектларын рекреацияләү зоналарына гигиеник таләпләр») урнаштырылган булырга тиеш.

4.5.34. Ял итү зоналарында урнашкан пляжлар (елга һәм күлләр) территорияләре күләме бер кешегә 8 кв.метрдан да ким булмаска тиеш, балалар өчен - бер кешегә 4 кв. метрдан да ким булмаска тиеш.
Елга һәм күл пляжлары өчен яр буе полосасының минималь озынлыгын бер кешегә 0,25 метрдан да ким булмаска тиеш (п.9. 32 СП 42.13330.2011).
4.5.35. Пляжларга бер тапкыр килүчеләр саны пляжларны бер үк вакытта йөкләү коэффициентларын исәпкә алып исәп тотарга кирәк:
санаторийлар-0,6-0,8;
ял һәм туризм учреждениеләре - 0,7-0,9;
балаларның ял итү һәм сәламәтләндерү учреждениеләре - 0,5 - 1,0;
җирле халык өчен гомуми файдалану - 0,2;
юлламасыз ял итүчеләр-0,5 (42.13330.2011 П.9.32).
Ял итү зонасы территориясендә түбәндәгеләр проектларга кирәк: медицина хезмәте күрсәтү пункты, коткару станциясе, җәяүлеләр юллары, инженерлык җиһазлары (эчә торган су белән тәэмин итү, ташландык суларны агызу, пычранган өслек агып төшүдән саклау), яшелләндерү, чүп-чар җыюлыклар, күләгә өемнәре, җәмәгать бәдрәфләре (ГОСТ 17.1.5.02 - 80 «су объектларын реацияләү зоналарына гигиеник таләпләр»).

4.6. Транспорт һәм инженерлык инфраструктурасы зоналары

4.6.1. Инженерлык һәм транспорт инфраструктурасы зоналары тимер юл, автомобиль, елга, диңгез, һава һәм труба үткәргеч транспорт, элемтә объектлары һәм инженерлык җиһазлары өчен билгеләнгән.
4.6.2. Җирлек территориясендә транспорт һәм инженерлык инфраструктурасы объектларын урнаштырганда, санап үтелгән объектларның торак, Иҗтимагый төзелешкә һәм җирлекнең рекреацион зоналарына зыянлы йогынты чыганакларыннан норматив аермаларны билгеләү белән тәэмин ителә торган зыянлы йогынтыны булдырмауны күздә тотарга кирәк. Норматив өзеклекләр СанПин 2.2.1/2.1.1.1.2 нигезендә билгеләнә.
Халык иминлегенә турыдан-туры йогынты ясаучы Корылмалар һәм коммуникацияләр шәһәр һәм авыл җирлекләреннән читтә урнашкан.
4.6.3. Корылмалар һәм транспорт коммуникацияләре, элемтә, инженерлык җиһазлары бүлеп бирелгән чикләрдәге территорияләр объектларның техник һәм эксплуатацион характеристикаларын исәпкә алып формалаштырыла.
4.6.4. Әлеге территорияләрне оештыруга карата таләпләр һәм проектлаштырганда кулланырга кирәк булган норматив документлар исемлеге әлеге нормативларның 5.2 һәм 5.3 бүлекләрендә китерелгән.
4.6.5. Корылмаларга һәм коммуникацияләргә һәм аларның санитар-яклау зоналарына бүлеп бирелгән чикләрдәге территорияне төзекләндерү буенча бурычлар корылмаларның милекчеләренә йөкләнә.

4.7. Авыл хуҗалыгы кулланылышы зоналары. Гомуми таләпләр

4.7.1. Торак пунктлар территорияләре чикләрендә урнаштырыла торган функциональ зоналар составына авыл хуҗалыгы кулланышы зоналары (шул исәптән авыл хуҗалыгы җирләре зоналары), шулай ук авыл хуҗалыгы билгеләнешендәге һәм авыл хуҗалыгы, дача хуҗалыгы, бакчачылык, авыл хуҗалыгы билгеләнешендәге объектларны, шәхси ярдәмче хуҗалыкны үстерү өчен билгеләнгән зоналар кертелергә мөмкин.
4.7.2. Дача хуҗалыгы, бакчачылык, яшелчәчелек, шәхси ярдәмче хуҗалык алып бару өчен билгеләнгән яңа төзелә торган объектларны шәһәр округы һәм җирлекләре территориясе чикләрендә торак пунктлардан читтә урнаштырырга киңәш ителә.
4.7.3. 4.7.3. Авыл хуҗалыгы билгеләнешендәге һәм авыл хуҗалыгы, дача хуҗалыгы, бакчачылык, шәхси ярдәмче хуҗалык алып бару өчен билгеләнгән зоналарны кертү, авыл хуҗалыгы билгеләнешендәге объектларны үстерү исәбенә торак пунктларның чикләрен

үзгәртүне Россия Федерациясе Шәһәр төзелеше кодексының 24 статьясындагы 2 - 14 өлешләрендә билгеләнгән тәртиптә җирлекнең генераль планына үзгәрешләр кертү юлы белән башкарырга киңәш ителә.
4.7.4. Авыл хуҗалыгы җирләре зоналары-ул, кагыйдә буларак, торак пунктлардан читтә урнашкан җирләр, сөрүлекләр, печәнлекләр, көтүлекләр, ятаклар, күпьеллык үсемлекләр (бакчалар һ.б.) биләп торган җирләр.
4.7.5. Авыл хуҗалыгы билгеләнешендәге объектлар - авыл хуҗалыгы продукциясен җитештерү, саклау һәм беренчел эшкәртү өчен файдаланыла торган биналар, корылмалар, корылмалар биләп торган зоналарга шулай ук авыл хуҗалыгы юллары, коммуникацияләр, агач-куак үсеше белән шөгыльләнүче җирләр дә керә.
4.7.6. Авыл хуҗалыгы зоналары, төп максатчан билгеләнештән тыш, төп функцияле җитештерү өчен файдаланыла ала:
интенсив бакчачылык һәм яшелчәчелек;
фәнни-белем бирү зоналары белән төп функцияләре;
фәнни тикшеренүләр;
югары белем бирү, фәнни тикшеренүләр;
махсус белем бирү.
4.7.7. Авыл хуҗалыгы кулланышындагы зоналарда профильле тармаклар үсешенә бәйле булмаган максатларда барлык төр авыл хуҗалыгы җирләрен алу чикләнә. Әлеге зоналарда авыл хуҗалыгының төп тармакларын үстерү шартларына тискәре йогынты ясый торган җитештерү эшчәнлегенең барлык төрләре максималь дәрәҗәдә чикләнә

Авыл хуҗалыгы билгеләнешендәге объектларны урнаштыру зоналары
(җитештерү зонасы)
Гомуми таләпләр

4.7.8. Җирлекнең һәм торак пунктларның җитештерү зоналарын территориаль планлаштыру документлары нигезендә урнаштырырга кирәк.
4.7.9. Җирлекнең һәм торак пунктларның (алга таба-җитештерү зоналары) җитештерү зоналарында терлекчелек, кошчылык һәм җәнлекчелек предприятиеләрен, Авыл хуҗалыгы продукциясен саклау һәм эшкәртү, авыл хуҗалыгы машиналарына һәм машиналарына ремонт, техник хезмәт күрсәтү һәм аларны саклау, төзелеш матдәләр әзерләү предприятиеләрен урнаштырырга кирәк- җирле материаллардан эшләнмәләр һәм детальләр, машина сынау станцияләре, ветеринария учреждениеләре, теплицалар һәм парниклар, промысел цехлары, матди складлар, транспорт, энергетика һәм башка объектлар, шулай ук җитештерү зонасы объектларының эчке һәм тышкы элемтәләрен тәэмин итүче коммуникацияләр.
4.7.10. Россия Федерациясе Җир кодексы нигезендә җитештерү зоналарын һәм алар белән бәйле коммуникацияләрне урнаштыру өчен авыл хуҗалыгы өчен яраклы булмаган җирләрдә яисә начар сыйфатлы авыл хуҗалыгы җирләрендә мәйданчыклар һәм трассалар сайларга кирәк.
4.7.11. Күпьеллык җиләк-җимеш үсентесе, саклагыч урманнар белән шөгыльләнүче сөрүлекләрдә, җирләрдә җитештерү зоналарын урнаштыру аерым очракларда рөхсәт ителә.
4.7.12. Җитештерү зоналарын урнаштыру рөхсәт ителми:
җир асты байлыкларыннан файдалану буенча Федераль агентлык яки аның территориаль органнары рөхсәтеннән башка файдалы казылма ятмалары мәйданчыкларында;
предприятиеләрне, биналарны һәм корылмаларны төзү һәм эксплуатацияләү өчен янарга мөмкин булган оползня зоналарында;
эчәргә яраклы су чыганакларын санитар саклау зоналарында;
дәвалау-савыктыру урыннарын һәм курортларны санитар, тау-санитар саклау округларының барлык зоналарында;

яшел зоналар җирләрендә;
җир участокларында пычранган органик һәм радиоактив отходлар белән, эш итү вакыты чыкканга кадәр сроклары билгеләнгән идарәсе күзәтчелек буенча Федераль хезмәт өлкәсендә кулланучылар хокукларын яклау һәм кеше иминлеге буенча Татарстан Республикасы (Татарстан) һәм Идарәсе буенча Федераль хезмәтнең ветеринария һәм федераль - санитар күзәтчелек итү буенча Татарстан Республикасында;
махсус сакланыла торган табигый территорияләр җирләрендә, шул исәптән мәдәни мирас объектларын саклау зоналарында, мәдәни мирас объектларын дәүләт саклавы өлкәсендә Татарстан Республикасы дәүләт органы рөхсәтеннән башка.
4.7.13. Авыл хуҗалыгы предприятиеләрен, биналарны һәм корылмаларын махсус сакланыла торган территорияләрнең сак зоналарында урнаштыру рөхсәт ителә, әгәр ниятләнгән объектларны төзү яки аларны эксплуатацияләү табигать шартларын бозмаса һәм аларның сакланышына янамаса.
Ниятләнгән объектларны урнаштыру шартлары аеруча саклаулы табигать территорияләре булган ведомстволар белән килештерелергә тиеш.
4.7.14. Сулыкларның су саклау зоналарында, су объектларын су һәм табигать саклау законнары нигезендә пычратудан, чүпләнүдән һәм ташландык суларны агызудан саклауны тәэмин итүче корылмалар белән җиһазланганда, җитештерү зоналарын урнаштыру рөхсәт ителә.
4.7.15. Елгаларның һәм сулыкларның яр буе кишәрлекләрендә җитештерү зоналарын урнаштырганда зоналарның планлаштырылган тамгалары, су агымының терәк һәм качып йөрүен, шулай ук дулкынның һәм аның нагонының биеклеген исәпкә алып, су горизонтыннан 0,5 метрга югарырак кабул ителергә тиеш.
10 елдан артык эксплуатация срогы булган предприятиеләр өчен исәп-хисап горизонты өчен суның иң югары дәрәҗәсен, 50 елга бер тапкыр кабатлану ихтималы булган, 10 елга кадәр - 10 елга бер тапкыр кабул итү зарур.
Авыл хуҗалыгы предприятиеләрен сулыкларның яр буе участокларында урнаштырганда һәм предприятиеләр белән турыдан-туры бәйләнмәгән очракта, киңлеге 40 метрдан да ким булмаган яр буе полосасын күздә тотарга кирәк.
4.7.16. Радиостанцияләр, шартлаткыч матдәләр складлары, көчле тәэсир итүче агулы матдәләр һәм башка предприятиеләр һәм махсус билгеләнештәге объектлар урнашкан районда җитештерү зоналарын урнаштырганда проектлана торган зоналардан ераклык күрсәтелгән объектларның санитар-саклау зоналарын үтәгәндә гамәлдәге нормалар һәм кагыйдәләр таләпләренә туры китереп кабул итәргә кирәк (СанПиН 2.2.1/2.1.1.1200-03.)
4.7.17. Атмосферага шактый күләмдә төтен, тузан яки начар ис бүлеп бирә торган авыл хуҗалыгы предприятиеләре, җитештерү зоналары табигый җил белән тәэмин ителмәгән территорияләрдә булырга рөхсәт ителми.
4.7.18. Җитештерү зоналарында минераль ашламалар складларын һәм үсемлекләрне саклау өчен химик чараларны урнаштырганда сулыкларга зарарлы матдәләр эләкмәскә тиешле чаралар үтәлергә тиеш.
Минераль ашламалар һәм үсемлекләрне саклау өчен химик чаралар складларын балык хуҗалыгы сулыкларыннан кимендә 2 километр ераклыкта урнаштырырга кирәк. Аеруча кирәк булган очракта, балык һәм су биологик ресурсларын саклау өлкәсендә территориаль органнар белән килештерелгән очракта, күрсәтелгән складлардан балык хуҗалыгы сулыкларына кадәр ераклыкны киметү рөхсәт ителә.
Минераль ашламалар һәм үсемлекләрне саклау өчен химик чаралар складлары өчен СанПиН таләпләренә туры китереп санитар-яклау зоналары оештыруны күздә тотарга кирәк 2.2.1/2.1.1.1200-03 к

4.7.19. Җирлекнең җитештерү зонасын торак төзелешенә карата мөмкин булган яктан, җир рельефы буенча түбәнрәк булырга кирәк.
Җитештерү зонасын оештырганда объектлар һәм корылмаларны мөмкин кадәр торак зонага карата берьяклы урнаштырылган бер мәйданчыкта тупларга кирәк.
Җитештерү зоналары территорияләре гомуми челтәрдәге тимер яисә автомобиль юлларына, шулай ук елгаларга бүленергә тиеш түгел.
4.7.20. Җитештерү зоналарын планлаштыру һәм төзегәндә алдан карарга кирәк:
селитор зонасы белән планлаштырылган бәйләнеш;
бер җир кишәрлегендә авыл хуҗалыгы һәм сәнәгать-сәнәгать предприятиеләрен икътисади яктан максатчан кооперацияләү һәм гомуми ярдәмче һәм хезмәт күрсәтү объектларын оештыру;
комплексылы технологик һәм инженер-техник таләпләрне үтәү һәм табигый - климат, геологик һәм башка җирле шартларны исәпкә алып, бердәм архитектура ансамблен төзү;
җитештерү калдыклары һәм агымнары белән пычранудан әйләнә-тирә мохитне саклау чаралары;
авыл хуҗалыгы предприятиеләренең җитештерү зонасын киңәйтү мөмкинлеге.

Җитештерү зоналарын төзүнең норматив параметрлары

4.7.21. Җитештерү зонасы территориясен куллануның интенсивлыгы авыл хуҗалыгы предприятиеләре мәйданчыкларын төзүнең тыгызлыгы белән билгеләнә.
Җитештерү зонасы авыл хуҗалыгы предприятиеләре мәйданчыкларын төзүнең минималь тыгызлыгы күрсәткечләре әлеге нормативларга 5 нче кушымтаның 2 нче таблицасында каралганнан да ким булмаска тиеш.
4.7.22. Авыл хуҗалыгы предприятиеләрен, биналарны һәм корылмаларны урнаштыру өчен җир кишәрлеге мәйданы, төзелешнең минималь тыгызлыгы нормативын исәпкә алып, проектлауга бирем буенча билгеләнә.
4.7.23. Авыл хуҗалыгы предприятиеләрен, биналарны һәм җитештерү зоналарын урнаштырганда алар арасында төзелеш тыгызлыгыннан, санитар, ветеринария, янгынга каршы таләпләрдән һәм технологик проектлау нормаларыннан чыгып, мөмкин булган минималь ара билгеләргә кирәк.
4.7.24. Авыл хуҗалыгы предприятиеләре биналарыннан һәм корылмаларыннан янгынга каршы ераклыкны " янгын куркынычсызлыгы таләпләре турында Техник регламент «2008 елның 22 июлендәге 123-ФЗ номерлы Федераль закон таләпләре нигезендә кабул итәргә кирәк.
Тәрәзә проемалары аша яктыртыла торган биналар арасындагы ераклык каршы биналарның иң биекләреннән (карнизның өске өлешенә кадәр) ким булмаска тиеш.
4.7.25. Әйләнә - тирә мохиткә зарарлы матдәләр бүлеп бирү чыганагы булган авыл хуҗалыгы предприятиеләре, биналар һәм корылмалар санитар - яклау зоналары белән әлеге нормативларга 5 нче кушымта таләпләре нигезендә кабул ителә торган торак һәм иҗтимагый биналардан аерылырга тиеш.
Санитар-яклау зоналары территориясе җирдән файдаланудан алынмый һәм авыл хуҗалыгы ихтыяҗлары өчен максималь файдаланылырга тиеш.
Санитар-саклау зоналары күләме, шулай ук аларның территориясендә объектлар, биналар һәм корылмалар урнаштыру шартлары СанПиН таләпләренә туры китереп билгеләнә 2.2.1/2.1.1.1200-03 к
4.7.26. Киңлеге 100 метрдан артык булган санитар-яклау зоналары чигендә селитеб зонасы ягыннан 30 метрдан да ким булмаган киңлектәге агач-куак утыртмалары полосасы каралырга тиеш, ә зона киңлеге 50 дән 100 метрга кадәр - киңлеге 10 метрдан да ким булмаган полоса.

4.7.27. 500 метрдан артык булган предприятие һәм объектларны авыл торак пунктларының җитештерү - су зоналарының торак зонасыннан аерымланган җир кишәрлекләрендә, аерым яктан башка җитештерү объектларына (агулы химикатлар складларыннан тыш) урнаштырырга кирәк. Санитар-саклау зоналары күләме 500 метрдан артып киткән предприятиеләр һәм объектлар арасында аермада һәм торак зонасы арасында, фармацевтика предприятиеләре өчен дару препаратлары, дару чаралары һәм (яки) дару формалары, чимал һәм ярымпродуктлар җитештерү объектларыннан тыш, санитар классификация буенча азрак дәрәҗәдәге куркынычлылык объектларын урнаштыру рөхсәт ителә.; сәнәгатьнең азык-төлек тармаклары, азык-төлек чималының һәм азык-төлек продуктларының күпләп сату складлары, эчә торган суны әзерләү һәм саклау өчен суүткәргеч корылмалар комплексы, алар продукциянең сыйфатына йогынты ясый ала.
4.7.28. Проектлана торган авыл хуҗалыгы предприятиеләрен, авыл торак пунктларының җитештерү зоналары биналарын һәм корылмаларын әлеге объектлар өчен бертөрле булган җитештерү процессларының, санитар, зооветеринария һәм янгынга каршы таләпләрнең, йөк әйләнеше, хезмәт күрсәтү транспортының, су, җылылык, электр энергиясенең төрләрен берләштерергә кирәк, шул ук вакытта участокларны оештырырга кирәк:
предприятиеләр мәйданчыклары;
ярдәмче җитештерү һәм складларның гомуми объектлары.
4.7.29. Авыл хуҗалыгы предприятиеләре мәйданчыкларын түбәндәге функциональ зоналарга бүләргә кирәк:
җитештерү; коммуналь-склад.
Күрсәтелгән зоналарга бүлү проектлаштыру һәм төзелешнең конкрет шартларын исәпкә алып башкарыла.
Авыл хуҗалыгы предприятиеләре мәйданчыкларын проектлаганда аларны урнаштыру нормаларын исәпкә алырга кирәк.
4.7.30. Минераль ашламалар һәм үсемлекләрне саклау өчен химик чаралар складларын торак, җәмәгать һәм җитештерү биналарына карата җаваплы яктан урнаштырырга кирәк.
4.7.31. Сәнәгать нигезендә терлекчелек һәм кошчылык фермалары, ветеринария учреждениеләре һәм сөт, ит һәм йомырка җитештерү предприятиеләрен башка авыл хуҗалыгы объектларына һәм селитет территориясенә карата җаваплы яктан урнаштырырга кирәк.
Терлекчелек һәм кошчылык предприятиеләрен проектлаганда терлек азыгы цехларын һәм тупас азык складларын урнаштыру технологик проектлаштыруның тиешле нормалары буенча кабул ителергә тиеш.
4.7.32. Ветеринария учреждениеләрен (ветсанпропускниклардан тыш), ат абзарларын, ачык типтагы тирес саклагычларны терлекчелек һәм кошчылык биналарына һәм корылмаларына карата ачык яктан урнаштырырга кирәк.
4.7.33. Теплицалар һәм парникларны җир өслегеннән 1,5 метрдан да ким булмаган грунт суларының иң югары дәрәҗәсе булган көньяк яки көньяк-көнчыгыш склоннарда проектларга кирәк.
Теплицаларның һәм парникларның җир участокларын планлаштырганда төп корылмаларны функциональ билгеләнеше буенча (теплицалар, парниклар, җылытыла торган грунтлы мәйданчыклар) төркемләргә кирәк, шул ук вакытта йөрү һәм узу системасы да каралырга тиеш.
4.7.34. Авыл хуҗалыгы продукциясе складларын һәм саклагычларын, санитар-саклау зоналарын исәпкә алып, җир өслегеннән 1,5 метрдан да ким булмаган, иң югары җилләтелә торган җир кишәрлекләрендә урнаштырырга кирәк.

Авыл хуҗалыгы продукциясен (яшелчә, бәрәңге, сөт, терлек һәм кош-корт, йон, май культураларын беренчел эшкәртү өчен биналар һәм бүлмәләр СНиП 2.10.02-84 таләпләренә туры китереп проектлана.
4.7.35. Ярдәмче җитештерү объектларын проектлаганда авыл хуҗалыгы предприятиеләренең җитештерү һәм ярдәмче биналарын, технологик, төзелеш һәм санитар нормаларны үтәп, берләштерергә кирәк.
Трансформатор подстанцияләре һәм 6-10 кВ көчәнешле бүлү пунктлары, вентиляция камералары һәм җайланмалары, янмый торган сыеклыклар һәм газларны күчерү буенча насослар, арадаш чыгым складлары, җиңел ялкынсынучы һәм янучы Сыеклыклар һәм газ складларыннан тыш, җитештерү биналарына яки алар янәшәсендә урнашкан биналарга проектларга кирәк.
4.7.36. Авыл хуҗалыгы предприятиеләре территорияләренә хезмәт күрсәтүче янгын деполары 2008 елның 22 июлендәге 123-ФЗ номерлы «янгын куркынычсызлыгы таләпләре турында Техник регламент»Федераль законның 17 бүлеге таләпләре нигезендә проектлана.
Янгын деполары гомуми челтәр юлларына чыккан җир кишәрлекләрендә проектлана.
Янгын депосының урнашу урынын, 2008 елның 22 июлендәге 123-ФЗ номерлы «янгын куркынычсызлыгы таләпләре турында Техник регламент» Федераль законның 76 статьясы белән билгеләнгән торак пунктта чакыру урынына беренче бүлекчәнең килү вакытын һәм аларда эшләүче предприятиеләргә хезмәт күрсәтү радиусын исәпкә алып, сайларга кирәк: А, Б һәм В - 2 километр, Г һәм 4 километр.
Күрсәтелгән радиус арткан очракта, авыл хуҗалыгы предприятиеләре мәйданчыкларында 1 автомобильгә янгын постын күздә тотарга кирәк. Янгын постын җитештерү яки ярдәмче биналарга урнаштырырга рөхсәт ителә.
4.7.37. Ачык һавада яки җылытыла торган биналарда эш урыннарыннан санитар-көнкүреш биналарына кадәр ераклык (җыештырулардан тыш) 500 метрдан артмаска тиеш.
4.7.38. Авыл хуҗалыгы предприятиеләренең, шул исәптән терлекчелек һәм кошчылык ширкәтләренең, җитештерү зонасындагы мәйданчыкларны койма белән әйләндереп алуны проектлауга бирелгән задание нигезендә карарга кирәк.
4.7.39. Авыл хуҗалыгы предприятиеләре мәйданының төп керү пунктын төп якын килүне яки подъездны күздә тотарга кирәк.
Авыл хуҗалыгы предприятиеләренең 5 гектардан артык мәйданчыгы кимендә ике керү юлы булырга тиеш, алар арасында коймалар периметры буенча 1500 метрдан да артмаска тиеш.
4.7.40. Керү пунктлары алдында әлеге пункттан файдаланучы 1 эшчегә 0,15 кв.метр исәбеннән (иң зур сменада) мәйданчыкларны күздә тотарга кирәк.
4.7.41. Гражданнарга караган автотранспортны кую өчен мәйданчыклар түбәндәгеләрне күздә тотарга кирәк: исәп - хисап чорына - 2 автомобиль, перспективага-ике чиктәш сменада эшләүче 100 автомобиль. Әлеге мәйданчыкларның җир участоклары күләмен 1 автомобильгә 25 кв.метр исәбеннән кабул итәргә кирәк.
4.7.42. Төзелештән һәм катламнардан буш булган участокларда, шулай ук предприятие мәйданы периметры буенча яшелләндерүне күздә тотарга кирәк. Яшелләндерү өчен билгеләнгән участокларның мәйданы авыл хуҗалыгы предприятиеләре мәйданының кимендә 15 процентын, ә төзелеш тыгызлыгы 50 проценттан да ким булмаган очракта - 10 проценттан да ким булмаска тиеш.
Биналар һәм корылмалардан агач һәм куакларга кадәр ераклыкны 40 нчы таблица буенча алырга кирәк.
4.7.43. Яшел үсентеләр полосаларының киңлеген 23 нче таблица буенча кабул итәргә кирәк.

23 нче таблица

Яшел утыртмаларның киңлеген билгеләү

Яшел утыртмалар буе	**Яшел утыртмалар буеның киңлеге, метрларда**
Рәтләп утыртылган агачлар яки агач белән куаклар газоннары: Бер катлы утырту; ике катлы утырту	 2 5
Бер рәткә утыртылган куклы газоннар биеклеге: 1,8 метрдан артык; 1,2 дән 1,8 метрга кадәр; 1,2 метрга кадәр	 1,2 1 0,8
Төркемле яки куртиналы агач утырткан газоннар 1,2 метрга кадәр	4,5
Төркемле яки куртиналы куаклар утырткан газоннар	3
Газон	1

4.7.45. Авыл хуҗалыгы предприятиеләрендә яшелләндерү зоналарында иң күп санлы сменада эшләүче 1 кв.метрга исәпләнгән хезмәт ияләрен ял итү өчен төзекләндерелгән ачык мәйданчыклар булдыруны күздә тотарга кирәк.
4.7.46. Тышкы транспорт һәм җитештерү зонасы юллары челтәре барлык авыл хуҗалыгы предприятиеләре һәм селитеб зонасы белән транспорт элемтәләрен тәэмин итәргә һәм әлеге нормативның 5.2.143 - 5.2.156 п таләпләренә, шулай ук әлеге бүлекнең таләпләренә туры килергә тиеш.
4.7.47. Тимер юл транспортын проектлаганда предприятиеләрнең тимер юл юлларын авыл торак пунктларының селитеб зонасы чикләрендә урнаштыруга юл куелмый. Авыл хуҗалыгы предприятиеләре биналарына тимер юлларны кертү тупик булырга тиеш. Йөк тимер юллар тапшыруы бары тик тиешле нигезләрдә генә рөхсәт ителә.
4.7.48. Авыл хуҗалыгы предприятиеләре биналарыннан һәм корылмаларыннан алып гомуми челтәрнең тимер юл юлының күчәренә кадәр булган араларны СНиП II - 97-76 таләпләре нигезендә кабул итәргә кирәк.
4.7.49. Автомобиль юлларын һәм тротуарларны проектлаганда авыл хуҗалыгы предприятиеләре мәйданчыкларында транспорт һәм җәяүлеләр юлларын, инженерлык челтәрләрен, яшелләндерү полосаларын иң компактлы урнаштыру шартларыннан, әмма каршылыклы биналар һәм корылмалар арасындагы янгынга каршы, санитария һәм зоветеринария ераклыкларын кабул итәргә кирәк.
4.7.50. Автомобиль юлларының юл өлеше кырыена кадәр биналардан һәм корылмалардан торган араны 24 нче таблица буенча кабул итәргә кирәк.
24 нче таблица
Автомобиль юлларының узу өлешенә кадәрге биналардан һәм корылмалардан ераклыкны билгеләү

Биналар һәм корылмалар	Аралашу, метр
Биналар диварларының тышкы чиге: бинага керү мөмкинлеге булмаганда һәм бинаның озынлыгы 20 метрга кадәр булганда; шул ук вакытта 20 метрдан артык; электр карлары, автокарлар, автопогрузчиклар һәм ике күчәрле автомобильләр өчен бинага кергәндә; бинага кергәндә өч күчәрле автомобиль	1,5 3 8 12
Предприятие мәйданчыкларын күзәтү	1,5
Эстакадагы терәкләрне, яктырту баганаларын, мачта һәм башка корылмаларны яктырту	0,5
Предприятиенең саклана торган өлешен күзәтү	5
1 520 мм параллель урнашкан колеяның күчәрләре	3,75

4.7.51. 2008 елның 22 июлендәге 123-ФЗ номерлы «Янгын куркынычсызлыгы таләпләре турында техник регламент» Федераль законның 98 статьясы таләпләре нигезендә биналарга, корылмаларга һәм корылмаларга янгын сүндерү автомобильләренә килү тәэмин ителергә тиеш, шул исәптән:
биналарның, корылмаларның һәм корылмаларның бөтен озынлыгы буенча:
бер яктан - бина, корылма яисә төзелеш киңлеге 18 метрдан артмаган очракта;
ике яктан - киңлектә - 18 метрдан артык, шулай ук йомык һәм ярымйомык ишегалларын төзегәндә;
һәр яктан - төзелеш мәйданы 10 000 кв.метрдан артык яисә киңлеге 100 метрдан артыграк булган биналар өчен.
Шул ук вакытта янгын сүндерү автомобильләре узуны тәэмин итә торган юл читеннән яки планлаштырылган өслектән бинаның стеналарына кадәр ара, метрдан артмаска тиеш:
25 - биналар биеклеге 12 метрдан артмаганда;
8 - бина биеклеге 12 метрдан артык булса да, 28 метрдан артмаса;

10 - бина биеклеге 28 метрдан артык.
Автомобиль юлларының юл өлеше кырыеннан ераклыкны «Янгын куркынычсызлыгы таләпләре турында техник регламент» 2008 елның 22 июлендәге 123-ФЗ номерлы Федераль законның 67 статьясы таләпләрен үтәгәндә арттырырга рөхсәт ителә.
4.7.52. 2008 елның 22 июлендәге Федераль закон таләпләре нигезендә № 123-ФЗ "Янгын куркынычсызлыгы таләпләре турында техник регламент" янгынга каршы су белән тәэмин итү чыганаклары булып торган сулыкларга, шулай ук су янгынны сүндерү өчен файдаланылырга мөмкин булган корылмаларга карата янгын сүндерү автомобильләрен, аларны урнаштыру һәм су алу өчен 12-12 метрдан да ким булмаган өслекле юллар булдыруны күздә тотарга кирәк.
4.7.53. Тышкы транспорт элемтәләре һәм җитештерү зонасында юллар челтәре «Транспорт инфраструктурасы зоналары» бүлеге таләпләренә туры китереп, әлеге нормативлар нигезендә нормалаштырыла.
4.7.54. Җитештерү зоналарының авыл хуҗалыгы предприятиеләре мәйданчыкларында инженерлык коммуникацияләренең бердәм системасы буларак, аларны берләштереп салуны күздә тотып, проектлаштырырга кирәк.
4.7.55. Хуҗалык-эчәр, җитештерү һәм янгынга каршы су белән тәэмин итү системасын проектлаганда авыл хуҗалыгы предприятиеләрен су тоту әлеге нормативларны җитештерү технологиясе һәм «Инженерлык инфраструктурасы зоналары» бүлегенең («Су белән тәэмин итү» бүлекчәсе) таләпләре нигезендә кабул ителә.
4.7.56. Тышкы челтәрләрне һәм канализация корылмаларын проектлаганда, су өсте суларын бөтен бассейннан чыгаруны күздә тотарга кирәк.
4.7.57. Электр тапшыру, элемтә һәм башка линия корылмалары линияләрен, авыл хуҗалыгы җирләре белән мәшгуль булмаган территориядән булган коммуникацияләргә ирекле керү мөмкинлеген тәэмин итәрлек итеп, юл, урман полосалары буйлап чәчү әйләнешләре кырлары чикләре буйлап урнаштырырга кирәк.
4.7.58. Инженерлык челтәрләрен проектлаганда «Инженерлык инфраструктурасы зоналары» бүлеге таләпләрен үтәргә кирәк.
4.7.59. Авыл торак пунктларының җитештерү зоналарын реконструкцияләгәндә түбәндәгеләрне күз алдында тотарга кирәк: җитештерү объектларын бер җир кишәрлегендә туплау;
яңа авыл хуҗалыгы предприятиеләрен киңәйтү һәм урнаштыру өчен җир кишәрлекләрен ачыклау өчен җитештерү зоналарын планлаштыру һәм төзү;
кече эшлекле килү юлларын һәм юлларны бетерү;
авыл хуҗалыгы зонасына, күрше предприятиеләргә һәм әйләнә-тирә мохиткә тискәре йогынты ясый торган предприятиеләрне һәм объектларны алга таба үстерү өчен җир кишәрлекләре булмаган вак һәм искергән предприятиеләрне һәм объектларны юк итү; җитештерү территорияләрен һәм санитар-яклау зоналарын төзекләндерү, төзелешнең архитектура дәрәҗәсен күтәрү;
автомобиль транспортын туктату өчен мәйданчыклар оештыру.
4.7.60. Авыл хуҗалыгы предприятиеләрен һәм җитештерү зоналары объектларын киңәйтү өчен җир кишәрлекләрен резервлау күрсәтелгән предприятиеләр яисә объектлар мәйданчыкларыннан читтәге җирләр исәбеннән рөхсәт ителә.
4.7.61. Авыл хуҗалыгы предприятиеләре мәйданчыкларында җир кишәрлекләрен резервлау тиешле техник-икътисадый нигезләү биремнәре нигезендә гамәлгә ашырылуны күз алдында тота.
4.7.62. СССР Авыл хуҗалыгы министрлыгының Баш ветеринария идарәсе тарафыннан расланган Махсуслаштырылган умартачылык хуҗалыклары (фермалар) өчен Ветеринария-санитария кагыйдәләре һәм аларны проектлаганда һәм төзегәндә таләпләр нигезендә гамәлгә ашырыла, СССР Авыл хуҗалыгы министрлыгының Баш ветеринария идарәсе

тарафыннан 04.12.1974, СССР Авыл хуҗалыгы министрлыгының Баш ветеринария идарәсе тарафыннан расланган умарта кортларын тоту буенча ветеринария-санитария кагыйдәләре, Россия Федерациясе Авыл хуҗалыгы министрлыгының Ветеринария һәм азык-төлек министрлыгы Департаменты тарафыннан расланган авыруларны бетерү, агулану һәм төп корткычларны бетерү һәм бетерү чаралары турында инструкция таләпләре нигезендә гамәлгә ашырыла.

4.7.63. Махсуслаштырылган умартачылык хуҗалыкларын урнаштыру Татарстан Республикасы буенча Ветеринария һәм фито - санитария күзәтчелеге федераль хезмәте органнары белән килештереп гамәлгә ашырыла.

Махсуслаштырылган умартачылык хуҗалыклары ябык режимда эшлиләр. Чит затларның җитештерү зоналарына керү, шулай ук хуҗалыкларга хезмәт күрсәтү белән бәйле булмаган теләсә кайсы транспорт төренә керү тыела.

4.7.64. Умартачылык хуҗалыкларын территориаль аерымланган зоналарга: административ-хуҗалык, стационар пасекларга (товар, репродуктив һәм карантин) һәм даими күчмә урыннарга бүлүне исәпкә алып проектлаштырырга кирәк.

Административ-хуҗалык зонасында бал, балавыз эшкәртү, умарта һәм тары әзерләү, тукландыру, сотый саклау цехлары, умарта ояларын, тара һәм инвентарьларны саклау өчен лапаслар, ветеринария пункты һәм санитар пропускник (цехка керү ишеге янында бал, балавыз эшкәртү, тукландыру) урнаштырыла.

Умарталыклардан административ-хуҗалык зонасына кадәр аерма кимендә 5000 метр булырга тиеш.

4.7.65. Умарталыкларны (умарталарны) урнаштыру шартлары һәм тәртибе җир законнары таләпләре, ветеринария-санитария таләпләре нигезендә, ә урман кишәрлекләрендә урнашкан умарталыклар (умарталар) өчен Россия Федерациясе Урман кодексы нигезендә билгеләнә.

Умарталыклар территориясен ким дигәндә ераклыкта урнаштыралар:

500 метр - шоссе һәм тимер юллардан, пилорлардан, югары вольтлы электр линияләреннән;

1000 метр - терлекчелек һәм кошчылык корылмаларыннан;

5000 метр - кондитер һәм химия сәнәгате предприятиеләреннән, аэродромнардан, хәрби полигоннардан, радиолокацион, радио - һәм телетапшырулар станцияләреннән һәм микродулкынлы нурланышның башка чыганакларыннан.

Коч умарталыклары 1500 метрдан да ким булмаган ераклыкта икенче һәм стационар умарталыклардан 3000 метрдан ким булмаган ераклыкта урнаштырыла. Умарталыкларның күләме һәм умарталарның саны җирле шартларга бәйле рәвештә билгеләнә. Умарталар арасындагы ераклык кимендә 3 метр булырга тиеш, умарталар сафлары арасында кимендә 10 метр.

4.7.66. Умартачылык хуҗалыклары биналары һәм корылмалары арасындагы аралар, технологик һәм планлаштыру таләпләренә бәйле рәвештә аларны арттыру зарурлыгы килеп чыкмаса, янгынга каршы тигез аермага китерергә кирәк.

4.7.67. Крестьян (фермер) хуҗалыгы (алга таба - фермер хуҗалыгы) аларның шәхси катнашуларына нигезләнгән гомуми милектәге һәм җитештерү һәм башка хуҗалык эшчәнлеген (авыл хуҗалыгы продукциясен җитештерү, эшкәртү, саклау, күчереп йөртү һәм сатуга) гамәлгә ашыручы гражданнар берләшмәсе булып тора.

Фермер хуҗалыгы бер граждан тарафыннан төзелергә мөмкин.

4.7.68. Фермер хуҗалыклары төзү һәм аларның эшчәнлеге «Крестьян (фермер) хуҗалыгы турында» 2003 елның 11 июнендәге 74-ФЗ номерлы Федераль закон таләпләре нигезендә җайга салына.

4.7.69. Фермер хуҗалыгы эшчәнлегенең төп төрләре - авыл хуҗалыгы продукциясен җитештерү һәм эшкәртү, шулай ук үз производствосында авыл хуҗалыгы продукциясен транспортировкалау (ташу), саклау һәм сату.

Фермер хуҗалыкларын проектлаганда әлеге бүлекнең норматив таләпләренә, шулай ук әлеге нормативларның тиешле бүлекләренә таянырга кирәк.
4.7.70. Гамәлдәге авыл хуҗалыгы предприятиеләре, умарталыклар, фермер хуҗалыклары һәм авыл хуҗалыгы билгеләнешендәге башка объектлар базасында экологик туризмны үстерү максатларында, шулай ук авыл торак пунктлары территориясендә кунак йортлары урнаштырылырга мөмкин.
Авыл кунак йорты - авыл торак пунктына туристик максатлар белән килгән гражданнарны урнаштыру чарасы (рухи һәм башка ихтыяҗларны канәгатьләндерү, тормыш эшчәнлегенә ярдәм итү, физик көчләрне торгызу һәм үстерү максатларында табигый, тарихи, социаль-көнкүреш һәм башка объектлардан файдалану) һәм вакытлыча булу урынындагы чыганаклардан керем алуга бәйле эшчәнлек белән шөгыльләнү максатларыннан башка.
4.7.71. Авыл кунак йорты уңайлы экологик шартлары булган территорияләрдә, магистраль транспорт һәм инженерлык коммуникацияләреннән еракта, әйләнә-тирә мохиткә тискәре йогынты ясый торган сәнәгать предприятиеләрендә һәм башка объектларда, шулай ук тавыш һәм күңелсез ис чыганакларында урнаштырырга кирәк.
Авыл кунак йортының уңайлы подъезды, тирә-юне төзекләндерелгән территориясе, автотранспорт чараларын саклау урыны булырга тиеш.
Авыл кунак йортын СНиП 31-01-2003, СНиП 31-02-2001, СНиП 2.07.01-89, шулай ук «Авыл җирлекләре торак пунктларын төзүнең норматив параметрлары» бүлеге таләпләренә туры китереп проектларга кирәк.

4.8 Махсус билгеләнештәге зоналар

Гомуми таләпләр

4.8.1. Җирлекнең махсус билгеләнештәге зоналары составына зиратлар, крематорийлар, үләт базлары, җитештерү һәм куллану калдыкларын урнаштыру (саклау һәм күмү) объектлары һәм башка объектлар керә ала, аларны урнаштыру күрсәтелгән зоналарны аерып чыгару юлы белән генә һәм башка функциональ зоналарда рөхсәт ителмәгән килеш тәэмин ителергә мөмкин.
4.8.2. СанПиН 2.2.1/2.1.1.1.1200-03 таләпләре нигезендә әйләнә-тирә мохиткә бүлеп бирелгән пычраткыч матдәләрнең һәм башка зарарлы физик факторларның куәтенә, характерына һәм санына карап, махсус билгеләнгән зонада урнашкан предприятиеләр, производстволар һәм объектлар өчен санитар яклау зоналары билгеләнә.
Санитар-яклау зоналарын оештыру әлеге нормативларның «Әйләнә-тирә мохитне саклау» бүлеге таләпләре нигезендә гамәлгә ашырыла.
4.8.3. Санитар-яклау зоналары чикләрне мәҗбүри билгеләп, махсус билгеләнгән территорияләр зоналарын мәгълүмат тамгалары белән аерып тора.

Зиратлар урнаштыру зоналары

4.8.4. Зиратларны, күмү биналарын һәм корылмаларын урнаштыру, киңәйтү һәм реконструкцияләү «Күмү һәм күмү эше турында» 1996 елның 12 гыйнварындагы 8-ФЗ номерлы Федераль закон, СанПиН 2.1.1279-03 һәм әлеге нормативлар таләпләре нигезендә гамәлгә ашырыла.
4.8.5. Зиратларны түбәндәге территорияләрдә урнаштыру рөхсәт ителми:
үзәкләштерелгән су һәм минераль сулар чыганакларын санитар саклау зоналарының беренче һәм икенче поясларында;
закарстованлы, көчле саклана торган токымнар өстенә чыгып һәм су йөртүчән офыкларны аерып алу урыннарында;
грунт суларының иң биек урында торулары белән җир өстеннән 2 метрдан да кимрәк ераклыкта булуы, шулай ук каты өслекләргә һәм сазланган катламнарга салынуы белән; халык хуҗалык-көнкүреш ихтыяҗлары өчен кулланыла торган яр буйларында, күлләрдә, елгаларда һәм башка ачык сулыкларда су коену һәм мәдәни-савыктыру максатларында.

4.8.6.Зиратны урнаштыру өчен җир кишәрлеген сайлау түбәндәге факторларны санитар-эпидемиологик бәяләү нигезендә башкарыла:
санитар-эпидемиологик хәл;
шәһәр төзелеше һәм Ландшафтлы зоналаштыру; геологик, гидрогеологик һәм гидрогеохимик белешмәләр; туфрак - географик һәм туфракның һәм туфракның үз-үзен чистартуга сәләте;
эрозия потенциалы һәм пычрату миграциясе; транспорт үтемлелеге.

Зират өчен бирелгән Участок түбәндәге таләпләргә туры килергә тиеш:
торак пунктка, ачык сулыкларга каршы якка, шулай ук халык тарафыннан хуҗалык - эчәргә яраклы һәм көнкүреш максатларында грунт суларын кулланганда читкә тайпылу;;
су басу;
грунт суларының максималь торышы булган җир өслегеннән 2,5 метрдан да ким булмаган дәрәҗәдә торышы булырга тиеш. Җир өслегеннән 2,5 метр биеклектә җир участогы кремациядән соң җирләү өчен зират урнаштыру өчен генә кулланылырга мөмкин;
1,5 метр тирәнлектә коры, пористая туфракка ия булу, туфракның дымлылыгы 6-18 процент чикләрендә түбәнрәк;
торак территориягә карата яктан урнашкан.
4.8.7. Зиратны урнаштыру расланган проект нигезендә башкарыла, анда карала:
әйләнә-тирә мохитне саклауны тәэмин итү чаралары белән зиратны урнаштыру урынының нигезлелеге;
традицион типтагы зиратлар өчен су алу катламы булу; дренаж системасы; территорияне чүп-чардан арындыру;
санитар-яклау зонасын оештыру һәм төзекләндерү; яшел утыртмаларның холкы һәм мәйданы; керү юлларын һәм автостоянкаларны оештыру;
җирләү урыннарының гомуми мәйданы 65-70 проценттан да ким булмаска тиеш.;
зират территориясен функциональ зоналарга бүлү (зират периметры буенча керү, ритуаль, административ-хуҗалык, зиратлар, Яшел саклау);
канализация, су, җылылык, электр белән тәэмин итү, территорияне төзекләндерү.

4.8.8.Зират өчен җир кишәрлегенең күләме конкрет торак пунктта яшәүчеләр санын исәпкә алып билгеләнә,ләкин ул 40 гектардан артмый. Шул ук вакытта халык санының перспективалы үсеше, үлем-китем коэффициенты, гамәлдәге җирләү хезмәте күрсәтү объектлары булу, кабул ителгән җирләү схемасы һәм ысуллары, җир кишәрлеге нормалары исәпкә алына.

Мәрхүмне җирләү өчен зиратлар территорияләрендә җир кишәрлеге күләме җирле үзидарә органы тарафыннан шул рәвешле билгеләнә.
4.8.9. Федераль хәрби мемориаль зират өчен җир участогы күләме анда күмелгән җирләрнең фаразланган санынннан чыгып билгеләнә һәм 40 гектардан артмаска тиеш.Федераль хәрби мемориаль зират территориясендә һәлак булган (вафат булган) кешене җирләү өчен җир участогы 5 кв. метр тәшкил итә.

4.8.10. Яңадан булдырыла торган җирләү урыннары селитет территориясеннән кимендә 300 метр ераклыкта урнашырга тиеш.
4.8.11. Мәрхүмнең җәсәден ыргыту юлы белән җирләү зиратлары (кабердә күмелү, талпыну) ераклыкта урнаштырыла:
торак, иҗтимагый биналар, спорт-сәламәтләндерү һәм санатор - курорт зоналары Исемлеге:
100 метр - зиратның мәйданы 10 гектардан ким;
50 метр - авыл, ябык зират һәм мемориаль комплекслар өчен;
халыкны үзәкләштерелгән су белән тәэмин итү чыганагының су алу корылмаларыннан 1000 метрдан да ким булмаган су чыганагын санитар саклау зоналары поясларының ераклыгын һәм фильтрация вакытын раслап, 1000 метрдан да ким булмаган су алу корылмаларыннан;
кое, каптажлар, чишмәләр һәм башка табигый су чыганаклары кулланыла торган авыл торак пунктларында зиратларны урнаштырганда зиратлар һәм торак пункт арасындагы санитар-саклау зонасы грунт суларын чистарту нәтиҗәләре һәм лаборатор тикшеренүләр мәгълүматлары нигезендә тәэмин ителә.

4.8.12. Санитар-саклау зоналары территориясе планлаштырылган, төзекләндерелгән һәм яшелләндерелгән булырга, транспорт һәм инженерлык коридорлары булырга тиеш. Яшелләндерү проценты үсемлекләрнең су режимын көйләүдә катнашу шартларыннан чыгып исәп-хисап юлы белән билгеләнә.

4.8.13. Зиратларның санитар-яклау зоналары, биналар һәм җирләү өчен билгеләнгән корылмалар территорияләрендә, дини һәм йола объектларыннан тыш, әлеге объектларга хезмәт күрсәтү белән бәйле булмаган биналар һәм корылмалар төзү рөхсәт ителми.

Санитар-саклау зоналары һәм зиратлар территориясендә үзәкләштерелгән хуҗалык-эчә торган су белән тәэмин итү челтәрләрен урнаштыру тыела.

4.8.14. Зиратларда, башка биналарда һәм җирләү өчен билгеләнгән биналарда су белән тәэмин итү системасын күздә тотарга кирәк. Үзәкләштерелгән су белән тәэмин итү һәм канализация системалары булмаганда, су сибү өчен шахта коелары урнаштыру һәм санитар нормалар һәм кагыйдәләр таләпләренә туры китереп, яраклы типтагы җәмәгать бәдрәфләре төзү

4.8.15. Зиратлар, биналар һәм җирләү өчен билгеләнгән корылмалар участокларында 20 метрдан да ким булмаган яшел үсентеләр зонасы, автокатафалкалар һәм автотранспорт стоянкасы, чүп-чар җыю өчен чүп-чар җыю өчен чүп-чар җыю өчен чүп-чар мәйданнары карала.

4.8.16. Зиратларны һәм каберлекләрне күчергәндә территорияләрне һәм участокларны рекультивацияләү зарур. Торак территорияне планлаштыру өчен ликвидацияләнә торган җирләү урыннарыннан грунт файдалану рөхсәт ителми.

Җирләү урыны территориясеннән файдалану аны күчергәннән соң егерме ел узгач рөхсәт ителә. Җирләү урыны территориясе бу очракларда бары тик яшел үсентеләр өчен генә файдаланылырга мөмкин. Бу территориядә биналар һәм корылмалар төзү тыела.

Зиратларны күчергәннән соң, санитар-саклау зоналарының, шулай ук зират чорыннан соң яңа җирләү өчен ябык зиратларның күләме үзгәрешсез кала.

4.8.17. Матәм йолалары йортлары гамәлдәге яки яңа проектлана торган зиратлар территориясендә, коммуналь зоналар территорияләрендә, торак төзелеше чикләрендә һәм торак зоналардан читтә аерым җир кишәрлекләрендә урнашкан.

Йортлардан торак биналарга, дәвалау, балалар, мәгариф, спорт-сәламәтләндерү, мәдәни - агарту учреждениеләре һәм социаль тәэмин итү учреждениеләре территорияләренә кадәр ераклык матәм йорты характерын исәпкә алып регламентлана һәм 100 метрдан да ким булмаска тиеш.

Үләт базларын урнаштыру зоналары

4.8.18. Үләт базлары (биотермик чокырлар) биологик калдыкларны (терлек һәм кош мәетләрен) зарарсызландыру - юк итү, яндыру яки күмү өчен; терлек чалу пунктларында, икмәк ашламаларында, ит эшкәртү оешмаларында, базарларда, сәүдә оешмаларында һәм башка оешмаларда ачыкланган ветеринария конфискатлары; хайваннарның азык-төлек һәм азык-төлек булмаган чималын эшкәрткәндә алына торган башка калдыклар) өчен билгеләнгән.

Үләт базлары (биотермик чокырлар) Россия Федерациясенең баш дәүләт ветеринария инспекторы тарафыннан 04.12.1995 ел, № 13-7-2/469 расланган био - логик калдыкларны җыю, утильләштерү һәм юк итү буенча ветеринария-санитария кагыйдәләре таләпләренә туры китереп проектлана.

4.8.19. Татарстан Республикасы буенча Россельхознадзор идарәсенең фитосанитар, ашлык сыйфаты һәм орлык тикшерү бүлегенең дәүләт инспекторы тарафыннан Татарстан Республикасы Яр Чаллы шәһәренең "1000 Мелочей" кибетендә план буенча тикшерү үткәргәндә карантин кануннарының бозылуы билгеле булды.

4.8.20. Үләт базлары (биотермик чокырлар) 600 кв. метрдан да ким булмаган коры биек җирдә урнаштыралар. Грунт сулары торышының дәрәҗәсе җир өслегеннән 2 метрдан да ким булмаска тиеш.

4.8.21. Үләт базыннан (биотермик чокырдан) санитар-яклау зонасы күләме:
торак, иҗтимагый биналар, терлекчелек фермалары (комплекслар) - 1000 метр;
мал узышлары һәм көтүлекләр - 200 метр;
автомобиль, тимер юлларның категориясенә карап-50-300 метр.

4.8.22. Дәүләт ветеринария оешмалары территориясендә урнашкан биотермик чокырлар ярдәмче корылмалар составына керә. Әлеге территориядә урнашкан ветеринария оешмаларының җитештерү биналары белән чокыр арасындагы ераклык регламентланмый.

4.8.23. Үләт базларын (биотермик чокырларны) махсус сакланыла торган территорияләрдә (шул исәптән аеруча саклана торган табигать территорияләрендә, су саклау зоналарында, су белән тәэмин итү чыганакларын саклау зоналарында) урнаштыру катгый тыела.

4.8.24. Үләт базы территориясен (биотермик чокыр) керү капкалары белән кимендә 2 метр биеклектәге чукрак койма белән проектлыйлар. Койманың эчке ягыннан бөтен периметр буенча тирәнлеге траншеясы проектлана
0,8-1,4 метр, киңлеге 1,5 метр һәм траншея аша күчмә күпер.

4.8.25. Үләт базы янында терлекләр мәетләрен ачу, дезинфекция чаралары, инвентарь, махсус киемнәр һәм инструментлар саклау өчен бина проектлыйлар.

4.8.26. Үләт базларына (биотермик чокырларга) әлеге нормативларның «транспорт инфраструктурасы зоналары " бүлеге таләпләре нигезендә керү юллары карала.

4.8.27. Аерым очракларда, Татарстан Республикасының Баш дәүләт ветеринария инспекторы рөхсәтеннән соң, үләт базы территориясен сәнәгать төзелеше өчен куллану рөхсәт ителә.:
биотермик чокырга - кимендә 2 ел, җир чокырына-25 ел.
Сәнәгать объекты азык-төлек продуктларын һәм терлек азыгын кабул итү, җитештерү һәм эшкәртү белән бәйле булырга тиеш түгел.

Җитештерү һәм куллану калдыклары белән эш итү объектларын урнаштыру зоналары

4.8.28. Туплау, саклау, Күмү һәм башка объектлар урнаштыру- җитештерү һәм куллану калдыкларының зыянын «җитештерү һәм куллану калдыклары турында» 1998 елның 24 июнендәге 89-ФЗ номерлы, «экологик экспертиза турында» 1995 елның 23 ноябрендәге 174-ФЗ номерлы, «куркыныч җитештерү объектларының сәнәгать куркынычсызлыгы турында» 1997 елның 21 июлендәге 116-ФЗ номерлы, СНиП 2.01.28-85, СанПиН 42-128-4690-88, СанПиН 2.1.7.1322-03, СанПиН 2.1.7.1322-03, СанПиН 2.2.1/2.1.1.1200-03, Россия Федерациясе Төзелеш һәм торак-коммуналь комплекс буенча дәүләт комитетының 21.08.2003 ел, № 152 карары «Россия Федерациясе торак пунктлары территорияләрен чистартуның генераль схемаларын эшләү тәртибе турында методик рекомендацияләр«, СП 2.1.7.1038-01, Россия Федерациясе Төзелеш министрлыгы тарафыннан 02.11.1996 елда расланган каты коммуналь калдыклар өчен полигоннарны проектлау, эксплуатацияләү һәм рекультивацияләү буенча инструкция» раслау турында", СП 2.1.7.1038-01 карарлары.
Калдыклар белән эш итү объектларын сәнәгать һәм башка махсус билгеләнештәге җирләрдә генә урнаштыру мөмкин.

4.8.29. Калдыклар урнаштыру объектларын булдыру үз компетенцияләре нигезендә калдыклар белән эш итү өлкәсендә федераль башкарма хакимият органнары тарафыннан бирелгән рөхсәтләр нигезендә гамәлгә ашырыла.

Калдыклар урнаштыру объектларын төзү урынын билгеләү махсус (геологик, гидрологик һәм башка) тикшеренүләр нигезендә Россия Федерациясе законнарында билгеләнгән тәртиптә гамәлгә ашырыла.

Предприятиеләрне, биналарны, төзелмәләрне, корылмаларны һәм башка объектларны төзү, реконструкцияләү, консервацияләү һәм бетерү (аларны эксплуатацияләү калдыклар белән эш итү белән бәйле), шәһәр төзелеше эшчәнлеге, дәүләт экспертизасы турындагы законнар нигезендә үткәрелә торган дәүләт экспертизасының уңай бәяләмәсе булганда рөхсәт ителә.

Калдыкларны урнаштыру һәм зарарсызландыру белән бәйле объектларның проект документлары «экологик экспертиза турында " 1995 елның 23 ноябрендәге 174-ФЗ номерлы Федераль законның 11 статьясы нигезендә дәүләт экологик экспертиза объекты булып тора.

4.8.30. Торак пунктлар, ле - сопарк, курорт, дәвалау-савыктыру, рекреацион зоналар чикләрендә, шулай ук су саклау зоналарында, эчә торган һәм хуҗалык - көнкүреш су белән тәэмин итү максатларында файдаланыла торган җир асты су объектларының су җыю мәйданнарында калдыкларны күмү тыела.

Файдалы казылма ятмалары яткан урыннарда һәм тау эшләрен алып бару урыннарында файдалы казылма ятмаларының пычрану куркынычы һәм тау эшләрен алып бару куркынычсызлыгы булган очракларда калдыкларны күмү тыела.

Калдыкларны урнаштыру объектларының дәүләт реестрына кертелмәгән объектларда урнаштыру тыела.

4.8.31. Җитештерү һәм куллану калдыкларын саклау һәм күмү өчен объектларны урнаштыруны җитештерү һәм куллану калдыкларын зарарсызландыру объектлары (чүп - чар яндыру һәм чүп-чар эшкәртү объектлары) белән бергә башкарырга кирәк.

4.8.32. Калдыклар белән эш итү объектларының санитар-яклау зоналары күләмнәре Россия Федерациясе Баш дәүләт санитар табибының 25.09.2007 № 74 «санитар - эпидемиологик кагыйдәләрнең һәм СанПиН нормативларының яңа редакциясен гамәлгә кертү турында "гы карары белән билгеләнгән 2.2.1/2.1.1.1200-03" предприятиеләрнең, корылмаларның һәм башка объектларның санитар классификациясе һәм санитар - тар - саклау зоналары".

Җитештерү калдыкларын урнаштыру һәм зарарсызландыру объектлары

4.8.33. Җитештерү калдыкларын урнаштыру һәм зарарсызландыру объектлары (алга таба - объектлар) җитештерү калдыкларын озак саклау, аларны күмү һәм зарарсызландыру,

алардан файдалануның бөтен чорына һәм ябылганнан соң халыкның санитар - эпидемиологик иминлеген тәэмин итү шарты белән билгеләнгән.
Җитештерү калдыкларын урнаштыру һәм зарарсызландыру объектлары СанПин 2.1.7.1322-03, СНиП 2.01.28-85, СанПиН таләпләре нигезендә проектлана 2.2.1/2.1.1.1200-03.

4.8.34. Объектларны торак зонадан читтә һәм норматив санитар-яклау зоналарын тәэмин итеп, аерым территорияләрдә урнаштырырга кирәк.
Объектлар торак төзелешенә карата җаваплы яктан урнашырга тиеш.

4.8.35. Объектларны урнаштыру рөхсәт ителми:
су чыганакларын санитар саклау зоналары территориясендә;
дәвалау-савыктыру урыннарын һәм курортларны саклау зоналарында;
шәһәр читендәге халык күпләп ял итә торган зоналарда һәм дәвалау-савыктыру учреждениеләре территориясендә;
рекреацион зоналарда;
су күтәрүче горизонтлар өзелә торган урыннарда;
сулыкларның һәм сулыкларның билгеләнгән Су саклау зоналары чикләрендә;

4.8.36. Агулы сәнәгать калдыкларын зарарсызландыру һәм күмү полигоннарын да урнаштырырга ярамый:
файдалы казылма ятмаларының җир асты байлыкларыннан файдалану буенча Федераль агентлык яисә аның территориаль органнары рөхсәтеннән башка мәйданнарында; актив карст зоналарында; оползня зоналарында;
җир асты су чыганакларының туклану зонасында; рекреацион зоналар территорияләрендә;
урманнар, урман парклары һәм башка яшел үсентеләр биләгән, саклау һәм санитар - гигиена функцияләрен үтәүче һәм ял итү урыны булган җирләрдә;
кулланучылар хокукларын яклау һәм кеше иминлеге өлкәсендә күзәтчелек буенча Федераль хезмәт тарафыннан билгеләнгән сроклар тәмамланганчы органик һәм радиоактив калдыклар белән пычранган участокларда.

4.8.37. Агулы сәнәгать калдыкларын зарарсызландыру һәм күмү полигоннарын проектларга кирәк:
яктан (өстенлекле юнәлештәге җилләр өчен) торак пункт территориясенә карата;
әйләнә-тирә мохитне пычратмый торган чаралар һәм инженерлык чишелешләрен гамәлгә ашыру мөмкин булган мәйданчыкларда;
эчәргә яраклы су алу урыннарыннан, балыкчылык хуҗалыкларыннан түбәнрәк; авыл хуҗалыгы билгеләнешендәге яисә авыл хуҗалыгы өчен яраксыз җирләрдә йә начар сыйфатлы авыл хуҗалыгы җирләрендә;
гидрогеологик шартлар нигезендә, аз - фильтрлау грунтлары (балчык, кар көртләре, сланецлар) булган участокларда, полигонны эксплуатацияләгәндә су күтәрүне исәпкә алып, күмелгән калдыкларның Түбән дәрәҗәсеннән 2 метрдан да ким булмаган күләмдә күтәрелүен исәпкә алып, грунт сулары ятыла.

Полигонны урнаштыру участогы 2 метр тирәнлектәге җир асты сулары ятылу дәрәҗәсе булган территорияләрдә, аслык токымнарын фильтрацияләү коэффициенты белән, секундына 10(-6) сантиметр/секундтан да ким булмаган; азык-төлек җитештерү өчен файдаланылмый торган техник культуралар үстерү өчен файдаланыла торган авыл хуҗалыгы билгеләнешендәге җирләрдән 2 километр ераклыкта урнашырга тиеш.

Уңайсыз гидрогеологик шартларда сайлап алынган мәйданчыкта грунт сулары дәрәҗәсенең таләп ителә торган кимүен тәэмин итә торган инженерлык чараларын күздә тоту зарур.

Утырту грунтларында полигоннарны урнаштыру грунтларның утырту үзлекләрен тулысынча бетерү шарты белән рөхсәт ителә.

4.8.38. Объект участогының күләме калдыкларның җитештерүчәнлеге, төре һәм куркынычы классы, эшкәртү технологиясе, 20 - 25 елга исәпләнгән эксплуатацияләү срогы һәм аннан соң калдыкларны файдалану мөмкинлеге белән билгеләнә.

4.8.39. Объектлар участокларының функциональ зоналаштыру объектның билгеләнүенә һәм сыйдырышлылыгына, калдыкларны эшкәртү дәрәҗәсенә бәйле һәм аннан да ким булмаска тиеш. 2 зона (административ-хуҗалык һәм җитештерү зоналары).

4.8.40. Объектлар территориясендә калдыкларны яндыру, юу корылмалары, машина механизмнарын пропаркалар һәм зарарсызландыру өчен автоном котельня, махсус җайланмалар урнаштыру рөхсәт ителә.

4.8.41. Токсик сәнәгать калдыкларын зарарсызландыру һәм күмү полигоннары составында түбәндәгеләрне күздә тотарга кирәк:

токсик сәнәгать калдыкларын зарарсызландыру заводы;

токсик сәнәгать калдыкларын күмү участогы;

токсик сәнәгать калдыкларын ташу өчен билгеләнгән махсус автотранспорт стоянкасы.

4.8.42. Объект территориясендә калдыкларны урнаштыру СанПиН 2.1.1322-03, токсик сәнәгать калдыклары таләпләре нигезендә шулай ук СНиП 2.01.28-85 таләпләре нигезендә гамәлгә ашырыла.

4.8.43. Токсик сәнәгать калдыкларын зарарсызландыру заводын калдыкларны төп тәэмин итүче предприятиедән мөмкин кадәр кыска арага урнаштырырга кирәк.

4.8.44. Токсик сәнәгать калдыкларын зарарсызландыру заводында төзелешнең тыгызлыгы 30 проценттан да ким булмаска тиеш. Завод биналарының, корылмаларының һәм биналарының составы СН2.01.28-85 бүлегенең таләпләре нигезендә билгеләнә.

4.8.45. Токсик сәнәгать калдыкларын зарарсызландыру буенча заводның санитар-яклау зонасы күләмнәре һәр конкрет очракта атмосфера һавасының көтелгән пычрануын һәм атмосфера һавасына физик йогынтыны исәпләп чыгару һәм алга таба табигый тикшеренүләр һәм үлчәүләр үткәрү белән билгеләнә.

4.8.46. Токсик сәнәгать калдыкларын күмү участогын (алга таба - күмү участогын) әлеге нормативларның 4.8.73 - 4.8.74 п. таләпләре нигезендә урнаштырырга кирәк. Җирләү участогы территориясендә корылмаларны проектлау СНиП 2.01.28-85 бүлегенең таләпләре нигезендә гамәлгә ашырыла.

4.8.47. Торак пунктларга һәм ачык сулыкларга кадәр, шулай ук мәдәни-сәламәтләндерү максатларында кулланыла торган объектларга кадәр санитар-яклау зонасы күләмнәре җирле шартларны исәпкә алып, әмма кимендә 3000 метрга кадәр билгеләнә.

Күмү участогының санитар-яклау зонасында токсик сәнәгать калдыкларын зарарсызландыру буенча завод урнаштыру, махсуслаштырылган автотранспорт һәм пычратылган яңгыр һәм дренаж суларын суырту җайланмалары урнаштыру рөхсәт ителә.

4.8.48. Җирләү участокларын якын араларга урнаштырырга кирәк: 200 метр - авыл хуҗалыгы җирләреннән, гомуми челтәрдәге автомобиль һәм тимер юллардан; 50 метр -

ял итү максатларында файдалану өчен билгеләнмәгән урман һәм урман утыртмалары чикләреннән. Грунт суларының, аларның физик-химик һәм бактериологик составының биеклеген калдыкларны күмү участогы территориясендә һәм аның санитар-яклау зонасында тикшереп торуны тәэмин итү өчен, кәүсәләрне күз алдында тотарга кирәк. күзәтү скважиналары СНиП 2.01.28-85 таләпләре нигезендә (8.6 п.).
4.8.49. Махсуслаштырылган автотранспорт стоянкасын, кагыйдә буларак, токсик сәнәгать калдыкларын зарарсызландыру заводы белән янәшә урнаштырырга кирәк.
Махсуслаштырылган автотранспорт стоянкасының санитар-яклау зонасы күләмнәре СанПиН 2.2.1/2.1.1.1.1200-03 таләпләре нигезендә кабул ителә.
4.8.50. Махсус машиналарны һәм контейнерларны чистарту, юу һәм зарарсызландыру өчен корылмалар административ-көнкүреш биналарыннан 50 метрдан да ким булмаган ераклыктагы полигонның җитештерү зонасыннан чыкканда урнаштырылырга тиеш.
4.8.51. Завод урнаштыру һәм туктап тору өчен торак пунктның җитештерү зонасында булмаганда, токсик сәнәгать калдыкларын зарарсызландыру һәм күмү полигоны объектларын бер мәйданчыкта урнаштыру рөхсәт ителә.
4.8.52. Җитештерү калдыкларын урнаштыру объектлары су белән тәэмин итүнең, канализациянең, чистарту корылмаларының (локаль) үзәкләштерелгән челтәрләре белән тәэмин ителергә тиеш, шул исәптән өске агымны һәм дренаж суларын «Инженерлык инфраструктурасы зонасы» бүлеге таләпләренә туры китереп чистарту өчен дә.
4.8.53. Объектларга килү юллары әлеге нормативларның «Транспорт инфраструктурасы зонасы» бүлеге таләпләренә туры китереп проектлана.

Каты коммуналь калдыкларны урнаштыру һәм зарарсызландыру объектлары

4.8.54. Каты коммуналь калдыклар полигоннары (алга таба - ТКО) ТКОны изоляцияләү һәм зарарсызландыру өчен билгеләнгән махсус корылмалар булып тора һәм халыкның санитар-эпидемиологик иминлеген гарантияләргә тиеш.
Полигоннар зурлыгы ягыннан теләсә нинди торак пунктлар өчен оештырылырга мөмкин. Торак пунктлар төркемнәре өчен үзәкләштерелгән полигоннарны проектлау тәкъдим ителә.
ТКО полигоннары 2.1.7.1038-01, Россия Федерациясе Төзелеш министрлыгы тарафыннан расланган каты коммуналь калдыклар өчен полигоннарны проектлау, эксплуатацияләү һәм рекультивацияләү инструкцияләре таләпләре нигезендә проектлана.
4.8.55. ТКО полигоннары торак зонадан читтә, аерымланган территорияләрдә норматив санитар-яклау зоналарын тәэмин итеп урнаштырыла. Җир кишәрлеген биргәндә полигонны эксплуатацияләү срогы һәм әлеге территорияне хуҗалык куллану (рекультивация) өчен яраклы хәлгә кайтару чаралары билгеләнә.
4.8.56. Санитар-яклау зонасы - 500 метр компостирование участоклары;
камилләштерелгән чүплекләр - 1000 метр тәшкил итә.
Санитар-яклау зонасы күләме, табигый тикшеренүләр һәм үлчәүләрне алга таба башкарып чыгып, атмосферада зарарлы матдәләрне тарату исәбе белән төгәлләштерелергә тиеш.
Зона чикләре, әгәр ул норматив зона чикләреннән чыкса, 1 ПДК изолиниясе буенча билгеләнә.
Санитар-яклау зонасында яшел үсентеләр булырга тиеш.
4.8.57. Полигоннарны урнаштыру рөхсәт ителми: су чыганакларын һәм минераль чыганакларны санитар саклау зоналары территориясендә;
курортларны саклауның барлык зоналарында;
ярык токымнар өстенә чыгу урыннарында;
су йөртүчән офыкларны аерып алу урыннарында;
халыкның күпләп ял итү һәм сәламәтләндерү учреждениеләре урнаштыру урыннарында.

ТКО полигонын урнаштыру өчен участокны сайлаганда климатогеографик һәм туфрак үзенчәлекләрен, урынның геологик һәм гидрологик шартларын исәпкә алырга кирәк.
ТКО полигоннары балчыклар яки авыр сугиналар табылган участокларда урнаша, ә грунт сулары 2 метрдан артык тирәнлектә ята. 1 метрдан артык тирәнлектәге сазлык полигоны һәм ачкычлар рәвешендәге грунт сулары чыккан участоклар өчен файдаланылмый.
4.8.58. ТКО полигоны калдыкларның бер өлешен атмосфера явым-төшемнәре белән юу һәм алар янәшәсендәге җир мәйданнарын һәм ачык сулыкларны пычрату мөмкинлеген юкка чыгара торган тигез территориядә урнашкан. Чокырлар территориясендә, аның өске катламнарыннан башлап, җир кишәрлеген ТКО полигоннарына бүлеп бирү рөхсәт ителә, бу әлеге суларны ачык сулыкларга чыгару өчен өстәмә таулы каналлар урнаштыру юлы белән өске суларны җыю һәм чыгаруны тәэмин итәргә мөмкинлек бирә.
4.8.59. Полигонны үзара бәйле ике территориаль өлештән: ТКО төзүдә мәшгуль территориядән һәм хуҗалык-көнкүреш объектларын урнаштыру өчен территорияләрдән проектлыйлар.
4.8.60. Полигон проектируют из двух взаимосвязанных территориальных частей: территории, занятой под складирование ТКО, и территории для размещения хозяйственно-бытовых объектов.
4.8.61. Хуҗалык зонасы персонал өчен көнкүреш бинасын, машиналар һәм механизмнар урнаштыру өчен стоянкаларны урнаштыру өчен проектлана. Персонал өчен кирәкле күләмдә эчә торган һәм хуҗалык-көнкүрешне су белән тәэмин итү, ризык кабул итү бүлмәсе, әлеге нормативларның «Инженерлык инфраструктурасы зоналары» бүлеге таләпләре нигезендә бәдрәф тәэмин итү күздә тотыла.
4.8.62. Хуҗалык зонасы территориясе бетонлаштырыла яисә асфальтлана, яктыртыла, җиңел киртәләргә ия. ККК полигонының бөтен территориясе периметры буенча 2 метрдан артык тирәнлектә җиңел киртә яки киптерү траншеясы проектлана яисә биеклеге 2 метрдан артмый. Полигон коймасында җитештерү-көнкүреш бинасы янындагы шлагбаум ясала.
4.8.63. Полигоннан чыкканда чүп-чар ташучыларның йөрү өлеше өчен бетон ванна җайланмасы белән контроль-дезинфекцияләү җайланмасы каралган. Ванна күләмнәре чүп-чар ташу калдыкларын эшкәртүне тәэмин итәргә тиеш.
4.8.64. Полигонның яшел зонасында контроль скважиналар проектлана, шул исәптән: бер контроль скважина - грунт сулары ташкыны буенча полигоннан югарырак, 1 - 2 скважина җир асты суларына ТКО тупланууын исәпкә алу өчен полигоннан түбәнрәк.
4.8.65. Грунт суларының һәм өске суларның сыйфатын тикшереп тору буенча автотранспорт өчен керү юллары булырга тиеш.
4.8.66. ТКО полигоннарына әлеге нормативларның «Транспорт инфраструктурасы» бүлеге таләпләре нигезендә килү юллары проектлана.

Кар җыю пунктларын урнаштыру зоналары

4.8.67. Торак пунктлар территорияләреннән кар-боз катламын җыю, саклау һәм утильләштерү, шул исәптән юллардан, ясалма корылмалардан (күперләрдән, эстакададан, юлүткәргечләрдән) пычранган кар катламын җыю, саклау һәм утильләштерү өчен махсус корылмалар - кар көрәү пунктлары булдыруны күздә тотарга кирәк. Кар яву пунктлары канализация системасына тоташтырылган «коры» кар өемнәре һәм кар эретү шахталары рәвешендә булырга мөмкин. Кар оприемные пунктларны проектлауны 218.5.001-2008 БДМның тармак юл методик документын кардан саклау һәм чистарту буенча методик тәкъдимнәр нигезендә, селитеб территорияләреннән, предприятиеләр мәйданчыкларыннан өслекне җыю, чыгару һәм чистарту системаларын исәпләү буенча тәкъдимнәр һәм аны су объектларына чыгару шартларын билгеләү 28.12.2005 «Су белән тәэмин итүнең фәнни-тикшеренү, канализация, гидротехник соо гидротехник институтлары» федераль дәүләт унитар предприятиесе тарафыннан расланган су объектларына чыгару шартларын билгеләү буенча тәкъдимнәр белән гамәлгә ашырырга кирәк.

4.8.68. Кар көрәү пунктлары һәм аларның урнашу урыннары саны түбәндәге шартлардан чыгып билгеләнә: кар чыгару эшләренең оперативлыгын тәэмин итү; кар чыгарганда транспорт чыгымнарын минимальләштерү; читкә чыгарылырга тиешле кар күләмнәрен; канализация коллекторларының һәм чистарту корылмаларының куәтләренең үткәрү сәләтен; аларга каршылыксыз транспорт килү тәэмин ителеше.

4.8.69. Су объектларының су саклау зоналарында, боз капламы өслегендә һәм су объекты территориясенең сулык җыелмасында, шулай ук җир асты инженерлык челтәрләрендә «коры» кар яктырткычлары урнаштыру рөхсәт ителми.

4.8.70 Кар яву пунктларыннан алып торак төзелешенә кадәр санитар-яклау зонасыкүләмен кимендә 100 метрга кабул итәргә кирәк.

4.8.71 Карны «коры» итеп яктырту өчен бирелгән участок: каты өслекле; рельефка тал сулары эләкми торган бөтен периметр буйлап өем; су җыю лотоклары һәм кар суларын локаль чистарту корылмаларына күчерү системасы; бөтен периметр буйлап койма; контроль-үткәрү пункты булырга тиеш. Карлы суларны канализациягә ташлау локаль чистарту корылмаларын алдан чистартып, норматив күрсәткечләргә кадәр башкарылырга тиеш.

4.8.72 Кар эретү шахталары (камералар) конструкциясендә бөтен кышкы чорда агып төшә торган карны эретү, шулай ук кар суларын норматив күрсәткечләргә кадәр чистарту күздә тотыла.

4.8.73. Кар элү территориясен җәй көне автотранспорт стоянкасын (парковкасын) оештыру яисә башка максатлар өчен файдалану рөхсәт ителә.

Хәрби объектлар һәм башка режимлы территорияләр зоналары

4.9.1. Хәрби объектлар һәм башка режим территорияләре зоналары махсус режим урнаштырылган хәрби һәм башка объектларны урнаштыру өчен билгеләнгән. Җирлекнең режимлы территорияләре зоналарыннан файдалану тәртибе, җирлекнең махсус нормативлары һәм төзү кагыйдәләре нигезендә җирле үзидарә органнары белән килештереп, федераль башкарма хакимият органнары һәм Татарстан Республикасы Министрлар Кабинеты тарафыннан билгеләнә.

1. Җирлек инфраструктурасын формалаштыру

1.1. Социаль инфраструктура

5.1.1. Социаль инфраструктура учреждениеләренә, предприятиеләренә һәм оешмаларына гомуми белем бирү һәм мәктәпкәчә белем бирү оешмалары, медицина оешмалары, социаль тәэмин итү оешмалары, яшьләр белән эшләү учреждениеләре, спорт һәм физкультура-сәламәтләндерү учреждениеләре, мәдәният һәм сәнгать учреждениеләре, сәүдә, җәмәгать туклануы һәм көнкүреш хезмәте күрсәтү предприятиеләре, идарә оешмалары һәм учреждениеләре, проект оешмалары, кредит-финанс учреждениеләре һәм элемтә предприятиеләре, фәнни һәм административ оешмалар һәм башкалар керә (алга таба - хезмәт күрсәтү учреждениеләре һәм предприятиеләре). Милекнең барлык төрләренә һәм төрләренә хезмәт күрсәтү предприятиеләрен шәһәр төзелеше вәзгыятен, шәһәр округы, җирлек составындагы торак пунктларның планировка структурасын, бердәм хезмәт күрсәтү системасын булдыру максатларында торак районнарга һәм микрорайоннарга (кварталларга) бүлүне исәпкә алып урнаштырырга кирәк.

Учреждениеләрне һәм хезмәт күрсәтү предприятиеләрен түбәндәге факторларны исәпкә алып урнаштырырга кирәк: аларның яшәү һәм эшләү урыннарына якынаюы; Иҗтимагый пассажир транспорты челтәре белән үзара бәйләнеш.

5.1.2. Учреждениеләрнең һәм хезмәт күрсәтү предприятиеләренең саны һәм сыйдырышлылыгы, аларның җир кишәрлекләре күләмнәрен әлеге нормативларга 3 нче кушымтаның 4 нче таблицасында китерелгән социаль тәэмин ителешнең социаль нормативлары буенча кабул итәргә кирәк.

Микрорайон (квартал) һәм торак районның хезмәт күрсәтү учреждениеләре һәм предприятиеләре урнашкан җир кишәрлекләре күләмен, сыйдырышлылыгын, күләмен исәплəгәндә халыкның төрле социаль төркемнәренең, шул исәптән физик мөмкинлекләре чикләнгән кешеләрнең ихтыяҗларын канәгатьләндерү зарурлыгыннан чыгып эш итәргә кирәк, әлеге нормативларга карата 3 нче кушымтаның 4 нче таблицада китерелгәннән дә ким булмаган тәэмин ителешнең социаль нормативларын кабул итеп.

Учреждениеләрнең һәм хезмәт күрсәтү предприятиеләренең сыйдырышлылыгы, аларны урнаштыру һәм әлеге нормативларга N 3 нче кушымтаның 4 нче таблицасында күрсәтелмәгән җир кишәрлекләре күләмнәрен проектлауга йөкләмә буенча билгеләргә кирәк.

5.1.1. Авыл торак пунктларында вакытлыча яшәү шарты белән бакчачылык, яшелчәчелек берләшмәләренең, дача хуҗалыкларының һәм торак фондының сезонлы халыкка хезмәт күрсәтү учреждениеләрен исәпләү 1 000 кешегә исәплəгәндә түбәндәге күрсәткечләр буенча кабул итәргә рөхсәт ителә:

сәүдә учреждениеләре - 80 кв.метр сәүдә мәйданы;

көнкүреш хезмәте күрсәтү учреждениеләре - 1,6 эш урыны;

янгын сүндерү депосы - 0,2 янгын сүндерү автомобиле.

5.1.4.Хезмәт күрсәтү системасын формалаштырганда учреждениеләр һәм объектлар, шул исәптән көндәлек, вакытлы һәм эпизодик хезмәт күрсәтүнең түбәндәге дәрәҗәләре күздә тотылырга тиеш:

көндәлек хезмәт күрсәтү-халык атнага бер тапкырдан да ким булмаган санда йөри торган учреждениеләр һәм предприятиеләр, алар халыкның яшәү һәм эшләү урыннарына турыдан-туры якын булырга тиеш;

вакытлы хезмәт күрсәтү - халык кимендә айга бер тапкыр килүче учреждениеләр һәм предприятиеләр;

эпизодик хезмәт күрсәтү - халык айга кимендә бер тапкыр килүче учреждениеләр һәм предприятиеләр (махсуслаштырылган уку йортлары, хастаханәләр, универмаглар, театрлар, концерт һәм күргәзмә заллары һ.б.).

Хезмәт күрсәтү төрләре буенча объектлар исемлеге әлеге нормативларга 3 нче кушымтаның 4 нче таблицасында китерелгән.

5.1.5. Көндәлек хезмәт күрсәтү объектларын урнаштыру башка функциональ билгеләнештәге территорияләр тирәсендә микрорайон (квартал) территориясеннән читтә урнашкан торак, катнаш торак төркемен проектлаганда мәҗбүри.

Микрорайон составында төркем урнашкан очракта, көндәлек хезмәт күрсәтү объектлары һәм алар белән тәэмин итү күрсәткечләре периодик хезмәт күрсәтү объектлары белән тәэмин ителешнең суммар күрсәткечләренә керә.

5.1.6 . Якынча исәпләүләр өчен азкатлы торак төзелеше территорияләренә хезмәт күрсәтү учреждениеләре һәм предприятиеләренең саны һәм сыйдырышлылыгы күрсәткечләрен 28 таблица нигезендә кабул итәргә рөхсәт ителә.

28 нче таблица

Азкатлы торак төзелеше территорияләренә хезмәт күрсәтү учреждениеләре һәм предприятиеләре санын һәм сыйдырышлылыгын билгеләү

Хезмәт күрсәтү учреждениеләре һәм предприятиеләре	**Күрсәткечләр**	**Җир кишәрлекләре күләме**
Мәктәпкәчә мәгариф оешмалары, 1000 кешелек урыннар	Демографик структура буенча 1 - 6 яшьлек яшь төркеменең 85 проценты чикләрендә якынча 52; 100 процент булганда якынча 62	Ясле-бакчаларның сыйдырышлыгы 1 урынга: 100 урынга кадәр - 40, 100 - 35, ясле-бакчалар
Гомуми белем бирү оешмалары, 1000 кешегә исәпләнгән урыннар	Демографик структура буенча 7 - 18 яшьлек төркеменең 100 процентның - якынча 91 процентын колачлый.	Гомуми белем бирү оешмасында, укучыларда: 1 укучыга 40 тан артык 400 - 50 кв. метр; 1 укучыга 400 дән артык 500 - 60 кв. метрга кадәр; 1 укучыга 600 дән 800 - 40 кв. метрга кадәр; 1 укучыга 800дән артык 1100 - 33 кв. метрга кадәр; 1 укучыга 1100 - 1500 - 21 кв. метрдан артык; 1500 дән 2000 - 1 укучыга 17 кв. метрга кадәр;
Спорт-ял итү комплексы, 1000 кешегә гомуми мәйдандагы кв.метр	300	0,2 - 0,5 гектар объектка
Амбулатор-поликлиника учреждениеләре: поликлиникалар, сменага 1000 кешегә бару; амбулатория, 1000 кешегә гомуми мәйданның кв.метры	22 50	Бер сменага 100 гектарга 0,1 гектар булса да, объектка 0,5 гектар туры килә. Объектка 0,2 гектар
Аптекалар, 1000 кешегә гомуми мәйданның кв.метры	50	Объектка 0,2 - 0,4 гектар
Аптека киосклары, гомуми мәйданы 1000 кешегә кв.метр	10	Объектка 0,05 гектар яки төзелгән

Көндәлек сәүдә предприятиеләре, 1000 кешелек сәүдә мәйданының кв.метры: азык-төлек кибетләре азык-төлек булмаган кибетләр	 Барлыгы - 3 нче кушымтаның 4 нче таблицасы нигезендә, шул исәптән 70 кв.метр - хезмәт күрсәтү радиусы чикләрендә, калган мәйдан - муниципаль район чикләрендә. Барлыгы - 3 нче кушымтаның 4 нче таблицасы нигезендә, шул исәптән 30 кв.метр - хезмәт күрсәтү радиусы чикләрендә, калган мәйдан - хезмәт күрсәтү радиусы чикләрендә, муниципаль район чикләрендә	 Объектка 0,2 - 0,3 гектар
1000 кешегә көнкүреш хезмәте күрсәтү предприятиеләре, эш урыннары	2	Объектка 0,15 гектар

Учреждениеләр һәм хезмәт күрсәтү предприятиеләре	**Күрсәткечләр**	**Җир кишәрлекләре күләме**
Элемтә бүлеге, объект	1	Объектка 0,1 - 0,15 гектар
Банк бүлеге, гомуми мәйданның кв.метры 1000 кешегә	40	
Тәртип саклау буенча сайлау пункты, объектлар	1	Объектка 0,1 - 0,15 гектар
Административ үзидарә үзәге	1	
Искәрмә: 1.Гомуми белем бирү оешмалары түбәндәгеләрне урнаштыра: төп һәм урта гомуми белем бирү - халык саны кимендә 2 мең кеше булган җирлекләрдә, башлангыч гомуми белем бирү - халык саны кимендә 500 кеше. 2. Поликлиникаларны якын-тирә торак массивлар территориясендә норматив яктан һәркем файдалана алырлык булган очракта урнаштырырга мөмкин.		

5.1.8 Аз катлы торак төзелеше территорияләрендә хезмәт күрсәтүне оештыру өчен, шәһәр һәм авыл торак пунктларында оешмаларны, учреждениеләрне һәм предприятиеләрне индивидуаль эшчәнлек формасын кулланып урнаштыру рөхсәт ителә, алар күбесенчә беренче һәм цоколь (мәктәпкәчә мәгариф оешмаларыннан тыш) катларда урнашкан һәм торак йортларның торак өлешләреннән аерымланган керү урыннарын урнаштыру. Шул ук вакытта төзелгән учреждениеләрнең гомуми мәйданы 150 кв. метрдан артмаска тиеш. Күрсәтелгән учреждениеләр һәм предприятиеләр үзәктә эшләү әһәмиятенә ия булырга һәм торак белеменең үзәк өлешенә урнаштырылырга мөмкин.

5.1.9. Автомобильләрне ремонтлау һәм прокатлау, көнкүреш техникасын ремонтлау, шулай ук ритуаль хезмәтләр күрсәтү буенча төзелгән һәм төзелгән остаханәләр булган объектларны торак зона чигендә урнаштырырга кирәк.

5.1.10 Халык сәламәтлегенә зыян китерә торган (рентген кабинетлары, аппаратлар (СанПин 2.6.1.192-03 таләпләренә туры китереп стоматология кабинетларыннан тыш), төзелеш

материаллары, Мәскәү-химик һ.б. кибетләреннән тыш), азкатлы төзелеш территориясендә урнаштыру рөхсәт ителми.

Предприятиеләр һәм учреждениеләр	Бердәмлек үлчәмнәр	**Минималь тәэмин ителеш**
Мәктәпкәчә мәгариф оешмалары	мест на 1000 жителей	Демографик структура буенча 1 - 6 яшь төркеменең 85 процентын колачлау
Общеобразовательные организации	урын 1000 кешегә	Демографик структура буенча 7 - 18 яшьлек яшь төркеменең 100 процентын колачлый
Азык-төлек кибетләре	кв.метр сәүдә мәйданы 1000 кешегә	Барлыгы - 4 нче кушымта таблицасы нигезендә № 3, шул исәптән 100 кв.метрга кадәр - 2000 хезмәт күрсәтү радиусы чикләрендә, калган мәйдан- хезмәт күрсәтү радиусы чикләрендә, муниципаль район чикләрендә
Беренче кирәк булган товарларның ирекле булмаган кибетләре	1000 кешегә сәүдә мәйданының кв.метры	Барлыгы - 4 нче кушымта таблицасы нигезендә № 3, шул исәптән 100 кв.метрга кадәр - 2000 хезмәт күрсәтү радиусы чикләрендә, калган мәйдан- хезмәт күрсәтү радиусы чикләрендә, муниципаль район чикләрендә
Җәмәгать туклануы предприятиеләре	1000 кешегә урын	8
Аптека пункты	торак төркеменә объектлар	1
Элемтә бүлеге	торак төркеменә объектлар	1
Банк бүлеге	1000 кешегә урыннар	1
Көнкүреш хезмәте күрсәтү предприятиеләре (остаханәләр, ательелар, чәчтарашханә һ.б.)	1000 кешегә эш урыны	2
Кабул итү пункты кер юу, химик чистарту	торак төркеменә объектлар	1
Мәдәният учреждениеләре	1000 кешегә гомуми мәйданның кв.метры	50
Көндәлек хезмәт күрсәтү спорт-тренажер залы	1000 кешегә идән мәйданы кв. метры	70-80
Тәртип саклау пункты	Торак төркемгә гомуми мәйданның кв.метры	10
Иҗтимагый бәдрәфләр	1000 кешегә приборлар	1
Искәрмә: Халык саны 200дән кимрәк булган авыл торак пунктлары өчен башлангыч сыйныфлар белән берләштерелгән мәктәпкәчә белем бирү оешмаларын күздә тотарга кирәк. Мондый оешмаларның минималь тәэмин ителешен һәм аларның сыйдырышлылыгын проектлауга бирем буенча җирле шартларга бәйле рәвештә кабул итәргә кирәк..		

5.1.11 Авыл торак пунктлары территориясендә хезмәт күрсәтү учреждениеләрен һәм предприятиеләрен, 50 кешедән башлап, һәр торак пунктта беренче чиратта кирәк булган объектларга һәм җирлекнең административ үзәгендә урнашкан база объектларына бүлүне

күздә тотарга кирәк. Авыл халкына көндәлек хезмәт күрсәтү объектлары исемлеге әлеге нормативларга 3 нче кушымтаның 3 нче таблицасы нигезендә билгеләнә.

5.1.12 Хезмәт күрсәтү учреждениеләре һәм предприятиеләре тарафыннан кирәкле тәэмин ителеш дәрәҗәсен, халыкның категорияләре буенча колачлау дәрәҗәсен һәм җир кишәрлекләре күләме әлеге нормативларга 3 нче кушымтаның 4 нче таблицасы нигезендә билгеләнә.

Әлеге нормативларга 3 нче кушымтаның 4 нче таблицасында күрсәтелмәгән учреждениеләр һәм хезмәт күрсәтү предприятиеләре өчен җир кишәрлекләренең сыйдырышлылыгын, урнашу шартларын һәм күләмнәрен проектлауга бирем буенча билгеләргә кирәк.

5.1.13 . Авыл торак пунктларында учреждениеләрнең һәм хезмәт күрсәтү предприятиеләренең санын, составын һәм сыйдырышлылыгын билгеләгәндә өстәмә рәвештә зонада урнашкан башка торак пунктлардан килүче халыкны өстәмә рәвештә 30 минуттан да артык булмаган урынга күчерергә кирәк.

5.1.14 Авыл торак пунктларында хезмәт күрсәтү объектларын проектлаганда, аларны көндәлек, вакытлы һәм эпизодик хезмәт күрсәтү объектларына бүлү системасын исәпкә алырга кирәк

5.1.15. Көндәлек (якынча) хезмәт күрсәтүнең социаль әһәмиятле объектларының минималь тәэмин ителеше объектлары исемлеге һәм исәп күрсәткечләре 30 нчы таблицада китерелде.

30 нчы таблица

Көндәлек (якынча) хезмәт күрсәтүнең социаль әһәмияткә ия объектларының исемлеге һәм минималь тәэмин ителешенең исәп күрсәткечләре

5.1.16. Һәр торак пунктта яшәүчеләрне беренче чиратта кирәкле хезмәтләр белән тәэмин итү җәяү йөрү мөмкинлеге чикләрендә 30 минуттан да артмаска тиеш (2-2,5 километр). Хезмәт күрсәтүнең югары дәрәҗәдә, шул исәптән вакыт аралыгында, җәяүлеләр өчен транспорт үтемлелеге 60 минуттан да артмаган җирлек чикләрендә яки муниципаль район үзәгендә-учреждениеләрне һәм периодик хезмәт күрсәтү предприятиеләрен концентрацияләү үзәгендә урнаштыруны күздә тотарга кирәк.

5.1.17. Авыл торак пунктларында хезмәт күрсәтү радиусы кабул ителә:

мәктәпкәчә оешмалар - 500 метр;

гомуми белем бирү оешмалары:

белем бирүнең I баскычы укучылары өчен - җәяүлеләр өчен 2 километр һәм транспорт белән барып җитү мөмкинлегенең 15 минутыннан да артык булмаган өлеше (бер якка);

укуның II һәм III баскычларында укучылар өчен-4 километрдан да артык түгел һәм 30 минуттан да артык түгел (бер якка) транспорт үтемлелеге.

Укучыларга II - III баскычларга хезмәт күрсәтүнең чик радиусы 15 километрдан артмаска тиеш;

сәүдә, җәмәгать туклануы һәм көнкүреш хезмәте күрсәтү предприятиеләре - 2000 метрга;

поликлиникалар, амбулаторияләр, фельдшер-акушерлык пунктлары һәм даруханәләр - җәяүлеләр-транспорт белән тәэмин ителешнең 30 минуттан артык булмавы.

5.1.18. Транспорт хезмәте оешмадан 1 километрдан артык ераклыкта яшәүче авыл гомуми белем бирү оешмалары укучылары күрсәтелергә тиеш. Укучыларны йөртү балаларны йөртү өчен билгеләнгән транспортта башкарыла.

Укучыларның тукталышта җыю урынына иң чик җәяүле якын килүе 500 метрдан да артмаска тиеш.

Таблица 30

Көндәлек (якынайтылган) хезмәт күрсәтү объектлары исемлеге һәм социаль әһәмиятле объектларның минималь тәэмин ителешенең исәп-хисап күрсәткечләре

Предприятиеләр оешмалар	**Үлчәү берәмлекләре**	**Минималь тәэмин ителеш**
Мәктәпкәчә белем бирү оешмалары	урын 1000 кешегә	По демографической структуре охват 85 процентов от возрастной группы 1 - 6 лет
Гомуми белем бирү оешмалары	урын 1000 кешегә	По демографической структуре охват 100 процентов от возрастной группы 7 - 18 лет
Азык кибет	кв. метр сәүдә мәйданы. 1000 кеше	Барлыгы-4 кушымта таблицасы нигезендә № 3, шул исәптән 100 кв. метрга кадәр-акыллы чикләрдә хезмәт күрсәтү диусы 2000 метр, калган мәйдан - муниципаль район чикләрендә, радиустан читтә, хезмәт күрсәтү
Азык-төлек товарлар кибетләре	кв. метр сәүдә 1000лек мәйдан яшәүче	Барлыгы-4 кушымта таблицасы нигезендә № 3, шул исәптән 200 кв. метрга кадәр-акыллы чикләрдә хезмәт күрсәтү диусы 2000 метр, калган мәйдан - муниципаль район чикләрендә, радиустан читтә, хезмәт күрсәтү
Җәмәгать туклануы предприятиеләре	урын 1000 кешегә	8
Даруханә пункты	к группага объектлар	1
Элемтә бүлеге	к группага объектлар	1
Банк бүлекчәсе	0 кешегә исәпләнгән операция урыннары	1
Көнкүреш хезмәте күрсәтү предприятиеләре (остаханәләр, ателье, чәчтарашханәләр һ. б.)	эш урыннары. 1000 кеше	2
Кер юу пункты	торак группага объектлар	1
Мәдәният учреждениеләре	кв. метр сәүдә 1000лек мәйдан яшәүче	50
Көндәлек хезмәт күрсәтү спорт-тренажер залы	кв. метр сәүдә 1000лек мәйдан яшәүче	70-80

Тәртип саклау пункты	торак группага гомуми мәйданның кв. метры	10
Җәмәгать бәдрәфләре	0 кешегә исәпләнгн приборлар	1
Искәрмә: халык саны 200 кешедән ким булган авыл торак пунктлары өчен башлангыч сыйныфлар белән берләшкән кече сыйныфларга караган мәктәпкәчә белем бирү оешмаларын күздә тотарга кирәк. Мондый оешмалар белән минималь тәэмин ителешне һәм аларның сыйдырышлылыгын, җирле шартларга карап, проектлау өчен бирем буенча кабул итәргә кирәк.		

5.1.15. Һәр торак пунктта яшәүчеләрне беренче чиратта кирәкле хезмәтләр белән тәэмин итү җәяү йөрү мөмкинлеге чикләрендә 30 минуттан да артмаска тиеш (2-2,5 километр). Хезмәт күрсәтүнең югары дәрәҗәдә, шул исәптән вакыт аралыгында, җәяүлеләр өчен транспорт үтемлелеге 60 минуттан да артмаган җирлек чикләрендә яки муниципаль район үзәгендә-учреждениеләрне һәм периодик хезмәт күрсәтү предприятиеләрен концентрацияләү үзәгендә урнаштыруны күздә тотарга кирәк.

5.1.16. Авыл торак пунктларында хезмәт күрсәтү Радиусы: мәктәпкәчә оешмаларга-500 метр;

гомуми белем бирү оешмалары:

I дәрәҗә укучылары өчен-2 километрдан да артык булмаган җәяүлеләр һәм 15 минуттан да артмаган (бер якка) транспорт үтемлелеге;

укуның II һәм III баскычларында укучылар өчен-4 километрдан да артык түгел һәм 30 минуттан да артык түгел (бер якка) транспорт үтемлелеге.

II - III дәрәҗәдәге укучыларга хезмәт күрсәтүнең иң чик радиусы 15 чакрымнан артмаска тиеш;;

сәүдә, җәмәгать туклануы һәм көнкүреш хезмәте күрсәтү предприятиеләре-2000 метр;

поликлиникалар, амбулаторияләр, фельдшер-акушерлык пунктлары һәм даруханәләр - җәяүлеләр өчен 30 минуттан да артык түгел.

5.1.17. Транспорт хезмәте оешмадан 1 километрдан артык ераклыкта яшәүче авыл гомуми белем бирү оешмалары укучылары тиеш. Укучыларны йөртү балаларны йөртү өчен билгеләнгән транспортта башкарыла.

Укучыларның тукталышта җыю урынына иң чик җәяүле якын килүе 500 метрдан да артмаска тиеш.

Транспорт тукталышы өч яктан киртәләнгән элмә белән җиһазландырыла, юлның машиналар йөрү өлешеннән киртәләр сакланган, каты өслеге һәм юл ягыннан 250 метрдан да ким булмаган күзәтчелек бар.

Транспорт хезмәте күрсәтүнең иң чик күрсәткечләреннән артык ераклыкта, шулай ук начар һава шартлары вакытында транспорт белән тәэмин ителмәгән очракта, мәктәп яны интернаты гомуми сыйдырышлы урыннарның 10 проценты исәбеннән (СП 42.13330-2011) күздә тотыла.

5.1.18. Тиешле санитар - гигиена һәм янгынга каршы таләпләр буенча хезмәт күрсәтү учреждениеләрен һәм предприятиеләрен урнаштырганда куркынычсызлык шартлары «әйләнә-тирә мохитне саклау» һәм «янгын куркынычсызлыгы» бүлекләре таләпләре нигезендә тәэмин ителә.

5.1.19. Торак биналарның, гомуми белем бирү мәктәпләренең, мәктәпкәчә оешмаларның һәм дәвалау оешмаларының җир участоклары чикләреннән авыл торак пунктларында хезмәт күрсәтү оешмаларының һәм учреждениеләренең җир участоклары чикләренә кадәр минималь ераклыкларны инсоляция һәм яктырту, янгынга каршы һәм көнкүреш өзекләрен үтәү, әмма таблицада кимендә китерелгән 31не исәпкә алу нигезендә кабул итәргә кирәк.

Таблица 31

Торак биналарның, гомуми белем бирү, мәктәпкәчә белем бирү һәм медицина оешмаларының җир кишәрлекләре чикләреннән минималь ераклыклар

Оешма, учреждение һәм хезмәт күрсәтү оешмаларының җир участоклары чикләре	Учреждениеләр биналарыннан (участокларыннан) - хезмәт күрсәтү предприятиеләре һәм урыннарына кадәр ераклык		
	кызык сызыкка кадәр	торак биналарның җир кишәрлекләренә кадәр чик	гомуми белем бирү, мәктәпкәчә белем бирү һәм медицина оешмаларының җир кишәрлекләре чикләрен билгеләү турында
Мәктәпкәчә белем бирү һәм гомуми белем бирү оешмалары (бина стеналары)	10	инсоляция, яктырту нормалары буенча. янгынга каршы таләпләргә туры килә	
Икенчел чималның кабул итү пунктлары	-	20	50
Янгын депосы	10	50	50
Традицион каберлекләр зиратлары гомуми мәйданы-1 гектар: 10; 10 - 20; 20 -40	6 6 6	100 300 500	500 500 500
Крематорий: әзерлек һәм йола бәйрәмнәреннән башка цесслар белән бер камералы Мич; мичләр саны бердән артык	6 6	500 1000	500 1000
Ябык зиратлар (соңгы күмелгәннән соң 25 ел узгач) һәм мемориаль комплекслар, Колумбия, кремациядән соң җирләү өчен зиратлар	6	100	100
Искәрмә: 1. Мәктәпкәчә мәгариф оешмаларының участоклары турыдан-туры чишелмәгән урамнарга тоташтырырга тиеш түгел юнәлешле хәрәкәт. 2. Икенчел чималның кабул итү пунктларын яшел утыртмалар полосасы белән аерырга кирәк.			

аларга автомобиль транспорты өчен керү юлларын күздә тоту. 3. Яңа урнаштырыла торган хастаханәләрнең участоклары турыдан-туры магистраль урамнарга кушылырга тиеш түгел тиеш түгел.

Территорияне планлаштыру һәм планлаштыру документларын әзерләгәндә социаль әһәмиятле объектларның төп төрләрен гамәлдәге норматив документлар таләпләре нигезендә, шулай ук әлеге нормативларның 5.1.28 - 5.1.34 п. буенча проектлаштырырга кирәк.

5.1.15. Социаль әһәмиятле объектлар территорияләреннән сәнәгать, коммуналь, авыл хуҗалыгы предприятиеләренә, транспорт юлларына һәм магистральләргә кадәр аралар күрсәтелгән объектларның һәм корылмаларның санитар-яклау зоналарына таләпләр нигезендә билгеләнә.

Санитар-яклау зоналары территориясендә объектларны урнаштыру рөхсәт ителми.

5.1.16. 5.1.27 п. күрсәтелгән объектлар территориясенә керү һәм керү юллары, хуҗалык корылмаларына бару юллары, чүп җыю өчен контейнер мәйданчыгына керү әлеге нормативларның «Транспорт инфраструктурасы зоналары» бүлеге таләпләре нигезендә проектлана.

Предприятиеләр территориясенә керү һәм керү юллары, хуҗалык корылмаларына бару юллары.

5.1.17. Социаль әһәмияткә ия объектлар территориясе аша магистраль инженерлык коммуникацияләре (су белән тәэмин итү, канализация, җылылык белән тәэмин итү, электр белән тәэмин итү) узарга тиеш түгел.

Объектларны инженер ягыннан тәэмин итү "Инженерлык инфраструктурасы зоналары" бүлеге таләпләренә туры китереп проектлана.

5.1.18. Норматив санитария-гигиена һәм янгынга каршы таләпләр буенча оешмаларны, учреждениеләрне һәм хезмәт күрсәтү предприятиеләрен урнаштырганда иминлек шартлары әлеге нормативларның «Әйләнә-тирә мохитне саклау» һәм «Янгын куркынычсызлыгы» бүлекләре таләпләре нигезендә тәэмин ителә.

5.1.19. Мәктәпкәчә мәгариф оешмалары биналарын урамнардан еракта урнашкан торак микрорайоннарының квартал эчендәге территорияләрендә шау-шу һәм атмосфера һавасының пычрануын тоткарлый торган, санитария кагыйдәләре һәм нормативлар таләпләренә туры килгән арага урнаштырырга кирәк. Мәктәпкәчә оешма участогы чигеннән юлга кадәр кимендә 25 метр булырга тиеш..

Мәктәпкәчә оешмалар объектларын төзү өчен җир кишәрлекләрен бирү санитария кагыйдәләренә туры килүе турында санитар-эпидемиологик нәтиҗә булган очракта рөхсәт ителә.

Урынның катлаулы рельефларында балалар өчен уен мәйданчыкларының су басуын һәм пычрануын кисәтү өчен, су ташу һәм яңгыр суларын мәктәпкәчә белем бирү оешмасы участогыннан чыгару күздә тотыла.

Мәктәпкәчә мәгариф оешмалары участокларын аэрацияләү шартлары буенча өстенлек итүче җил агымнары, аэродинамик күләгә тизлеге түбән булган зонада урнаштыралар.

Мәктәпкәчә мәгариф оешмалары төрләре СанПиН 2.4.1.2660-10 нигезендә билгеләнә.

5.1.20. Мәктәпкәчә белем бирү оешмаларының минималь тәэмин ителеше әлеге нормативларга 3 нче кушымта нигезендә кабул ителә.

Җир кишәрлегенең мәйданы әлеге нормативларга 3 нче кушымта таләпләре нигезендә кабул ителә.

5.1.21.

Мәктәпкәчә белем бирү оешмалары биналары торак төзелеш зонасында,

предприятиеләрнең, корылмаларның һәм башка объектларның санитар-яклау зоналарыннан читтә, санитар шартлаулар, гаражлар, автостоянкалар, автомагистральләр, тимер юл транспорты объектлары, очып китү һәм һава транспорты утырту маршрутларында урнашырга тиеш.

Мәктәпкәчә белем бирү оешмалары биналарын урнаштырганда, инсоляциянең норматив дәрәҗәләрен тәэмин итү һәм биналарны һәм уен мәйданчыкларын табигый яктырту өчен торак һәм иҗтимагый биналардан санитар аермалар сакланырга тиеш.

Мәктәпкәчә белем бирү оешмаларының яңа төзелә торган объектлары аерым урнашкан бинада урнаштырырга тәкъдим ителә. Мәктәпкәчә мәгариф оешмаларының сыйдырышлылыгы проектлауга бирем белән билгеләнә.

Мәктәпкәчә мәгариф оешмалары биналары торак йортларга, административ һәм иҗтимагый билгеләнештәге биналарга (сәнәгать предприятиеләренең административ биналарыннан тыш), шулай ук торак йортларга төзелгән һәм торак йортларга, административ иҗтимагый билгеләнештәге биналарга (сәнәгать предприятиеләренең административ биналарыннан тыш) төзелгән аерым урнашкан булырга мөмкин.

Мәктәпкәчә белем бирү оешмаларын торак йортларга төзелгән биналарда, төзелгән-янкормалы биналарда (яисә корылган) балалар өчен мөстәкыйль керү урыны булган һәм автотранспорт өчен чыгу (керү) урыны булган аерым территориядә урнаштыру рөхсәт ителә.

5.1.22. Мәктәпкәчә белем бирү оешмасы бинасы өч каттан да артык булмаган биеклеккә ия булырга тиеш. Мәктәпкәчә белем бирү оешмалары биналарының өченче катында өлкән мәктәпкәчә яшьтәге балалар өчен төркемнәр, шулай ук балалар белән эшләү өчен өстәмә биналар урнаштырырга тәкъдим ителә.

3 яшькә кадәрге балалар өчен төркем ячейкалары 1 нче катта урнашкан.

Мәктәпкәчә оешма территориясендә түбәндәге функциональ зоналар аерып күрсәтелә:

уен зонасы; хуҗалык зонасы.

Уен һәм хуҗалык зонасы арасындагы ераклык 3 метрдан да ким булмаска тиеш.

5.1.23. Уен территориясе зонасы үз эченә ала:

төркем мәйданчыклары - һәр төркем өчен индивидуаль - сабый һәм иртә яшьтәге балалар өчен 1 балага кимендә 7 кв. метр исәбеннән (3 яшькә кадәр) һәм мәктәпкәчә яшьтәге 1 балага 9 кв. метрдан да ким булмаган (3 яшьтән 7 яшькә кадәр) һәм төркем изоляциясе принцибын үтәгән килеш; физкультура мәйданчыгы (бер яисә берничә).

Ясле яшьтәге балалар өчен төркем мәйданчыклары әлеге төркемнәр биналарыннан чыгу юлларына турыдан-туры якын урнашкан.

Мәктәпкәчә мәгариф оешмаларының төркем һәм физкультура мәйданчыкларының инсоляциясе озынлыгы торак һәм иҗтимагый биналарның һәм территорияләрнең инсоляцияләренә һәм кояштан саклауга карата гигиена таләпләре нигезендә билгеләнә (СанПиН 2.4.1.30049-13).

Балаларны кояштан һәм явым-төшемнән яклау өчен һәр төркем мәйданчыгында бер балага кимендә 1 кв. метр мәйданлы күләгә навесы урнаштыралар. 15 кешедән ким булган төркемнәр өчен күләгә навесының мәйданы 20 кв.метрдан да ким булмаска тиеш.

Күләгәдәге навесларны агачтан яки башка төзелеш материалларыннан ясалган, балаларның сәламәтлеге өчен зарарсыз булган идәннәр белән җирдән кимендә 15 сантиметр биеклектә җиһазландырырга тәкъдим ителә.

Ясле һәм мәктәпкәчә яшьтәге балалар өчен күләгә навеслары өч яктан киртәләнә, киртәнең биеклеге 1,5 метрдан да ким булмаска тиеш.

Навесларны 2 яшькә кадәрге балалар өчен мәктәпкәчә белем бирү оешмасы бинасына тоташтырырга һәм ял яки йокы оештыру өчен веранда буларак кулланырга рөхсәт ителә. Биналарга терәлеп торучы күләгә навеслары, төркем ячейкалары бүлмәләрен күләгәләргә

һәм табигый яктылыкны капларга тиеш түгел.

5.1.24. Хуҗалык зонасы ашханәнең җитештерү бүлмәләренә керә торган якта урнашырга һәм урамнан мөстәкыйль керергә тиеш.

Килеп туган (тыгыз) шәһәр төзелеше шартларында урамнан мөстәкыйль керү булмау рөхсәт ителә. Хуҗалык зонасы территориясенә мөстәкыйль рәвештә керү мөмкинлеге булмаган очракта, автотранспортның хуҗалык мәйданчыгына керү юлы мәктәпкәчә белем бирү оешмасында балалар булмаган чорда гамәлгә ашырыла.

Хуҗалык зонасы территориясендә урын-җир кирәк-яракларын киптерү һәм келәм эшләнмәләрен чистарту урыннары каралырга тиеш.

Хуҗалык зонасы территориясендә яшелчәсаклагыч урнаштырылырга мөмкин.

Хуҗалык зонасында бинадан кимендә 15 метр ераклыкта чүп җыю мәйданчыгы җиһазландырылачак. Каты өслекле мәйданчыкта капкачлы контейнерлар урнаштырыла. Мәйданчык күләме контейнерларның нигезләнгән мәйданыннан артып китәргә тиеш. Чүп-чар һәм азык-төлек калдыкларын җыю өчен башка махсус конструкцияләр куллану, шул исәптән аларны торак төзелешенең контейнер мәйданчыкларында мәктәпкәчә белем бирү оешмасы территориясе белән чиктәш урыннарда урнаштыру да рөхсәт ителә.

5.1.25. Мәктәпкәчә белем бирү оешмасы территориясен яшелләндерү төзелештән азат территориянең кимендә 50 процентын исәпләүне күздә тота. Яшел утыртмаларны төркемле мәйданчыкларны хуҗалык зонасыннан аерып алу өчен кулланалар. Мәктәпкәчә белем бирү оешмасы территориясен урман һәм бакча массивлары белән чиктә урнаштырганда яшелләндерү мәйданын 10 процентка кыскартырга рөхсәт ителә.

Агачлар 15 метр ераклыкта түгел, ә куаклар мәктәпкәчә белем бирү оешмасы бинасыннан 5 метр ераклыкта утыртыла. Территорияне яшелләндерү вакытында балалар арасында агуланулар, шулай ук чәнечкеле куаклар барлыкка килүне кисәтү максатларында агулы җимешле агач һәм куаклар утыртылмый.

Периметр буенча мәктәпкәчә белем бирү оешмасы территориясе яшел үсентеләр коймасы һәм полосасы белән уратып алына.

5.1.26. Мәктәпкәчә белем бирү оешмалары бизалары салкын һәм кайнар су белән тәэмин итү, канализация системалары белән җиһазланган булырга тиеш. Су белән тәэмин итү һәм мәктәпкәчә оешмаларны канализацияләү үзәкләштерелгән булырга тиеш.

Торак пунктта үзәкләштерелгән су белән тәэмин ителеш булмаганда (салкын һәм кайнар) мәктәпкәчә белем бирү оешмасында су азык-төлек блогына, медицина блогы бүлмәләренә, кер юу (постирочная), барлык төркем ячейкаларына, бәдрәфкә бирү тәэмин ителә.

Канализациялəшмәгән районнарда мәктәпкәчә белем бирү оешмалары бизалары чүп үләннәре яисә локаль чистарту корылмалары корылган очракта эчке канализация белән җиһазландырыла.

Мәктәпкәчә мәгариф оешмалары бизалары җәмәгать бизаларында һәм корылмаларында җылылык, вентиляция һәм һаваны кондиционлаштыру таләпләре нигезендә җылылык һәм вентиляция системалары белән җиһазландырыла. Күчмә җылыту приборларын, шулай ук инфракызыл нурланыш белән җылыткычларны куллану рөхсәт ителми.

5.1.27. Мәктәпкәчә белем бирү оешмасы территориясенә керү, юл йөрү, хуҗалык корылмаларына илтә торган юллар, чүп җыю өчен контейнер мәйданчыгы каты өслекле (асфальт, бетон һ.б.) булырга тиеш.

Мәктәпкәчә белем бирү оешмасы территориясендә терәк-хәрәкәт аппараты бозылган балалар өчен юллар һәм тротуарларның тайпылышы 5 проценттан артмый, ә аларның киңлеге 1,6 метрдан да ким түгел. Борылышта һәм 6 метр саен анда ял итү өчен мәйданчыклары булырга тиеш.

Сукырлар һәм начар күрүчеләр өчен мәктәпкәчә белем бирү оешмасы территориясендә балаларның йөрү куркынычсызлыгы өчен йөрү юллары киңлеге кимендә 3 метр булырга һәм ике дәрәҗәдәге киртәгә ия булырга тиеш: 90 сантиметр биеклектә култыкса һәм 15 сантиметр биеклектә планка.

Киртәләү балалар йөргәндә комачау булырга мөмкин булган барлык предметлар өчен дә каралган: агачлар, куаклар, баганалар һәм башкалар.

Урам чатлары янында, биналар янында, баганалар һәм башка киртәләр янында борылышлар янында юлның акрынаюы өчен сигнал булып торучы өслекләр эре бөртекле структуралы булырга тиеш. Асфальт юлларның киңлеге нинди булуга карап, дугосыман профиль булырга тиеш (юлның уртасын ян яклардан 5 - 15 сантиметрга югары күтәрәләр).

5.1.28. Яңа төзелә торган гомуми белем бирү оешмалары биналарын шәһәр урамнарыннан читтәге торак микрорайоннарның квартал эчендәге территорияләрендә шау-шу һәм атмосфера һавасының пычрануы дәрәҗәләренең санитария кагыйдәләре һәм нормативлары таләпләренә туры килүен тәэмин итә торган арага урнаштыралар. (СанПиН 2.4.2.2821-10).

5.1.29. Гомуми белем бирү оешмаларының минималь тәэмин ителеше әлеге нормативларга 3 нче кушымта нигезендә кабул ителә.

5.1.30. гомуми белем бирү оешмаларының сыйдырышлылыгы бары тик бер сменага гына укыту өчен исәпләнгән булырга тиеш. (СанПиН 2.4.2.2821-10).

5.1.31. Участок территориясе 1,5 метр биеклектәге койма белән әйләндереп алынырга һәм аның буенда яшел утыртмалар булырга тиеш.

Участокны яшелләндерү аның территориясенең кимендә 50 процентын тәшкил итү күздә тотыла. Гомуми белем бирү оешмасы территориясен урман һәм бакча массивлары белән чиктә урнаштырганда яшелләндерү мәйданын 10 процентка киметү рөхсәт ителә. Агачлар 15 метрдан да ким булмаган ераклыкта, ә куаклар гомуми белем бирү оешмалары биналарыннан кимендә 5 метр ераклыкта урнашырга тиеш.

Участокны яшелләндерү вакытында агулану килеп чыгуны булдырмау максатларында агулы җимешле агач һәм куаклар утыртылмый.

5.1.33. Гомуми белем бирү оешмасы территориясендә түбәндәге зоналарны аерып күрсәтәләр: ял итү, физкультура-спорт һәм хуҗалык зоналары. Уку-тәҗрибә зонасы бүленеп бирелә.

Уку-тәҗрибә зонасын оештырганда физкультура-спорт зонасын һәм ял итү зонасын кыскарту рөхсәт ителми.

Таблица 34

Функциональ зоналарның мәйданын билгеләү

№	Зоналар	Берәмлекләр	Мәгариф оешмаларында мәйдан					
п/п		үлчәү	башлангыч гомуми белем	төп гомуми белем	урта гомуми белем бирү һәм интернат оешмаларында			
			1 объект (4 класс)	1 объект (9 класс)	1 объект (11 класс)	2 объект (22 класс)	3 объект (33 класс)	4 объект (22 + 22 класс)
1	Физкуль-	кв.метр	850/213	5450/605	5610/510	6140/280	7760/235	7920/180
	тура-	зонага						
	спорт	1 класска						
2	Укыту-	кв.метр	240/60	1008/112	1200/109	1430/65	1980/60	2508/57
	тәҗрибә	зонага 1 класска						
3	Ял итү	кв.метр	480/120	700/78	700/78	1400/64	2100/64	2800/64
		зонага						
		1 класска						
4	Хуҗалык	кв.метр	500/125	500/56	500/45	625/28	75 /23 750/2	750/17
		зонага 1 класска						
Оешмага БАРЛЫГЫ		кв.метр	2070/518	7658/851	8010/728	9595/436	12590/382	13378/318
		зоналарга						
		1 класска						

5.1.15. Традицион типтагы интернат оешмаларының сыйдырышлылыгы 300 урыннан артмаска, балалар йортларының оптималь сыйдырышлылыгы - 60 урыннан артмаска тиеш.

5.1.16. Җир участогы коры, яхшы җилләтелә торган һәм инсолирлана торган булырга, кимендә ике керү юлы (төп һәм хуҗалык юлы), уңайлы килү юллары һәм биеклеге кимендә 1,6 метр булган киртәләр булырга тиеш.

5.1.17. Участокны яшелләндерү интернат учреждениесе территориясенең гомуми мәйданының кимендә 50 процентын тәшкил итү күздә тота.

Периметр буенча киңлеге 6 метр булган яшел утыртмалар полосасын күздә тотарга кирәк, икенче яктан - 1,5 метр.

Агачлар 10 метрдан да ким булмаган ераклыкта, куаклар бинадан кимендә 5 метр ераклыкта урнашырга тиеш.

Участокны яшелләндерү вакытында агулану килеп чыгуны булдырмау максатларында агулы җимешле агач һәм куаклар утыртылмый.

Интернат оешмаларының җир кишәрлегендә түбәндәге функциональ зоналар проектлана: төзелеш зонасы; физкультура-спорт; укыту-тәҗрибә; ял зонасы; хуҗалык зонасы.

Состав и площади жилых помещений определяются в соответствии с требова- ниями СП 2.4.990-00.

Бина тыгыз төзелеш шартларында урнаштырылган очракта, җир кишәрлеге зоналары составы проектлауга бирем белән билгеләнә.

Функциональ зоналарның мәйданын 31 нче таблица нигезендә 1 сыйныфка исәпләнгән күрсәткечләр буенча кабул итәргә тәкъдим ителә.

5.1.18. Катнаш типтагы интернат оешмаларында мәктәпкәчә яшьтәге балалар өчен төркем мәйданчыклары зонасы аерылып тора. Төркем мәйданчыгының мәйданы 1 балага 7,2 кв.метрдан да ким булмаган күләмдә кабул ителә.

5.1.19. Авыл торак пунктларында урнашкан интернат оешмалары өчен әлеге

учреждениеләр янында ярдәмче хуҗалык өчен зона бүлеп бирелә. Шул ук вакытта ярдәмче хуҗалыклардан торак биналарга кадәр ара, җирле шартларны исәпкә алып, кулланучылар хокукларын яклау һәм кеше иминлеге өлкәсендә күзәтчелек буенча федераль хезмәт идарәсенең территориаль бүлеге белән килештерелә.

5.1.20. Физкультура-спорт зонасы мәйданчыкларын төзү һәм җиһазлау балаларның үсүенә һәм яшьләренә туры килергә һәм уеннар һәм дәресләр вакытында балаларның имгәнү мөмкинлеген булдырмаска тиеш.

Физкультура-спорт зонасын интернат оешмалары биналарының уку бүлмәләре тәрәзәсе ягыннан урнаштырырга кирәкми.

Туплы уеннар һәм спорт снарядлары ыргыту мәйданчыкларын бина тәрәзәсеннән кимендә 25 метр ераклыкта урнаштырырга кирәк; 3 метр биеклектәге мәйданчыклар киртәләнсә, алардан 15 метрга кадәр ара кыскартылырга мөмкин, физкультура-спорт шөгыльләренең башка төрләре өчен мәйданчыклар кимендә 10 метр ераклыкта урнашырга тиеш.

5.1.21. Ял итү зонасы яшелләндерелергә һәм тавыш чыганакларыннан (спорт мәйданчыклары, автостоянкалар, остаханәләр) еракта урнашырга тиеш.

5.1.22. Хуҗалык зонасы мәйданын 1 кешегә 3 кв.метр исәбеннән алырга кирәк.

Хуҗалык зонасын төркемле һәм физкультура мәйданчыкларыннан ерактагы җир кишәрлеге чигендә урнаштырырга һәм калган территориядән яшел утыртмалар белән аерырга кирәк.

Хуҗалык зонасында урамнан мөстәкыйль керү булырга тиеш.

Хуҗалык зонасы территориясендә түбәндәге биналар урнаштырылырга мөмкин: ягулык саклагычы, су белән тәэмин итү корылмалары (үзәк су белән тәэмин итү булмаганда), автостоянка, яшелчәсаклагыч, склад биналары.

5.1.23. Хуҗалык зонасында чүп-чар җыючылар өчен интернат учреждениесе бинасыннан кимендә 25 метр ераклыкта бетон мәйданчык каралырга тиеш. Мәйданчык күләме чүп-чар җыючының нигезе һәр яктан 1,5 метрга артыграк булырга тиеш.

5.1.24. Су белән тәэмин итү һәм интернат оешмаларын канализацияләү җирле котельныйлардан үзәкләштерелгән, җылылык белән тәэмин итү булырга тиеш.

Автономияле җылылык куллану рөхсәт ителә.

Суүткәргечнең үзәкләштерелгән челтәрләре булмаганда һәм канализация булмаганда, су белән тәэмин итүнең һәм канализациянең җирле системалары проектлана.

5.1.25. Балаларга өстәмә белем бирү оешмалары (балалар иҗаты йортлары, яшь техниклар станцияләре, яшь натуралистлар, яшь туристлар, балалар-яшүсмерләр спорт мәктәпләре, балалар сәнгать мәктәпләре, музыка, сәнгать, хореография мәктәпләре) торак пунктлар территориясендә урнаштырырга, аларны яшәү һәм уку урыннарына якынайтырга, кагыйдә буларак, җәмәгать пассажир транспорты челтәре белән үзара бәйләнештә иҗтимагый үзәкләр составында урнаштырырга кирәк.

5.1.26. Балаларга өстәмә белем бирү оешмалары, шулай ук аларның җир кишәрлекләре мәйданнары әлеге нормативларга 9 нчы кушымта нигезендә билгеләнә.

Мәктәптән тыш учреждениеләрдән файдалану өчен түбәндәгеләр кабул ителә: авыл торак пунктлары өчен - проектлауга йөкләмә буенча. Мөмкин булган транспорт белән тәэмин ителеш - 30 минуттан да артык түгел (бер якка).

5.1.27. Балаларга өстәмә белем бирү оешмалары биналарыннан кызыл сызыкка кадәр араны гомуми белем бирү мәктәпләре биналары буларак кабул итәргә кирәк.

5.1.28. Участок территориясе 1,2 - 1,5 метр биеклектәге койма белән яисә яшел утыртмалар белән чикләнергә тиеш.

Участокны яшелләндерү аның территориясенең кимендә 50 процентын исәпләп чыгару күздә тотыла.

Участокны яшелләндерү вакытында агулану килеп чыгуны булдырмау максатларында агулы җимешле агач һәм куаклар утыртылмый.

5.1.29. Мусоросборникларны хуҗалык зонасында бина тәрәзәсеннән һәм ишегеннән кимендә 25 метр ераклыкта урнаштырырга кирәк.

5.1.30. Лечеб-профилактика оешмалары (алга таба - ЛПО) СанПиН 2.1.3.2630-10 таләпләренә туры китереп урнаштырыла.

ЛПО туфракны санитар-химик, микробиологик, паразитологик күрсәткечләр, радиация факторы буенча урнаштыру участогында гигиена нормативларына, атмосфера һавасында зарарлы матдәләр микъдары, электр магнит нурланышы дәрәҗәсе, шау-шу, вибрация, инфразвука гигиена нормативларыннан артып китмәскә тиеш.

5.1.31. Психиатрия, йогышлы авырулар, шул исәптән туберкулез, профиль стационар торак төзелеше территориясеннән 100 метрдан да ким булмаган ераклыкта урнашкан. Күрсәтелгән профильнең 1000 һәм аннан да күбрәк ятмалары стационар итеп яшел зонага урнаштырырга кирәк.

5.1.32. ЛПО участогында аңа функциональ яктан бәйле булмаган оешмалар биналары урнашырга тиеш түгел. ЛПО территориясендә яки турыдан-туры аның янәшәсендә амбулатор тикшерүгә килгән пациентлар һәм/яки озатып йөрүче затлар өчен кунакханәләр яки пансионатлар урнаштыру максатка ярашлы булыр.

5.1.33. Торак һәм иҗтимагый биналарда аерым ишек булганда түбәндәгеләрне урнаштыру рөхсәт ителә:

сменага 100дән дә артык булмаган амбулатор-поликлиника ЛПО, шул исәптән фельдшер-акушерлык пунктларын, көндезге стационар оешмаларын да кертеп;

стоматология кабинетлары, стоматология амбулатор-поликлиника оешмалары, шул исәптән үз составында көндәлек стационарлар булган.

Торак биналарның цоколь катларында түбәндәгеләрне урнаштыру рөхсәт ителә:

табибларны кабул итү кабинетлары (1 метрдан да артык булмаган бүленү белән һәм табигый яктырту коэффициентының нормалаштырылган күрсәткечен үтәгәндә);

стоматология медицина оешмалары;

фельдшер-акушерлык пунктлары, амбулаторияләр.

5.1.34. Торак һәм иҗтимагый биналарда ЛПО урнаштыру рөхсәт ителми, алар йогышлы (шул исәптән туберкулез) авыруларына ярдәм итә, дерматологны амбулатория-поликлиника консультатив кабул итүдән тыш.

Торак биналарда алкоголь һәм наркотик бәйлелектән интегүче затларга ярдәм күрсәтү өчен ЛПО урнаштыру рөхсәт ителми.

Торак биналарда һәм аларга төзелгән биналарда микробиологик лабораторияләр (бүлекләр), магнит-резонанс томография бүлекләре урнаштыру рөхсәт ителми.

Ионлаштыручы нурланыш чыганакларыннан файдаланучы оешмаларны урнаштыруга таләпләр радиация куркынычсызлыгы нормалары һәм әлеге эшчәнлек төренә карата санитария-гигиена таләпләре нигезендә билгеләнә.

5.1.35. Медицина оешмаларының сыйдырышлылыгы, шулай ук аларның җир кишәрлекләре мәйданнары әлеге нормативларга 3 нче кушымтаның 4 нче таблицасы нигезендә билгеләнә.

Медицина оешмаларыннан файдалану өчен түбәндәгеләр кабул ителә: авыл торак пунктлары өчен - 5.1.23 пункт буенча әлеге нормативлар.

5.1.36. ЛПО участогын планлаштыруда һәм зоналаштыруда функциональ зоналарның катгый изоляциясен сакларга кирәк.

Стационарлар территориясендә зоналар: йогышлы авырулар һәм йогышлы авырулар өчен дәвалау корпуслары, бакча-парк, патология-анатомия корпуслары, хуҗалык һәм инженерлык корылмалары бүлеп бирелә.

Инфекция корпусы башка корпуслардан яшел утыртмалар полосасы белән аерыла.

Ритуаль зона булган патолог-анатомия корпусы палата бүлекләре тәрәзәләреннән, шулай ук ЛПО янында урнашкан торак һәм иҗтимагый биналардан күренмәскә тиеш. ЛПО ритуаль зонасына аерым керү каралган булырга тиеш.

5.1.37. Инфекция, тире-венерология, акушерлык, балалар, психосоматик, радиологик бүлекчәләр, күппрофильле медицина оешмалары составына керүче аерым биналарга урнаштырыла.

5.1.38. ЛПО территориясе дәвалау-саклау режимын тәэмин итү кирәклеген, яшелләндерелгән, чикләнгән һәм яктыртылган булырга тиеш.

Яшел утыртмаларның һәм газларның мәйданы стационарның гомуми мәйданының кимендә 50 процентын тәшкил итәргә тиеш.

5.1.39. ЛПО хуҗалык зонасы территориясендә тәрәзәдән кимендә 25 метр ераклыкта каты өслекле һәм урам ягыннан керү рәвешендәге калдыклар өчен контейнер мәйданчыгы урнаштыралар. Мәйданчык зурлыгы контейнерларның һәр якка 1,5 метр мәйданны арттырырга тиеш. Контейннер мәйданчыгы чит җирләрдән сакланырга, койма һәм япма булырга тиеш.

Медицина оешмалары калдыклары белән эш гамәлдәге норматив документлар таләпләре нигезендә гамәлгә ашырыла.

5.1.40. На производственных территориях учреждения здравоохранения размещаются на территории промышленных предприятий и рассчитываются согласно СП 44.13330.2011.

5.1.41. Аптекалар аз катлы аерым биналарга урнаштырылырга, торак һәм иҗтимагый биналарга кушып төзелгән беренче катларда төзелергә мөмкин.

Авыл торак пунктларында даруханәләрне бер территориядә яки бер бинада, ләкин аерым керү белән комплекска урнаштыру максатка ярашлы.

Аптеканың җир участогы мәйданын әлеге нормативларга 3 нче кушымта нигезендә кабул итәргә кирәк.

Аптекалардан файдалану мөмкинлеген 5.1.85 п. нигезендә әлеге нормативларга туры китереп кабул итәргә кирәк.

Ашыгыч медицина ярдәме станцияләрен (подстанцияләрен) проектлаганда җир кишәрлеген, ашыгыч медицина ярдәме күрсәтү пунктларын, фельдшер-акушерлык пунктларын проектлаганда, алу мөмкинлеге булган радиусны, урнаштыру әлеге нормативларга 9 нчы кушымта нигезендә кабул итәргә кирәк.

5.1.42. Авыл торак пунктлары территориясендә яшьләр белән эшләү буенча республика һәм муниципаль учреждениеләр (яшьләр сәясәтенең күппрофильле учреждениеләре) урнаштыру каралырга тиеш.

5.1.43. Яшьләр белән эшләү буенча республика һәм муниципаль учреждениеләр түбәндәге төрләрдә булырга мөмкин:

яшәү урыны буенча күппрофильле яшүсмерләр, яшьләр, яшүсмер-яшьләр клублары;

профильле һәм тар махсуслаштырылган учреждениеләр (клублар, үзәкләр), шул исәптән яшь гаилә клублары, яшь сайлаучы клублары, компьютер клублары яки интернет-клублар, хәрби-патриотик эзләү клублары һ.б.

5.1.44. Яшьләр эшләре буенча органнар учреждениеләре (балалар һәм яшьләр белән яшәү урыны буенча эшне гамәлгә ашыручы учреждениеләр) тарафыннан җирлек халкын эш белән тәэмин итү нормативлары муниципаль берәмлектә яшьләр санының уртача күрсәткече халыкның гомуми санының 25 процентын һәм муниципаль берәмлек яшьләренең гомуми санының 10 процентын тутыруның норматив процентын тәшкил итә:

авыл җирлекләре өчен - яшьләр белән эшләү буенча гамәлдәге мәдәният учреждениеләре, өстәмә белем бирү оешмалары базасында яшьләр белән эшләү буенча кимендә бер күппрофильле яшьләр белән эшләү үзәге (клуб);

5.1.102. Күп функцияле яисә күппрофильле муниципаль учреждение (үзәк, клуб) эшчәнлегенең якынча норматив күрсәткечләре учреждениенең гомуми мәйданына карап 33 һәм 34 нче таблицаларда китерелгән.

Таблица 33

Күпфункцияле яисә күппрофильле муниципаль учреждение эшчәнлегенең якынча норматив күрсәткечләре (гомуми мәйданы - 300 кв.метрга кадәр)

Учреждениенең гомуми мәйданы	100 кв.метр дан ким	100 - 200 кв.метр	200 - 300 кв.метр
Шул исәптән техник бүлмәләр	30 кв.метрга кадәр	30 - 60 кв.метр	60 - 120 кв.метр
Дәресләр өчен кабинетлар саны	кимендә 2	2 - 3	3 - 5
Студияләрдә, секцияләрдә, берләшмәләрдә яшь төркемнәренең гомуми саны (учреждениенең алты көнлек эше һәм төркемнең уртача составы 12 - 15 кеше булганда)	6 - 10	10 - 15	15 - 20
Укучылар саны	70 - 120 кеше	120 -180 кеше	180 - 240 кеше

Таблица 34

Күпфункцияле яисә күппрофильле муниципаль учреждение эшчәнлегенең

якынча норматив күрсәткечләре (гомуми мәйданы - 300 кв.метрдан артык)

Учреждениенең гомуми мәйданы	300 - 1400 кв.метр	400 - 800 кв.метр	800 кв.метрдан артык
Шул исәптән техник бүлмәләр	120 - 160 кв.метр	120 - 160 кв.метр	240 кв.метрдан артык
Дәресләр өчен кабинетлар саны	5 - 7	7 - 15	15тән ким түгел
Студияләрдә, секцияләрдә, берләшмәләрдә яшь төркемнәренең гомуми саны (учреждениенең алты көнлек эше һәм төркемнең уртача составы 12 - 15 кеше	20 - 25	25 - 60	60тан ким түгел
Укучылар саны	240 - 360 кеше	300 - 800 кеше	800 дән артык кеше (исәп 1 кв. метрга 1 кеше)

5.1.102. Сәүдә, җәмәгать туклануы һәм көнкүреш хезмәте күрсәтү предприятиеләре тарафыннан минималь тәэмин ителеш әлеге нормативларга 3 нче кушымтаның 4 нче таблицасы нигезендә кабул ителә, шулай ук:
авыл торак пунктлары өчен - 29 нчы таблица буенча.

Сәүдә, җәмәгать туклануы һәм көнкүреш хезмәте күрсәтү предприятиеләре файдалана алу өчен түбәндәгеләр кабул ителә:
авыл торак пунктлары өчен - әлеге нормативларның 2.3.47 пункты буенча.

5.1.103. Сәүдә, җәмәгать туклануы һәм көнкүреш хезмәте күрсәтү предприятиеләренең җир кишәрлекләре мәйданы әлеге нормативларга 3 нче кушымта нигезендә билгеләнә.

5.1.104. Торак биналарның цоколь, беренче һәм икенче катларында төзелгән сәүдә, җәмәгать туклануы һәм көнкүреш хезмәте күрсәтү объектларын, кешегә тискәре йогынты ясый торган объектлардан тыш, СП 54.13330.2011таләпләренә туры китереп урнаштыру рөхсәт ителә.

Җәмәгать туклануы предприятиеләрен торак биналарның йорт яны территорияләрендә урнаштыру рөхсәт ителми.

5.1.105. Җитештерү территорияләрендә ябык һәм ачык челтәргә хезмәт күрсәтү предприятиеләре каралырга тиеш.

Ябык челтәрдә җәмәгать туклануы предприятиеләре сәнәгать предприятиеләре территориясендә урнаша һәм, хезмәткәрләр санын исәпкә алып, СНиП44.13330.2011 нигезендә, шул исәптән:

200 метр - теләсә кайсы базардан иҗтимагый бәдрәфкә кадәр. 5.1.109.Базарларның җир участокларының күләмен, шәһәр төзелеше вәзгыятеннән һәм тәэмин ителешнең исәп-хисап күрсәткечләреннән чыгып, проект карары белән билгеләргә кирәк. Җир кишәрлекләре күләмнәрен ваклап сату базарының (комплексның) сыйдырышлылыгына бәйле рәвештә 7 кв.метрдан 14 кв.метрга кадәр күләмне кабул итәргә кирәк: 14 кв.метр - сәүдә мәйданы 600 кв.метрга кадәр булганда; 7 кв.метр сәүдә мәйданы 3000 кв.метрдан артык.

5.1.107.Җитештерү зоналары һәм торак районнар территорияләре чигендә урнашкан

ачык челтәр оешмалары күрсәткечләре якын-тирә районнар халкына 35 нче таблица буенча эшләүчеләрне исәпкә алу коэффициенты белән исәпләнә. Мондый территорияләрдәге челтәр составына сәүдә-көнкүреш, спорт, Саклык банкы, элемтә бүлекләре, шулай ук офислар һәм автосервис объектлары керә.

Таблица 35

Җитештерү зоналары һәм торак районнар территорияләре чигендә урнашкан ачык челтәр учреждениеләре күрсәткечләре

Хезмәт итүче кеше саны (мең кеше)	Коэффи циент	Исәпләү күрсәткечләре (1000 кешегә) хезмәт күрсәтү радиусы чикләрендә			
		сату, кв.метр		җәмәгать туклануы, урыннар	көнкүреш хезмәт күрсәтү, эш урыннары
яшәүче (мең кеше)		азык ственные сәүдә мәйданнары	азык-төлек-ственные сәүдә мәйданнары		
0,5	1	70	30	8	2
1	2	140	60	16	4
1,5	3	210	90	24	6

5.1.108.Базарларны торак төзелеше булган районнарда, сәүдә үзәкләре составында, транспорт магистральләре, шәһәр транспорты тукталышлары, автобус һәм тимер юл вокзаллары (станцияләр) янында урнаштырырга киңәш ителә.

Җәмәгать транспорты тукталышларыннан алып ваклап сату базарларына кадәр җәяүлеләр йөри ала торган Радиус 250 метрдан артмаска тиеш.

Базар территориясендә күчеш озынлыгы 400 метрдан артмаска тиеш: базарның иң ерак объектлары арасында - 400 метрдан;

5.1.109. Размеры земельных участков рынков следует определять проектным решением исходя из градостроительной ситуации и расчетных показателей обеспеченности.

Размеры земельных участков следует принимать от 7 до 14 кв.метров на 1 кв.метр торговой площади розничного рынка (комплекса) в зависимости от вместимости:

14 кв.метров - при торговой площади до 600 кв.метров;

7 кв.метров - при торговой площади свыше 3000 кв.метров.

5.1.110.Территорияне рациональ файдалану мөмкинлеген тәэмин итүне исәпкә алып, базарның чикле сәүдә мәйданын 1000 кешегә сәүдә мәйданының 24 кв.метрын исәпләп чыгарырга кирәк.

Бер сәүдә урынының мәйданы әлеге нормативларга 3 нче кушымта таләпләре нигезендә кабул ителә һәм 6 кв.метр сәүдә мәйданы тәшкил итә. Гражданнар өчен 1,5 кв.метрдан да ким булмаган сәүдә мәйданы тәэмин ителгәндә лотоклардан сезонлы сәүдә оештыру рөхсәт ителә.

Сәүдә урыннары ябык ваклап сату базарында (бина, корылмалар), шулай ук ваклап сату базары территориясенең ачык мәйданчыгында проектлана ала. Ваклап сату базарында товар җитештерүчеләр товарларын сату эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен сәүдә урыннары саны муниципаль берәмлек администрациясе тарафыннан билгеләнә, әмма сәүдә урыннарының гомуми санының кимендә 50 проценты.

5.1.111 Төзелеш базарының ваклап сату минималь тыгызлыгы тәэмин ителешнең 50 проценттан кимрәк булуын тәкъдим итә.

5.1.112. 2013 елның 1 гыйнварыннан базарларда товар сату (эшләр башкару, хезмәтләр күрсәтү) эшчәнлеген оештыру өчен, авыл хуҗалыгы базарларыннан һәм авыл хуҗалыгы кооператив базарларыннан тыш (ә 2015 елның 1 гыйнварыннан - авыл хуҗалыгы базарларында да да, авыл хуҗалыгы кооператив базарларында) бары тик капиталь биналар, корылмалар, ваклап сату базары биналары комплексы булган корылмалар гына файдаланылырга тиеш. Әлеге максатлар өчен вакытлы биналар, корылмалар куллану тыела. Күрсәтелгән срокка кадәр базарларда капиталь биналар, төзелешләр, корылмалар белән берләштән вакытлы корылмалар да файдаланылырга мөмкин.

5.1.113.Базарлар хезмәт күрсәтү персоналының һәм килүчеләрнең автомобильләрен вакытлыча саклау (парковкалау) өчен стоянкалар белән тәэмин ителергә тиеш. Автомобильләрне вакытлыча саклау урыннары белән тәэмин ителеш, ваклап сату базарлары территориясендә автотранспорт (автостоянкалар) тукталышы зоналарын урнаштыру, шулай ук автостоянкалардан, керү һәм алардан чыгу юлларын «Транспорт инфраструктурасы зонасы» бүлеге таләпләренә туры китереп проектлаштырырга кирәк.

5.1.114.Җиңел автомобильләрне кую өчен машина-урыннарның таләп ителгән исәп-хисап саны 1 сәүдә урынына яки 10 кв.метрга исәпләнгән сәүдә мәйданына 1 машина-урын исәбеннән проектлана. Иҗтимагый-эшлекле зоналарда урнашкан базарларда, сәүдә мәйданы 1000 кв.метрга кадәр булганда, машина урыннарының исәп-хисап саны 100 нче таблица нигезендә проектлана һәм 50 сәүдә урынына 25 машина урыны тәшкил итә. Базарны проектлаганда, хезмәт күрсәтүче персоналның һәм килүчеләрнең транспортын парковкалау өчен, аерым бина мәйданчыгында автомобиль юлларының юл өлеше ягыннан күз алдында тотарга кирәк. Мәйданчык торак биналарның йорт яны территориясендә урнашырга тиеш түгел. Автомобильләрне кую урыныннан теләсә кайсы ноктага кадәр ераклык 400 метрдан да артмаска тиеш. Автомобильләрне вакытлыча саклау өчен стоянкалар мәйданы исәплəгәндә, базарның гомуми мәйданына кертелми.

5.1.115.Чүп-чар һәм азык-төлек калдыкларын җыю мәйданчыкларын базарның хуҗалык зонасында сәүдә зонасы чикләреннән кимендә 25 метр ераклыкта урнаштырырга кирәк.

5.1.116.Ваклап сату базары территориясе төзекләндерелергә, яшелләндерелергә һәм киртәләнергә тиеш.

5.1.117.Ваклап сату базарларын су белән тәэмин итү һәм канализацияләү - ТЭЦлардан, район яки җирле котельныйлардан, ав- тономның чыганакларыннан - бәяләр сарыф ителгән, җылылык белән тәэмин итү булырга тиеш. Ваклап сату базарлары территориясендә хуҗалык-эчә торган су белән тәэмин итүнең суүткәргечләрен, мөстәкыйль чыгарулары булган көнкүреш һәм җитештерү канализациясенең аерым системаларын, яңгыр канализациясе җайланмаларын проектлаштырырга кирәк.

5.1.118 Торак пунктлар территориясендә 1000 кешегә 3 кв.метр исәбеннән авыл хуҗалыгы продукциясе белән сәүдә итүне оештыру өчен вакытлы мәйданчыклар булдыруны күздә тотарга кирәк.

5.2. Транспорт инфраструктурасы

5.2.1.Урам-юл челтәре системасы җирлекнең планлаштыру структурасының нигезен тәшкил итә һәм барлык функциональ зоналар, күчеп утыру зоналары, тышкы транспорт объектлары һәм гомуми челтәрнең автомобиль юллары белән уңайлы, тиз һәм куркынычсыз транспорт элемтәләрен тәэмин итәргә тиеш.

5.2.2 Транспорт инфраструктурасын төзү һәм коммуникацияләр барлык функциональ зоналар составында да урнашырга мөмкин. Җитештерү территорияләре составына керүче транспорт инфраструктурасы зоналары транспорт инфраструктурасы объектларын һәм корылмаларын, шул исәптән тимер юл, ав- томобиль, су һәм һава транспорты корылмаларын һәм коммуникацияләрен урнаштыру, шулай ук санитар-яклау зоналарын, махсус саклау билгеләнешендәге җирләрнең санитария шартлауларын, зоналарын, мондый объектлар өчен әлеге нормативлар таләпләре нигезендә төзелеш алып баруны чикләү зоналарын билгеләү өчен билгеләнгән.

5.2.3 Татарстан Республикасының тотрыклы үсеше максатларында транспорт проблемаларын хәл итү торак пунктлар чикләреннән транзит агымнарын алып чыгу һәм автомобильчеләргә хезмәт күрсәтүнең югары дәрәҗәсен тәэмин итү белән тышкы элемтәләрнең алга киткән транспорт инфраструктурасын булдыруны күздә тота. Җирлекнең генераль планын эшләгәндә шәһәр округы, җирлек һәм аның янәшәсендәге территориянең планлаштыру структурасы белән үзара бәйләнештә транспорт һәм урам-юл челтәренең бердәм системасын күздә тотарга кирәк. Авыл җирлекләрендә яшәүчеләр өчен яшәү урыннарыннан җитештерү объектларына кадәр күчену (җәяүлеләр яисә транспорттан файдаланып) өчен вакыт чыгымнары авыл хуҗалыгы предприятиесе чикләрендә 30 минуттан артмаска тиеш.

5.2.4.2015 елга кадәр исәпләнгән срокка автомобильләштерү дәрәҗәсе 1000 кешегә 286 җиңел автомобиль кабул ителә, 2025 елга кадәр исәпләнгән срокка - 420 җиңел автомобиль.

Тышкы транспорт

5.2.5.Тышкы транспорт (тимер юл, автомобиль, су һәм һава транспорты) урам-юл челтәре һәм шәһәр транспорт төрләре белән үзара бәйләнештә, пассажирларны йөртү уңайлыгының югары дәрәҗәсен, транспорт корылмаларын һәм коммуникацияләрен төзүнең һәм эксплуатацияләүнең экономиялелеген, шулай ук җирле һәм транзит ташуларның рациональлеген тәэмин итүче комплекслы система буларак проектлаштырырга кирәк.

5.2.6.Тышкы транспорт корылмалары һәм коммуникацияләре өчен җирләрне бүлеп бирү бүленгән гамәлдәге нормалар нигезендә билгеләнгән тәртиптә гамәлгә ашырыла.
Бу җирләрдән файдалану һәм иминлек тәэмин итү режимы тиешле дәүләт күзәтчелеге органнары тарафыннан билгеләнә.

5.2.7.Корылмаларны һәм тышкы транспорт объектларын нормаль эксплуатацияләүне тәэмин итү максатларында гамәлдәге законнар нигезендә саклау зоналары билгеләнә.

5.2.8 «Россия Федерациясендә автомобиль юллары һәм юл эшчәнлеге турында һәм Россия Федерациясенең аерым закон актларына үзгәрешләр кертү хакында» 2007 елның 8 ноябрендәге 257-ФЗ номерлы Федераль закон нигезендә автомобиль юллары, аларның әһәмиятенә карап, түбәндәгеләргә бүленә: федераль әһәмияттәге автомобиль юллары; региональ яисә муниципальара әһәмиятле автомобиль юллары; җирле әһәмияттәге автомобиль юллары; хосусый автомобиль юллары.

5.2.9.Автомобиль юллары, хәрәкәтнең билгеләнешенә һәм исәп-хисап интенсивлыгына бәйле рәвештә, СНиП 2.05.02-85 таләпләре нигезендә I-а, I-б, II, III, IV һәм V категорияләргә бүленә.

5.2.10.Торак пунктлар чикләрендә урнашкан автомобиль юлларыннан тыш, автомобиль юллары өчен юл буе полосалары билгеләнә.

Автомобиль юллары классына һәм (яисә) категориясенә карап, аларның үсеш перспективаларын исәпкә алып, һәр юл буе полосасының киңлеге түбәндәге күләмдә билгеләнә: 75 метр - I һәм II категорияле автомобиль юллары өчен; 50 метр - III һәм IV категорияле автомобиль юллары өчен; 25 метр - V категорияле автомобиль юллары өчен;

5.2.11.Федераль, региональ яисә муниципаль, җирле әһәмияттәге автомобиль юлларының юл буе полосалары чикләрен билгеләү турындагы яисә мондый юл буе полосаларының чикләрен үзгәртү турындагы карар дәүләт хезмәтләрен күрсәтү һәм юл хуҗалыгы өлкәсендә дәүләт мөлкәте белән идарә итү функцияләрен гамәлгә ашыручы федераль башкарма хакимият органы, Татарстан Республикасы башкарма хакимиятенең вәкаләтле органы, җирле үзидарә органы тарафыннан кабул ителә. Федераль, региональ яисә муниципальара, җирле әһәмияттәге автомобиль юлларының юл буе полосаларын билгеләү һәм алардан файдалану тәртибе тиешенчә Россия Федерациясе Хөкүмәте, Татарстан Республикасы дәүләт хакимиятенең югары башкарма органы, җирле үзидарә органы тарафыннан билгеләнә ала.

5.2.12.Автомобиль юлларын проектлау Россия Федерациясе Шәһәр төзелеше кодексы, «Россия Федерациясендә автомобиль юллары һәм юл эшчәнлеге турында һәм Россия Федерациясенең аерым закон актларына үзгәрешләр кертү хакында» 2007 елның 8 ноябрендәге 257-ФЗ номерлы Федераль закон, 2.05.02.85*. Юллар категорияләрен билгеләгәндә, план элементларын проектлаганда, озынча һәм аркылы профильләрне перспектив чорны 20 елга тигез итеп кабул итәргә кирәк. Исәп-хисап перспективалы чорының башлангыч елында юл проектын (яки юлның мөстәкыйль участогын) эшләп бетерү елын кабул итәргә кирәк.

5.2.13.Автомобиль юллары трассасы салу, ясалма һәм юл буе корылмаларын, җитештерү базаларын, керү юлларын һәм төзелеш ихтыяҗлары өчен башка вакытлы корылмаларны урнаштыру урыннарын билгеләү әйләнә-тирә мохиткә минималь йогынтыны исәпкә алып башкарылырга тиеш, шул исәптән: автомобиль юллары трассаларын Татарстан Республикасын территориаль планлаштыру схемасы белән билгеләнгән транспорт зонасында төзергә кирәк; авыл хуҗалыгы җирләрендә трассаны чәчү әйләнешенең яисә хуҗалыкларның чикләре буйлап салырга кирәк; елга, күл һәм башка су объектлары буйлап трассаның үзләре өчен билгеләнгән су саклау зоналары һәм яр буе яклау полосалары эшләре өчен төзергә кирәк; курортлар, ял йортлары, пансионатлар, шәһәр яны балалар учреждениеләре урнашкан районнарда һ.б. трассаларны алар тирәсендә билгеләнгән санитар зоналардан читтә төзергә кирәк;

автомобиль юллары трассаларының урман массивлары буйлап, урманнарны яклау категориясен һәм экологик тикшеренүләр күрсәткечләрен исәпкә алып, урман юлларын һәм янгынга каршы өзелүләрне, предприятиеләр һәм урманчылыкларның чикләрен файдаланып мөмкин кадәр күбрәк салырга кирәк;

махсус сакланылучы табигать территорияләре зоналары буйлап трассалар салу рөхсәт ителми. Автомобиль юлларын аркылы (юлның трассасына карап) проектлаганда сулы горизонтта су хәрәкәте белән СНиП 2.05.02-85*.таләпләре нигезендә чаралар күрүне күз алдында тотарга кирәк.

5.2.14.Гомуми челтәрнең I, II, III категорияләрдәге автомобиль юлларын алар янына килү юллары булган торак пунктларны читләтеп узарга кирәк. Торак пунктларны карап йөргәндә, мөмкин булганча, тиешле юлдан төзергә кирәк. Автомобиль юлларының җир полотносы кашыннан төзелешкә кадәр араларны 38 нче таблицада китерелгәннән дә ким булмаган күләмдә кабул итәргә кирәк.

Таблица 38

Автомобиль юлларының җир полотносыннан төзелешкә кадәр

Автомобиль юллары категорияләре	җир өслеге, метр, бер дә ким түгел	
	торак төзелешкә кадәрәәәә төзелешкә кадәр	бакчачылык, яшелчәчелек, дача берләшмәләренә кадәр
I, II, III	100	50
IV	50	25

Таблица 39

Торак пунктларга якын килүдә велосипед юлларының якынча озынлыгы

Халык саны, мең кеше	500 дән югары	500 - 250	250 - 100	100 - 50	50 - 25	25 - 10
Велосипедлы юл озынлыгы, километр	15	15 - 20	10 - 8	8 - 6	6 - 3	3 - 1

Халык саны 10 мең кешедән артык булган торак пунктларны бер-берсеннән аз гына (10 километрга кадәр) ераклаштырганда, алар арасында велосипед юлын күздә тотарга кирәк.

5.2.32.Велосипед юллары юл буе полосасында (җирдән файдаланучылар белән хәбәрдар) урнашкан. Велосипед юлының параллельлеге автомобиль юлы полотносына мәҗбүри түгел. Велосипедлы юлларның төп исәп-хисап параметрлары 40 нчы таблицада китерелгән.

Таблица 40

Велосипедлы юлларның төп исәп-хисап параметрлары

Нормалаштырыла торган параметр	**күрсәткечләр**	
	яңа төзелештә	**төзекләндергәндә**
Хәрәкәтнең исәп тизлеге, км/сәг	25	15
Юлның киңлеге, метр, хәрәкәт өчен:		
берьяклы	1,0	0,75
ике полосалы берьяклы	1,75	1,50
ике полосалы каршы хәрәкәт белән	2,50	2,00
Җәяүлеләр һәм велосипед хәрәкәте бүленеше булган велосипед юллары	4,00*(1)	3,25*(2)
җәяүлеләр юлы җәяүлеләр һәм велосипед хәрәкәте бүленешсез	2,50*(3)	2,00*(4)
Велосипед полосасы	1,20	0,90
Велосипед юлының киңлеге, метр	0,5	0,5
Иң кечкенә радиус - планда, метрларда:		
вираж булмаганда	50	15
вираж төзегәндә	20	10

Вертикаль кәкре, метрларның иң кечкенә радиусы:		
кабарынкы	500	400
җәенке	150	100
Иң зур буй авышлык, %	60	70
Юлның аркылы юнәлеше, %	20	20
Виртажның авышуы, радиуста:		
10 - 20 метр	Более 40	30
20 - 50 метр	30	20
50 - 100 метр	20	15 - 20
Габарит биеклек буенча, метр	2,50	2,25
Кечкенә ара ян киртәгә, метрга кадәр	0,50	0,50
* (1) Җәяүлеләр өчен юл киңлеге 1,5 метр, велосипед юлы - 2,5 метр. * (2) җәяүлеләр өчен юл озынлыгы 1,5 метр, велосипед юлы озынлыгы - 1,75 метр. *(3) Хәрәкәт интенсивлыгы вакытында - 30 велосипед/сәг. (4) Хәрәкәт интенсивлыгы 30 велосипедтан һәм сәгатенә 50 җәяүледән артмый.		

5.2.33.Автомобиль юлларын проектлаганда автомобиль транспортының хәрәкәте иминлеген һәм нәтиҗәлелеген күтәрүгә ярдәм итә торган юл буйлап автомобиль хәрәкәтенә тулысынча хезмәт күрсәтүне тәэмин итүче предприятиеләр һәм корылмалар күздә тотыла.

5.2.34.Автомобиль юлының бүленгән полосасы чикләрендә юл сервисы объектларын урнаштыру территорияне планлаштыру документлары һәм техник регламентлар таләпләре нигезендә гамәлгә ашырырга кирәк. Автомобиль юлының юл буе полосалары чикләрендә юл сервисы объектларын урнаштыру автомобиль юлы хуҗасының язма ризалыгы булганда гамәлгә ашырылырга тиеш. Автомобиль юлын юл сервисы объектлары белән тәэмин итү автомобиль юлында күренүне начарайтырга тиеш түгел, юл хәрәкәте куркынычсызлыгының башка шартлары, шулай ук автомобиль юлын һәм анда урнашкан корылмаларны һәм башка объектларны эксплуатацияләү һәм карап тоту шартлары.

Юл сервисы объектлары транспорт чаралары тукталышлары һәм туктап тору урыннары, шулай ук автомобиль юлыннан керү мөмкинлеген тәэмин итү максатларында керү юллары, чыгу юллары һәм кушылган урыннар белән җиһазланган булырга тиеш. Автомобиль юлы башка автомобиль юлына тоташканда, юл йөрү юллары һәм съездлар күчеш-тизлек полосалары белән җиһазландырылырга һәм автомобиль юлын юл хәрәкәте иминлеген тәэмин итү максатларында төзекләндерү элементлары белән тәэмин ителергә тиеш.

5.2.35.Автосервис предприятиеләре һәм объектлары функциональ әһәмияте буенча өч хезмәт күрсәтү төркеменә бүленергә мөмкин: пассажирлар ташу; хәрәкәт составы; йөк ташу. Пассажирлар ташуга хезмәт күрсәтү өчен билгеләнгән автосервис предприятиеләренә һәм объектларына түбәндәгеләр керә: автобус тукталышлары, пассажир автостанцияләре, автовокзаллар, автокунакханәләр, мотельләр, кемпинглар, җәмәгать туклануы һәм сәүдә предприятиеләре, ял итү мәйданчыклары, тукталыш мәйданчыклары.

Хәрәкәтле составка хезмәт күрсәтү өчен билгеләнгән предприятиеләргә һәм автосервис объектларына түбәндәгеләр керә: техник хезмәт күрсәтү станциясе (алга таба - СТО), автозаправка станцияләре (алга таба - АЗС), юу пунктлары, карау эстакадалары, мәйданчык-стоянка. Йөк ташуларга хезмәт күрсәтү өчен билгеләнгән автосервис

предприятиеләренә һәм объектларына түбәндәгеләр керә: транспорт-экспедиция предприятиеләре, йөк автостанцияләре, контроль-диспетчерлык пунктлары, ял мәйданчыклары, стоянкалар.

5.2.36.Автомобиль хәрәкәтенә хезмәт күрсәтү биналары һәм корылмалары һәм аларның комплекслары турыдан-туры юл буенда яки, торак пунктның планировка карарларына яисә табигый шартларга бәйле рәвештә, аннан еракта урнашкан булырга мөмкин. Объектны проектлау дигәндә, юл йөрү өлешеннән төп юлның минималь ара 200 - 300 метр тәшкил итә.

Кагыйдә буларак, юл буенда турыдан-туры проектлаштырырга кирәк булган корылмаларга түбәндәгеләр керә: автобус тукталышлары;

ял мәйданчыклары;

комплекслар янындагы автотранспорт өчен мәйданчыклар, шулай ук юллар янындагы кибетләр һәм җәмәгать предприятиеләре һәм биналар янында;

АЗС; СТО;

контроль-диспетчерлык пунктлары;

җәмәгать туклануы предприятиеләре;

юу пунктлары (АЗС һәм СТО белән комплекста).

5.2.37.Останово һәм утырту мәйданчыклары һәм пассажирлар өчен павильоннар урыннарда автобус тукталышларын күз алдында тотарга кирәк. Тукталыш мәйданчыкларының киңлеген юлның төп полосаларының тигез киңлегендә, ә озынлыгын бер үк вакытта туктаучы автобуслар санына бәйле рәвештә, әмма кимендә 10 метр кабул итәргә кирәк. I нче категория юлларында автобус тукталышларын җир полотносыннан читтә урнаштырырга кирәк, куркынычсызлык максатыннан аларны машина юлыннан аерып алырга кирәк. I категория юлларында автобус тукталышлары берсен икенчесенә каршы урнаштырырга кирәк, ә II - V категория юлларында аларны павильоннарның якындагы стеналары арасындагы 30 метрдан да ким булмаган арага күчерергә кирәк. I - III категория юлларында автобус тукталышларын 3 чакрымнан да ешрак түгел, ә курорт районнарында һәм халык күп яши торган урыннарда - 1,5 чакрымнан да ешрак билгеләргә кирәк.

5.2.38. Күрсәтелгән мәйданчыкларның сыйдырышлылыгы 1 категория юлларында тәүлеккә 30000 транспорт берәмлегенә кадәр, II һәм III категорияләр юлларында - 10, IV категория юлларында - 10, IV категория юлларында кимендә 20 - 50 транспорт берәмлеген туктауга исәп тотарга кирәк. I категория юлларында мәйданчыклар икеяклы урнашканда, аларның сыйдырышлылыгы югарыда күрсәтелгән урыннар белән чагыштырганда ике тапкырга кими. Ял итү мәйданчыклары, туристлык транспорты тукталышлары яхшы булырга тиеш төзелгән. Ял итү мәйданчыклары территориясендә бәдрәфләр, эчәргә яраклы су чыганаклары, чүп-чар җыю урыннары, азык кабул итү урыннары, автомобильләрне техник карау корылмалары һәм сәүдә пунктлары каралырга мөмкин.

5.2.39.АЗС һәм юл СТО урнаштыру икътисадый һәм йөзгә таянып башкарылырга тиеш

51 нче таблица

Искәртмә: Кисешү зонасында АЗС урнашкан очракта аның күәтен , исәпкә алып, хезмәт күрсәтә торган барлык юлларның озынлыгы, хәрәкәт интенсивлыгы һәм бу участокларда башка исәп-хисап күрсәткечләре (ачыкланырга) төгәлләштерелергә тиеш.

АЗСларга булган ихтыяҗны исәпләгәндә шуны истә тотарга кирәк: 20 - 40 километр озынлыктагы эре шәһәр торак пунктыннан беренче узышта шәһәр яны рейсларын башкаручы автомобильләр 90 процентка якынын тәшкил итә.

Исәп-хисапларда беренче аралыкта заправкага мохтаҗ автомобильләрнең өлеше якынча 50 процент тәшкил итә, дип кабул итәргә кирәк. Шуның нигезендә автотранспортның заправкаларга ихтыяҗы 0,5 коэффициенты белән кабул ителә. Алга таба, әмма шундый торак пунктлардан 100 километр ераклыкта, заправкага мохтаҗ автомобильләр өлеше гомуми хәрәкәт интенсивлыгының 75 процентын тәшкил итә. Бу очракта төзәтү коэффициенты-0,75. Юлның калган өлешендә бөтен транспорт исәп-хисапка алына.

5.2.40. Алар арасындагы ераклыкка һәм хәрәкәт интенсивлыгына карап, юл плосаларында Т Х К С постлар санын 42 нче таблица буенча кабул итәргә киңәш ителә.

42 нче таблица

Юл йөрү урыннарында Т Х К С постлар санын билгеләү

Хәрәкәт интенсивлыгы транспорт берәмлекләре / тәүлек	**Т Х К С карап, постлар саны алар арасында ераклык, километр**					**Т Х К С урнаштыру**
	80	**100**	**150**	**200**	**250**	
1 000	1	1	1	2	3	берьяклы
2 000	1	2	2	3	3	берьяклы
3 000	2	2	3	3	5	берьяклы
4 000	3	3	-	-	-	берьяклы
5 000	2	2	2	2	3	икеяклы
6 000	2	2	3	3	3	икеяклы
8 000	2	3	3	3	5	икеяклы
10 000	3	3	3	5	5	икеяклы
15 000	5	5	5	8	8	икеяклы
20 000	5	5	8	махсус исәп буенча		икеяклы
30 000	8	8	махсус исәп буенча			икеяклы

Автомобильләргә ягулык салу станцияләрен Т Х К С карап күздә тоту. 5.2.41. Транзит мотельләре һәм кемпингларның сыйдырышлыгы (йокы урыннары) транспорт йөртүче автотуристлар санын һәм шәһәрара һәм халыкара пассажирлар йөртү автомобильләренең хәрәкәт интенсивлыгын исәпкә алып проектлауга задание буенча кабул итәргә кирәк. Торак пункт тирәсендә кунакханә учреждениеләренең сыйдырышлылыгын исәпләгәндә, әлеге предприятиеләрдә каралучы торак пункт аша уза торган барлык автомобиль юлларының суммар интенсивлыгыннан чыгып, ихтыяҗ булуын һәм ихтыяҗны исәпкә алырга кирәк.
Мотельләр һәм кемпинглар арасындагы ераклыкны 500 километрдан да артык кабул итәргә кирәк түгел.

Мотельләрне комплекслы рәвештә проектларга кирәк, шул исәптән юл ТХКС, АЗС, туклану һәм сәүдә пунктларын да.

Автомобиль сервисы объектларында, кирәк булганда, туклану һәм сәүдә пунктларын урнаштырырга кирәк.
Сәүдә һәм җәмәгать тукланыуы предприятиеләренең саны һәм сыйдырышлыгы йөри торган автотуристларның санын, автомобильләрнең хәрәкәт интенсивлыгын, шулай ук якын-тирә торак пунктларда яшәүчеләрнең ихтыяҗларын исәпкә алып (алар булганда) проектлауга кирәк.

5.2.42. Предприятиеләр һәм автосервис объектлары төзелеше өчен җир участокларының якынча мәйданы 43 таблицада күрсәтелгән

5.2.43. Торак пункт территориясе аша гомуми челтәр юллары салынган очракта, аларны «урамнар һәм юллар челтәре» бүлекчәсе таләпләрен исәпкә алып, әлеге нормативларны проектларга кирәк. Шул ук вакытта торак пункт аша уза торган гомуми челтәрдәге юл категориясе һәм параметрлары торак пункттан читтә юл категорияләренә һәм параметрларына туры килергә һәм (яки) хәрәкәт интенсивлыгын исәпкә алып югарырак кабул ителергә тиеш.

43 нче таблица

Предприятиеләр һәм автосервис объектлары төзү өчен җир кишәрлекләренең якынча мәйданы

№ п/п	Предприятие һәм автосервис объектларының исеме	Якынча җир кирәклегенең мәйданы,гектар
1	500 заправкага АЗС туктау урынлы	0,8
2	1000 заправкага АЗС туктау урынлы	1,1
3	10 пассажирга Автопавильон	0,08
4	20 пассажирга Автопавильон	0,1
5	җиңел автомобиль ТХКС 5 постка кадәр	бер постка 0,13
6	җиңел автомобиль ТХКС 5 – 8 постка кадәр	бер постка 0,17
7	10 кеше сыйдырышлы пассажир автостанциясе	0,45
8	25 кеше сыйдырышлы пассажир автостанциясе	0,65
9	50 кеше сыйдырышлы пассажир автостанциясе	0,75
10	75 кеше сыйдырышлы пассажир автостанциясе	0,9
11	5 автомобильгә исәпләнгән мәйданчык- тукталыш	0,03 - 0,08
12	5 автопоездга исәпләнгән мәйданчык- тукталыш	0,07
13	Юл хәрәкәте иминлеге буенча дәүләт инспекциясенең юл-патруль хезмәте посты	0,1
14	Трасса яны ял итү мәйданчыгы, карау эстакадасы, бәдрәф	0,01 - 0,04
15	Трасса янында ял итү мәйданчыгы, сәүдә һәм җәмәгать туклануы предприятиеләре, бәдрәф	0,7 - 1,0
16	АЗС, бәдрәф, сәүдә һәм җәмәгать туклануы предприятиеләре	1,5
17	АЗС, йөз, сәүдә һәм җәмәгать туклануы предприятиеләре, юу пункты, ял итү бүлмәләре	3,5
18	Кемпинг, АЗС, ТХКС, бәдрәф, медицина пункты, юу пункты, сәүдә һәм җәмәгать туклануы предприятиеләре, мәйданчык-ткуталыш	5,0
19	Мотель, кемпинг, мәйданчык-стоянка, бәдрәф, сәүдә һәм җәмәгать туклануы предприятиеләре, АЗС, ТХКС, юу пункты, медицина пункты	9,5
20	Пассажир автостанциясе, мәйданчык-тукталыш, сәүдә һәм җәмәгать туклануы предприятиеләре, ял итү бүлмәләре, юл хәрәкәте куркынычсызлыгы буенча дәүләт инспекциясенең юл-патруль хезмәте посты	0,45 - 0,9
21	Автовокзал, мәйданчык-ткуталыш, сәүдә һәм җәмәгать туклануы предприятиеләре, медицина пункты, милиция пункты	1,8
22	Йөк автостанциясе, мәйданчык-тукталыш, юу пункты, ял итү бүлмәләре, медицина пункты, бәдрәф	2,0 - 4,0
Искәрмә:		

Комплексны проектлана торган артезиан скважинасыннан су белән тәэмин иткәндә 1 гектар өстәргә кирәк. 2. Канализация агынтыларын проектлана торган чистарту корылмаларына күрсәтелгән мәйданга ташлаганда чистарту корылмаларының тибына карап, 0,4 - 1,0 гектар җирне өстәргә кирәк. Котельныйны проектлаганда комплекс мәйданына 0,4 тән 0,7 гектарга кадәр өстәләчәк.

5.2.48. Торбаүткәргечләрне урнаштыру һәм проектлау СНиП 2.05.06-85*, махсус ведомство норматив - норматив документлары һәм әлеге бүлек таләпләренә туры китереп башкарылырга тиеш.

5.2.49. Магистраль торбаүткәргечләр өчен җирләр СН 452-73 таләпләренә туры килә.

Магистраль җир өсте торбаүткәргечләре өчен җир полосаларының киңлеге билгеләнгән тәртиптә расланган проект белән билгеләнә.

5.2.50. Торбаүткәргеч трассасын проектлаганда инженер-геологик яктан иң уңайлы территорияләр сайлап алынырга тиеш.

Торбаүткәргеч трассасын сайлаганда торак пунктларның, сәнәгать һәм авыл хуҗалыгы предприятиеләренең, автомобиль һәм тимер юлларның һәм башка объектларның, проектлана торган торбаүткәргечнең перспективалы үсешен исәпкә алырга, шулай ук аны эксплуатацияләү чорында торба үткәргечләрне төзү һәм аларга хезмәт күрсәтү шартларын исәпкә алырга, магистраль торбаүткәргечләрне төзү һәм эксплуатацияләү барышында табигать шартларының үзгәрүен фаразларга кирәк.

5.2.51. СНиП 2.05.06-85 таләпләре нигезендә * эш шартларына, эретеп ябыштыру катнашмаларының бозылмый торган контроле күләменә һәм сынау басымы күләменә карап, магистраль торба үткәргечләр һәм аларның участоклары түбәндәге категорияләргә бүленә: В, I, II, III, IV.

Магистраль торбаүткәргечләр участокларының категорияләрен 3* СНиП 2.05.06-85*таләпләре нигезендә кабул итәргә кирәк.

5.2.52. Магистраль торбаүткәргечләрне (газ үткәргечләрне, нефть үткәргечләрне) проектлаганда аларны җир асты юлы белән төзүне күздә тотарга кирәк.

Җир өслеге буенча насыпларга (җир өсте салу) яки терәкләргә (җир өсте салу) трубаүткәргечләр сазлыклы урыннарда, шулай ук табигый һәм ясалма каршылыклар аша чыгу урыннарында сузыла. Шул ук вакытта торбаүткәргечләрне ышанычлы һәм куркынычсыз эксплуатацияләүне тәэмин итүче махсус чаралар каралырга тиеш.

5.2.53. Җир өстендәге торбаүткәргечләрне җир дәрәҗәсеннән яки юл өслегеннән алып түбәненә кадәр биеклектән СНиП II таләпләренә туры китереп башкарырга кирәк-89-80*- тик 0,5 метрдан да ким түгел.

5.2.54. Торбаүткәргечләрне киртә аша үткәргәндә торбаның түбәненнән яки пролет корылмасыннан ераклыкны кисешкән вакытта кабул итәргә кирәк:

чокыр һәм балок - 5 процентлы тәэмин ителеш булганда, су дәрәҗәсенә 0,5 метрдан да ким булмаган күләмдә;

боз керү мөмкин булган суднолар йөрми торган, елгалар һәм зур чокырлар - 1 процентлы тәэмин ителеш һәм боз йөрүнең иң югары горизонтыннан 0,2 метрдан да ким булмаган су дәрәҗәсенә кадәр;

суднолар йөрешле елгалар - суднолар йөрешле елгаларда күпер асты габаритларын проектлау нормаларында һәм күперләрнең төп таләпләре белән билгеләнгән күләмнән дә ким түгел.

Сулышсыз елгаларда залом яки корчеход булганда торбаның түбәнлеге яки пролет корылмаларының күтәрелүе һәр конкрет очракта аерым билгеләнә, ләкин
югары су горизонты өстендә кимендә 1 метр булырга тиеш (бер процентлы тәэмин ителеш буенча).

5.2.55. Җир асты торбаүткәргечен сузу тирәнлеге, әйләнә-тирә мохитне саклау таләпләрен исәпкә алып, торбаүткәргеч эшенең ышанычлылыгын тәэмин итүче конструктив карар белән билгеләнә.

5.2.56. Өемнәрдә торбаүткәргечләр салганда су үткәргеч корылмаларын урнаштыру каралырга тиеш.

5.2.57. Торбаүткәргечләрне салу техник коридорда эшләүче яки проектлана торган магистраль торбаүткәргечләр белән бер үк вакытта яки параллель рәвештә башкарылырга мөмкин.

Магистраль торбаүткәргечләрнең техник коридоры астында бер трасса буенча параллель сузылган торбаүткәргечләр системасын аңларга кирәк.

Аерым очракларда, техник-икътисади нигезләнгәндә һәм торбаүткәргечләр эшенең ышанычлылыгын тәэмин итү шартларында, нефть үткәргечләрнең һәм газ үткәргечләрнең бер техник коридорында уртак салу рөхсәт ителә.

5.2.58. Бер техник коридор чикләрендә продуктларны транспортлауның рөхсәт ителгән (суммар) күләмнәре һәм әлеге коридорлар арасында аралар билгеләнгән тәртиптә расланган нормалар һәм кагыйдәләр нигезендә билгеләнә.

5.2.59. Торак пунктлар, сәнәгать һәм авыл хуҗалыгы предприятиеләре, аэродром, диңгез һәм елга портлары, пристань һәм башка шундый ук объектлар территорияләрендә магистраль торба үткәргечләр салу рөхсәт ителми.

Барлык категориядәге автомобиль юллары күперләре буенча һәм электр кабельләре, элемтә кабельләре һәм башка торбаүткәргечләр белән бер траншеяда, СНиП 2.05.06-85 п.3.8 пунктында каралган очраклардан тыш, торба үткәргечләр салу рөхсәт ителми.

5.2.60. Җир асты һәм җир өсте торбаүткәргечләре күчәреннән торак пунктларга, аерым Сәнәгать һәм авыл хуҗалыгы предприятиеләренә, биналарга һәм корылмаларга кадәр ераклык торбаүткәргечләрнең классына һәм диаметрына, объектларның җаваплылыгы дәрәҗәсенә һәм аларның куркынычсызлыгын тәэмин итү зарурлыгына карап, «янгын куркынычсызлыгы таләпләре турында Техник регламент»22 июль, 2008 ел, № 123-ФЗ Федераль закон таләпләре нигезендә кабул ителергә тиеш.

Газ бүлү, компрессор һәм нефть эшкәртү станцияләреннән торак пунктларга, сәнәгать предприятиеләренә, биналарга һәм корылмаларга кадәр ераклыкны торбаүткәргечнең классына һәм диаметрына, күрсәтелгән станцияләрнең категориясенә һәм аларның куркынычсызлыгын тәэмин итү зарурлыгына карап, 2.05.06-85*СНиП 5 таблицасы таләпләре нигезендә кабул итәргә кирәк.

5.2.61. Проектлана торган һәм гамәлдәге торбаүткәргечләрнең үзара кисешүе аерым очракларда магистраль торбаүткәргечләр күчәреннән торак пунктларга, сәнәгать предприятиеләренә һәм корылмаларына кадәр минималь араны саклау мөмкин булмаган очракта рөхсәт ителә.

5.2.62. Магистраль торбаүткәргечләр 110 кВ һәм аннан да югарырак көчәнештәге электр линияләре белән кисешкән урыннарда 60°дан да ким булмаган почмак астында торбаүткәргечләрне җир асты сузу гына каралырга тиеш.

5.2.63. Торбаүткәргечләрнең табигый һәм ясалма каршылыклар (елгалар, сусаклагычлар, каналлар, күлләр, күлләр, буалар, инешләр, ермаклар һәм сазлыклар, чокырлар, балкалар һәм автомобиль юллары) аша чыгу юллары СНиП 2.05.06-85 таләпләре нигезендә проектлана.

5.2.64. Эксплуатацияләүнең нормаль шартларын тәэмин итү һәм магистраль торбаүткәргечләрне һәм аларның объектларын зарарлау мөмкинлеген булдырмау өчен алар тирәсендә сак зоналары, шул исәптән сак зоналары билгеләнә:

нефть, табигый газ транспортлый торган торбаүткәргеч трассалары буенда-шартлы линияләр белән чикләнгән, һәр яктан торбаүткәргеч көзеннән 25 метр ераклыкта уза торган җир участогы.;

күп катлы торбаүткәргеч трассалар буенда-югарыда күрсәтелгән ераклыктагы торбаүткәргечләр күчәреннән узучы шартлы линияләр белән чикләнгән җир участогы рәвешендә . ;

күп катлы торбаүткәргеч трассалар буенда-югарыда күрсәтелгән ераклыктагы торбаүткәргечләр күчәреннән узучы шартлы линияләр белән чикләнгән җир участогы рәвешендә . ;

су асты кичү юллары буенда - су өслегеннән су киңлеге участогы рәвешендәге су өслегеннән параллель яссылыклар арасында төзелгән төбенә кадәр, һәр яктан 100 метр ераклыкка күчүнең көзге җепләреннән тора торган су асты кичүләре буенда-һәр яктан 100 метр арага параллель яссылыклар арасында төзелгән төбенә кадәр.;

продукцияне транспортка әзерләү буенча технологик җайланмалар, баш һәм арадаш суырту һәм насос станцияләре, резерв - ара парклары, компрессор һәм газ тарату станцияләре, продукция, атланмай һәм атланмай эстакадалары, газны саклау станцияләре, нефтьне җылыту пунктлары тирәсендә - әлеге объектлар территорияләре чикләреннән бөтен якка 100 метр ераклыкка чигеп торучы җир участогы рәвешендә.

5.2.65. Торбаүткәргечләрнең сак зоналарына кергән җир кишәрлекләре җирдән файдаланучылардан алынмый һәм аларны саклау зоналары буенча мәҗбүри таләпләрне үтәп, билгеләү буенча кулланыла.

5.2.66. Торбаүткәргеч трассалары һәм табигый һәм ясалма киртәләр белән кисешү урыннары җир өслегеннән 1,5 - 2 метр биеклектәге, әмма 500 метрдан да ким булмаган, борылыш почмагында урнаштырыла торган мәгълүмат билгеләре белән билгеләнә.

5.2.66. Трассы трубопроводов и места пересечения с естественными и искусственными преградами обозначаются информационными знаками высотой 1,5 - 2 метра от поверхности земли, устанавливаемыми в пределах прямой видимости, но не реже чем через 500 метров, и на углах поворота.

5.2.67. Торба үткәргечләрнең сак зоналарында торбаүткәргеч транспорт предприятиесе язмача рөхсәтеннән башка тыела:

теләсә нинди биналар һәм корылмалар төзү. Аммиак үткәргеченнән 1000 метр ераклыкта массакүләм спорт ярышлары, тамашачылар катнашында ярышлар, Һәвәскәр балыкчылык, вакытлыча кыр тораклары һәм теләсә кайсы билгеләнештәге корылмалар урнаштыру, терлекләргә утырту тыела;

барлык төр агач һәм куаклар утырту, материаллар туплау, Балык промыселлары кишәрлекләре бүлеп бирү, балык, су хайваннары һәм үсемлекләр чыгару, су бүлү;

торбаүткәргечләр трассасы, авто - мобиль транспорт тукталышлары, тракторлар һәм механизмнар аша юллар һәм кичүләр кору;

мелиоратив җир эшләре, сугару һәм киптерү системалары җитештерү;

производство различного рода открытых и подземных, строительных, монтажных и взрывных работ, планировка грунта;

геологик-төшерү, геологик-разведка, эзләү, геодезия һәм башка скважиналарны төзү, шурфлар һәм грунт пробаларын алу (туфрак үрнәкләреннән тыш) белән бәйле эзләнү эшләре башкару.

5.2.68. Торбаүткәргечләрнең сак зоналарында торбаүткәргечләрне нормаль эксплуатацияләүгә яки аларга зыян китерүгә китерә торган гамәлләр башкару тыела, аерым алганда :

мәгълүмат билгеләрен, контроль - үлчәү пунктларын урнаштыру, күмү һәм бозу;

линия арматурасы, катод һәм дренаж саклау станцияләре, линия һәм күзәтү коелары һәм башка линия җайланмалары коймаларын бозу, краннар һәм задвижкаларны ачу һәм ябу, элемтә, энергия белән тәэмин итү һәм телемеханика торбаүткәргечләрне өзү яки кертү, электр энергиясе белән тәэмин итү чараларын өзү яки кертү;

чүплекләрне оештыру, кислоталар, тоз һәм селте эретмәләренең ватылуы; яр ныгыту корылмаларының, су үткәрү җайланмаларының, җир һәм башка корылмаларның (җайланмаларның) җимерелүеннән, ә әйләнә - тирә территориянең һәм әйләнә-тирәлекнең җимерелүеннән, транспортлана торган продукциянең авария хәлендәге ташлавыннан саклау мөмкинлеге бирә торган корылмаларының, җир һәм башка корылмаларның (җайланмаларның) җимерелүе;

бросать якоря, проходить с отданными якорями, цепями, лотами, волокушами и тралами, производить дноуглубительные и землечерпальные работы;

5.2.69. Саклау зоналарында эшләрне оештыру һәм җитештерү түбәндәгеләр тарафыннан гамәлгә ашырыла: 24.04.1992 ел, № 9 Россия Дәүләт техник күзәтчелеге (Россия Федераль Тау һәм сәнәгать күзәтчелеге) карары белән расланган магистраль торбаүткәргечләрне саклау кагыйдәләре нигезендә.

Җирлек урамнары һәм юллары челтәре

5.2.70 .Авыл торак пункты һәм авыл җирлеге чикләрендә урам челтәренең төп исәп-хисап параметрлары 53 нче таблица нигезендә кабул ителә.

53 нче таблица

Авыл торак пункты һәм авыл җирлеге чикләрендә урам челтәренең төп исәп-хисап параметрлары

Авыл урамнары һәм юллар категориясе	**Төп билгеләнеш**	**Хәрәкәтнең исәп-хисап тизлеге, км/сәг**	**Хәрәкәт полосасының киңлеге, метр**	**Хәрәкәт полосалары саны**	
Бистә юлы		60	3,5	2	
Төп урам (үзәк)		40	3,5	2-3	1,5 - 2,25
Торак төзелештә урам: төп	Торак территорияләр эчендә һәм төп урам белән интенсив хәрәкәт юнәлешләре буенча элемтә	40	3,0	2	1,0 - 1,5
икенче дәрәҗәдәге (тыкрык) йөрү	Связь между основными жилыми улицами Квартал тирәнлегендә, урам белән урнашкан торак йортлар элемтәсе	30 20	2,75 2,75 - 3,0	2 1	1,0 0 - 1,0
Хуҗалык юлы,	Шәхси мал-туар һәм	30	4,5	1	

маллар узышы	йөк транспортының шәхси җир кишәрлекләренә бару				

5.2.71 .Торак төзелеше территориясендә һәм аның авыруы зонасында урам челтәренең үткәрү мөмкинлеген 2015 елга кадәр исәп - хисап чорына автомобильләр дәрәҗәсеннән чыгып билгеләргә кирәк-1 000 кешегә 325 җиңел автомобиль, 2025 елга кадәр исәпләнгән вакытка-1 000 кешегә 440 җиңел автомобиль .

5.2.72 .Авыл җирлеге чикләрендәге торак пунктларны, бердәм иҗтимагый үзәкләрне һәм җитештерү зоналарын тоташтыручы юлларны мөмкин булганча хуҗалыклар яисә чәчү әйләнеше кырлары чикләре буенча салырга кирәк.

5.2.73 .Урамнарның кызыл линия чикләрендә киңлеген һәм аркылы профилен, аларны төзекләндерү дәрәҗәсен, авыл торак пункты күләменә, фаразланучы хәрәкәт агымнарына, инженерлык коммуникацияләрен салу шартларына, тибына, катларына һәм төзелешнең гомуми архитектура-планлаштыру чишелешенә бәйле рәвештә, кагыйдә буларак, 15-25 метр чикләрендә билгеләргә кирәк.

Тротуарларны, төзелеш тибына карамастан, торак урамнарның ике ягы буенча да күздә тотарга кирәк.

Икенче баскычлы урамнарда һәм бер полосалы автотранспорт хәрәкәте булган юлларда 7х15 метр зурлыгында юл йөрү мәйданчыкларын, шул исәптән, машиналар йөрү өлешенең киңлеген, һәр 200 метр саен күздә тотарга кирәк.

Хуҗалык юлларын терлекләр узышлары белән бергә алып барырга рөхсәт ителә. Шул ук вакытта алар төп урамнарны кисәргә тиеш түгел. Хуҗалык юлларын каплау йөк автомобильләре, тракторлар һәм башка транспорт чаралары йөкләнешенә түзәргә тиеш.

5.2.74 .Авыл хуҗалыгы предприятиеләрендә һәм оешмаларда (алга таба - хуҗалык эчендәге юллар) хуҗалык эчендәге автомобиль юлларын, аларның билгеләнешенә һәм йөк ташуның исәп-хисап күләменә карап, 54 нче таблица нигезендә категорияләргә бүләргә кирәк.

54 нче таблица

Авыл хуҗалыгы предприятиеләрендә һәм оешмаларында хуҗалык эчендәге автомобиль юллары категорияләре

Хуҗалык эчендәге юлларны билгеләү	**Йөк ташуның исәп-хисап күләме, мең тонна нетто, «пик»аена**	**Юл категориясе**
Авыл хуҗалыгы предприятиеләренең һәм оешмаларның үзәк утарларын аларның бүлекләре, терлекчелек комплекслары, фермалар, продукция әзерләү, саклау һәм беренчел эшкәртү пунктлары һәм башка авыл хуҗалыгы объектлары белән тоташтыручы юллар, шулай ук авыл хуҗалыгы объектларын гомуми файдаланудагы юллар белән һәм үзара тоташтыручы автомобиль юллары, кыр ярдәмче һәм мәйдан эчендәге юллардан тыш	свыше 10	I-с
	до 10	II-с
Юллар аерым авыл хуҗалыгы җирләренә яисә		III-с

аларның состав өлешләренә транспорт хезмәте күрсәтү өчен билгеләнгән ярдәмче кырлар		

5.2.75 йөк ташуның исәп-хисап күләме «пик» аена ике юнәлештә дә, хуҗалык эчендәге юл категориясен билгеләү өчен, авыл хуҗалыгы предприятиеләрен һәм оешмаларын киләчәктә (кимендә 15 елга) үстерү планнары нигезендә билгеләргә кирәк.

5.2.76 .Авыл хуҗалыгы җирләре мәйданы минималь һәм җир катламын, су бүлү каналларын һәм юлның һәр ягыннан 1 метр киңлектәге саклау полосаларын урнаштыру өчен кирәк булган полосаны үз эченә алырга тиеш.

5.2.77 .Хуҗалык эчендәге юлларны проектлау өчен транспорт чаралары хәрәкәтенең исәп-хисап тизлеген 55 нче таблица нигезендә кабул итәргә кирәк

55 нче таблица

Хуҗалык эчендәге юлларны проектлау өчен транспорт чаралары хәрәкәтенең исәп-хисап тизлеге

Юл категориясе	Исәпләү тизлек хәрәкәте, км/сәг		
	төп	юл участокларында рөхсәт ителә	
		авыр	аеруча авыр
I-с	70	60	40
II-с	60	40	30
III-с	40	30	20

5.2.78 планның төп параметрларын һәм хуҗалык эчендәге юлларның озайтылган профильләрен 56 нчы таблица нигезендә кабул итәргә кирәк.

56 нчы таблица

Авыл хуҗалыгы эчендәге юлларның озын профильле һәм планының төп параметрлары

План параметрлары һәм озын профильле	Исәп-хисап ясаганда параметрларның әһәмияте хәрәкәт тизлеге, км/сәг				
	70	60	40	30	20
Иң күп озын тайпылыш, %	60	70	80	90	90
Исәпләү арасы видимости, метр: юл өслеге каршы автомобиль	100 200	75 150	50 100	40 80	25 50
Иң кечкенә кәкре радиуслар, метрда: планда озын профильле: кабарынкы вогнутых авыр шартларда	 200 4000 2500 800	 150 2500 2000 600	 80 1000 1000 300	 80 600 600 200	 80 400 400 100

5.2.79. Җир өслегенең һәм хуҗалык эчендәге юлларның йөрү өлешенең аркылы профильле төп параметрларын 57 нче таблица нигезендә кабул итәргә кирәк.

Җир катламының аркылы профиленең һәм хуҗалык эчендәге юлларның йөрү өлешенең төп параметрлары

57 нче таблица

Аркылы профиль параметрлары	Категория юллары өчен параметрларның әһәмияте		
	I-с	II-с	III-с
Хәрәкәт полосалары саны	2	1	1
Киңлеге, метр:			

хәрәкәт полосалары	3	-	-
машиналар йөрү өлешендә	6	4,5	3,5
җир катламының	10	8	6,5
юл кырыйлары	2	1,75	1,5
юл кырыйларын ныгыту	0,5	0,75	0,5

Искәрмә:

1. II-с категорияле юллар өчен автопоездлар булмаганда яки даими булмаган хәрәкәттә йөрү өлеше киңлеге 3,5 метр, ә юл киңлеге - 2,25 метр (шул исәптән ныгытылган - 1,25 метр) кабул итәргә рөхсәт ителә.
2. Барьер тибындагы киртәләрне урнаштыру таләп ителгән юл участокларында киң габаритлы авыл хуҗалыгы машиналарының (киңлеге 5 метрдан артык) даими хәрәкәте булганда җир катламының киңлеге арттырылырга тиеш (юл кырыйларын киңәйтү хисабына).
3. Кыйммәтле авыл хуҗалыгы җирләрендә төзелә торган җир катламының киңлеген бертигез кабул итү рөхсәт ителә:

8 метр - I-с категорияле юллар өчен;
7 метр - II категорияле юллар өчен;
5,5 метр-III-с категорияле юллар өчен.

Кыйммәтле авыл хуҗалыгы җирләренә сугарулы, киптерелгән һәм башка мелиорацияләнгән җирләр, күпьеллык җиләк-җимеш утыртмалары белән шөгыльләнүче участоклар, шулай ук югары табигый уңдырышлы җирләр һәм аларга тиңләштерелә торган җир биләмәләре керә.

5.2.80.Киң габаритлы авыл хуҗалыгы машиналарының һәм транспорт чараларының даими хәрәкәте күздә тотылган хуҗалык эчендәге юлларда, әлеге юл өчен кабул ителгән шундый ук юл өчен дә, бер юл кырыен һәм, димәк, җир катламын киңәйтү хисабына, өслекле юл разъезды өчен мәйданчыклар төзүне проектларга кирәк.

Мәйданчыклар арасындагы ераклыкны каршылыклы транспорт чарасы күрүчәнлегенә тигез итеп кабул итәргә кирәк, ләкин 0,5 километрдан да ким түгел. Шул ук вакытта мәйданчыклар, кагыйдә буларак, кырларга чыгу урыннары белән бергә үрелеп барырга тиеш.

Җир катламының өске ягына чыгу өчен мәйданнарның киңлеген - 8, 10 һәм 13 метр, авыл хуҗалыгы машиналарының һәм транспорт чараларының киңлеге 3 метрга кадәр, киңлеге 3-6 метрдан һәм 6-8 метрдан артыграк, ә озынлыгы-машиналарның һәм транспорт чараларының (автопоездны да кертеп) озынлыгына карап, әмма 15 метрдан да ким түгел итеп кабул итәргә кирәк. Бер полосалы машиналар йөрү өлешеннән разъезд мәйданына күчү участоклары 15 метрдан да ким булмаска тиеш, ә ике полосалы йөрү өлеше өчен - 10 метрдан да ким булмаска тиеш.

5.2.149. Юлларның бер һәм ике катлы юлларның аркылы авышлыгын СНиП 2.05.11-83 нигезендә кабул итәргә кирәк

5.2.150. Терлекчелек комплекслары, кошчылык фабрикалары, фермалар, теплица комбинатлары һәм башка шундый объектлар чикләрендә урнашкан мәйдан эчендәге юллар, алар билгеләнешенә карап, бүләргә кирәк:

авыл хуҗалыгы объекты мәйданчыгы чикләрендә технологик һәм хуҗалык ташуларны, шулай ук мәйданчык территориясе чикләреннән читтә урнашкан хуҗалык эчендәге юллар белән элемтәне тәэмин итә торган җитештерү;

янгын сүндерү машиналарының һәм башка махсус транспорт чараларының (авто - һәм электрокарлар, автопогрузчиклар һ.б.) даими йөрүен тәэмин итә торган ярдәмче чаралар.

5.2.152. Машиналар йөрү өлеше һәм мәйдан эчендәге юллар кырыйларының киңлеген, юллар билгеләнешенә һәм транспорт чаралары хәрәкәтен оештыруга бәйле рәвештә, 58 нче таблица буенча кабул итәргә кирәк.

58 нче таблица

Машиналар йөрү өлешенең һәм мәйдан эчендәге юллар читләренең киңлеге

үзгәрми торган зурлык параметрлар	**Юллар, метрлар өчен параметрларның әһәмияте**	
	җитештерү	**ярдәмче**
Транспорт хәрәкәте вакытында хәрәкәт итү өлешенең киңлеге: ике яклы берьяклы	 6,0 4,5	 – 3,5
Юл кырыеның киңлеге	1,0	0,75
Юл кырыйларын ныгыту киңлеге	0,5	0,5

5.2.153. Җитештерү юлларының машиналар йөрү өлеше киңлеген тигез кабул итәргә рөхсәт ителә:
тулы киңлеккә ныгытылган юл читләре белән 3,5 метр - гамәлдәге төзелешнең кысан шартларында;
58 нче таблица буенча ныгытылган юл читләре белән 3,5 метр-божра хәрәкәте, каршы хәрәкәт булмаганда һәм транспорт чараларын узганда;
киңлеге 1,5 метр булган бер ныгытылган юл читендәге һәм борт ташы белән - икенче яктан- транспорт чараларын каршы яки узып китү мөмкинлеге һәм бер яклы тротуар урнаштыру кирәк булганда-4,5 метр.
Искәрмә: һәр борт ташы ягыннан юлларның йөрү өлешен өстәмә рәвештә 0,5 метрга киңәйтергә кирәк.

5.2.154. Тракторлар, трактор поездлары, авыл хуҗалыгы, төзелеш һәм башка үзйөрешле машиналар хәрәкәте өчен хуҗалык эчендәге юллар аерым җир өслегенә проектларга кирәк.
Бу юллар җәйге чорда хуҗалык эчендәге тиешле автомобиль юллары янында урнашырга тиеш.

5.2.155. Хәрәкәт полосасының һәм трактор юлының аерымланган җир полотносының киңлеге, мөрәҗәгать итүче хәрәкәт составы колеясы киңлегенә карап, 59 нчы таблица нигезендә билгеләнергә тиеш.

Таблица 59

Трактор юлының хәрәкәт полосасы һәм аерымланган җир полотносы киңлеге

Транспорт чаралары, үзйөрешле һәм тагылма машиналар колеясенең киңлеге, метр	**Хәрәкәт полосасының киңлеге, метр**	**Җир катламының киңлеге, метр**
2,7 һәм кимрәк	3,5	4,5
2,7 - 3,1 артык	4	5
3,1 -3,6 артык	4,5	5,5
3,6 - 5 артык	5,5	6,5

Трактор юлларында (кирәк булганда) юл йөрү өчен мәйданчыклар урнаштыру рөхсәт ителә.

5.2.152. Юллар эчендәге юлларны үзгәртеп кору, тоташтыру һәм җиһазлау СНиП 2.05.11-83 таләпләре нигезендә проектлаштырырга кирәк.

5.3. Инженерлык инфраструктурасы

Инженерлык җиһазлары системасын оештыруның гомуми принциплары

5.3.1. Төзелешнең инженерлык җиһазлары системаларын муниципаль берәмлекләрне үстерүне территориаль планлаштыру документлары һәм су белән тәэмин итү, канализация, җылылык, газ һәм электр белән тәэмин итү схемалары нигезендә, билгеләнгән тәртиптә эшләнгән һәм расланган тәртиптә проектлаштырырга кирәк. Күрсәтелгән тармак схемаларында технологиянең, куәтнең, челтәрләр үлчәменең принципиаль мәсьәләләре хәл ителергә тиеш, схеманы тормышка ашыру чираты буенча тәкъдимнәр бирелергә тиеш. Проектларда ресурсларны нәтиҗәле файдалану, энергияне сак тоту ысуллары, инженерлык корылмалары эшендә куркынычсызлыкны җайга салу һәм тәэмин итү өчен заманча чараларны куллану мәсьәләләре чагылыш табарга тиеш.

Искәрмә: Тармак схемалары булганда, проектлауның һәр этабы мөстәкыйль төгәлләнгән карар булырга һәм шул ук вакытта торак пунктны үстерүнең гомуми перспективасына органик рәвештә туры килергә мөмкин.

5.3.2. Су белән тәэмин итү челтәрләрен һәм корылмаларын, канализацияне, җылылык һәм газ белән тәэмин итүне проектлаганда, СНиП 2.04.03, СНиП 2.04.07*, СНиП 2.04.08*, ГОСТ Р 54954-2012, гамәлдәге санитария нормалары һәм кагыйдәләре таләпләре, шулай ук әлеге нормативлар таләпләре нигезендә эш итәргә кирәк.

5.3.3. Инженерлык челтәрләрен һәм корылмаларны проектлаганда грунт сулары дәрәҗәсенең мөмкин булган үзгәрешләрен һәм әлеге үзгәрешләрнең челтәрләрнең эксплуатация ышанычлылыгына йогынтысын өйрәнүгә аерым игътибар бирелергә тиеш.

5.3.4. Тарихи барлыкка килгән төзелештә урнаштырыла торган инженерлык җиһазлары объектлары тиешле нигезләрдә өлешчә яисә тулысынча җир асты киңлегендә урнаштырылырга мөмкин.

Су белән тәэмин итү

5.3.5. Су белән тәэмин итү схемасын һәм системасын сайлап алуны, су чыгымнарының төрле этапларында таләп ителә торган торак пункт үзенчәлекләрен исәпкә алырга кирәк .су белән тәэмин итү чыганакларын, басым таләпләрен, суның сыйфатын һәм аны бирүнең тәэмин ителешен үстерү.

5.3.6. Торак пунктны су белән тәэмин итү системаларын проектлау, шул исәптән хуҗалык-эчәр һәм җитештерү су белән тәэмин итү чыганакларын сайлау, су җыю корылмаларын урнаштыру, шулай ук хисап чыгымнарын билгеләү һ.б. таләпләрне 2.04.01-85*, СНиП 2.04.02- 84*, СНиП 2.07.01-89, СанПиН 2.1.4.1074-01, СанПиН 2.1.4.1175-02, ГОСТ 2761-84, СанН.1.4.1110-02 таләпләре нигезендә башкарырга кирәк.

Торак-граждан, җитештерү билгеләнешендәге барлык объектлар, кагыйдә буларак, су белән тәэмин итүнең үзәкләштерелгән системалары белән тәэмин ителергә тиеш.

5.3.7. Торак пунктны тәүлеккә исәпләнгән уртача су куллану, су тотуны исәпкә алып, сәнәгать һәм авыл хуҗалыгы предприятиеләренең хуҗалык-көнкүреш ихтыяҗларына һәм ихтыяҗларына су чыгымнары суммасы буларак билгеләнә.

Торак пунктны су белән тәэмин итү системаларын проектлаганда халыкның хуҗалык-эчә торган ихтыяҗларына су куллану уртача тәүлеклек (бер елга) нормаларын әлеге нормативларга 9 нчы кушымтаның 1 нче таблицасы таләпләре нигезендә кабул итәргә кирәк.

Ясалма су куллану җәмәгать биналарында хуҗалык-эчә торган һәм көнкүреш ихтыяҗлары өчен су чыгымнарын үз эченә ала, моңа сәламәтләндерү учреждениеләре (шифаханәләр, ял йортлары, туристлык комплекслары, балалар лагерьлары һ.б.) өчен су чыгымнары керми.

Кулланучыларның төрле категорияләренең аерым объектлары буенча хуҗалык-көнкүреш ихтыяҗларына суның чыгымнары кушымтаның 2 нче таблицасы нормалары нигезендә билгеләнә. Әлеге нормативларга карата № 9

5.3.8. Су белән тәэмин итү системасын тулаем яки аерым районнарда проектлаганда түбәндәге исәпләү чыгымнарына таянырга кирәк: тәүлеклек максималь чыгымнар (тәүлеклек куб.метр/тәүлек) - су алу корылмаларын, су әзерләү станцияләрен һәм су саклау савытларын исәпләгәндә

максималь сәгатьлек чыгымнар (куб.метр/сәгать) - су саклау өчен савытларда аерым торбаүткәргечләр буенча су бирүче насос станцияләренең максималь җитештерүчәнлеген билгеләгәндә;

Суүткәргечләргә су бирүче насос станцияләренең максималь сәгатенә (л/с) суның секундлык чыгымнары, су белән тәэмин итү системасының су сыйдырышлыгыннан башка һәм күрсәтелгән торбаүткәргечләрнең гидравлик исәпләве булганда магистраль һәм бүлү торбаүткәргечләренең максималь бирүен билгеләгәндә;

Куллануның тәүлеклек тигезсезлеге - 1,2; су куллануның тигезсезлеге - 1,4 коэффициентларын кабул итәргә кирәк.

5.3.9. Расчетлы күрсәткечләр суны куллану күләмен алдан исәпләп чыгару һәм торак пунктны, шул исәптән аларның аерым структур элементларын, 67 нче таблицада китерелгән тәкъдим ителгән күрсәткечләр нигезендә, торак пунктны су белән тәэмин итү системаларын проектлау өчен кулланыла.

Таблица 67

Су куллану күләмен алдан исәпләү һәм торак пунктны су белән тәэмин итү системаларын проектлау өчен исәп-хисап күрсәткечләре

күрсәткеч	**Үлчәү берәмлеге**	**Авыл территорияләре торак пунктлар**		
		суүткәргеч, канализациея һәм кайнар су белән тәэмин ителгән	**суүткәргеч һәм канализациейлар белән җиһазландырылган**	**су колонкаларыннан файдаланган**
Микрорайон халкының тыгызлыгы Халкының тыгызлыгы	кеше гектар	7,5 - 100	7,5 - 100	7,5 - 100
Хуҗалык көнкүреш	литр/ кеше	230	150	50

ихтыяҗларына су чыгымнары	тәүлеккә			
Водопотреб- ление	куб.метр - тәүлеккә	1,7 - 23,0	1,1 - 15,0	0,4 - 5,0

5.3.10. Сәнәгать һәм авыл хуҗалыгы предприятиеләре, сәламәтләндерү учреждениеләре ихтыяҗларына, шулай ук исәпкә алынмаган чыгымнарга һәм поливкага суны бүлү һәр конкрет очракта СНиП 2.04.02-84 таләпләре нигезендә аерым билгеләнә.
5.3.11. Су алу корылмаларын урнаштыру тибын һәм схемасын сайлап алуны территориянең геологик, гидрогеологик һәм санитария шартларыннан чыгып башкарырга кирәк.
Яңаларны проектлаганда һәм булганнарын киңәйткәндә, аларның күрше участокларда булган һәм проектлана торган су җыю урыннары белән үзара хезмәттәшлек шартлары, шулай ук аларның әйләнә-тирә мохиткә йогынтысы исәпкә алынырга тиеш.
Су җыю корылмаларын, су куллануның перспективалы үсешен исәпкә алып, проектлаштырырга кирәк
5.3.12. сәнәгать предприятиеләрен су белән тәэмин итү өчен чистартылган агым суларын файдалану мөмкинлеген карарга кирәк.
5.3.13. Су үткәрү челтәрләре боҗралы проектлана. Сууткәргечләрнең тупик сызыкларын куллану рөхсәт ителә:
җитештерү ихтыяҗларына су бирү өчен - һәлакәтне бетерү вакытына су белән тәэмин итүдә тәнәфес ясау мөмкинлеге булганда;
хуҗалык-эчә торган ихтыяҗларга су бирү өчен - торбаларның диаметры 100 мм дан артмаган очракта;
янгынга каршы яки хуҗалык-янгын сүндерү ихтыяҗларына су тотылуга бәйсез рәвештә су бирү өчен - линияләр озынлыгы 200 метрдан да артмаган.
Биналар һәм корылмаларның эчке сууткәргеч челтәрләренең тышкы сууткәргеч челтәрләре бөгелү рөхсәт ителми
5.3.14. Хуҗалык-эчәргә яраклы сууткәргечләр челтәрләрен эчәргә яраклы булмаган су бирүче сууткәргечләр челтәрләре белән тоташтыру рөхсәт ителми.
5.3.15. Янгынга каршы сууткәргеч «Янгын куркынычсызлыгы таләпләре турында техник регламент» 2008 елның 22 июлендәге 123-ФЗ номерлы Федераль закон таләпләре нигезендә проектланырга тиеш.
5.3.16. Хуҗалык-эчәргә яраклы һәм берләштерелгән җитештерү-эчәргә яраклы сууткәргечләр проектларында СанПиН 2.1.4.1110-02 таләпләре нигезендә санитар саклау зоналарын күздә тоту зарур.
Су белән тәэмин итү һәм эчәргә яраклы сууткәргечләр чыганакларын санитар саклау зоналары чикләре әлеге 9 нчы кушымтаның 3 нче таблицасында китерелгән
5.3.17. Җирләрне бүлеп бирү полосасының киңлеге һәм магистраль сулыклар төзү өчен җир кишәрлекләренең мәйданы СН 456-73 таләпләре нигезендә билгеләнә.
5.3.18. Сууткәргеч корылмаларны урнаштыру өчен мәйданнар сайлау, шулай ук аларның территорияләрен планлаштыру һәм төзү «Инженерлык челтәрләрен урнаштыру» бүлекчәсенең ихтыяҗлары һәм нитар сак зоналарына таләпләр нигезендә башкарылырга тиеш.

Су агымнары һәм сулыкларның яр буе участокларында урнаштырыла торган сүүткәргеч корылмалар мәйданчыкларының планлаштыру тамгасы су күләменең күләменнән кимендә 0,5 метрга югарырак кабул ителергә тиеш.
5.3.19. Суны әзерләү корылмаларын аларның җитештерүчәнлегенә карап урнаштыру өчен территориянең якынча исәп-хисап күләмнәрен тәүлеккә мең куб метр итеп кабул итәргә кирәк, ләкин шуннан артык түгел:
до 0,1 тыс.куб.метров/сутки - 0,1 гектара;
свыше 0,1 до 0,2 тыс.куб.метров/сутки - 0,25 гектара;
свыше 0,2 до 0,4 тыс.куб.метров/сутки - 0,4 гектара;
свыше 0,4 до 0,8 тыс.куб.метров/сутки - 1,0 гектара;
свыше 0,8 до 12 тыс.куб.метров/сутки - 2 гектаров;
свыше 12 до 32 тыс.куб.метров/сутки - 3 гектаров;
Сүүткәргеч корылмалар мәйданчыгында көчле кулланыла торган агулы матдәләрне саклау өчен чыгым складларын түбәндәгеләр урнаштырырга кирәк:
кешеләр даими була торган биналардан һәм корылмалардан (склад хуҗалыгына карамаучылардан) кимендә 30 метр ераклыкта сулыклардан һәм су агымнарыннан; бик көчле агулы матдәләрне саклаганда биналардан кешеләрнең даими килүеннән башка СНиП II-89-80*; торак, иҗтимагый һәм җитештерү биналарыннан (мәйданчыктан тыш) түбәндәгеләр нигезендә: стационар савытларда (цистерналарда, танкларда) - 300 метрдан да ким булмаган ераклыкта; контейнерларда яки баллоннарда - 100 метрдан да ким булмаган ераклыкта.

Канализация
5.3.20. Торак пунктларны канализацияләү системаларын проектлау СНиП 2.04.01-85*, СНиП 2.04.03-85*, СНиП 2.07.01-89 таләпләре нигезендә тикшерергә кирәк.
Торак-граждан, җитештерү билгеләнешендәге барлык объектлар, кагыйдә буларак, канализациянең үзәкләштерелгән системалары белән тәэмин ителергә тиеш.
Торак районны су белән тәэмин итү системасын (гомумэретмәле, аерым, ярымбүлмәле) аерым канализация вакытында сулыкларга чистартылмаган суларны чыгаруны исәпкә алып, вариантларны техник-икътисадый чагыштыру нигезендә сайларга кирәк.
Су объектларына санитар чистартылмаган, зарарсызландырылмаган агып төшүче суларны (су объектларына йогынтының мөмкин нормативларын һәм су объектларында зарарлы матдәләрнең иң чик мөмкин булган концентрацияләре нормативларын арттыруны булдырмаудан чыгып), шулай ук техник регламентлар таләпләренә туры килми торган агып төшүче суларны агызу тыела.
5.3.21. Торак пунктларны канализацияләү проектлары су белән тәэмин итү проектлары белән бер үк вакытта су белән тәэмин итү һәм агып төшүче суларны чыгару балансына мәҗбүри анализ ясап эшләнергә тиеш. Шул ук вакытта җитештерү су белән тәэмин итү һәм су сиптерү өчен чистартылган агымлы, яңгыр суларын файдалану мөмкинлеген карарга кирәк.
5.3.22. Торак пунктларны, шул исәптән аларның аерым структур элементларын, канализацияләү системаларын проектлаганда, көнкүрештәге ташландык суларны уртача тәүлеклек су белән чыгару исәпләгәндә, территориядә һәм яшел үсемлекләрдә су тотуны исәпкә алмыйча, уртача тәүлеклек уртача уртача уртача уртача су куллануга тигез күләмдә су куллануны кабул итәргә кирәк. утыртмалар.
Елга агып төшүче суларның тәүлеклек (бер ел эчендә) агып төшүен, су агызу системасына карап, барлык агып төшүче сулар буенча уртача тәүлеклек чыгымнарның күләме дип билгеләргә кирәк.

Аерым торак һәм иҗтимагый биналардан агып төшүче суларның исәп-хисап чыгымнарын билгеләү өчен, тупланган чыгымнарны исәпкә алу кирәк булганда, СНиП 2.04.01-85* таләпләренә ярашлы рәвештә, агып төшүче суларны әлеге нормативларга карата 9 нчы кушымтаның 2 нче таблицасын кабул итәргә кирәк.
Сәнәгать һәм авыл хуҗалыгы предприятиеләреннән агып төшүче суларның тәүлеккә исәпләнгән уртача исәп-хисап чыгымнары, шулай ук исәпкә алынмаган чыгымнар торак пунктның тәүлеклек суммар су чыгаруның 25 проценты күләмендә өстәмә кабул ителә.

Анализлашмаган районнарда бер кешегә уртача 25 л/тәүлекне кабул итәргә кирәк.
5.3.23. Торак пунктта агып төшүче суларның уртача тәүлеклек чыгымын хисап рәвешендә п. п. буенча билгеләнгән чыгымнар суммасы буларак билгеләргә кирәк.
Хисап күрсәткечләре торак пунктны канализацияләү системаларын проектлау һәм су бүлеп бирү күләмен алдан исәпләп чыгару өчен кулланыла.
5.3.24. Территориаль планлаштыру документларын әзерләгәндә, уртача тәүлеклек (бер елга) сулыкны аерып алу түбәндәгеләрне кабул итәргә рөхсәт ителә:
шәһәр торак пунктлары өчен - бер кешегә - 550 л/тәүлек; авыл торак пунктлары өчен - бер кешегә тәүлеклек 150 л/тәүлек.
Искәрмә: Уртача тәүлеклек сулыкның урындагы шартларга һәм төзекләндерү дәрәҗәсенә карап, 10 - 20 процентка үзгәртелүе рөхсәт ителә.
5.3.25. Чагыштырмача бирелгән су күләме түбәндәгечә бирелгән су коэффициентларыннан файдалануны билгеләргә тәкъдим ителә:
; уртача шәһәр торак пункты буенча - 0,98;
аз катлы төзелеш территориясе өчен: шәһәрнеке - 1,0; авыл - 0,9;
җирле сәнәгать булганда - 0,8 - 0,9.
5.3.26. Торак пунктларны, аларның резерв территорияләрен канализацияләү системаларын урнаштыру, шулай ук чистарту корылмаларын СНиП 2.04.03-85 һәм СанПиН 2.2.1.1.1200-03 белән берлектә урнаштырырга кирәк.
5.3.27. Кулланучылар хокукларын яклау һәм кеше иминлеге өлкәсендә күзәтчелек буенча федераль хезмәтнең Татарстан Республикасы (Татарстан) буенча идарәсе белән килештереп, канализациянең үзәкләштерелгән системасы булмаганда, слива станцияләрен күз алдында тотарга кирәк. Слива станцияләренә кертелә торган җир кишәрлекләренең зурлыгын СНиП 2.04.03-85 таләпләре нигезендә, СанПиН 2.2.1/2.1.1.1200-03 таләпләре нигезендә кабул итәргә кирәк.
. Слив станцияләрне диаметры 400 мм дан да ким булмаган канализация коллекторлары тирәсендә проектларга кирәк, шул ук вакытта агып төшүче сулар саны слива станциясе коллектор буенча гомуми исәп-хисап чыгымының 20 процентыннан артмаска тиеш.
5.3.29. Выбор площадок для строительства сооружений канализации, планировку, застройку и благоустройство их территории следует выполнять в соответствии с требованиями подраздела «Размещение инженерных сетей» и требованиями к устройству санитарно-защитных зон. «Инженерлык челтәрләрен урнаштыру» бүлекчәсе таләпләре һәм санитар-яклау зоналарын урнаштыруга таләпләр нигезендә канализация, планировка, төзелеш һәм төзекләндерү корылмаларын төзү мәйданчыкларын сайлау зарур.
өске агымлы суларны һәм нализация явым-төшемнәрен туплаучыларны торак микрорайоннарда (кварталларда) һәм селитеб территорияләрендә урнаштыру рөхсәт ителми.
Төбәкләрне бүлеп бирү системалары корылмаларын урнаштыру өчен кишәрлекләрнең якынча зурлыгын һәм алардан торак һәм җәмәгать биналарына кадәрге араны 68 нче таблица нигезендә кабул итәргә кирәк.

Су бүлеп бирү системалары корылмаларын урнаштыру өчен кишәрлекләрнең якынча зурлыгы һәм алардан торак һәм иҗтимагый биналарга кадәр ара

Объект исеме	**Участок үлчәме, метр**	**`орак һәм иҗтимагый биналарга, метрларга кадәр** ераклык
Өске агымлы суларның чистарту корылмалары	җитештерүчәнлеккә һәм корылма төренә карап	'.1.2 СанПиН2.2.1/2.1.1.1200-03 таблицасы нигезендә
Эчке канализация насос станциясе	10х10	20
Тоннель коллекторлар шахталары тирәсендә эксплуатацияләү мәйданчыклары	20х20	кимендә 15 (коллекторлар күчәреннән)

Таблица 69

Канализациянең чистарту корылмалары өчен җир кишәрлекләренең күләмнәре

Канализациянең чистарту корылмалары җитештерүчәнлеге, мең куб метр/тәүлек	**Җир участокларының күләме, гектар**		
	чистарту корылмалары	**ләм мәйданчы клары**	**гып төшүче суларны тирән чистартуның биологик буалары**
0,7 кадәр	0,5	0,2	-
0,7 - 17 артык	4	3	3
17 -40 артык	6	9	6
40 - 130 артык	12	25	20
130 - 175 артык	14	30	30
175 -280 артык	18	55	-
Кулланучылар хокукларын яклау һәм кеше иминлеге өлкәсендә күзәтчелек федераль хезмәтенең Татарстан Республикасы (Татарстан) буенча идарәсе белән килештереп, тәүлегенә 280 мең куб метрдан артык җитештерүчәнлек җитештерүчәнлеге булган җир кишәрлекләренең күләмен тәүлеккә кабул итәргә кирәк			

Канализация чистарту корылмалары өчен санитар-яклау зоналары

Агып төшүче суларны чистарту корылмалары	Чистарту корылмаларының исәп-хисап җитештерүчәнлеге булган метрларда, тәүлегенә мең куб.метр ераклык			
	до 0,2	от 0,2 до 5	от 5 до 50	от 50 до 280
Су станцияләре һәм авария-җайга сала торган резервуарлар, локаль чистарту корылмалары	15	20	20	30
Урланган явым-төшемнәр өчен ләм мәйданчыклары булган механик һәм биологик чистарту корылмалары, шулай ук ләм мәйданчыклары	150	200	400	500
Ябык биналарда утырманы термомеханик эшкәртү белән механик һәм биологик чистарту материаллары	100	150	300	400
Басулар: а) фильтрация; б) сугару	200 150	300 200	500 400	1000 1000
Биологик буалар	200	200	300	300

Искәрмә:

1. 0,5 гектарга кадәр булган мәйданны фильтрлау кырлары өчен, коммуналь типтагы кырларны 1,0 гектарга кадәр сугару өчен, агып төшүче суларны механик һәм биологик чистарту корылмалары өчен санитар-яклау зоналары тәүлегенә 100 метр зурлыкта кабул итәргә кирәк.
2. Җир асты фильтрлыгы кырлары өчен үткәрү сәләте тәүлегенә 15 куб.метрга кадәр җитә. Санитар яклау зоналары 50 метрга кадәр җитә.

Санитар-яклау зоналарының сылу станцияләреннән 300 метрны кабул итәргә кирәк.

4. Ачык типтагы өске каттагы чистарту корылмаларыннан торак территориягә кадәр санитар-яклау зоналары 100 метрны, ябык типтагы 50 метрны кабул итәргә кирәк.
5. Сәнәгать предприятиеләре территориясендә урнашмаган җитештерү канализациясенең чистарту корылмаларын һәм насос станцияләрен, җитештерү суларын мөстәкыйль чистартканда һәм суыртканда да, шулай ук аларны көнкүреш зоналары белән бергәләп чистартканда да, санитар-яклау зоналары күләмнәрен агып төшүче сулар агып төшә торган, әмма 58 нче таблицада күрсәтелгәннән ким булмаган җитештерү өчен дә шундый ук күләмдә кабул итәргә кирәк
6. Кар эретү һәм кар эретү пунктларыннан торак территориягә кадәр санитар-яклау зоналарының күләмен 100 метрга кабул итәргә кирәк.

5.3.30. Су агымнарының һәм сулыкларның яр буе участокларында урнашкан канализация корылмалары һәм насос станцияләре мәйданчыкларының планлаштыру тамгаларын җилдә җылынган суны һәм җил дулкыны биеклеген исәпкә алып, кимендә 3 процент тәэмин ителгән су ташу суларының максималь офыгыннан 0,5 метрга югарырак кабул итәргә кирәк.

5.3.31. Магистраль канализация коллекторлары өчен җирләрне сайлау, бүлеп бирү һәм алардан файдалану СН 456-73 таләпләре нигезендә гамәлгә ашырыла..

5.3.32. Агымдагы суларның чистарту корылмалары мәйданын елның җылы чорында өстенлек итүче җилләр өчен торак төзелешкә һәм торак пунктка карата су агымы буенча түбәнрәк юнәлеш биләргә тиеш.

Җитештерү һәм яңгыр канализациясенең чистарту корылмаларын, кагыйдә буларак, сәнәгать предприятиеләре территориясендә урнаштырырга кирәк.

5.3.33. Чистарту корылмалары өчен җир участокларының зурлыгын канализация таблицасында күрсәтелгән 69 нчы таблицада кабул итәргә кирәк.

5.3.34. . Канализациянең локаль системаларының чистарту корылмаларының җир кишәрлекләренең күләмен грунт шартларына һәм агып төшүче суларның санына карап кабул итәргә кирәк, әмма ул 0,25 гектардан артык түгел.
Җир участоклары чикләнергә, төзекләндерелергә һәм яшелләндерелергә тиеш.
5.3.35. Канализация чистарту корылмалары өчен санитар-яклау зоналарын СанПиН 2.2.1/2.1.1.1200-03 таләпләре нигезендә 70 нче таблица буенча кабул итәргә кирәк.
Яңадан алда канализация
5.3.36. Җир өстендәге суларның кимүе торак пункт территориясенең су өсте бассейныннан су агымнарына һәм сулыкларга яңгыр канализациясе челтәреннән агып төшеп, проектланырга тиеш. Өсле агымны үткәрми торган сулыкларга, юыла торган чокырларга, йомык уйсулыкларга, сазлыклы территорияләргә чыгаруны проектлау рөхсәт ителми.
5.3.37. Территорияне планлаштыру һәм төзү проектлары өске суларны агызу өчен табигый шартларны максималь саклауны күздә тотарга тиеш. Өске суларны үткәрүне кыенлаштыра торган биналарны һәм корылмаларны урнаштыру рөхсәт ителми.
5.3.38. Яңгырлы канализацияне проектлаганда торак пунктлар территорияләре өчен яңгыр суларының исәп-хисап чыгымнарын СНиП 2.04.03-85*.
Көймәне оештыру рельефны оештыру һәм су үткәргеч җайланмаларның: су торбалары (су агызу торбалары), лотоклар, кюветлар, тизәйткечләр, яңгыр кабул итү коеларын ачык яки ябык системасын төзү мәсьәләләрен комплекслы хәл итү белән тәэмин ителергә тиеш.
СанПиН 2.1.5.980-00 таләпләре белән эш итәргә кирәк.
5.3.39. Күпкатлы төзелешләр районнарында ябык типтагы яңгыр канализациясен проектларга кирәк. Районнарда бер үк, ике катлы төзелешләр һәм авыл торак пунктларында, шулай ук парклар территориясендә урамнар, юллар, машина юллары һәм тротуарлар белән кисешкән урында күперләр яисә торбалар корылган җирдә ачык су үткәргеч җайланмалар (канаулар, кюветлар, лотоклар) куллану рөхсәт ителә.
Рекреация территорияләрендә җир өсте һәм җир асты суларын яңгыр канализациясе һәм ачык типтагы дренаж рәвешендә бүлеп бирү системасын проектлау рөхсәт ителә.
5.3.40. Сулыкларның ачык системасы буенча җир өсте суларын бирү кулланучылар хокукларын яклау һәм кеше иминлеге өлкәсендә күзәтчелек федераль хезмәтенең Татарстан Республикасы (Татарстан) буенча идарәсе, су объектларын җайга салу һәм саклау органнары белән ярашлы рәвештә һәм килештереп, су биологик ресурсларын саклау буенча федераль хезмәт белән рөхсәт ителә.
5.3.41. Яңгыр киптерүчеләрне проектлау түбәндәге участокларда карала: озакка сузылган участокларда (күтәрелү);
чатларда һәм җир өсте сулары агымы ягыннан җәяүле кичүләрдә
озакка сузылган төшү участоклары ахырында түбәнәйтелгән урыннарда; түбән урыннарда а урам лотокларының пычкы профилендә; өске сулары агып төшмәгән урамнар, ишегалды һәм парк территорияләре урыннарында.
5.3.43. Яңгырлы сулар агышын җайга салу өчен буаларны яисә резервуарларны проектларга, шулай ук эчәргә яраклы су чыганагы булмаган, су коену һәм спорт өчен яраксыз һәм балык хуҗалыгы максатларында файдаланылмый торган ныгытылган чокырларны һәм гамәлдәге буаларны кулланырга кирәк.
5.3.44. Эрозиягә (авышлык һәм грунт характеристикалары буенча) дучар булган торак төзелеше территорияләре участокларында, биналардан өске суларны локаль бүлеп чыгаруны күздә тотарга кирәк.
5.3.45. Агып төшүче суларны чистартуны СНиП 2.04.03-85*, СНиП 2.04.03-85*, «Агып төшүче суларны чистарту корылмаларын проектлау» 2.1.5.980-00 таләпләренә туры китереп башкарырга кирәк.

5.3.46. Өлешчә агып төшүче чистарту корылмаларыннан алып торак төзелешенә кадәр санитар-яклау зонасын, төзелеш шартларына һәм ачык типтагы чистарту корылмалары өчен корылмалардан - 100 метр, ябык типтагы чистарту корылмалары өчен корылмалардан - 50 метр файдалануга бәйле рәвештә, кулланучылар хокукларын яклау һәм кеше иминлеге өлкәсендә күзәтчелек буенча федераль хезмәтнең Татарстан Республикасы (Татарстан) буенча идарәсе һәм табигатьне саклау органнары белән килештереп кабул итәргә кирәк.

Мелиоратив системалар һәм корылмалар Гомуми таләпләр

5.3.47. Мелиоратив (сугару һәм киптерү) системаларны һәм корылмаларны СНиП 2.06.03-85, СНиП 33-01-2003, СНиП 2.06.05-84, СНиП 2.06.06-85, СНиП 2.06.07-87, СНиП 2.06.04-82 таләпләре һәм әлеге нормативлар нигезендә проектларга кирәк.
5.3.48. Җирләрнең торышын тикшереп тору өчен мелиорация системаларын һәм корылмаларны проектлаганда күзәтү скважиналары челтәрен һәм су чыгымнарын үлчәү чараларын күрергә кирәк. Мелиорация системасы мәйданы 20 мең гектардан артык булганда, өстәмә рәвештә туфракның дымлылыгын һәм корылышын, мәгълүматны автоматик эшкәртү чаралары белән сугару һәм дренаж суларының сыйфатын, шулай ук метеорология станцияләрен һәм су-баланс мәйданчыкларын тикшереп тору лабораторияләрен проектларга кирәк.
5.3.49. Мелиорация системаларында яклаучы урман утыртмаларын СНиП 2.06.03-85 таләпләре нигезендә күздә тотарга кирәк.
5.3.50. Мелиорация системаларын урнаштырганда «Әйләнә-тирә мохитне саклау турында» 2002 елның 10 гыйнварындагы 7-ФЗ номерлы Федераль законның 43 статьясы таләпләрен үтәргә кирәк.

Һөҗүм системалары
5.3.51. Сугару системасы составына табигый яисә ясалма су чыганакларында сусаклагычлар, су җыю һәм балык саклау корылмалары, артта калучылар, насос станцияләре, сугару станцияләре, су сиптерү һәм дренаж челтәрләре, шәрә каналлар, челтәрдәге корылмалар, су сиптерү һәм су сиптерү машиналары, урнаштыру һәм җайланмалар, идарә һәм автоматлаштыру чаралары, җирләрнең мелиорация халәтен, электр белән тәэмин итү һәм элемтә объектларын, эрозиягә каршы корылмаларны, эксплуатацияләү хезмәтенең җитештерү һәм торак биналарын, урман яклау утыртмалары, дамбалар керә.
5.3.52. Мелиорация каналлары (сугару, су җыю, коллектор-дренаж) өчен җирләр полосаларын эшләр башкарылган вакытта авыл хуҗалыгы культуралары эшләмәгән җирләрдә, төзелеш чираты булган җирләрдә, гамәлдәге су һәм җир законнарын исәпкә алып, СН474-75 таләпләре нигезендә, төзелеш чираты белән тәэмин ителгән җирләрдә тапшырырга кирәк.
5.3.53. Балыкчылык хуҗалыгы сулыкларында су җыю җайланмаларын проектлаганда, балыкны һәм су биологик ресурсларын саклау өлкәсендә территориаль органнар белән килештереп, балыкны су җыю корылмаларына эләгүдән саклау өчен балык саклау корылмаларын урнаштыруны күздә тотарга кирәк. Балыкны яклау корылмалары булган су җыю урыннары урыны урыны урыны булмаган районнарда, кышлаучы районнарда, интенсив миграция участокларында һәм балыкларның личинкаларын һәм яшьләрен, тыюлыклы зоналарда урнаштыру рөхсәт ителми.
5.3.54. Магистраль каналдан (торбаүткәргечтән, лоткадан), аның ботакларыннан, төрле тәртипләрне һәм сугару җайланмаларын бүлүчеләрдән торучы челтәрне торба

үткәргечләр рәвешендә яисә ачык каналлар һәм лотоклар рәвешендә проектларга кирәк.
5.3.55. Магистраль каналларда һәм бүлүчеләрдә чокырлар, чокырлар, җирле түбәнлекләр, сулыклар белән кисешкән урыннарда урнашкан авария хәлендәге су агызу корылмаларын проектларга кирәк, ә иң эреләрендә су чыгышы секундына 5 куб метрдан артык - концентрацияле ташландык корылмалар булырга тиеш.
5.3.56. Водосбор-сбросное челтәрен полив участоклар, чәчүлек кырлары чикләрендә, тальвег, әрем, чокырлар максималь файдаланылган урыннар буенча проектларга кирәк.
5.3.57. Су чыганакларында, доприемникларда, каналларда исәп-хисап чыгымнарының һәм су дәрәҗәләренең зурлыгын, мәйданда агып төшү үзенчәлекләрен исәпкә алып, 33-101-2003 нче уртак нигезендә билгеләргә кирәк.
Җимерү системалары
5.3.58. Киптерү системаларын проектлаганда территориянең кирәгеннән артык дымлану сәбәпләре һәм су балансын тәшкил итүче һәрберсенең зурлыгы ачыкланырга тиеш.
Киерелә торган массивта артык мавыгу сәбәпләренә бәйле рәвештә түбәндәгеләрне күздә тотарга кирәк:
мәйданның әйләнә-тирәсендәге сулыклардан өске сулар керүдән яклау - тау каналларын проектлау, тальвега сулыклардагы сулыклардагы су агышын җайга салу юлы белән;
су басудан сулыкларны һәм сулыкларны су басудан яклау - койма дамбаларын проектлау, сулыкларда су ташу суларын җайга салу, елгаларның елга үзәннәренең үткәрү сәләтен арттыру, су җыю мәйданнары арасында, СНиП 2.06.15-85 таләпләрен исәпкә алып, агымны яңадан бүлү юлы белән;
киптерә торган массивта өске стокны бүлеп чыгару - ябык һәм ачык типтагы көйләүче челтәрләрне проектлау юлы белән;
җир асты суларының дәрәҗәләрен тотып алу һәм түбәнәйтү - кеше каналларын яки дреннарны, вертикаль дренаж скважиналарының сызыкча системасын проектлау, системалы горизонталь дренажны өйрәнү юлы белән; җир асты сулары дәрәҗәләрен киметү өчен ябык киптерү челтәрен проектлау юлы белән;
сулыклардан һәм су агымнарыннан фильтрацион сулар белән су басудан яклау - яр буе дреннарын яки скважиналарның сызыкча системасын СНиП 2.06.15-85 таләпләрен исәпкә алып, вертикаль дренаж проектлау юлы белән.
5.3.59. киптерү системасы составына түбәндәгеләр керә: суүсемнәрнең көйләнә торган, үткәргеч, койма челтәре, насос станцияләре, дамбалар, челтәрләрдәге корылмалар, идарә һәм автоматлаштыру чаралары, җирләрнең мелиорация халәтен тикшереп тору, электр белән тәэмин итү һәм элемтә объектлары, эрозиягә каршы корылмалар, эксплуатацияләү хезмәтенең җитештерү һәм торак биналары, юллар һәм урман саклау утыртмалары.
5.3.60. Язгы һәм җәйге-көзге тезгеннәрне шушы төр өчен рөхсәт ителә торган җирләрдән файдалануга рөхсәт ителә торган срокларга су басуга бәйле елгалар тугайларында, шушы төр өчен сазланган түбәнлекләрдә һәм сусаклагычларга терәлеп торучы су басу территорияләрендә, вак су басуларны бетерү өчен, киртә дамбаларын корып, киптерү системаларын проектлаштырырга кирәк.
5.3.61. Елгалар, күлләр, су саклагычлар сулары белән сугарылган, тирән үткәргеч каналлар төзүне булдырмас өчен йомык иңкүлекләрне киптерү өчен, гамәлдәге су үткәрү корылмаларын яңадан төзүнең мәгънәсезлеге булмаган аркылы тимер һәм автомобиль юллары буендагы участокларда киптерү системаларын насослар белән су агызу дамбаларын урнаштырмыйча гына проектларга кирәк.

5.3.62. Авыл хуҗалыгы җирләрен киптерү өчен индустриаль дренаж проектларга кирәк. Вертикаль дренаж бертөрле комнар, теләсә нинди куәттәге торфлы, 2 метрга кадәр куәттәге супес һәм җиңел сугиналар белән корылган территорияне киптерү вакытында кулланырга рөхсәт ителә, алар тәүлегенә 150 кв.метрдан артык үткәргеч суалчаннар белән каплана.

Авыл хуҗалыгы җирләрен фильтрацион сулар белән елгаларны, сусаклагычларны, күлләрне су басудан саклау яки объектка кирә торган җир асты суларын тоту өчен вертикаль дренажның линияле системасын тәүлеккә 300 квадрат метрдан да ким булмаган түшәмә токымнар уздырганда кулланырга кирәк.

5.3.63. Санитар чистарту объектлары булып йорт яны территорияләре, урам һәм микрорайон юллары, мәдәни-көнкүреш объектлары, предприятиеләр, учреждениеләр һәм оешмалар, парклар, скверлар, мәйданнар һәм башка җәмәгать кулланылышы урыннары, ял итү урыннары тора.

Эпидемия куркынычы югары булу һәм халык сәламәтлеге өчен куркыныч булу сәбәпле, чистартуның үзенчәлекле объектлары дип медицина учреждениеләре, бигрәк тә йогышлы, тире-венерология, туберкулез хастаханәләре һәм бүлекләре, ветеринария объектлары, пляжлар санарга кирәк.

5.3.64. Торак пунктлар территорияләрен санитар чистартуны Россия Федерациясе Төзелеш һәм торак-коммуналь комплекс буенча дәүләт комитетының 2003 елның 27 сентябрендәге 170 номерлы карары белән расланган Торак фондын техник эксплуатацияләү кагыйдәләре һәм нормалары, шулай ук җирле үзидарә органнарының норматив хокукый актлары таләпләре нигезендә башкарырга кирәк.

5.3.65. Шәһәр төзелеше проектлаштырганда каты коммуналь калдыкларны туплау нормативлары кулланыла, алар Татарстан Республикасы Министрлар Кабинеты яки җирлекләрнең һәм шәһәр округларының җирле үзидарә органнары тарафыннан билгеләнгән (Татарстан Республикасы законы белән аларга тиешле вәкаләтләр бирелгән очракта).

Җыела торган коммуналь калдыкларның исәп-хисап саны даими (биш елга бер тапкыр) факттагы мәгълүматлар буенча төгәлләнергә, ә нормага төзәтмәләр кертелергә тиеш.

Коммуналь калдыкларны туплау нормалары

Таблица 72

Коммуналь калдыклар төрләре	аль калдыклар саны-1 кеше.	
	кг	**литр**
Каты: суүткәргеч, канализация, үзәк җылылык һәм газ белән тәэмин ителгән торак биналардан; башка торак биналардан	190 - 225 300 - 450	900 - 1000 1100 - 1500
Иҗтимагый биналарны исәпкә алып, торак пункт буенча гомуми Сан	280 - 300	1400 - 1500
Сыек изогребов (канализация булмаганда)	-	2000 - 3500
Урамнарның, мәйданнарның һәм паркларның 1 кв. метр каты өслекләреннән смета	5 - 15	8 - 20
Искәрмә: 1. Калдыкларны туплау нормаларының зур әһәмиятен шәһәр торак пунктлары өчен кабул итәргә кирәк. 2. Зур габаритлы коммуналь калдыкларны туплау нормаларын каты коммуналь калдыкларның китерелгән күрсәткечләре составында 5 процент күләмендә кабул итәргә кирәк.		

5.3.66. Торак зоналарда йорт яны территорияләрендә каты коммуналь калдыклар өчен уңайлы подъездлы контейнерлар урнаштыру өчен махсус мәйданчыклар проектлана. Мәйданчык ачык һәм су үткәрә торган өслек белән проектлана.
Контейнерлар урнаштыру өчен мәйданчыклар торак йортлардан, балалар, дәвалау-профилактика учреждениеләреннән, спорт мәйданчыкларыннан һәм ял итү урыннарыннанераграк торырга тиеш халык саны 20 метрдан да ким түгел, ә 100 метрдан да артмый. Мәйданчыкларның күләме 13 нче таблица нигезендә кабул ителә һәм тиешле санда контейнерлар урнаштыруга исәпләнгән булырга тиеш, әмма 5-дән дә артык түгел.
Билгеләнә торган чүп җыючылар (контейнерлар) санын билгеләү өчен чүп җыючы халык саныннан, каты коммуналь калдыклар җыелу нормативларыннан, калдыкларны саклау срокларыннан чыгып эш итәргә кирәк. Чүп җыючыларның исәп-хисап күләме алар оешкан чорда каты коммуналь калдыкларның факттагы тупланууына туры килергә тиеш.
5.3.67. Канализацияләнмәгән биналардан сыек калдыклар җыю өчен ишегалды юынтылыклары урнаштырыла, алар су үткәрә торган пычракка ия булырга тиеш. Ишегалды чүп-чарлары булганда, уртак әйбер булырга мөмкин. Пычрану тирәнлеге грунт сулары дәрәҗәсенә бәйле, әмма 3 метрдан да артык булырга тиеш түгел.
Ишегалды җыештырулары торак биналардан, мәктәпкәчә белем бирү, гомуми белем бирү оешмаларыннан, балалар уеннары һәм халык ялы өчен мәйданчыклардан 20 һәм 100 метрдан да ким булмаган ераклыктан ераграк торырга тиеш. Үзәкләштерелмәгән су белән тәэмин итү шартларында ишегалды җыештыручылары коелардан һәм чишмәләрнең каптажларыннан 50 метрдан да ким булмаган ераклыкка ераграк торырга тиеш. Шәхси йорт территориясендә чүп җыю урыннары, ишегалды бәдрәфләре һәм юын чокырлары торак милекчеләре тарафыннан билгеләнергә тиеш, аерма 8-10 метрга кадәр киметелергә мөмкин.
Чүп җыючылар, ишегалды бәдрәфләре һәм юыну чокырлары йорт биләмәсенең чикләреннән 4 метрдан да ким булмаган ераклыкта урнашырга тиеш.
5.3.68. Дәвалау учреждениеләре территориясендә чүп җыючылар өчен мәйданчыкны дәвалау корпусыннан кимендә 25 метр һәм азык-төлек блогыннан кимендә 100 метр ераклыкта хуҗалык зонасында проектларга кирәк. Мәйданчыкның зурлыгы чүп җыючылар нигезенең барлык яктан да 1,5 метрдан артмаска тиеш. Мәйданчык каты өслеккә һәм урам ягыннан подъездга ия булырга тиеш.
Медицина һәм/яки фармацевтика эшчәнлеген гамәлгә ашырганда барлыкка килә торган калдыкларны җыю, вакытлыча саклау, транспортлау, зарарсызландыру һәм зарарсызландыру СанПин 2.1.7.2790 - 10 таләпләренә туры китереп башкарылырга тиеш.
5.3.69. Базарлар территориясендә: чүп җыючылар өчен хуҗалык мәйданчыкларын сәүдә урыннарыннан кимендә 30 метр ераклыкта проектларга кирәк; базарларда канализациясез җәмәгать бәдрәфләрен сәүдә урыннарыннан кимендә 50 метр ераклыкта проектларга кирәк. Аларда исәп-хисап урыннары саны һәр 50 сәүдә урынына кимендә бер булырга тиеш.
5.3.70. Парклар территориясендә: сменалы чүп - чар җыю урыннарын урнаштыру өчен бүлеп бирелгән участоклар белән хуҗалык зонасын ял итүчеләр күпләп җыела торган урыннардан (бию мәйданчыклары, эстрада, фонтаннар, төп аллеялар, тамаша павильоннары һ. б.) 50 метрдан да ким булмаган санда проектларга кирәк.; хуҗалык мәйданчыклары өчен контейнерлар санын билгеләгәндә, уртача калдыклардан 3 көн эчендә йөрергә кирәк; җәмәгать бәдрәфләрен ял итүчеләр күпләп җыела торган урыннардан 50 метрдан да ким булмаган арага бер урын исәбеннән чыгып проектларга кирәк.
5.3.71. Пляж территориясендә: чүп-чар җыю өчен мәйданчыкларның күләме Пляж мәйданының 3500-4000 кв. метрына 0,75 куб. метр сыйдырышлы бер контейнер исәбеннән исәп тотарга кирәк; җәмәгать бәдрәфләрен 75 кешегә бер урын исәбеннән проектларга кирәк. Җәмәгать бәдрәфләреннән коену урынына кадәр ераклык 50 метрдан да ким булмаска һәм 200 метрдан да артмаска тиеш.

5.3.72. Каты коммуналь һәм сыек көнкүреш калдыкларын зарарсызландыру махсус билгеләнгән полигоннарда башкарыла. Каты коммуналь калдыкларны утильләштерү буенча полигоннарны һәм Предприятиеләрне проектлау һәм урнаштыру әлеге нормативларның "махсус билгеләнештәге зоналар" бүлеге таләпләре нигезендә гамәлгә ашырылырга тиеш.
5.3.73. Каты коммуналь калдыкларны утильләштерү, зарарсызландыру һәм урнаштыру буенча предприятие һәм корылмаларның җир участоклары һәм санитар-яклау зоналары күләмен таблицада китерелгән 73тән дә ким булмаган санда кабул итәргә кирәк.

Таблица 73

Каты коммуналь калдыкларны утильләштерү, зарарсызландыру һәм урнаштыру буенча җир участоклары һәм санитар-яклау предприятиеләре һәм корылмалары күләмнәре

Предприятие һәм корылмалар	Җир кишәрлекләре күләме 1000 тонна каты көнкүреш калдыклары калдыклар елына 1 гектар	Санитар күләме-саклау зоналары исемлеге, метр
Чүп-чар яндыру һәм чүп-чар эшкәртү-егәрлекле объектлар, елына мең тонна: 40-40; 40тан артык	 0,05 0,05	 500 1 000
Полигоннар*	0,02 - 0,05	500
Компостлау участоклары	0,5 - 1,0	500
Ассенизация басулары	2 - 4	1 000
Атланмай станцияләре	0,2	500
Чүп-чар төяү станцияләре	0,04	100
Каты коммуналь калдыклар чүплекләре камилләштерелгән	0,3	1 000

* Агулы сәнәгать калдыкларын зарарсызландыру һәм күмү полигоннарыннан тыш, су аларны урнаштыру «зона " бүлеге таләпләре нигезендә махсус рәвештә кабул итәргә кирәк Татарстан Республикасы Президенты р.н. Миңнеханов катнаша.

5.3.74. 61 таблицада күрсәтелмәгән куллану калдыкларын транспортлау, утильләштерү, зарарсызландыру һәм урнаштыру буенча предприятиеләрнең һәм корылмаларның санитар-яклау зоналары күләмнәрен санитар нормаларга туры китереп кабул итәргә кирәк.

Җылылык белән тәэмин итү.

5.3.75. Яңа җылылык белән тәэмин итү системаларын проектлау һәм төзү, гамәлдәге җылылык белән тәэмин итү системаларын реконструкцияләү һәм үстерү, торак - коммуналь хуҗалыкны, сәнәгать һәм башка оешмаларны кирәкле җылылык белән тәэмин итү дәрәҗәсен тәэмин итү максатларында, Менделеевск муниципаль районының җылылык белән тәэмин итү расланган схемалары нигезендә гамәлгә ашырылырга тиеш. Җылылык белән тәэмин итүнең кабул ителгән схемасы түбәндәгеләрне тәэмин итәргә тиеш: җылылык-энергиянең норматив дәрәҗәсен; СНиП 41-02-2003 таләпләренә туры китереп, ышанычлылык норматив дәрәҗәсе; экологик куркынычсызлык; куркынычсызлык эксплуатацияләү.

5.3.76. Җылылык белән тәэмин итү схемаларын эшләгәндә исәп-хисап җылылык нагрузкалары билгеләнә: торак пунктларны һәм гамәлдәге сәнәгать предприятиеләрен гамәлдәге төзү өчен - факттагы җылылык йөкләнеше буенча төгәлләштерелгән проектлар буенча; төп (профиль) җитештерүне үстерүнең эреләндерелгән нормалары яисә шундый ук

житештерү проектлары буенча сәнәгать предприятиеләре төзү планлаштырыла торган предприятиеләр өчен; төзелешкә билгеләнүче торак районнар өчен-җылылык нагрузкаларын урнаштыру тыгызлыгының эреләнгән күрсәткечләре яисә биналарның һәм корылмаларның чагыштырма җылылык характеристикалары буенча.

5.3.77. Җылылык нагрузкалары, СНиП таләпләренә туры китереп, җылылык белән тәэмин итүнең ышанычлылыгы буенча кулланучылар категорияләрен исәпкә алып билгеләнә 41 -02-2003 ГОСТ Р 54954-2012.

5.3.78. Җылылык энергиясенең торак һәм иҗтимагый биналарны җылылык белән тәэмин итү системасына чагыштырма чыгымының база күләмен исәпләү өчен мәгълүматлар әлеге нормативларга 9 нчы кушымтаның 8-10 нчы таблицалары буенча билгеләнә. Торак һәм иҗтимагый биналарны кайнар су белән тәэмин итү системасына электр энергиясенең чагыштырма чыгымының база күләмен исәпләү өчен мәгълүматлар әлеге нормативларга 9 нчы кушымтаның 13 һәм 15 нче таблицалары буенча билгеләнә. Торак һәм иҗтимагый басмаларны Инженерлык белән тәэмин итү системасына беренчел ягулыкның чагыштырма чыгымының база күләмен исәпләү өчен мәгълүматлар әлеге нормативларга 9 нчы кушымтаның 18 һәм 19 нчы таблицалары буенча билгеләнә.

5.3.79. Торак пунктлар территорияләрендә торак һәм иҗтимагый төзелешне җылылык белән тәэмин итүне күздә тотарга кирәк: үзәкләштерелгән - котельный, җылылык һәм атом электростанцияләреннән; автоном, түбә котельныйларыннан, фатир җылылыгыннан децентрализацияләнгән - - генераторлар. Яңа төзелеш районнарын җылылык белән тәэмин итү системасын сайлау вариантларны техник-икътисадый чагыштыру нигезендә башкарылырга тиеш.

5.3.80. Торак пунктлар территорияләрендә үзәкләштерелгән җылылык белән тәэмин итү чыганакларын урнаштыру, кагыйдә буларак, коммуналь-склад һәм җитештерү зоналарында, мөмкин булганча, җылылык йөкләнеше үзәкләрендә башкарыла. Торак төзелештә җылылык белән тәэмин итү чыганакларын, җылылык пунктларын урнаштыру, СНиП таләпләренә туры китереп, атмосферада зарарлы пычраткыч матдәләр таралуның норматив дәрәҗәсенә ирешү һәм исәп-хисап ясау чаралары белән акустик исәп-хисапларга нигезләнгән булырга тиеш 41 -02-2003-СНиП 2.07.01-89*, СНиП 41-01-2003. Торак-коммуналь төзелеш һәм торак булмаган зоналар өчен җылылык белән тәэмин итү чыганагыннан туры килә торган аерым җылылык челтәрләре кулланырга кирәк. Һәр район җылылык чыганагыннан җылылык челтәрләренең кулланучыларга икедән дә ким булмаган чыгарылуын күздә тотарга кирәк. Техник нигезләнгәндә, һәр кварталга төрле магистраль яки бүлү җылылык челтәрләреннән ике тапкыр файдаланугa тапшыруны күздә тотарга кирәк.

5.3.81. Котельныйларны урнаштыру өчен җир кишәрлекләре Түбән Кама муниципаль районының җылылык белән тәэмин итү схемалары нигезендә сайлана. Торак төзелеше районнарында урнашкан аерым торучы котельныйлар өчен җир кишәрлекләре күләмен 74 нче таблица буенча кабул итәргә кирәк. Җир участоклары коймаланырга, төзекләндерелергә һәм яшелләндерелергә тиеш.

Таблица 74

Торак төзелеше районнарында урнашкан аерым торучы котельныйлар өчен җир кишәрлекләре күләме

Котельныйларның җылылык җитештерүчәнлеге, Гкал/сәг (МВт)	ектар, котельныйларның күләме:	
	каты ягулыкта	газ-мотор ягулыгында
5 кә кадәр	0,7	0,7
5тән 10 га кадәр (6 дан 12гә кадәр)	1,0	1,0
10 нан 50гә кадәр (12дән 58гә кадәр)	2,0	1,5

50дә 100гә кадәр (58дән 116га кадәр)	3,0	2,5
100 дән 200 гә кадәр (116 дан 233кә какадәр)	3,7	3,0
200 дән 400 гә кадәр(233тән 466 га кадәр)	4,3	3,5
Искәрмә: 1. Кулланучыларны кайнар су белән тәэмин итүче котельныйларның, шулай ук тимер юл буенча ягулык китерү күздә тотыла торган котельныйларның җир участоклары күләмен 20 процентка арттырырга кирәк. 2. Золошлакоталларны авыл хуҗалыгы өчен яраклы җир кишәрлекләрендә селитет территориясеннән читтә урнаштыруны күздә тотарга кирәк. Алтын шлакоталларны урнаштыру шартлары һәм алар өчен мәйданчыклар күләме СНиП таләпләренә туры килергә тиеш 41 -02-2003		

5.3.82. Җылылык белән тәэмин итү чыганакларыннан санитар-саклау зоналары күләме СанПиН таләпләренә туры китереп салына 2.2.1/2.1.1.1200-03 к Якынча-тигез үлчәмнәр тәшкил итә: 600 МВт егәрлеге белән эквивалент электростанцияләреннән. артык: ягулык сыйфатында кулланылучы күмер һәм мазут - 1000 метр; газ һәм газ - мотор ягулыгында эшләүче күмер-500 метр; ТЭЦТАН. күмер һәм мазут ягулыгында эшләүче район котельныйлары - 500 метр, газ һәм Газ - Мазут ягулыгында эшләүче - 300 метр, җылылык электростанцияләренең алтын калдыкларыннан-300 метр. Каты, сыек һәм газ барлыкка китерүче ягулыкта эшләүче котельныйлар өчен санитар-саклау зонасы күләме һәр конкрет очракта атмосфера һавасы пычрану һәм атмосфера һавасына физик йогынты (тавыш, вибрация, электромагнит кыры һ. б.) йогынтысы исәпләүләре нигезендә билгеләнә, шулай ук натураль нәтиҗәләргә нигезләнеп билгеләнә.

5.3.83. Компактлы торак пунктларда үзәкләштерелгән җылылык белән тәэмин итү системасы булмаганда, халык тыгызлыгы 40 кеше/гектар булган бер, ике катлы торак йорт территорияләрендә торак һәм иҗтимагый биналар төркеменә котельныйлардан автоном җылылык һәм җылылык белән тәэмин итүне күздә тотарга рөхсәт ителә. Автоном җылылык белән тәэмин итү өчен индивидуаль котельныйлар(аерым торучы, төзелгән, төзелгән һәм тышкы урнаштыру казаннары (түбә) проектлана.

5.3.84. Түбә, встроенная-янкорма котельныйлар өчен санитар-яклау зонасы күләме билгеләнми. Күрсәтелгән котельныйларны урнаштыру һәр конкрет очракта атмосфера һавасы пычрану һәм атмосфера һавасына физик йогынты ясау исәп-хисаплары нигезендә, шулай ук табигый тикшеренүләр һәм үлчәү нәтиҗәләре нигезендә башкарыла.

5.3.85. Трассаларны һәм җылылык челтәрләрен салу ысулларын СНиП II нигезендә карарга кирәк-89-80*- СНиП 41-02-2003, СНиП 2.07.01-89*. Җылылык трассаларын узу өчен бирелгән юнәлешләрдә махсус коммуникацион коридорлар бүлеп бирелә, алар үзара кисешүләр участокларын бетерү яки минимальләштерү максатыннан башка инженерлык коммуникацияләрен салу мәнфәгатьләрен исәпкә алалар.

5.3.86. Торак төзелеше һәм торак булмаган зоналар өчен җылылык белән тәэмин итү чыганагыннан туры килә торган аерым җылылык челтәрләрен проектларга кирәк.

5.3.87. Җылылык бирүдә өзеклекләр күзәтелми торган биналар (хастаханәләр, балалар тәүлек буе яши торган мәктәпкәчә оешмалар һ. б.) өчен җылылык белән тәэмин итү системасын проектлаганда җылылык белән тәэмин итүнең ышанычлылыгы түбәндәге карарларның берсе белән тәэмин ителергә тиеш: бинаны тулысынча җылытуны тәэмин итә торган резерв җылылык чыганакларын, шул исәптән электр энергиясен кулланып, проектлау; төрле җылылык челтәрләреннән ике яклы туклану.

5.3.88. Җылылык челтәрләрен урнаштыру «инженерлык челтәрләрен урнаштыру»бүлекчәсе таләпләре нигезендә башкарыла.

Газ белән тәэмин итү

5.3.89. Яңаларын проектлау һәм төзү, гамәлдәге газ бүлү системаларын реконструкцияләү һәм үстерү СНиП 42-01-2002, ПБ 12-529-03 һәм генераль газ белән тәэмин итү схемасы таләпләре нигезендә гамәлгә ашырылырга тиеш. торак-коммуналь

хуҗалыкны, сәнәгать һәм башка оешмаларны газлаштыру буенча республика программалары нигезендә Татарстан Республикасын газификацияләү.

5.3.90. Магистраль газүткәргечләр төзү өчен җир бүлеп бирелгән полосаның киңлеге һәм җир кишәрлекләре мәйданы СН 452-73 таләпләренә туры китереп билгеләнә. Торак пунктлар территориясендә магистраль газүткәргечләр урнаштыру рөхсәт ителми. Магистраль газүткәргечләрдән санитар аермалар СанПиН таләпләренә туры китереп билгеләнә 2.2.1/2.1.1.1200-03 к

5.3.91. Транспортлана торган газның эш басымы буенча газ үткәргечләрне классификацияләү 75 таблицасында китерелгән.

Таблица 75

Транспортлана торган газның эш басымы буенча газ үткәргечләрне классификацияләү

Газүткәргечнең басымын классификацияләү		Транспортлана торган газ төре	эш басымы, МПа
Югары	I категорияле	Табигый	0,6 дан 1,2 гә кадәр
		Сыекландырылган углеводород газы	0,6 дан 1,6 га кадәр
	1А категорияләр	Табигый	ТЭЦ территориясендә газ-турбина һәм пар-газ энергетика җайланмаларына карата 1,2% артык
	II категорияле	Табигый һәм сыекландырылган углеводород газы	0,3 тән 0,6 га кадәр
Урта		Табигый һәм сыекландырылган углеводород газы	0,005 тән 0,3 гә кадәр
Түбән		Табигый һәм сыекландырылган углеводород газы	0,005 гә кадәр

5.3.92. Эчке газүткәргечләрдә һәм газ кулланучы җайланмалар каршында газ басымы түбәндәге күрсәткечләрдән артмаска тиеш: газ басымы зурлыгы җитештерү таләпләренә бәйле булган җитештерү биналарында-1,2 МП; башка җитештерү биналарында-0,6 МП; сәнәгать предприятиеләренең көнкүреш биналарында - аерым торучы, җитештерү биналарына янкормаган һәм бу биналарга төзелгән-0,3 МП; административ биналарда-0,005 МП; котельныйларда-0,005 МП.: җитештерү предприятиеләре территориясендә аерым торучы-1,2 МП, шул ук шәһәр торак пункты территориясендә - 0,6 МП, янкорма, төзелгән һәм түбә җитештерү биналары-0,6 МП, янкорма, төзелгән һәм түбә иҗтимагый, административ һәм көнкүреш биналары-0,3 МП; (СНиП 2.08.02-89 таләпләренә туры килә торган биналардан тыш) һәм склад.

5.3.93. Газ бүлү системасы тиешле күләмдә һәм кирәкле Параметрлар буенча газ бирүне тәэмин итәргә тиеш. Билгеләнгән тәртиптә расланган газ кулланучылар өчен, аларның исемлеге газдан ягулык сыйфатында файдалану һәм газ белән тәэмин итүнең өстенлекле хокукы булган газ үткәргечләрне куллану юлы белән яки башка ысуллар белән өзлексез газ белән тәэмин ителергә тиеш.

Кулланучылар газ чыгымнарын билгеләргә тиеш: сәнәгать предприятиеләре өчен гамәлдәге предприятиеләрнең сораштыру кәгазьләре, яңа һәм реконструкцияләнә торган яки шундый ук предприятиеләрнең проектлары, шулай ук эреләнгән күрсәткечләр буенча; гамәлдәге торак-коммуналь сектор өчен СНиП 2.04.08-87*нигезендә. Газ җылылыгы белән газ куллануның эреләнгән күрсәткечен проектлаганда 34 МДж/куб. метр (8000 ккал/куб. метр) кабул итәргә рөхсәт ителә: үзәкләштерелгән кайнар су белән тәэмин итү булганда-1

кешегә елына 120 куб. метр; газ җылыткычлардан кайнар су белән тәэмин иткәндә-бер кешегә елына 300 куб. метр; кайнар су белән тәэмин ителмәгән очракта-1 кешегә 18 куб. метр ; кайнар су белән тәэмин ителмәгән очракта (авыл торак пунктларында) - 1 кешегә 220 куб.метр.

5.3.94. Газ бүлү станцияләре һәм газ тутыру станцияләре (алга таба - ГНС) торак пунктлардан, шулай ук аларның резерв территорияләреннән читтә урнашырга тиеш. Газ өстәмә пунктлар (алга таба - ГНП) торак пунктларның селитебтан читтә, кагыйдә буларак, торак төзелешенә карата өстенлек бирүче юнәлештәге җилләр өчен җил билгеләнгән яктан урнашырга тиеш.

5.3.95. ГНС җир кишәрлекләренең күләме, җитештерүчәнлегенә карап, проект буенча кабул итәргә кирәк, әмма җитештерүчәнлек станцияләре өчен дә түгел: Елына 10 мең тонна - 6 гектар; 20 елына 7 мең тонна; елына 40 мең тонна - 8 гектар. ГНС урнаштыру өчен мәйданчыкны, федераль закон таләпләре нигезендә, 10 метр киңлектәге янгын полосасы коймаларын һәм урман массивларына кадәр минималь ераклыкны исәпкә алып, күздә тотарга кирәк. 2008 елның 22 июлендәге 123-ФЗ номерлы "янгын куркынычсызлыгы таләпләре турында Техник регламент".

5.3.96. Газ өстәмә пунктларның һәм баллоннарның төгәл складларының җир участоклары күләмнәрен 0,6 гектардан да артмаска тиеш.

5.3.97. Газ бүлү челтәрендә газ басымын киметү һәм җайга салу өчен газ җайга салу пунктлары (алга таба - ГРП), блоклы газорегуль - торак пунктлары (алга таба - ГРПБ) һәм шкафлар (алга таба - ШРП) проектлана.

5.3.98. ГРПНЫ аерым торучыларга урнаштырырга кирәк; газлаштырыла торган җитештерү биналарына, котельныйларга һәм иҗтимагый биналарга, җитештерү характерындагы бүлмәләргә кертелгән; бер катлы газлаштырыла торган җитештерү биналары һәм котельные (подвал һәм цоколь катларында урнашкан биналардан тыш); Татарстан Республикасы Министрлар Кабинетының " С0 класслы җылылык белән тәэмин итүче I һәм II дәрәҗәдәге газификацияләнүче җитештерү биналары катламнарында җылылык белән тәэмин итүче С0 класслы ут - чыдамлык; сәнәгать предприятиеләре территориясендәге асылмалы коймалар урнаштырылган биналардан тыш.

ГРПБНЫ аерым торучыларга урнаштырырга кирәк. ШРП аерым торучы Терәкләрдә яки тышкы стеналарда урнаштыра, алар газ белән тәэмин итү өчен билгеләнгән.

5.3.99. Газ бүлү станциясе, баш ГРП һәм ГРП коймаларыннан биналар һәм корылмаларга кадәр ераклык керү газүткәргеченең классына карап кабул ителә: Р = 1,2 МП керү басымы булган баш ГРПДАН, шәһәр округы, шәһәр җирлеге составындагы торак пунктлар территориясеннән газүткәргечләр салганда-15 метр; Р = 0,6 МПа-10 метр.

5.3.100. Газүткәргечләрдән һәм газ - тарату челтәренең башка объектларыннан күрше объектларга кадәр янгынга каршы ераклыклар «янгын куркынычсызлыгы таләпләре турында техник ре-гламент " 2008 елның 22 июлендәге 123 - ФЗ номерлы Федераль законның өч таләбе нигезендә билгеләнә.

5.3.101. Торак пунктларда аерым торучы ГРП, ГРПБ һәм ШРП, СНиП II таләпләренә туры китереп, биналардан һәм корылмалардан ким булмаган ераклыкта урнашырга тиеш.- 89- 80* к Кысан шартларда биналардан һәм корылмалардан сәгатенә 10 000 куб. метрга кадәр үткәрү мөмкинлеге булган газ регулятор пунктларына кадәр араны 30 процентка киметү рөхсәт ителә.

Таблица 76

Торак пунктларда аерым торучы ГРП, ГРПБ һәм ШРП дан ераклык

ГРП, ГРПБ, ШРП га кертүдә	ГРПБ һәм горизонталь буенча аерым торучы ШРП-нан ераклык, метр.:

газ басымы, МПа	биналар һәм корылмалар	тимер юллар (якындагы рельска кадәр)	мобиль юллары (юл читенә кадәр	ава электр линияләре
0,6 га кадәр	10	10	5	1,5 биеклектән дә ким түгел
0,6 дан 1,2 гә кадәр	15	15	8	

Искәрмә:
1. Ераклыкны ГРП, ГРПБ яки ШРП биналарының тышкы диварларыннан, ә җиһазлар ачык мәйданчыкта урнашканда - коймадан алырга кирәк.
2. Таблицаның таләпләре шулай ук аерым торучы биналарда яки аерым торучы Терәкләрдә шкафларда урнашкан газ чыгымын исәпкә алу төеннәренә дә кагыла.
3. Газ басымы 0,3 МП га кадәр булганда аерым торучы ШРПТАН биналарга һәм коралларга кадәр ераклык нормалашмый.

5.3.102. Тышкы газүткәргечләрне, резервуарларны, сыекландырылган углеводород газының баллон җайланмаларын проектлау һәм аларны урнаштыру «инженерлык челтәрләрен урнаштыру» бүлекчәсе таләпләренә туры китереп гамәлгә ашырылырга тиеш.

5.3.103. Мәктәпкәчә белем бирү оешмалары, хастаханәләр, гомуми белем бирү оешмалары, санаторийлар, җәмәгать, административ һәм көнкүреш биналары биналарының диварлары һәм түбәләре буенча барлык басымнарның газ үткәргечләрен транзит белән салу тыела.

Нигезләнгән очракларда бер торак бина диварлары буенча 100 м диаметрлы уртача басымнан да югарырак булмаган, С0 класслы ут төрлелеге III дәрәҗәдән дә ким булмаган һәм түбәдән 0,2 метрдан да ким булмаган ераклыкта газүткәргечләрне транзит белән салу рөхсәт ителә.

А һәм Б категорияле биналар, диварлар буенча, өстендә һәм астында, ГРП биналарыннан тыш, барлык басымнарны газ үткәргечләре салу тыела.

5.3.104. Газ бүлү челтәрләре, резервуар һәм баллон җайланмалары, газ тутыру станцияләре һәм сыекландырылган углеводород газының башка объектлары сәнәгать куркынычсызлыгы өлкәсендә норматив документлар таләпләре нигезендә проектланырга һәм корылырга тиеш.

5.3.105. Газ бүлү челтәрләре объектлары өчен сак зоналары күләмнәре һәм алар чикләрендә урнашкан җир кишәрлекләрен куллану шартлары Россия Федерациясе Хөкүмәтенең 2000 елның 20 ноябрендәге 878 номерлы карары белән расланган газ бүлү челтәрләрен саклау кагыйдәләре белән билгеләнә.

Газ бүлү челтәрләренең саклык зоналарына керүче җир кишәрлекләрендә тыела: торак, иҗтимагый-эшлекле һәм җитештерү билгеләнешендәге объектларны төзү; эксплуатация оешмалары белән килешенеп, газүткәргечләрне алдан чыгармыйча гына аларда урнашкан күперләрне, коллекторларны, автомобиль һәм тимер юлларны сүтү һәм реконструкцияләү; яр ныгыту корылмаларын, су үткәргеч җайланмаларын, җир һәм башка корылмаларны, газ бүлү челтәрләрен җимерүдән саклый торган корылмаларны җимерергә; тану билгеләрен, контроль - үлчәү пунктларын һәм башка газ бүлү челтәрләрен күчерү, зарарлау, салу һәм юк итү; чүплекләр һәм складлар урнаштырырга, кислоталар, тоз, селтелочей һәм башка химик актив матдәләр эретмәләре агызырга;

сак зоналарын киртәләү һәм киртәләү, эксплуатация оешмалары персоналының газ бүлү челтәрләренә керүенә, газ бүлү челтәрләренә хезмәт күрсәтүне үткәрүгә һәм зыяннарны бетерүгә каршы тору; вә ул җәһәннәм утын урнаштырырга якын булды.; базлар урнаштырырга, туфракны авыл хуҗалыгы һәм Мелиоратор - орудиеләр һәм 0,3 метрдан артык тирәнлектәге механизмнар белән эшкәртергә.; ГРП һәм газ бүлү челтәренең башка

биналары, җир асты коелары люклары капиткаларын һәм ишекләрен ачарга, элемтә, яктырту һәм телемеханика системаларын электр белән тәэмин итүне кертергә яки өзәргә; газ бүлү челтәрләре биналарына чит әйберләр, баскычлар, баскычлар агызып, аларны җир өсте газүткәргечләренә, киртәләренә, киртәләренә бәйләргә һәм беркетергә, аларга керергә; газ бүлү челтәрләренә үз белдегең белән тоташырга.

Газ бүлү челтәрләренең саклау зоналарында хуҗалык эшчәнлеге, җир участогы өслеген бозу башкарыла, һәм 0,3 метрдан артык тирәнлеккә туфрак эшкәртү газ бүлү челтәрләренең эксплуатацион оешмасының язма рөхсәте нигезендә башкарыла.

5.3.106. Халык белән торак пунктларның газ бүлү системалары 100 мең кеше газ бүлүнең технологик процессы белән дистанцион идарә итү һәм газ куллануны ком - мерик исәпкә алуның автоматлаштырылган системалары белән җиһазландырылырга тиеш. 100 мең кешедән ким булган торак пунктларга газ бүлү системаларын газ бүлүнең технологик процессы белән дистанцион идарә итү һәм газ куллануны коммерция исәбенә алу буенча автоматлаштырылган системалар белән тәэмин итү турында карар эксплуатацияләүче оешмалар яисә заказчы тарафыннан кабул ителә.

5.3.107. Күп катлы торак биналарны һәм корылмаларны җылылык белән тәэмин итү һәм кайнар су белән тәэмин итү өчен ябык яну камерасы булган җылылык генераторларын проектлау рөхсәт ителә. Җылылык генераторларын урнаштыру СНиП 41-01-2003, СНиП 42-01-2002, СП 41-08-2004, СП 42-101-2003 таләпләренә туры китереп башкарыла.

Яну продуктлары вертикаль төтен юллары аша бирелергә тиеш. Выброс төтен шул ук вакытта башкарырга кирәк югарырак түбәсе бина. Биналарның тышкы конструкцияләре аша яну продуктларын турыдан-туры ташлау рөхсәт ителми.

5.3.108. Компактлы азкатлы торак пунктлар территориясендә газ белән тәэмин итү объектларын проектлауны «азкатлы торак төзелеше территориясендә инженерлык челтәрләре һәм корылмалар» бүлеге таләпләре нигезендә гамәлгә ашырырга кирәк.

Электр белән тәэмин итү

5.3.109. Торак пунктны электр белән тәэмин итүне проектлаштырганда электр чыганакларына электр нагрузкасын билгеләүне 34.20.185-94, СП 31-110-2003 рд таләпләре һәм «ФСК ЕЭС» ААҖ нең 2006 елның 2 июнендәге техник сәясәте турындагы Нигезләмә нигезендә, ГОСТ Р 54954-2012 башкарырга кирәк.

Торак пунктларда электр куллануның эреләнгән күрсәткечләрен электр куллану нормаларына туры китереп кабул итәргә рөхсәт ителә (әлеге нормативларга 9 нчы кушымтаның 4 нче таблицасы). Алдан исәп-хисап ясау өчен авыл территориясенең чагыштырма исәп-хисап йөкләнешенең эреләнгән күрсәткечләрен 77 нче таблица буенча кабул итәргә рөхсәт ителә.

5.3.110. Торак һәм җәмәгать биналарының һавасын кондиционацияләү системасына электр энергиясенең чагыштырма чыгымының база күләмен исәпләү өчен белешмәләр әлеге нормативларга 9 нчы кушымтаның 11 һәм 12 нче таблицалары буенча билгеләнә (ГОСТ Р 54954-2012).

Торак биналарның һәм җәмәгать биналарының җәмәгать зоналарын яктырту системасына электр энергиясенең чагыштырма чыгымының база күләмен исәпләү өчен мәгълүматлар әлеге нормативларга 9 нчы кушымтаның 15 һәм 16 нчы таблицалары буенча билгеләнә (фатирларны яктырту өчен энергия чыгымнары 15 нче таблица күрсәткечләренә кертелмәгән, чөнки бу системалар проект һәм төзелеш эшләренең җаваплылыгы предметы булып тормый ганизация.)

Биналарны Инженерлык белән тәэмин итү системалары аша электр энергиясенең чагыштырма чыгымының база күләмен исәпләү өчен әлеге нормативларга 9 нчы кушымтаның 17 нче таблицасы буенча билгеләнә.

Таблица 77

Авыл территориясенең чагыштырма исәп-хисап йөкләнешенең эреләнгән күрсәткечләре

Халык саны	Торак пункты					
	Плитә белән	Табигать газы 3т кешедән		онар электрик плитә белән, кВт/кешедән		
	Торак пункты буенча	в том числе:		Торак пункты буенча	Шул исәптән	
		центр	микрорайоны (кварталы) застройки		центр	микрорайон (квартал) застройка
50 артык	0,46	0,62	0,41	0,55	0,72	0,51
3 - 50	0,43	0,55	0,40	0,52	0,65	0,50
3 ким	0,41	0,51	0,39	0,50	0,62	0,49

Искәрмә:

1. Әһәмияттәге чагыштырма электр нагрузок китерелгән шинам 10(6) кВ туклану үзәкләре.

2. Торак фондта газ һәм электр плитәләре булган очракта, чагыштырма йөкләмәләр аларның нисбәтенә пропорциональ рәвештә билгеләнә.

3. Торак пунктта гомуми мәйдан белән факттагы тәэмин ителеш хисаплылыктан аерылып торган очракларда, таблицада китерелгән мәгънәләрне факттагы тәэмин ителешнең исәп-хисапка карата мөнәсәбәтенә тапкырларга кирәк.

4. Таблицада китерелгән күрсәткечләр торак һәм җәмәгать биналарының (административ, уку, фәнни, дәвалау, сәүдә, тамаша, спорт), коммуналь предприятиеләрнең, транспорт хезмәте күрсәтү объектларының (автомобильләрнең ябык һәм ачык стоянкалары), тышкы яктыртуның йөкләнешен исәпкә ала.

5. Таблицада вак сәнәгать кулланучылары (4 пунктта санап үтелгән искәрмәләрдән тыш), кагыйдә буларак, шәһәр бүлү челтәрләре буенча туклана торган кулланучылар исәпкә алынмаган.

Әлеге кулланучыларны таблица күрсәткечләренә исәпкә алу өчен түбәндәге коэффициентларны кертергә кирәк: газ плитәләре булган торак пункт өчен - 1,2 - 1,6; электр плитәләре булган торак пункт өчен - 1,1 - 1,5. Коэффициентларның зур әһәмиятләре үзәккә, азрак - күбесенчә торак төзелеше микрорайоннарына (кварталларына) карый.

Шәһәр үзәгенә төрле административ учреждениеләр, уку, фәнни, проект оешмалары, сәүдә предприятиеләре, җәмәгать туклануы предприятиеләре, тамаша предприятиеләре һ. б. күп кенә территорияләр кирә..

5.3.43. Татарстан Республикасында электр белән тәэмин итү системаларын үстергәндә, электр челтәрләре киләчәктә, урта көчәнешнең югарырак классларына күчүне исәпкә алып, проектларга кирәк (6-10 кВ.нан 20 - 35 кВ. га кадәр).

5.3.44. Электр энергиясен бүлүнең көчәнеш системасын сайлау, перспективалы электр йөкләнешләренең үсешен анализлауны исәпкә алып, Татарстан Республикасының бүлү электр челтәре комплексы челтәрләренең (алга таба - РСК) перспективалы үсеше схемасы нигезендә гамәлгә ашырылырга тиеш

5.3.45. 35-200 кВ һәм 6-10 кВ көчәнешле электр челтәрләренең перспектив үсеше схемасын эшләүгә кадәр уртача көчәнеш челтәрләрен югары класска күчерү мәсьәләсе тиешле техник-икътисадый нигезләү нигезендә электр белән тәэмин итү объектларына проект документациясен әзерләгәндә хәл ителергә тиеш.

5.3.46. Проектлаганда челтәр объектларын реконструкцияләү (торгызу) буенча зур күләмле эшләр башкарганда, гамәлдәге РСК челтәрләрен урта көчәнешнең югары классына күчерү вариантларын карарга кирәк.

5.3.47. Торак пунктларның электр челтәрләренең киеренкелеге исәп-хисап чоры һәм энергия системасында көчәнешләр системасы чикләрендә аларны үстерү концепциясен исәпкә алып сайлана: 35 - 110 - 220 - 500 я 35 - 110 - 330 - 750 кВ..

Электр белән тәэмин итү системасының көчәнеше, энергия трансформациясе баскычларының иң аз санын исәпкә алып, сайлап алынырга тиеш. Якын арада үсеш чорында 35-110/10 кВ көчәнешләр системасы иң максатка ярашлы булып тора.

5.3.48. Авыл торак пунктларында проектлаштырганда, тиешле техник-икътисадый нигезләнгәндә, челтәрләрне 35 кВ көчәнешкә күчерү вариантын күздә тотарга кирәк. Торак пунктларны электр белән тәэмин итүне проектлаганда, проектлана торган территорияләрдә урнашкан төп электроприемниклар (категорияләр буенча) исемлеге нигезендә, аның ышанычлылыгын тәэмин итүгә карата таләпләрне исәпкә алырга кирәк.

5.3.117. Беренче категорияле электроприемниклары - электроприемниклары, электр белән тәэмин итүнең өзеклеге кешеләр тормышы өчен куркыныч, Дәүләт иминлеге өчен куркыныч, шактый матди зыян, катлаулы технологик процессның җимерелүе, коммуналь хуҗалыкның, элемтә һәм телевидение объектларының аеруча мөһим элементларының эшләвен бозу. Беренче категорияле электроприемниклары нормаль режимнарда электр энергиясе белән ике бәйсез резервлаучы туклану чыганакларыннан тәэмин ителергә тиеш, һәм аларны электр белән тәэмин итүнең бер туклану чыганагыннан электр белән тәэмин итүне өзү бары тик туклануны автомат рәвештә торгызу вакытында гына рөхсәт ителергә мөмкин.

Беренче категорияле электроприемниклар составыннан аерым электроприемниклары Төркеме аерылып тора, аларның өзлексез эшләве кешеләрнең гомеренә, шартлауларга һәм янгыннарга куркыныч янамасын өчен кирәк. Беренче категорияле электроприемникларының махсус төркемен электр белән тәэмин итү өчен өчен өченче бәйсез туклану чыганагыннан өстәмә туклану каралырга тиеш.

Икенче категорияле электроприемниклары-электроприемниклары, электр белән тәэмин итү өзеклеге продукциянең күпләп чыгарылуына, эшчеләрнең, механизмнарның һәм сәнәгать транспортының массакүләм торышына, шәһәр һәм авыл халкының нормаль эшчәнлеген бозуга китерә

Өченче категорияле электроприемниклары-беренче һәм икенче категория билгеләмәләренә туры килми торган калган электроприемниклары.

5.3.49. Электр белән тәэмин итүнең ышанычлылыгы буенча алар категориясе булган торак пунктлардан файдаланучыларның төп электр кабул итү җайланмалары Исемлеге рд 34.20.185-94 номерлы кушымтасы таләпләренә туры китереп билгеләнә.

5.3.50. Электр белән тәэмин итү шартлары буенча электр белән тәэмин итүне проектлау проектлана торган территориянең төп массасына карата башкарыла. Аларда югары категорияле аерым электроприемниклары яки беренче категорияле махсус төркем булса, электр белән тәэмин итүне проектлау әлеге электроприемникларын электр белән тәэмин итүнең таләп ителә торган ышанычлылыгын булдыру буенча кирәкле чаралар белән тәэмин ителә.

5.3.119. Яңа төзелеш, киңәйтү, реконструкцияләү һәм техник яктан яңадан коралландырганда РСК объектларын кирәк:

электр белән тәэмин итүнең ышанычлылыгын күтәрүнең схемалы хәл итү сыйфатында челтәрле резервлауны проектлау;

35-220 кВ көчәнештәге барлык подстанцияләр дә челтәрле резерв белән тәэмин ителергә тиеш;

бер тапкыр челтәрле резервлау шартларыннан кулланучыларны электр белән тәэмин итү системасын формалаштыру;

электроприемникларының махсус төркеме өчен кулланучы билгели торган резерв (автоном) туклану чыганагын проектларга кирәк.

5.3.119. Электр челтәрләрен проектлау, торак пунктларның һәм алар янәшәсендәге территорияләрнең барлык кулланучыларын исәпкә алып, 35-110 кВ һәм аннан да күбрәк электр белән тәэмин итүче челтәрләрне һәм 6-20 кВ бүлү челтәрләрен үзара бәйләү белән комплекслы рәвештә башкарылырга тиеш.

Шул ук вакытта, ведомство карамагына карамастан, төрле кулланучыларны тукландыру өчен электр белән тәэмин итү системасының аерым элементларын бергәләп куллануны күздә тотарга киңәш ителә. «ФСК ЕЭС» ААҖ нең 2006 елның 2 июнендәге «Россия ЕЭС» ААҖ Директорлар Советы тарафыннан расланган техник сәясәт турындагы Нигезләмәнең таләп - таләпләренә туры китереп, проектлаштырганда 6-20 кВ һава линияләре белән челтәрләр төзүнең төп принцибын кабул итәргә кирәк.

5.3.51. Электр тапшыру линияләрен узу өчен махсус коммуникацион коридорлар бүлеп бирелә, алар үзара кисешүләр участокларын бетерү яки минимальләштерү максатыннан башка инженерлык коммуникацияләрен салу мәнфәгатьләрен исәпкә алалар.

5.3.52. Сәнәгать предприятиеләренең энергия системаларының гомуми челтәрләренә электр белән тәэмин итү системаларын проектлау НТП-94 таләпләренә туры китереп башкарыла

5.3.53. «Сәнәгать предприятиеләрен электр белән тәэмин итүне проектлау. Технологик проектлау нормалары»дигән темага семинар узды.Линии электропередачи, входящие в общие энергетические системы, не допускается размещать на территории производственных зон, а также на территории производственных зон сельскохозяйственных предприятий.

5.3.54. 110 - 220 кВ һәм аннан да югары көчәнешле һава электр линияләре торак төзелешеннән читтә урнаштырырга киңәш ителә.

5.3.55. 110 - 220 кВ һәм аннан да югары көчәнештәге электр тапшыру линияләрен торак төзелеше чикләрендә түбәнәйтелгән электр подстанцияләренә карата электр - тәэмин итүче оешма белән килешү буенча кабель линияләре белән күздә тотарга кирәк.

5.3.56. 110 кВ һәм аннан да югары көчәнешле гамәлдәге һава электр тапшыру линияләрен торак төзелешеннән читкә чыгаруны яки һава линияләрен кабель белән алыштыруны күздә тотарга киңәш ителә.

5.3.57. 4 каттагы биналар төзелешендәге торак зона территориясендә 10 кВ.га кадәр көчәнешле электр тапшыру линияләре җир асты башкаруындагы кабельләр белән, ә 3 каттагы биналар һәм аннан да түбәнрәк - һава яки кабельләр белән башкарылырга тиеш.

5.3.126. Халыкны электр кырының һава электр линияләре (алга таба - ВЛ) белән төзелә торган тәэсиреннән саклау максатларында, санитар өзеклекләр - югары вольтлы линия трассасы буенда, анда электр кырының киеренкелеге 1 кВ/метрдан артып китә.
20 метров - для ВЛ напряжением 330 кВ; 30 метров - для ВЛ напряжением 500 кВ; 40 метров - для ВЛ напряжением 750 кВ; 55 метров - для ВЛ напряжением 1150 кВ.

Объектны файдалануга тапшырганда һәм эксплуатация барышында санитар аерма инструменталь үлчәү нәтиҗәләре буенча төзәтелергә тиеш.

Бакчачылык, яшелчәчелек һәм дача берләшмәләре территорияләре чикләренә кадәр ВЛДА читтәге үткәргечләрдән санитар аермалар әлеге нормативларның 4.3. 5 п. таләпләре нигезендә кабул ителә.

5.3.126. ВЛ өчен шулай ук сак зоналары билгеләнә:

Идел буенда вертикаль яссылыклар арасында төзелгән, параллель турыдан-туры, ерак чыбыклардан (кичектерелмәгән хәлдә) торган җир участоклары:
2 метр - для ВЛ напряжением до 1 кВ;
10 метр - для ВЛ напряжением от 1 до 20 кВ; 15 метр - для ВЛ напряжением 35 кВ;
20 метр - для ВЛ напряжением 110 кВ;
25 метр - для ВЛ напряжением 150, 220 кВ;
30 метр - для ВЛ напряжением 330, 400, 500 кВ; 40 метр - для ВЛ напряжением 750 кВ;
30 метр - для ВЛ напряжением 800 кВ (постоянный ток); 55 метр - для ВЛ напряжением 1150 кВ;

сулыклар (елга, каналлар, күлләр һ.б.) аша чыгу зоналары, су өслеге рәвешендә вертикаль яссылыклар өстендә һава киңлеге рәвешендә, линиянең ике ягында да, суднолар йөрешле сулыклар өчен туктаусыз торган торышта, сулыклар өчен - 100 метр арада, сулыклар өчен-корыда уза торган Идел буенда сак зоналарын билгеләү өчен каралган ераклыкта.

5.3.126. Җир асты кабель линияләре өстендә, гамәлдәге электр челтәрләрен саклау кагыйдәләре нигезендә, кабельләр өстендәге мәйдан күләмендә сак зоналары куелырга тиеш:

кабель линияләре өчен һәр яктан 1 кВ. метрдан югарырак, кабель линияләре өчен 1 кВ. метрга кадәр, һәр яктан бер кабельдән 1 кВ. метрга кадәр, ә

торак пунктларда тротуарлар астында кабель линияләре үткәндә-биналар һәм корылмаларга 0,6 метр һәм урамның машиналар йөрү өлешенә 1 метр.

5.3.58. Су асты кабель линияләре өчен 1 кВ. дан югарырак булган сак зонасы билгеләнергә тиеш, ул параллель рәвештә чик кабельләрдән 100 метр ераклыкта билгеләнергә тиеш.

5.3.59. Кабель линияләренең сак зоналары электр челтәрләрен саклау кагыйдәләре таләпләрен үтәп кулланыла.

5.3.60. Төзелмәгән җирдә салынган кабель линияләренең сак зоналары мәгълүмати билгеләр белән билгеләнергә тиеш. Мәгълүмати билгеләрне 500 метрдан да ким түгел, шулай ук кабель линияләре юнәлешен үзгәртү урыннарында урнаштырырга кирәк.

5.3.61. Торак пункт территориясендә трансформатор подстанцияләре һәм бүлү җайланмалары электр җайланмаларын (алга таба - ПУЭ) урнаштыру кагыйдәләренең шәһәр төзелеше таләпләре һәм «ЕЭС» ААҖ нең 2006 елның 2 июнендәге «Россия ЕЭС» ААҖ Директорлар Советы тарафыннан расланган техник сәясәте турындагы нигезләмәләр нигезендә ачык һәм ябык типтагы ачык һәм ябык типтагы җайланмалар проектлана..

5.3.62. 16 мең кв һәм аннан да күбрәк егәрлекле трансформаторлар белән түбәнәйтү подстанцияләре, бүлү җайланмалары һәм торак төзелеше территориясендә урнашкан кабельләргә һава линияләренең күчү пунктлары ябык типтагы проектларга кирәк. Ябык подстанцияләр аерым торучы биналарда урнашырга, встроенными һәм пристроенными.

5.3.63. Җәмәгать биналарында төзелгән һәм төзелгән трансформатор подстанцияләрен, шул исәптән комплектлы трансфор - матор подстанцияләрен, ПУЭ таләпләрен, тиешле санитар һәм янгынга каршы нормаларны, СП 31-110-2003 таләпләрен үтәү шарты белән проектлау рөхсәт ителә.

5.3.132. Торак биналарда (фатирлы йортларда һәм тулай торакларда), хастаханә учреждениеләренең йокы корпусларында, санатор-курорт учреждениеләрендә, ял йортларында, социаль тәэмин итү учреждениеләрендә, шулай ук аналар һәм балалар өчен учреждениеләрдә, гомуми белем бирү һәм мәктәпкәчә белем бирү оешмаларында, эшче һәм башка хезмәткәрләрнең квалификациясен әзерләү һәм күтәрү буенча уку йортларында, һөнәри белем бирү оешмаларында һ.б. төзү рөхсәт ителми.

5.3.64. Торак биналарда урнаштырылган һәм төзелгән подстанцияләрне урнаштыру, подстанциядән читтә электр һәм Магнит кырларының тавыш басымы, вибрация, электр һәм Магнит кырларының йогынтысы буенча санитар нормалар таләпләрен үтәү шарты белән, трансформаторларның коры яки тутырылмаган, экологик куркынычсыз, сыек диэлектриклары белән генә рөхсәт ителә.

5.3.65. Массакүләм торак төзелеше зоналарында һәм гамәлдәге торак зоналарда ачык типтагы яңа подстанцияләрне проектлау тыела.

5.3.66. Ачык типтагы гамәлдәге подстанцияләрдә торак һәм мәдәни - көнкүреш биналарында тавыш дәрәҗәсен нормативка кадәр киметүне тәэмин итүче тавыш саклау чараларын һәм халыкны электромагнит йогынтысыннан саклау чараларын гамәлгә ашырырга кирәк.

5.3.67. Трансформатор подстанцияләрен җитештерү территориясендә урнаштыру, шулай ук подстанцияләрнең тибын, егәрлеген һәм башка характеристикаларын сайлаганда, ПУЭ таләпләренә, экологик һәм янгын куркынычсызлыгы таләпләренә, электр йөкләнешләренең, архитектура - төзелеш һәм эксплуатация таләпләренең, әйләнә-тирә мохит шартларының зурлыгын һәм характерын исәпкә алып, инженерлык эзерлеге вакытында проектларга кирәк.

5.3.136. Электр подстанцияләре өчен санитар-яклау зонасы күләме, атмосфера һавасына физик йогынты ясау исәп-хисаплары, шулай ук натураль үлчәү нәтиҗәләренә карап билгеләнә.

5.3.68. Аерым торучы бүлү пунктларын һәм 6-20 кВ көчәнештәге трансфор-матор подстанцияләрен урнаштырганда, һәр кеше ике егәрлектән 1000 кв га кадәр булмаган трансформаторлар арасында һәм торак һәм җәмәгать биналары тәрәзәләренә кадәр араны тавыштан саклау буенча чараларны башкарганда-10 метрдан да ким түгел, ә дәвалау - профилактика учреждениеләре биналарына кадәр-25 метрдан да ким булмаска тиеш.

5.3.69. Подстанцияләргә, бүлү һәм күчмә пунктларга якын килгәндә, кабельле һәм һава линияләрен кертү һәм чыгару өчен техник коридорлар һәм полосаларны күздә тотарга кирәк. Һава линияләренең кабельләргә күчүе пунктлары өчен җир кишәрлекләре күләмен 0,1 гектардан да артмаска тиеш.

5.3.70. Подстанция территориясе коймаланырга тиеш. Койма транспорт керү мөмкин булган урыннарда тумбалар кую шарты белән ябык подстанцияләр өчен каралмаган булырга мөмкин.

5.3.139. Җитештерү зонасында подстанцияләрдән һәм бүлү пунктларыннан биналар һәм корылмаларга кадәр араны СНиП II таләпләренә туры китереп кабул итәргә кирәк-89-80*к

Элемтә объектлары

5.3.43. Предприятиеләрне, биналарны һәм элемтә корылмаларын, Радио һәм телевидение, янгын һәм сак сигнализациясен, инженерлык җиһазлары системаларын диспетчерлаштыру эшләрен гамәлдәге норматив документлар таләпләренә туры китереп башкарырга кирәк.

Элемтә, сигнализация җайланмаларын проектлаганда, инженерлык җиһазларын диспетчерлаштырганда, Гражданнар оборонасы сигналлары һәм гадәттән тыш хәлләр сигналлары буенча халыкка хәбәр итү системасы белән идарә итү мөмкинлеген күздә тотарга кирәк.

5.3.44. Элемтә линияләре өчен җирләрне сайлау, бүлеп бирү һәм алардан файдалану СН 461-74 таләпләренә туры китереп башкарыла.

5.3.143.Линия-кабель корылмаларын проектлау беренчел элемтә челтәрләренең перспективалы үсешен исәпкә алып башкарылырга тиеш.

5.3.144. Элемтә линияләре өчен трассаларны (мәйданчыкларны) урнаштыруны Россия Федерациясе Җир кодексы нигезендә элемтә җирләрендә башкарырга кирәк:

торак пунктлардан читтә-нигездә, автомобиль юллары һәм транспорт коммуникацияләре зонасында урнашкан гамәлдәге трассалар, электр тапшыру һәм элемтә линияләре һәм аларга хезмәт күрсәтү белән бәйле инфраструктура; җир - җирләрдән файдалану чикләре буйлап;

торак пунктларда-күбесенчә урамнарның җәяүлеләр өлешендә (тротуарлар астында) һәм кызыл линия белән төзелеш линиясе арасындагы полосада.

5.3.145. Торак пунктлардан читтә кабель линиясе трассасын барлык җир участокларында, шул исәптән автомобиль һәм тимер юлларга бүлеп бирелгән полосаларда, саклау һәм тыю зоналарында, шулай ук автомобиль һәм тимер юл күперләрендә, коллекторларда һәм автомобиль һәм тимер юлларның тоннельләрендә конкрет шартларга карап сайларга кирәк.

Трасса юллары булмаганда, элемтәнең кабельле линияләре җирләрендә, авыл хуҗалыгы өчен яраксыз җирләрдә яки авыл хуҗалыгы җирләрендә, кадастр бәяләве буенча, шулай ук урман фонды җирләрендә аз бәяле үсентеләр биләп торган мәйданнар исәбенә, гамәлдәгеләрен максималь рәвештә кулланып урнаштырырга кирәк.

Россия Федерациясе Урман кодексының 105 статьясы нигезендә, урман-парк зоналарында кабель элемтә линияләре трассаларын урнаштыру тыела.

Кабель канализациясе трассаларын проектлаганда урам юллары, юллар һәм рельс юллары белән кисешүләр саны ким булуга омтылырга кирәк. Торак пунктлар территориясендә һәм аннан читтә кабель линиясе сузу, ябылырга, яңадан планлаштырылырга яки реконструкцияләнергә тиешле урамнар буенча горизонталь һәм Вертикаль планлаштырылмаган участокларда рөхсәт ителә.

5.3.146. Һава линияләре терәкләрендә элемтә кабельләре подвескасын (вакытлыча вариант сыйфатында) индивидуаль төзелеш районнарын телефонлаштырганда абонент шәһәр телефон челтәрләренең бүлү участокларында, авыл телефон челтәрләренең абонент һәмостанцияара линияләрендә, шулай ук визон эчендәге челтәрләрдә (кабельләрне җир асты сузу кыен булган районнарда, тирән чокырлар һәм елгалар аша кабель линияләре кичүендә һ.б.) күздә тотарга рөхсәт ителә.

5.3.147. Авыл телефон челтәрләренең кабельләрен подвескасын гамәлдәге һава элемтә линияләре терәкләрендә күздә тотарга кирәк. Әлеге максатлар өчен яңа терәкләрне проектлау тиешле нигезләнгәндә рөхсәт ителә.

Торак пунктлар территорияләрендә биналарның түбәләренә куелган агынты баганалар кулланылырга мөмкин.

5.3.148. Су киртәләре аша кабельле чыгу юллары линияләрнең билгеләнүенә һәм җирле шартларга бәйле рәвештә, салына торган су астында, күперләр һәм Терәкләрдә проектлана ала.

Су киртәләре аша кабельле чыгу урыннары линия-кабельле корылмаларны проектлауга карата таләпләр нигезендә урнаштырыла.

5.3.149. Яңа территорияләрне төзегәндә, 5тән алып 862 МГц га кадәр ешлык диапазоны булган кабельле телевидениенең бүлү системалары челтәрләрен урнаштыруны күздә тотарга кирәк.

Кварталларны (микрорайоннарны) проектлаганда һәм реконструкцияләгәндә «күләгә зоналары», ягъни абонент Р 52023-2003 ГОСТ тарафыннан билгеләнгән дәрәҗәләрдән түбәнрәк абонент розеткаларын кабул итү дәрәҗәсе булган территорияләрдән качарга кирәк. Кабельле телевидениенең бүлү системаларының яңа челтәрләре, «күләгә зоналары» барлыкка килмәсен өчен, «антенна на дом» схемасы буенча төзелергә тиеш. "антенна-йортлар төркеменә".

Торак төзелеше объектлары өчен, йортлар подъездларында телекоммуникацион шкафлар һәм коммуникацион розеткалар урнаштыруны да кертеп, кабельле телевидение системаларын, цифрлы телевидение, телефон һәм башка инфокоммуникацион хезмәтләрне күмәк кабул итү мөмкинлеген тәэмин итәргә кирәк

5.3.150. Яңа төзелеш объектларын төзүне тормышка ашырганда телекоммуникацион системалар, эфирлы цифрлы телевидениене коллектив кабул итү системалары төзүне һәм бер үк вакытта өч элемтә операторы тарафыннан хезмәт күрсәтү өчен кирәкле булган ябык эчке коммуникацияләр буенча йорт эчендәге элемтә челтәрләрен төзүне тәэмин итәргә кирәк.

5.3.151. Яңа территорияләрне төзегәндә, Гражданнар оборонасы сигналлары һәм гадәттән тыш хәлләр сигналлары буенча, элемтә тармагының гамәлдәге норматив документларына туры китереп, шулай ук түбәндәге норматив документлар таләпләрен үтәп, халыкка хәбәр итү системасының локаль челтәрләрен урнаштыруны күздә тотарга кирәк:

«Халыкны табигый һәм техноген характердагы гадәттән тыш хәлләрдән яклау турында»1994 елның 12 декабрендәге 68-ФЗ номерлы федераль закон;
«Гражданнар оборонасы турында " 1998 елның 12 февралендәге 28-ФЗ номерлы Федераль закон; Россия Федерациясе Хөкүмәтенең 2003 елның 25 октябрендәге 1554 номерлы күрсәтмәсе;-тыныч һәм сугыш вакытында гадәттән тыш хәлләр килеп чыгу куркынычы турында яисә килеп чыгу турында халыкка үз вакытында хәбәр итүне тәэмин итү чаралары турында;

Россия Федерациясе Гражданнар оборонасы, гадәттән тыш хәлләр һәм табигый бәла - казалар нәтиҗәләрен бетерү министрлыгы, Россия Федерациясе Мәгълүмати технологияләр һәм элемтә министрлыгы һәм Россия Федерациясе Мәдәният һәм массакүләм коммуникацияләр министрлыгының «халыкка хәбәр итү системалары турында Нигезләмәне раслау хакында»2006 елның 25 июлендәге 422/90/376 номерлы боерыгы.

5.3.152. Элемтә, телевидение, чыбыклы тапшырулар яки кабель канализациясе торбаларыннан башка җир асты һәм җир өсте корылмаларына кадәр минималь ара «инженерлык челтәрләрен урнаштыру»бүлекчәсе таләпләре нигезендә билгеләнә.

5.3.153. Тапшырыла торган радиотехник объектларны урнаштырганда санитар кагыйдәләр һәм нормалар таләпләре үтәлергә тиеш, шул исәптән саклау зонасы, санитар-яклау зонасы һәм әлеге нормативларның 6.6 бүлеге таләпләре нигезендә төзелешне чикләү зонасы билгеләнә.

5.3.154. Электромагнит нурланышлар дәрәҗәсе 1 СанПиН кушымтасы нигезендә ПДУ дан артмаска тиеш 2.1.8/2.2.4.1383-03 (6.6.3 пункт).

5.3.155. Торак район яки берничә микрорайон өчен, торак районда, микрорайонда (кварталда) урнашкан барлык биналардан инженерлык җиһазларының (шул исәптән янгынга каршы) эше турында мәгълүмат җыю өчен, берләштерелгән диспетчерлык пунктын проектларга кирәк. Диспетчерлык пунктлары, гадәттә, хезмәт күрсәтелә торган территория үзәгендә эксплуатация хезмәтләре биналарында яки хезмәт күрсәтелә торган биналарда проектларга кирәк.

5.3.156. Янгын сүндерү һәм сигнализация җайланмалары НПБ 88-2001*таләпләренә туры китереп проектлана.

5.3.157. Элемтә линияләре һәм объектлары, шулай ук торак район территориясендә җир асты коммуникацияләре өчен гомуми коллекторлар биләгән участоклардан файдалану 80 нче таблица буенча кабул ителә.

Таблица 80

Элемтә линияләре һәм объектлар белән шөгыльләнүче җирләрдән файдалану төрләре, шулай ук җир асты коммуникацияләре өчен гомуми коллекторлар белән тәэмин итү

Объектның исеме	**Зонаның төп параметрлары**	**Куллану төре**
Җир асты коммуникацияләре өчен гомуми коллекторлар	Шәһәр коллекторының сак зонасы коллектор ягыннан һәр якка 5әр метр. Вентшахта коллектораның сак зонасы радиуста 15 метр.	лләндерү, ар, данчыклар
Радиорелейный элемтә линияләре	Лучның ике ягында 50 метр сак зонасы	Үле зона
Телевидение объектлары	Сак зонасы d = 500 метр	Яшелләндерү
Автоматик телефон станцияләре	Автоматик телефон станциясеннән торак биналарга кадәр ераклык-30 метр	лар, данчыклар, элләндерү

Инженерлык челтәрләрен урнаштыру

5.3.167. Инженерлык челтәрләрен, нигездә, урам һәм юллар аркылы профильләре чикләрендә урнаштырырга кирәк:

тротуарлар яки бүлү полосалары астында- инженерлык челтәрләре коллекторларда, каналларда яки тоннельләрдә урнаштырыла;

аеру полосаларында - җылылык челтәрләре, сүүткәргеч, газүткәргеч, хуҗалык һәм яңгыр канализацияләре.

Искәрмә:

1. Торак пунктлар территориясендә канализация челтәрләрен җир өстендә сузу рөхсәт ителми. ;

   җиңел ялкынсынучы һәм янучан сыеклыклар, шулай ук сәнәгать предприятиеләрен һәм складларын тәэмин итү өчен сыекландырылган газлар белән торбаүткәргечләр салу рөхсәт ителми;

   магистраль торбаүткәргечләр сузу рөхсәт ителми.
2. Торак пунктлар территориясе буенча салынучы нефть продуктлары өчен 2.05.13-90 СНиПына таянырга кирәк.
3. Тоннельләрдә, коллекторларда һәм каналларда газүткәргечләр сузу рөхсәт ителми. Сәнәгать предприятиеләре территориясендә 0,6 МП га кадәр басым белән корыч газүткәргечләр салу искәрмә булып тора (СНиП II-89-80*);
4. Гомуми белем бирү һәм мәктәпкәчә белем бирү оешмалары территориясе аша шәһәр (авыл) билгеләнешендәге магистраль инженер су белән тәэмин итү, канализация, җылылык белән тәэмин итү, энергия белән тәэмин итү коммуникацияләре узарга тиеш түгел.

5.3.168. Торак районга хезмәт күрсәтүче инженерлык челтәрләрен проектлау, гадәттә, урамнарның һәм юлларның тиешле техник зоналарында гамәлгә ашырылырга

тиеш. Әлеге челтәрләрне микрорайоннар (кварталлар) аша аерым очракларда шәһәр милке булган махсус бүлеп бирелгән зоналарда үтү рөхсәт ителә. Техник зоналар габаритлары, аларда салына торган инженерлык челтәрләренең конкрет төренә карап билгеләнә.

Квартал эчендәге инженерлык челтәрләре һәм аларда корылмаларны төзелешкә бүлеп бирелә торган участоклар арасында билгеләнә торган техник зоналарда проектларга кирәк. Бу челтәрләрне төзелә торган участоклар аша сервитутны мәҗбүри тәэмин итеп, аларны салу зоналарына узу мөмкин. Бу шарт биналарны микрорайонның (квартал) бүлү челтәрләренә һәм аларга корылмаларга тоташтыруны тәэмин итүче инженер челтәрләре участокларына да кагыла.

5.3.169. Җир асты инженерлык челтәрләрен гомуми траншеяләрдә берләштерелгән урнаштыруны күздә тотарга кирәк ;

шулай ук тоннельләрдә-500-900 м диаметрлы җылылык челтәрләрен, 500 ммга кадәр суүткәргеч, уннан артык элемтә кабеле һәм 10 кВ. га кадәр көчәнешле ун көч кабеле, магистраль урамнарны һәм тарихи төзелеш районнарын реконструкцияләгәндә, трансшеяләрдә, магистраль урамнар һәм тимер юллар белән кисешкәндә, урамнарның аркылы профилендәге урын җитмәгәндә .

Тоннельләрдә шулай ук һава үткәргечләр, каты канализация һәм башка инженерлык челтәрләре салу да рөхсәт ителә. Җиңел ялкынсынучы һәм ягулык сыеклыкларын транспортлый торган газүткәргечләрне һәм торбаүткәргечләрне кабель линияләре белән бергә урнаштыру рөхсәт ителми.

Искәрмә:

1. Катлаулы грунт шартларында төзелгән участокларда су үткәрүче инженерлык челтәрләрен үткәрүче тоннельләрендә урнаштыруны күздә тотарга кирәк.
2. Авыл территорияләрендә катлаулы планлаштыру шартларында, тиешле нигезләү һәм җирле үзидарә органнары рөхсәте булган очракта, җир өсте җылылык челтәрләрен салу искәрмә булып тора.

5.3.170. Җылылык челтәрләренең җир асты сузылышын түбәндәге инженерлык челтәрләре белән бергә кабул итәргә рөхсәт ителә:

каналларда-суүткәргечләр, 1,6 Мпка кадәр басымлы торбаүткәргечләр, мазутүткәргечләр, җылылык челтәрләренә хезмәт күрсәтү өчен билгеләнгән контроль кабельләр белән;

тоннельләрдә-500 мм диаметрлы суүткәргечләр, элемтә кабельләре, 10 кВ.га кадәр көчәнештәге көч кабельләре, 1,6 МП. га кадәр басым белән кысылгын һава торбаүткәргечләре, каты канализация торбалары.

Җылылык челтәрләренең каналларда һәм башка инженерлык челтәрләре белән тоннельләрдә торбаүткәргечләрен салу, югарыда күрсәтелгәннәрдән тыш, рөхсәт ителми.

Искәрмә: җылылык челтәрләре зиратлар, чүплекләр, үләт базлары, РАО күмелгән урыннар, сугару басулары, фильтрация кырлары һәм җылылык китерүченең химик, биологик һәм радиоактив пычрану куркынычы булган башка участоклар территориясе буенча проектларга рөхсәт ителми.

5.3.171. 0,6 Мпка кадәр басым белән газүткәргечләрне җәяүлеләр һәм автомобиль күпере аша салу рөхсәт ителә, әгәр күпер янмый торган материаллардан төзелгән һәм, әгәр күпер янучы материаллардан төзелгән булса, рөхсәт ителми.

5.3.172. Әгәрдә урамның машиналар йөрү өлеше 22 метрдан артык, урамнарның кызыл линия чикләрендә 60 метрдан артык булса суүткәргеч челтәрен урамның ике ягында да урнаштырырга кирәк.

5.3.173. Елга, автомобиль юллары, шулай ук биналар һәм корылмаларның инженерлык челтәрләре белән кисешүне туры почмак астында карарга кирәк. Нигезләнгәндә, ким дигәндә, 45, ә тимер юл корылмалары 60° тан да ким булмаган почмак

астында кисешү рөхсәт ителә.

Елгаларның, автомобильләрнең , шулай ук корылмаларның инженерлык челтәрләре белән кисешү урынын сайлау гамәлдәге норматив документлар таләпләренә туры китереп, дәүләт күзәтчелеге органнары белән килештереп башкарылырга тиеш.

5.3.174. Гомуми челтәрнең тимер юллары, шулай ук елгалар, чокырлар, ачык суүткәргечләр кисешкән вакытта җылылык челтәрләрен җир өсте челтәрләре салу каралырга тиеш. Шул ук вакытта даими автомобиль юллары һәм тимер юл күперләреннән файдаланырга рөхсәт ителә.

Тимер, автомобиль, магистраль юллар, урамнар, шәһәр һәм район әһәмиятендәге урамнар, шулай ук җирле әһәмияттәге урамнар һәм юллар, гамәлдәге суүткәргеч һәм канализация челтәрләре, газүткәргечләрнең җир асты челтәрләре киселешендәге җылылык челтәрләрен 41-02-2003 СНиП нигезендә урнаштыруны күздә тотарга кирәк.

5.3.175. Тимер юллар һәм автомобиль юллары кисешкән урыннан горизонталь ераклыклар җир асты газүткәргечләре белән түбәндәге күрчәткечләрдән дә ким булмаска тиеш:

гомуми файдаланудагы тимер юлларда, I - III категорияле автомобиль юлларында күперләргә һәм тоннельләргә, шулай ук җәяүлеләр күперләренә, алар аша тоннельләргә кадәр - 30 метр, гомуми кулланылыштагы тимер юллар, IV - V категорияле автомобиль юлларына һәм трубаларга кадәр - 15 метр;

стрелка күчерү зонасына кадәр (остряклар, крестовиннарның койрыгы, рельсларга тоташу урыннары һәм юлның башка кисешкән урыннары) - 20 метр;

элемтә челтәре терәгенә кадәр-3 метр.

Кисешә торган корылмалар карамагындагы оешмалар белән килештереп, күрсәтелгән араларны кыскарту рөхсәт ителә.

5.3.176. Сәнәгать предприятиеләре мәйданчыкларында, нигездә, инженерлык челтәрләрен урнаштыру өчен җир өсте юлларын карарга кирәк.

Предприятиеләрнең завод алды зоналарында һәм сәнәгать төеннәренең иҗтимагый үзәкләрендә инженерлык челтәрләрен җир асты белән урнаштыруны күздә тотарга кирәк.

5.3.177. Җиңел ялкынсынучы һәм янучы сыеклыклар өчен аерым Терәкләрдә, эстакадаларда салынучы җир өсте торбаүткәргечләрен диварлардан кимендә 3 метр ераклыкта урнаштырырга кирәк, үтемсез араларда 0,5 метрга кадәр киметелергә мөмкин.

Басымына карап, җир өсте газүткәргечләрен янмый торган материаллардан яки бина һәм корылмаларның конструкцияләре буенча, СНиП 42-01-2002 3 нче таблицасы таләпләре нигезендә үткәрергә кирәк.

5.3.178. Түбән Терәкләрдә сыеклык һәм газ белән тыгыз торба үткәргечләр, шулай ук көч һәм элемтә кабельләре түбәндәге җирләрдә урнаштырырга кирәк.:

бу максатлар өчен махсус билгеләнгән техник полосаларда предприятиеләрнең мәйданчыклары;

сыек продуктлар һәм сыекландырылган газ складлары территориясендә.

Моннан тыш, түбән терәкләрдә торак пунктлардан читтә төзелергә тиешле территория буенча җылылык челтәрләрен урнаштыруны күздә тотарга кирәк.

5.3.179. Ирекле территориядә түбән терәкләрдә салынучы торбаларның җир дәрәҗәсеннән алып торбаның тобенә кадәр (яки аларны изоляцияләү өслегеннән) биеклекне түбәндәге күрсәткечләргә карап кабул итәргә кирәк:

торбалар төркеме киңлегендә 1,5 метр - 0,35 метр;

торбалар төркеме киңлеге 1,5 метрдан алып 0,5 метрдан да артык булмаска тиеш .

300 мм һәм кимерәк диаметрлы торбаларны түбән терәклекләрдә үткәгәндә ике яки күбрәк рәттә вертикаль урнаштыруны күздә тотып , челтәрләр трассасы киңлеген максималь рәвештә киметергә кирәк.

5.3.180. Югары терәкләрдә сузыла торган торбаларның җир өстеннән торба төбегнә

кадәрге биеклекне түбәндәге күрсәткечләргә карап кабул итәргә кирәк:

территориянең машиналар йөрми торган өлешендә, кешеләр уза торган урыннарда - 2,2 метр;

автомобиль юллары белән кисешкән урыннарда (машиналар йөрү өлешенең өслегеннән) - 5 метр;

троллейбусның контакт челтәре белән кисешкән урыннарда (юл йөрү өлешенең өслегеннән) - 7,3 метр;

предприятиеләр территориясендә кайнар шлакны ташу өчен эчке тимер юллары булган җиңел янучан сыеклыклар һәм газлар белән кисешкән урыннарда - 10 метр, торбаүткәргечләрне җылылык белән саклау җайланмасында - 6 метр.

5.3.181. Якын-тирә җир асты инженерлык челтәрләреннән биналар һәм корылмаларга кадәр ераклыкны горизонталь (яктылык) буенча 81 нче таблицага карап кабул итәргә кирәк.

Күрше инженерлык җир асты челтәрләре арасында горизонталь (яктылык) буенча араларны параллель урнаштырганда 82нче таблица буенча кабул итәргә кирәк, ә авыл торак пунктлары биналарында инженерлык челтәрләрен тапшыруда - 0,5 метрдан да ким булмаска тиеш. 82 нче таблицада күрсәтелгән, салынган катнаш торбаүткәргечләр 0,4 метрдан артык тирәнлектә булса, траншеяларның текәлеген исәпкә алып арттырырга кирәк.

81нче һәм 82нче таблицаларда күрсәтелгән араны саклык һәм ышанычлылык таләпләрен тәэмин итүче тиешле техник чараларны үтәгәндә киметергә рөхсәт ителә.

5.3.182. 0,6 МП га кадәр басым астында кыса шартларда (норматив документлар белән регламентланган араларны башкару мөмкин түгел) җир асты газ үткәргечләре салганда трассаның аерым участокларында, биналар һәм аркалары биналарда, шулай ук алардан аерым торучы ярдәмче корылмалар (биналар) белән якынайтканда, 81 һәм 82 нче таблицалардагы күрсәткечләрне 0,6 Мпадан артык басымлы газүткәргечләр арасында 50 процентка кадәр кыскарту рөхсәт ителә.

5.3.183. Инженерлык челтәрләре кисешкән вакытта вертикаль ераклыкларны (яктылыкка) түбәндәге күрсәткечләргә таянып кабул итәргә кирәк:

кабель линиясе сузганда югары вольтлы линиянең көчәнеше 110 кВ һәм кабельдән алып 10 метрга кадәр.

Реконструкция шартларында кабель линияләреннән җир асты өлешләренә һәм аерым терәкләр җирләренә кадәр 1000 метр көчәнеше белән 2 метрдан да ким булмаган ара кабул итү рөхсәт ителә, шул ук вакытта горизонталь (яктылык) буенча ВЛның өске чыбыгына кадәр ераклык нормалаштырылмый;

торбаүткәргечләр яки электрокабельләре, элемтә кабельләре һәм тимер юллары арасында, рельс табаныннан, яки автомобиль юллары арасында, өслекнең өске өлешеннән труба (яки аның футляры) яки электрокабельне исәпләп, - челтәрнең ныклыгына исәпләгәндә, ләкин 0,6 метрдан да ким булмаска тиеш.

каналларда яки тоннельләрдә урнашкан труба үткәргечләр һәм электр кабельләре арасында, каналларны яки тоннельләрне ябу юлыннан алып тимер юллар рельсларына кадәр, 1 метр, кювет төбенә кадәр яки башка су бүлү корылмаларына кадәр, тимер юл полотносы насыплары нигезенә кадәр ара- 1 метр.- 0,5 метр;

торбаүткәргечләр һәм көч кабельләре арасында көчәнеш 35 кВ. ка кадәр һәм элемтә кабельләре арасында - 0,5 метр;

торбаүткәргечләр һәм көч кабельләре арасында көчәнеш 110-220 кВ-1 метр;

коллекторларга урнаштырганда торба үткәргечләр һәм элемтә кабельләре арасында- 0,1 метр,шул ук вакытта элемтә кабельләре торбаүткәргечтән югарырак урнашырга тиеш;

элемтә кабельләре һәм көч кабельләре арасында коллекторларда параллель сузылганда-0,2 метр, шул ук вакытта элемтә кабельләре көч кабельләреннән түбәнрәк булырга тиеш;

предприятиеләрне реконструкцияләү шартларында, ПУЭ таләпләрен үтәү шарты белән, барлык көчәнешләр кабельләре һәм торбаүткәргечләр арасында араны 0,25 метрга кадәр киметергә рөхсәт ителә;

төрле билгеләнештәге торбаүткәргечләр арасында (суүткәргечләрне кисүче канализация һәм агулы һәм дурноплар өчен торбаүткәргечләрдән тыш) - 0,2 метр;

эчәргә яраклы сыйфатлы суны транспортлый торган торбаүткәргечләрне агулы һәм юеш - сөрешле сыеклыкларны транспортлый торган канализация яки труба үткәргечләреннән 0,4 метрга югарырак урнаштырырга кирәк;

эчәргә яраклы сыйфатлы суны транспортлый торган корыч, төзелгән торбаүткәргечләрне канализация торбаларыннан түбәнрәк урнаштыру рөхсәт ителә, шул ук вакытта канализация торбалары стеналарыннан футляр обрезына кадәр ара һәр якка 5 метрдан да ким булмаска тиеш, балчык грунтларда һәм 10 метр-зур ватык һәм ком грунтларында, ә канализация торбаүткәргечләрен чуен торбалардан күздә тотарга кирәк;

торбаларның диаметры 150 м га кадәр булган хуҗалык-эчә торган суүткәргеч суын, әгәр кисешүче торбаларның диварлары арасындагы ара - 0,5 метр булса, канализация футлярыннан башка түбәнрәк күздә тотарга рөхсәт ителә;

су белән тәэмин итү системасының ачык җылылык челтәрләренең яки кайнар су белән тәэмин итү челтәрләренең су үткәргеч торбаүткәргечләрен канализация торбаүткәргечләреннән алып, аннан да түбәнрәк һәм аннан да күбрәк урнашкан торбаүткәргечләргә кадәр араны канализация үткәргечләре 0,4 метр кабул ителергә тиеш;

төрле билгеләнештәге каналлар яки тоннельләр белән кисешкән вакытта, газүткәргечләрне, каналларның тышкы диварларыннан яки тоннельләрдән ике якка чыга торган футлярларда, 0,2 метрдан да ким булмаган арага урнаштырырга кирәк. Төрле билгеләнештәге тоннельләр аша 0,6 Мпка кадәр басымлы җир асты газүткәргечләре сузарга рөхсәт ителә.

81 нче таблица

Якын-тирә җир асты инженерлык челтәрләреннән биналар һәм корылмаларга кадәр горизонталь (яктылык) буенча ераклык

Инженерные сети	**Горизонталь ераклык җир асты челтәрләреннән башлап:**						
	биналар һәм корылмаларга кадәр	киртә предприятие, эстакада, терәк элемтә, элемтә, тимер юл нигезенә кадәр	**кырый юлның күчәре**	**борт ташы, урамнар машина йөрү юлларының ныгытылган полосасы**	**Кюветның тышкы кашлары яисә юл итәкләре**	**нигез терәгенең ВЛ көчәнеше**	

			тимер юл колеясы 1 520 мм, әмма траншеяның тирәнлегеннән аз булмаска тиеш	**тимер юл колеясы 750 мм**			**троллейбусның контакт челтәренең тышкы яктыртуы 1 кВка кадәр**	**1дән 35кВ ттан артык**
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Суүткәргеч һәм терәк канализация	5	3	4	2,8	2	1	1	2
Үзлек канализация (көнкүреш һәм яңгыр)	3	1,5	4	2,8	1,5	1	1	2
Дренаж	3	1	4	2,8	1,5	1	1	2
Юлдаш дренаж	0,4	0,4	0,4	0	0,4	-		-

Ягулык үткәргечләр басым газлары, МПа; түбән-0,005	2	1	3,8	2,8	1,5	1	1	5
урта 0,005 тән 0,3 гә кадәр	4	1	4,8	2,8	1,5	1	1	5
югары: 0,3 тән 0,6 га кадәр	7	1	7, 8	3,8	2, 5	1	1	5
0,6 дан 1,2 гә кадәр	10	1	10,8	3,8	2,5	2	1	5
Җылылык челтәрләре: тышкы диварлар канал, тоннель	2	1,5	4	2,8	1,5	1	1	2

82 нче таблица

Күрше инженерлык җир асты челтәрләре арасында горизонталь (яктылык) буенча ераклыклар

Инженерлык челтәре	**Горизонталь ераклык**								**утта**	**кадәр**			
	су үткәргечнең	**көнкүреш канализациянең**	**дренаж,яңгыр канализациянең**	**дов давления, МПа (кгс/см2)**				**көч энеш челтәрендә кабель көче**	**элемтә кабеленың**	**җылылык челтәре**		**канал, тоннельның**	**үпюлының тышлыгы**
				түбән 0,005 кадәр	**урта чаның0,005 0,3 кадәр**	**югарының**				**канал, тоннельның тышкы стенасы**	**каналсыз прокладканың тышлыгы**		
						св. 0,3 - 0,6 кадәр	**св. 0,6 - 1,2 кадәр**						
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Сүүткәргеч	1,5	см. приме-чание 1	1,5	1	1	1,5	2	1*	0,5	1,5	1,5	1,5	1
Көнкүреш Канализация	см. приме-чание	0,4	0,4	1	1,5	2	5	1*	0,5	1	1	1	1

	1												
Яңгыр канализациясе	1,5	0,4	0,4	1	1,5	2	5	1*	0,5	1	1	1	1
Газ үткәргечнең давлениясе МПа: түбәне 0,005 кадәр	1	1	1	0,5	0,5	0,5	0,5	1	1	2	1	2	1
уртачаның 0,005 - 0,3	1	1,5	1,5	0,5	0,5	0,5	0,5	1	1	2	1	2	1,5
югарының: 0,3- 0,6	1,5	2	2	0,5	0,5	0,5	0,5	1	1	2	1,5	2	2
0,6 - 1,2 артык	2	5	5	0,5	0,5	0,5	0,5	2	1	4	2	4	2
Бөтен элемтә кабеле	1*	1*	1*	1	1	1	2	0,1 - 0,5	0,5	2	2	2	1,5
Элемтә кабеле	0,5	0,5	0,5	1	1	1	1	0,5	-	1	1	1	1
Җылылык челтәре	1,5	1	1	2	2	2	4	2	1	-	-	2	1

5.3.184 Җир асты инженерлык челтәрләрен җәяүлеләр кичүе белән кисешкән вакытта тоннельләр астында торба үткәргечләрне, ә көч һәм элемтә кабельләрен тоннельләр өстендә урнаштыруны күздә тотарга кирәк.

5.3.185. Газ бүлү челтәрләренең җир асты резервуарларын җир өслегеннән барлыкка килә торган резервуарга кадәр 0,6 метр тирәнлектә урнаштырырга кирәк.

Җир асты резервуарлары арасында ут арасы 1 метрдан да ким булмаска тиеш, ә җир өсте резервуарлары арасында - зуррак катнаш резервуар диаметрына тигез, әмма 1 метрдан да ким булмаска тиеш.

5.3.186. Сыекландырылган углеводород газлары складларыннан, сыекландырылган углеводород газлары резервуар җайланмаларыннан, сыекландырылган углеводород газы кулланыла торган биналардан һәм җайланмалардан янгынга каршы ераклыкны «янгын куркынычсызлыгы таләпләре турында Техник регламент»22 июль, 2008 ел, № 123-ФЗ Федераль закон таләпләре нигезендә кабул итәргә кирәк.

5.3.187. Җәмәгать яки җитештерү бинасы янында бер төркем җайланмасын күздә тоту рөхсәт ителми. Торак бина янында бер-бер артлы 15 метрдан ким булмаган арада өч баллон җайланманы күздә тотарга рөхсәт ителә. Тыштан индивидуаль баллон җайланмаларын яктылык арасында тәрәзә проемнарыннан 0,5 метр һәм беренче каттагы ишек проемнарыннан 1,0 метр, ишек һәм тәрәзә һәм подвал катларындагы проемнардан, шулай ук канализация коеларыннан 3 метрдан да ким булмаган ераклыкта күздә тотарга кирәк.

5.3.188. Гнс урнашкан сәнәгать предприятиеләре территориясендә яки СНиП 42-01-2002 таләпләре нигезендә сыекландырылган углеводород газы резервуарларыннан биналарга һәм корылмаларга кадәр минималь ераклыкны кабул итәргә кирәк.

Азкатлы торак төзелеше территориясендә инженерлык челтәрләре һәм корылмалар

5.3.189. Азкатлы торак төзелеше территорияләре өчен проект инженерлык чишелешләрен сайлау, җирле инженерлык челтәрләрен эксплуатацияләү өчен җаваплы тиешле органнар тарафыннан бирелгән территорияне Инженерлык белән тәэмин итүгә техник шартлар нигезендә башкарылырга тиеш.

5.3.190. Җылылык, газ, канализация челтәрләрен, кагыйдә буларак, урамнарның һәм юлларның тиешле техник зоналарында проектларга кирәк. Әлеге челтәрләрне микрорайоннар (кварталлар) аша аерым очракларда махсус бүлеп бирелгән зоналарда үтү рөхсәт ителә.

Квартал эчендәге инженерлык челтәрләре һәм аларда корылмаларны төзелешкә бүлеп бирелә торган участоклар арасында билгеләнә торган техник зоналарда проектларга кирәк. Бу челтәрләрне төзелә торган участоклар аша сервитутны мәҗбүри тәэмин итеп, аларны салу зоналарына узу мөмкин. Бу шарт биналарны микрорайонның (квартал) бүлү челтәрләренә һәм аларга корылмаларга тоташтыруны тәэмин итүче инженер челтәрләре участокларына да кагыла.

5.3.191. Азкатлы торак төзелешен җылылык һәм газ белән тәэмин итү схемалары, әлеге нормативларны исәпкә алып, төзелешнең планлаштырылган карарлары нигезендә эшләнә.

Схемаларда җылылык нагрузкалары һәм газ чыгымнары; җылылык белән тәэмин итүне үзәкләштерү яки децентрализацияләү дәрәҗәсе; үзәкләштерелгән җылылык чыганаклары (котельныйлар) тибы, егәрлеге һәм саны; җылылык һәм газ челтәрләрен трассировкалау; үзәк җылылык пунктларының һәм газ җайга салу пунктларының һәм газ җайга салу җайланмаларының саны һәм урыннары; җылылык белән тәэмин итү челтәрләрен урнаштыру тибы һәм саны һ. б. билгеләнә.

5.3.192. Азкатлы торак төзелешен җылылык белән тәэмин итүне автоном типтагы һәр фатир генераторыннан да, шулай ук үзәкләштерелгән - гамәлдәге яки яңа проектлаштырыла торган котельныйлардан тиешле инженерлык коммуникацияләре белән тәэмин итүне күздә тотарга рөхсәт ителә.

Үзәкләштерелгән җылылык белән тәэмин итү аерым очракларда, районда төзелеш яки аның янында булган үзәкләштерелгән системалар булганда, һәм алардан җылылык һәм газ нагрузкалары белән тәэмин итү мөмкинлеге булганда (бу системаларны реконструкцияләмичә яисә өлешчә үзгәртеп кормыйча) проектларга кирәк.

Азкатлы торак төзелеше районнарында җылылык белән тәэмин итү системаларын куллану мөмкин булмаган яки максатка ярашсызлыгы булган очракта, табигый газны кулланып, табигый газ белән тәэмин итү системасын ГОСТ 5542-87 буенча, һәр йорт хуҗасында, фатирда яки шәхси милектәге социаль өлкә объектларында билгеләнә торган автоном типтагы җылылык генераторлары эшен тәэмин итә торган иң нәтиҗәле Бердәм энергия чыганагы буларак, проектларга киңәш ителә.

Җылылык белән тәэмин итү системаларын проектлау җылылык белән тәэмин итүне үзәкләштерү яки децентрализацияләү буенча карар кабул ителгәннән соң гамәлгә ашырыла.

5.3.193. Газ бүлү системаларын проектлауны сәнәгать куркынычсызлыгы өлкәсендә норматив документлар таләпләренә туры китереп башкарырга кирәк.

Газүткәргечләрне җир асты һәм җир өсте юлы белән салуны күздә тотарга кирәк. Нигезләнгән очракларда торак йортлар һәм кварталлар эчендәге биналар стеналары буенча СНиП 42-01-2002 п. таләпләре нигезендә газүткәргечләрне җир өсте сузу рөхсәт ителә.

Азкатлы торак төзелеше территориясендә югары басымлы газүткәргечләр салу рөхсәт ителми. Якын-тирә территорияләрдә техник зоналар һәм газ бүлү станцияләреннән һәм торак пунктлардан торак төзелешенә кадәр ераклык булган очракта, әлеге нормативларның 64 таблицасы һәм әлеге нормативларның «газ белән тәэмин итү» бүлекчәсе таләпләре нигезендә кабул итәргә кирәк.

Азкатлы торак төзелеше территорияләрен газ белән тәэмин итү сыекландырылган

газ баллон җайланмаларыннан, сыекландырылган газ белән резервуар җайланмалардан башкарылырга мөмкин.

Су үткәргечнең тышкы челтәрләрен һәм корылмаларын «су белән тәэмин итү» бүлекчәсе таләпләренә туры китереп проектларга кирәк.

Урам челтәреннән биналарның фундаментларына кадәр иң аз ара 5 метр тәшкил итәргә тиеш. Аерым очракларда бу кимү рөхсәт ителә

бина һәм корылмаларның фундаментларын саклау өчен тиешле чаралар үтәлгән очракта (футлярларда, тимер-бетон обойда салу һ.б.) һәм аларны эксплуатацияләүче оешма белән килештергән очракта, 3 метрга кадәр ара.

Торак участок территориясе буенча салынучы суүткәргечтән әлеге участокта урнашкан биналарга кадәр ара 3 метрдан да ким булмаска тиеш.

Кайнар су белән тәэмин итү һәм җылылык белән тәэмин итү өчен азкатлы торак төзелеше территориясендә, кагыйдә буларак, индивидуаль җылылык нокталарын күздә тотарга кирәк.

Административ һәм торак биналар өчен индивидуаль котельныйлар ягулыгы сыйфатында табигый газ кулланырга кирәк.

5.3.194. Су үткәргече булмаган районнарда артезиан скважиналарын һәм баш суүткәргеч корылмаларын (резервуарлар, су башняларын, насос станцияләрен, чистарту корылмаларын) проектларга кирәк. Артезиан скважиналарын һәм су үткәргечнең баш корылмаларын су белән тәэмин итү чыганакларын санитар саклау зоналарын тәэмин итү белән бер мәйданчыкта урнаштырырга кирәк.

Аерым очракларда, проект нигезендә, бер - ике фатирлы бер йорт, шахталы һәм вак көпшәле кое, каптаж, чишмәләр өчен автоном су белән тәэмин итүне оештыру рөхсәт ителә.

5.3.195. Азкатлы торак төзелешендә су белән тәэмин итү күләменең исәп-хисап күрсәткечләре буенча, тәүлегенә 10 л/кв.метрга кадәр су сибүгә өстәмә чыгымнар кабул ителә.

5.3.196. Бер - ике фатирлы йортларга су үткәрү үзәкләштерелгән канализация системасына тоташтыру булганда яки җирле канализация булган очракта, тиешле нигезләнгән очракта рөхсәт ителә.

5.3.197. Азкатлы торак төзелешен канализацияләү схемасын сайлау карала торган районда гамәлдәге канализация системасының азкатлы торак төзелешенең проектлана торган территориясеннән юынты суларның өстәмә чыгымын, санитар, табигать саклау һәм административ органнар таләпләрен, шулай ук төзелешнең планлаштыру карарларын кабул итәргә мөмкинлек бирүче булуын исәпкә алып билгеләнә.

Гамәлдәге канализация булмаган очракта, кулланучылар хокукларын яклау һәм кеше иминлеге өлкәсендә күзәтчелек буенча федераль хезмәтнең Татарстан Республикасы (Татарстан) идарәсе, Ростехнадзорның Татарстан Республикасы буенча технологик һәм экологик күзәтчелек идарәсе һәм башка кызыксынган оешмалар бәяләмәләре нигезендә, канализациянең яңа системасын (барлык кирәкле корылмалар, шул исәптән чистарту корылмалары белән) проектларга кирәк.

5.3.198. Канализациянең тышкы челтәрләрен һәм корылмаларын әлеге нормативларның «инженерлык инфраструктурасы» бүлеге таләпләренә туры китереп проектларга кирәк.

Әлеге участокта урнашкан йортларга кадәрге участок территориясе буенча салына торган канализация ишегалды челтәреннән 2 метрдан да ким булмаска тиеш.

Шахта коесыннан яки индивидуаль скважинадан су алу белән тәэмин итүнең үзәкләштерелгән системасын кулланганда, су белән тәэмин итү чыганакларыннан канализациянең локаль чистарту корылмаларына кадәр ераклык 50 метрдан да ким булмаска тиеш, ә су чыганагына таба грунт сулары хәрәкәте юнәлешендә күрсәтелгән корылмаларга кадәр минималь ара гидро - динамик исәп-хисаплар белән нигезләнергә тиеш.

Бер-ике фатирлы торак йортлар өчен, юынтыларны тәүлегенә 3 куб. метрдан да ким булмаган күләмдә тотып, локаль чистарту корылмалары урнаштыруны күздә тотарга рөхсәт ителә.

Азкатлы торак төзелешен, шул исәптән коттеджларны канализация өчен киртәләр урнаштыру рөхсәт ителми.

5.3.199. Азкатлы торак төзелешен электр белән тәэмин итү әлеге нормативларның «инженерлык инфраструктурасы» бүлеге таләпләре нигезендә проектлаштырырга кирәк.

Азкатлы торак төзелешен электр белән тәэмин итү өчен трансформатор подстанциясе трансформаторларының егәрлеген исәпләү буенча кабул итәргә кирәк.

0,38 кВ челтәре һава яки кабель линияләре белән аерылган тармаклы схема яки нотрансформатор подстанцияләре белән ачык режимда башкарырга тиеш.

Һава һәм кабель линияләре трассалары фатир яны участокларыннан читтә узарга, хезмәт күрсәтүче автотранспортның һава линияләре терәкләренә керү өчен уңайлы булырга һәм кабель линияләрен тоткарлыксыз казу мөмкинлеге бирергә тиеш.

Таләп ителгән өзеклекләрне 81 нче таблица нигезендә кабул итәргә кирәк.

5.3.200. Азкатлы торак төзелеше территориясендә шәһәр телефон элемтәсе, радиотрансляция, шәһәр кабельле техника - левидение, янгын һәм сак сигнализациясе системаларын проектларга кирәк

"Инженерлык инфраструктурасы зоналары" әлеге нормативларны»

Өстәмә элемтә һәм сигнализация системаларының кирәклеге заказчы тарафыннан билгеләнә һәм проектлау биремендә карала.

6 Әйләнә-тирә мохитне саклау 6.1. Гомуми таләпләр

6.1.1. Җирлекне планлаштыру һәм төзү барышында әйләнә-тирә мохитне саклау, табигый ресурслардан рациональ файдалану, куркынычсыз тормыш эшчәнлеге һәм Кеше саулыгы белән бәйле мәсьәләләрне хәл итүнең өстенлекле юнәлеше дип санарга кирәк.

6.1.2 Атмосфера һавасы, су, туфрак сыйфатын, шулай ук тавыш, вибрация, электромагнит һәм ионизацияләүче нурланышларның һәм табигый һәм техноген куркынычның башка факторларының рөхсәт ителгән дәрәҗәләренә ирешүне тәэмин итәргә кирәк.

6.1.3. Проектлаганда Россия Федерациясе Шәһәр төзелеше кодексы, Россия Федерациясе Су кодексы, Россия Федерациясе Җир кодексы, Россия Федерациясе Һава кодексы, Россия Федерациясе Урман кодексы, «әйләнә - тирә мохитне саклау турында» 2002 елның 10 гыйнварындагы 7-ФЗ номерлы, «атмосфера һавасын саклау турында» 1999 елның 4 маендагы 96-ФЗ номерлы, «халыкның санитар - эпидемиология иминлеге турында» 1999 елның 30 мартындагы 52-ФЗ номерлы, «җитештерү һәм куллану калдыклары турында» 1998 елның 24 июнендәге 89-ФЗ номерлы, «җитештерү һәм куллану калдыклары турында " 1995 елның 15 февралендәге 33-ФЗ номерлы,"алар нигезендә шәһәр төзелеше эшчәнлегенең төп юнәлешләренең берсе-табигатьтән рациональ файдалану, табигатьне саклау, ресурсларны саклау, территорияләрне куркыныч табигать күренешләреннән һәм техноген процесслардан саклау һәм кеше тормышының уңай шартларын тәэмин итү.

Табигый ресурслардан рациональ файдалану

6.1.4. Табигать комплексы территорияләрен, флора һәм фаунаны куллану һәм саклау 2002 елның 10 гыйнварындагы 7 - ФЗ номерлы «әйләнә-тирә мохитне саклау турында», 1995 елның 15 февралендәге 33-ФЗ номерлы «аеруча саклана торган табигый территорияләр турында», 1995 елның 24 апрелендәге 52-ФЗ номерлы «хайваннар дөньясы

турында», Татарстан Республикасы Экология Кодексы һәм башка норматив хокукый документлар нигезендә гамәлгә ашырыла.

6.1.5. Авыл хуҗалыгы өчен яраклы булмаган җирләрдә үсеш өчен территорияне күздә тотмаска кирәк. Авыл хуҗалыгы ихтыяҗлары өчен аларны бирү максатларында авыл хуҗалыгы җирләрен тартып алу бары тик законда билгеләнгән тәртиптә генә рөхсәт ителә.

6.1.6. Җирлек территориясендә торак төзелеше, сәнәгать комплекслары һәм башка объектларны проектлау Татарстан Республикасы буенча җир асты байлыкларыннан файдалану идарәсеннән булачак төзелеш участогы астында җир асты байлыкларында файдалы казылмалар булмау турында бәяләмә алганнан соң гамәлгә ашырыла.

Файдалы казылма ятмалары мәйданнарын төзү, шулай ук алар яткан урыннарда җир асты корылмаларын урнаштыру Татарстан Республикасы буенча җир асты байлыкларыннан файдалану идарәсе рөхсәте белән рөхсәт ителә.

6.1.7. Россия Федерациясе Урман кодексы, «җирләрне бер категориядән икенче категориягә күчерү турында» 2004 елның 21 декабрендәге 172 - ФЗ номерлы Федераль закон, Россия Федерациясе Хөкүмәтенең 2006 елның 28 гыйнварындагы 48 номерлы карары белән расланган урман фонды җирләрен башка категорияләргә күчерү турындагы документлар составы һәм тәртибе турындагы нигезләмәгә туры китереп, аерым очракларда гына торак пунктлар җирләренә күчерү рөхсәт ителә. «Россия Федерациясе Урман кодексын гамәлгә кертү турында» 2006 елның 4 декабрендәге 201-ФЗ номерлы Федераль законның 9 статьясы нигезендә урман фонды җирләрендә гражданнарның коммерциягә карамаган бакчачылык, яшелчәчелек һәм дача берләшмәләрен урнаштыру, гражданнарга дача хуҗалыгын алып бару, бакчачылык, яшелчәчелек, индивидуаль гараж яки индивидуаль торак төзелеше өчен урман кишәрлекләре бирү тыела.

6.1.8. Территориядән файдалану өчен махсус шартлары булган зоналарда шәһәр төзелеше эшчәнлеге (саклау, санитар-саклау зоналары, мәдәни мирас объектларын саклау зоналары, су саклау зоналары, эчәргә яраклы су чыганакларын саклау зоналары, саклана торган объектлар зоналары) җир, су объектлары зоналары белән регламентлана. Шәһәр төзелеше законнары, санитар - эпидемиологик иминлек, әйләнә-тирә мохитне саклау турындагы, махсус саклана торган табигый территорияләр турындагы законнар һәм Россия Федерациясенең башка законнары һәм Татарстан Республикасы законнары белән билгеләнгән.

6.1.9. Биналарны, корылмаларны һәм коммуникацияләрне урнаштыру рөхсәт ителми: на землях особо охраняемых природных территорий;

махсус сакланылучы табигать территорияләре җирләрендә; рекреацион зоналар территориясендә, шәһәр урманнарын да кертеп, проектлана торган объектлар ял итү һәм спорт өчен билгеләнмәгән булса;

I пояста, проектлана торган объектлар чыганакларны эксплуатацияләүгә бәйле булмаса, эчәргә яраклы су белән тәэмин итү чыганакларын һәм су үткәрү корылмалары мәйданчыкларын санитар саклау зоналары;

проектлана торган объектлар курортларның табигый дәвалау чараларын эксплуатацияләүгә бәйле булмаса, I зонада курортларның санитар (тау-санитария) саклау округы зонасында; өске су объектларының яр буе полосасында; гидрометеорология станцияләрен саклау зоналарында; инженерлык коммуникацияләренең сак зоналарында.

6.1.10.Торак пунктларга якын территорияләрдә рекреацион, санитария-гигиена һәм савыктыру функцияләрен гамәлгә ашыру максатларында яшел һәм урман-парк зоналарын булдыруны күз алдында тотарга кирәк. Яшел һәм урман-парк зоналары табигый һәм башка объектларны яклау функцияләрен башкаручы яклау урманнары категориясенә керә. Алар чикләрендә әлеге зоналарның максатчан билгеләнеше белән туры килми торган эшчәнлек алып бару тыела. Урман-парк һәм яшел зоналарның, шулай ук шәһәр урманнарының чикләрен үзгәртү, бу аларның мәйданнарын киметүгә китерергә мөмкин, рөхсәт ителми.

6.1.11.Аз урманлы районнарда урнашкан торак пунктлар тирәсендә яклау полосалары (җил саклау, яр ныгыту һ.б.) төзүне, калкулык битләрен, чокырларны һәм балчыкларны яшелләндерүне күздә тотарга кирәк. Яклаучы урман полосаларының киңлеген түбәндәгеләр кабул итәргә кирәк:

эре шәһәр торак пунктлары өчен - кимендә 500 метр;

урта шәһәр торак пунктлары өчен - кимендә 100 метр;

кече шәһәр һәм авыл торак пунктлары өчен - кимендә 50 метр.

6.1.12Муниципаль берәмлекләр чикләрендә шулай ук территориянең геоморфологик үзенчәлекләрен исәпкә алып, табигый һәм яшелләндерелгән территорияләрнең территориаль өзлексез системасы рәвешендә, гидрографик челтәр базасында табигый-экологик каркас системасын күздә тотарга кирәк.

6.2. Атмосфера һавасын саклау

6.2.1. Атмосфера һавасының норматив сыйфатын тәэмин итү өчен «атмосфера һавасын саклау турында» 1999 елның 4 маендагы 96-ФЗ номерлы Федераль закон, СанПиН 2.1.6.1032-01 һәм СанПиН таләпләрен үтәү зарур 2.2.1/2.1.1.1200-03 к

6.2.2. Төзелешләрне проектлаганда атмосфера һавасының пычрануы чыганакларыннан атмосфера пычрануы дәрәҗәсен исәпләү юлы белән, аэроклиматик һәм геоморфологик шартларны исәпкә алып, атмосфера һавасының пычрануын бәяләү һәм аның сыйфатын үзгәртүне фаразлау зарур гамәлдәге һәм планлаштырыла торган объектлар, ПДК яки һәр пычраткыч матдәнең якынча куркынычсыз дәрәҗәсе. Шулай ук атмосфераның пычрануын булдырмау буенча кисәтү чаралары, шул исәптән организацияләнмәгән ташлаулар һәм икенчел чыганаклар эшләнергә тиеш.

6.2.3. Территорияне планлаштыру буенча документацияне эшләгәндә әйләнә - тирә мохитне саклау буенча чараларны территориядән файдалануның махсус шартлары булган зоналарда үз-үзен тотышына этәрә торган таләпләрне исәпкә алып нигезләү башкарыла.

6.2.4. Атмосфера һавасындагы пычраткыч матдәләр концентрациясе ГН 2.1.6.1338-03, ГН 2.1.6.309-07 һәм СанПиН 2.1.6.1032-01 таләпләренә туры китереп кабул ителә. Аларны үтәү халыкның сәламәтлегенә һәм аның яшәү шартларына турыдан-туры яки турыдан-туры йогынты ясамауны тәэмин итә.

6.2.5. Торак, иҗтимагый-эшлекле һәм рекреацион зоналарны атмосфера һавасы пычрану чыганакларына карата, җилләр өчен (өстен килүче юнәлештәге җилләр өчен) төп яктан урнаштырырга кирәк.

6.2.6. Торак зонада атмосфера һавасындагы пычраткыч матдәләр микъдары-ПДКДАН, халык күпләп ял итә торган урыннарда, авыруларны дәвалау - профилактика учреждениеләре һәм тернәкләндерү үзәкләре урнашкан территорияләрдә 0,8 ПДКТАН артмаска тиеш.

6.2.7. Атмосфера һавасының пычрану чыганаклары булып предприятиеләр, аларның аерым биналары һәм корылмалары тора, алар өчен чикләрдән тыш барлыкка килә торган пычрану дәрәҗәсе ПДК һәм/яки торак зоналарны пычратуга керткән өлеш 0,1 ПДК дан артып китә.

6.2.8. Атмосфера пычрану чыганагы булган объектларны пычрану дәрәҗәләре билгеләнгән гигиена нормативларыннан артып киткән территорияләрдә проектлау һәм урнаштыру тыела. Гамәлдәге объектларны реконструкцияләү һәм техник яктан яңадан җиһазландыру, атмосферага зарарлы матдәләр чыгаруны рөхсәт ителгән чиккә кадәр киметү шарты белән, мондый территорияләрдә рөхсәт ителә.Калдыклар составында расланган ПДК яки яки якынча куркынычсызлык дәрәҗәләре булмаган матдәләр булса, объектларны проектлау һәм урнаштыру тыела.

6.2.9. Халык саулыгына һәм аның яшәү шартларына тискәре йогынты чыганаклары булырга мөмкин булган объектларны урнаштыру һәм киңәйтү өчен мәйданчыклар аэроклиматик характеристиканы, җир рельефын, атмосферада индустриаль ташлауларның закончалылыгын, шулай ук атмосфераның пычрану потенциалын исәпкә алып сайлап алына.

6.2.10. I һәм II класслы зарарлы матдәләр белән пычрану чыганаклары булган җитештерү объектларын секундына 1 метрга кадәр тизлек белән, озак яки еш кабатлана торган штильләр, инверсияләр, томан белән (бер ел эчендә 30 - 40 процент, кыш дәвамында - 50 - 60 процент) җилләр күп булган районнарда урнаштырырга кирәк түгел.

6.2.11. Атмосфера пычрануның потенциалы (алга таба - ПЗА) - атмосфераның катнашмаларны чәчәргә сәләте. ПЗА СанПиН 2.1.6.1032-01 таләпләренә туры китереп, метеорологик параметрларның уртача еллык күрсәткечләре буенча билгеләнә.

6.2.12. I һәм II класслы предприятиеләрне югары һәм бик югары булган территорияләрдә урнаштыру Россия Федерациясенең Баш дәүләт санитар табибы яисә аның урынбасары тарафыннан индивидуаль тәртиптә хәл ителә.

6.2.13. Әйләнә-тирә мохиткә һәм кеше саулыгына йогынты ясау чыганаклары булган сәнәгать объектлары, җитештерүләр һәм корылмалар өчен СанПиН таләпләре нигезендә санитар-яклау зоналары билгеләнә 2.2.1/2.1.1.1200-03 һәм әлеге нормативларны раслау.

Санитар-саклау зоналарында торак төзелешен һәм әйләнә-тирә мохитнең нормалаштырыла торган сыйфат күрсәткечләре белән башка территорияләрне урнаштыру тыела. Санитар-саклау зонасы яки аның бер өлеше Резерв территория буларак карала алмый һәм җитештерү яки торак территорияне киңәйтү өчен файдаланыла алмый.

6.2.14. Атмосфера һавасын пычратудан саклауны СанПин 2.1.6.1032-01 таләпләренә туры китереп башкарырга кирәк.

6.3. Су ресурсларын саклау

6.3.1. Су объектларын саклау халыкның сәламәтлегенә куркыныч тудыручы һәм массакүләм йогышлы, паразитар һәм йогышлы булмаган авыруларны үстерүгә ярдәм итүче җир өсте һәм җир асты суларының пычрануын булдырмау һәм бетерү, судан файдалану шартларын начарайту яисә эчә торган, хуҗалык-көнкүреш, дәвалау һәм рекреацион максатлар өчен аны чикләү өчен кирәк.

6.3.2. Эчә торган, хуҗалык-көнкүрештәге һәм рекреацион судагы су объектлары, әгәр судан файдалану пунктларында суның составы һәм үзлекләре күрсәткечләре хуҗалык

эшчәнлегенең, көнкүрештә файдалануның турыдан-туры яисә турыдан-туры йогынтысында үзгәргән һәм халыкның судан файдалану өчен тулысынча яраксыз булган очракта, пычранган дип санала.

6.3.3. Химик матдәләрнең эчтәлеге 2.1.5.1315-03 һәм ГН 2.1.5.2307-07 раслаган су объектларында матдәләрнең чама белән рөхсәт ителгән иң чик күләмдәге концентрацияләреннән һәм су объектларында матдәләрнең якынча мөмкин булган дәрәҗәләреннән артмаска тиеш.

6.3.4. Су объектларын яклау чараларын Россия Федерациясе Су кодексы, Татарстан Республикасы норматив хокукый актлары, билгеләнгән тәртиптә расланган санитария һәм экология нормалары, шулай ук әлеге нормативлар таләпләре нигезендә күз алдында тотарга кирәк. Шул ук вакытта эчәргә яраклы су белән тәэмин итү, халыкның ялы, балыкчылык максатларында кулланыла торган су объектларында, шулай ук торак пунктлар чикләрендә урнашкан рекреация үзәкләрендә, шул исәптән шифаханә-курорт зоналарында пычраткыч матдәләр концентрацияләрен үтәп, су объектларында пычрануны кисәтүне тәэмин итәргә кирәк.

6.3.5. Хуҗалык яисә башка объектларны урнаштырганда, проектлаганда, эксплуатациягә тапшырганда һәм су объектларының сыйфатына йогынты ясарга сәләтле теләсә нинди эшләрне башкарганда, СанПиН 2.1.980-00 һәм СП 2.1.5.1059-01 билгеләгән нормативларны үтәү мәҗбүри.

6.3.6. Торак, иҗтимагый-эшлекле, катнаш һәм рекреация зоналарын агым агымы буенча югарырак агым сулар чыгаруга карата урнаштырырга кирәк.

6.3.7. Хуҗалык-эчәр сулары һәм мәдәни-көнкүреш сулыклары чыганаклары буларак кулланыла торган сусаклагычларны һәм аларның түбәнге бьефларын эксплуатацияләүне сусаклагычларны проектлауга, төзүгә һәм эксплуатацияләүгә санитария һәм экологик таләпләрне исәпкә алып гамәлгә ашырырга кирәк.

6.3.8. Су объектлары ярларында урнашкан ял зоналарында су саклау чаралары ГОСТ 17.1.5.02-80 таләпләренә җавап бирергә тиеш.

6.3.9. Табигый сулыкны яисә су агышын үзгәртү яисә төзекләндерү эшләре аның табигый килеп чыгышын саклап калу шартларында башкарыла. Тегү корылмаларын урнаштыруны таләп итә торган предприятиеләрне селитеб территориясенә карата кимендә 200 метр ераклыкта су агымнары агымы буенча түбәнрәк урнаштырырга кирәк.

6.3.11. Предприятиеләр, склад хуҗалыклары, автохуҗалыклар һәм башка объектлар территорияләрендәге өске сулар чистартылган суларны җитештерү ихтыяҗларына файдаланып, чистарту корылмаларында чистартылырга тиеш.

6.3.12. Су объектларына агып төшүче һәм дренаж суларын агызу тыела: табигый дәвалау ресурслары булган; махсус сакланылучы су объектларына кертелгән; эчәр сулар һәм хуҗалык-көнкүрешне су белән тәэмин итү чыганакларын санитар саклау зоналары чикләрендә урнашкан; дәвалау-савыктыру урыннарын һәм курортларны саклауның I, II зоналары чикләрендә урнашкан, халыкның туризм, спорт һәм массакүләм ялы урыннарында; алар балык саклау зоналары, балык хуҗалыгы зоналары чикләрендә урнашкан.

6.3.13. Эчәр өчен һәм хуҗалык-көнкүрешне су белән тәэмин итү максатларында кулланыла торган су объектлары өчен СанПиН 2.1.4.1110-02 нигезендә санитария саклау зоналары билгеләнә. Санитария саклау зоналары территориясендә санитар төзекләндерү буенча чаралар күрергә кирәк. Җир асты суларын химик пычрату куркынычын тудырган объектларны урнаштыру, Татарстан Республикасы буенча Роспотребнадзор идарәсе бәяләмәсе булганда гына, санитария саклау зонасының III поясы чикләрендә су горизонтын пычранудан яклау буенча махсус чаралар башкарылган очракта гына рөхсәт ителә.

6.3.14. Уңай гидрологик режимны хуплау, санитария торышын яхшырту, өске су объектларыннан нәтиҗәле файдалану өчен су саклау зоналары һәм яр буе яклау полосалары билгеләнә, алар чикләрендә хуҗалык итүнең махсус режимы регламентлана.

Гражданнарның су объектларына ирекле керүен тәэмин итү максатларында яр буе полосасы билгеләнә.

6.3.15. Су саклау зоналарының, яр буе яклау һәм яр буе полосаларының күләмнәре, шулай ук аларны саклау һәм хуҗалык тарафыннан рөхсәт ителгән файдалану режимнары Россия Федерациясе Су кодексы белән билгеләнә.

6.3.16. Өске суларны пычранудан саклауны СанПиН 2.1.5.980-00 таләпләре белән тәэмин итәргә кирәк.

Җир асты суларын пычратудан саклауны 2.1.5.1059-01 СП билгеләгән таләпләр нигезендә башкарырга кирәк.

6.4. Туфракны саклау

6.4.1. Җирне саклау буенча таләпләр пычранган туфракларның кеше сәламәтлегенә һәм яшәү шартлары мөмкин булган территорияләргә куела һәм туфракның спецификасын, территориянең туфрак - климат үзенчәлекләрен, химик кушылмаларның һәм элементларның фон эчтәлеген исәпкә алып билгеләнә.

6.4.2. Туфракларның торышын бәяләү СанПиН 2.1.7.1287-03 таләпләренә туры китереп, нормативтан тыш пычрану участокларын ачыклау максатыннан үткәрелә.

6.4.3. Кеше өчен потенциаль куркыныч булган химик һәм биологик матдәләр, биологик һәм микробиологик организмнар туфракларында тоту, шулай ук радиация фонының дәрәҗәсе билгеләнгән ПДК (дәрәҗәләрдән) артмаска тиеш.

6.4.4. Туфрак сыйфатына гигиеник таләпләр, беренче чиратта, мәктәпкәчә белем бирү һәм гомуми белем бирү оешмалары, спорт, уен, балалар мәйданчыклары, торак төзелеше, ял итү мәйданчыклары, рекреацион зоналар, эчә торган су чыганакларын, су саклау зоналары һәм яр буе саклау полосалары, санитар-яклау зоналары өчен билгеләнә.

6.4.5. Объектларны урнаштыру өчен мәйданчыкны сайлау туфракның физик-химик үзенчәлекләрен, аларның составын исәпкә алып башкарыла;

табигый-климат характеристикасы (җил Роза, явым-төшем күләме, температура режимы);

туфракларның ландшафтлы, геологик һәм гидрологик характеристикалары; хуҗалык кулланылышы төрләре.

6.4.6. Татарстан Республикасы буенча Роспотребнадзор идарәсе бәяләмәсеннән башка төзелеш өчен җир кишәрлекләре бирү рөхсәт ителми.

6.4.7. Торак урыннардагы туфракның санитар-эпидемиологик яктан куркыныч дәрәҗәсе буенча пычрану дәрәҗәсе буенча 5 категориягә бүленергә мөмкин: чиста, рөхсәт ителгән, уртача куркыныч, куркыныч һәм гадәттән тыш куркыныч.

Химик һәм эпидемиология күрсәткечләре буенча туфракка карата таләпләр әлеге нормативларга 6 нчы кушымтаның 1 нче таблицасында күрсәтелгәнә.

6.4.8. 2.1.7.1287-03 СанПиН нигезендә авыл хуҗалыгы кулланылышындагы туфрак химик матдәләр белән пычрану дәрәҗәсе буенча түбәндәге категорияләргә бүленергә мөмкин: рөхсәт ителгән, уртача куркыныч, куркыныч һәм гадәттән тыш куркыныч (әлеге нормативларга 6 нчы кушымтаның 2 нче таблицасы).

Пычрануга бәйле рәвештә туфрактан файдалану буенча рекомендацияләр 6 нчы кушымтаның 3 нче таблицасында әлеге нормативларга китерелгән.

6.4.9. Туфракны саклау буенча чаралар һәр конкрет очракта, пычрану категориясен исәпкә алып эшләнә һәм күздә тотарга тиеш:

махсус куллану режимнарын кертү;

максатчан билгеләнешен үзгәртү;

туфракны рекультивацияләү һәм мелиорацияләү, уңдырышлылыкны торгызу.

6.4.10. Торак зоналарда, транспортның йогынтысы зоналарында, күмелгән сәнәгать калдыклары (полигоннарга якын-тирә территорияләр туфраклары), сәнәгать һәм коммуналь калдыклар җыелу урыннарында, авыл хуҗалыгы җирләре, санитар-яклау зоналары территорияләрендә туфракның торышына мониторинг үткәрелергә тиеш. Тикшеренүләрнең

күләме һәм мониторинг вакытында өйрәнелә торган күрсәткечләр исемлеге, кулланучылар хокукларын яклау һәм кеше иминлеге өлкәсендә күзәтчелек федераль хезмәтенең Татарстан Республикасы буенча идарәсе белән килешү максатларын һәм бурычларын исәпкә алып, һәр конкрет очракта билгеләнә.

Җирләрне деградацияләүне булдырмау, туфракның уңдырышлылыгын һәм пычранган территорияләрне торгызу максатларында җирләрне әйләнештән алу белән консервацияләргә рөхсәт ителә.

6.4.11. Радиоактив һәм химик пычрануга дучар булган җирләр авыл хуҗалыгы билгеләнешендәге җирләрдән файдалануда чикләнергә, алардан төшереп калдырылырга тиеш һәм аларны ат-сервацияләү өчен запас җирләренә күчерелергә мөмкин. Мондый җирләрдә авыл хуҗалыгы продукциясен җитештерү һәм сату тыела. Җирләрне консервацияләү тәртибе Россия Федерациясе Хөкүмәте тарафыннан билгеләнә.

6.5. Яклау нче тавыш та керми һәм вибрации

6.5.1. Торак пунктларны планлаштыру һәм төзүне тавыш бирүнең рөхсәт ителгән дәрәҗәләрен исәпкә алып башкарырга кирәк.

6.5.2. Нормалаштырыла торган территорияләр өчен тавыш бирүнең рөхсәт ителгән шартлары, тышкы тавышның төп чыганакларының тавыш ха - характеристикалары, көтелгән тавыш дәрәҗәсен билгеләү тәртибе һәм исәп-хисап нокталарында аларны киметү таләп ителә торган шартларны 51.13330.2011 СП нигезендә кабул итәргә кирәк.

Төрле территорияләрдә кеше өчен тавыш йогынтысының максималь дәрәҗәләре әлеге нормативларга 6 нчы кушымтаның 4 нче таблицасында күрсәтелгән.

6.5.3. Тышкы тавыш чыганакларыннан саклау объектлары булып торак һәм җәмәгать биналары, торак төзелеше территорияләре, җитештерү предприятиеләренең эш урыннары тора.

6.5.4. Гамәлдәге аэропортлар янында һәм гамәлдәге территорияләрдә яңа проектлана торган аэропортлар, аэродромнар, вертодромнар янында торак төзелешенең гамәлдәге территорияләрендә авиация тавышы дәрәҗәләре ГОСТ 22283-88 билгеләнгән күрсәткечләрдән артмаска тиеш.

6.5.5. Торак пунктларны тавышлы саклау чараларын СП 51.13330.2011 таләпләренә туры китереп карарга кирәк.

6.5.6.Ешлыкларның ешлыгы - 20 Гц ешлыктан түбәнрәк булган тавыш тирбәлешләре һәм дулкыннары. Ин-фразвукның техноген чыганаклары булып түбәндәгеләр тора ала: ешлыгы белән секундына 20 циклдан ким булган җиһазлар, транспорт, аэродинамик һәм бәрелү гамәлләре сәнәгать җайланмалары, су асты һәм җир асты шартлаулары һ. б.

Инфразвукның рөхсәт ителгән күрсәткечләре нормалары СН белән регламентлана 2.2.4/2.1.8.583-96 алар әлеге нормативларга 6 нчы кушымтаның 5 нче таблицасында китерелгән.

6.5.7. Инфразвукка каршы көрәшнең иң нәтиҗәле ысулы - чыганакта технологик җиһазларның эш режимнарын үзгәртү, аэродинамик процессларның интенсивлыгын киметү (тизлекне чикләү) юлы белән аны киметү, җылылык электростанцияләрен ташлау Системалары һ. б.). Инфразвукның кимүе аны тарату юлында интерференцион типтагы глушительләр куллану юлы белән мөмкин.

6.5.8. Торак пунктларда яңа төзелеш һәм реконструкция территорияләре вибрация параметрлары буенча, СН таләпләре буенча бәяләнергә тиеш 2.2.4/2.1.8.566-96 к

6.5.9. Торак һәм җәмәгать биналарында, торак төзелеше территориясендә вибрация чыганаклары булып инженер челтәрләре һәм корылмалар, җитештерү предприятиеләрен урнаштыру һәм җиһазлау, эш вакытында зур динамик йөкләмәләр тудыра торган транспорт

чаралары тора ала, алар грунтта һәм төзелеш конструкцияләрендә вибрация таралуга китерә, шулай ук сейсмик активлыкка китерә. Вибрации булырга мөмкин сәбәбе барлыкка килү тавыш та керми.

Торак һәм җәмәгать биналарында, торак төзелеше территориясендә, эш урыннарында вибрация дәрәҗәсе гамәлдәге норматив документлар белән билгеләнгән күрсәткечләрдән артмаска тиеш.

6.5.10. Вибрациядән саклау буенча чаралар түбәндәгеләр күздә тота: биналарны һәм корылмаларны вибрация чыганакларыннан бетерү;

биналарны һәм корылмаларны проектлаганда вибрация чыганагы барлыкка килә торган динамик йөкләнешне киметү чаралары.

6.6. Электромагнит кырлардан саклау

6.6.1. Җирлек территорияләрен электромагнит кырлар йогынтысыннан саклау өчен, шулай ук электромагнит нурланышларның санитар-яклау зоналары күләмнәрен билгеләгәндә гамәлдәге норматив документларга таянып эш итәргә кирәк. Радиотапшыручы радиотехник объектлар өчен санитар-яклау зоналары күләмен билгеләү радиоешлык диапазонының электромагнит нурланышлары буенча гамәлдәге нормалар һәм радиоешлыкларның интенсивлыгын исәпләү методикалары нигезендә гамәлгә ашырыла.

6.6.2. Электромагнит кырлардан, нурланышлардан һәм нурланышлардан саклау буенча махсус таләпләр куела:

барлык типтагы стационар радиотехник объектларның (радиоүзәкләр, радио - һәм телевизион станцияләр, радиолокацион һәм радиорелей станцияләрен дә кертеп).һ. б. катнашты.;

электромагнит энергиясен өйрәнүче башка объектлар, югары көчәнештәге ВЛ өчен;

кәрәзле элемтә системалары элементлары һәм башка хәрәкәтчән элемтә төрләре.

6.6.3. Радиоешлык диапазонының тышкы электромагнит кыры йогынтысына дучар ителгән Торак, иҗтимагый һәм җитештерү биналары эчендә радиоешлыклы радиотехник объектлар (алга таба - ПРТО) тарафыннан төзелә торган электромагнит кырының дәрәҗәсе халык өчен билгеләнгән САНПИННАН артмаска тиеш. 2.1.8/2.2.4.1383-03 СанПиН 2.1.8/2.2.4.1190-03 - СанПин 2.1.2645-10 һәм 6 нчы кушымтаның таблицасында китерелгән 6 нчы кушымтаның икенче нурланышын исәпкә алып, әлеге нормативларга туры килә.

6.6.4. 3-30 МГц диапазонындагы антенналар радиостанцияләре һәм 26,5 - 27,5 МГц ешлыкларының гражданнар диапазоны радиостанцияләре урнаштыру СанПиН таләпләренә туры китереп башкарыла 2.1.8/2.2.4.1383-03 к

6.6.5. Халыкны ПРТО антеннары тарафыннан төзелә торган электромагнит кырлар йогынтысыннан саклау максатларында, ПРТОНЫҢ перспективалы үсешен исәпкә алып, санитар-саклау зоналары һәм төзелешне чикләү зоналары билгеләнә (бинадан читтә 10 Вт артмаган эффектив нурланышлы бер стационар радиостанцияне урнаштыру очракларыннан тыш).Санитар-яклау зонасы чикләре әлеге нормативларга 6 нчы кушымтаның 6 нчы таблицасында күрсәтелгән җир өслегеннән 2 метр биеклектә билгеләнә.

6.6.6. Корылманы чикләү зонасы тышкы чикләрдә җир өслегеннән 2 метрдан артык биеклектә элеккеге тромагнит кырлары ПДДАДАН артып киткән территориядән гыйбарәт. Төзелешнең чикләү зонасының тышкы чиге перспективалы төзелеш биналарының максималь биеклеге буенча билгеләнә, аларның өске каты биеклегендә электромагнит кырларының дәрәҗәсе ПДДАДАН артмый.

6.6.7. Торак төзелеше территориясендә урнашкан 100 кВт артык тапшыручылар егәрлеге белән санитар-яклау зонасы чикләре Россия Федерациясенең Баш дәүләт санитар табибы яисә аның урынбасарының карары белән билгеләнгән тәртиптә билгеләнә.

6.6.8. Санитар-яклау зонасы һәм төзелешне чикләү зонасы торак төзелеше территориясе сыйфатында һәм әйләнә-тирә мохитнең нормалаштырыла торган сыйфат күрсәткечләре булган башка объектлардан файдалана алмый, шулай ук предприятиенең

резерв территорияләре буларак карала һәм сәнәгать мәйданчыгын киңәйтү өчен файдаланыла алмый.

6.6.9. Халыкны ВЛ төзелә торган электр кырының йогынтысыннан саклау максатларында, СанПин 2.2.1 таләпләренә туры китереп./2.1.1.100-03 санитар өзеклекләр куела. 12.1.051-90 ГОСТ нигезендә ВЛ өчен шулай ук сак зоналары билгеләнә.

6.6.10. Халыкны электромагнит кырлардан, нурланышлардан һәм нурланышлардан саклау чаралары үз эченә алырга тиеш:
электромагнит кыр чыганакларын рациональ урнаштыру һәм саклау чараларын куллану;
киметү излучаемой егәрлек передатчиков һәм антенна;
нурланыш чыганакларына, шул исәптән икенчел нурланыш чыганакларына (челтәрләргә, биналар конструкцияләренә, коммуникацияләренә)керү мөмкинлеген чикләү;
югары вольтлы иДәннәрдән санитар өзекләр урнаштыру.

6.7. Радиацион куркынычсызлык

6.7.1 Җирлек территориясендә радиацион куркынычсызлыкны тәэмин итү буенча таләпләр 1996 елның 9 гыйнварындагы 3-ФЗ номерлы «халыкның радиацион куркынычсызлыгы турында» гы Федераль закон, СанПин 2.6.1.2523-09 (РРБ-99/2009), СП 2.6.1.2612-10 (ОССРБ-99/2010) белән билгеләнгән һәм нурланышның җайга салынулы табигый чыганакларына: радон изотоплары һәм аларның һавада таралу продуктлары.,төзелеш әйберләрендә булган табигый радионуклидларның гамма-нурланышы, эчәргә яраклы суда, ашламаларда һәм файдалы казылмаларда табигый радионуклидлар.

6.7.2. Халыкның радиацион куркынычсызлыгы тәэмин ителә: радиацион контроль һәм радиацион хәл турында мәгълүмат системасын оештыру; халыкны, шулай ук әйләнә-тирә мохит компонентларын Радиацион авария булган очракта да планлаштыру һәм үткәрү нәтиҗәлелеге.

6.7.3. Төзелеш өчен Татарстан Республикасы Муниципаль берәмлекләре территорияләрен бүлеп бирер алдыннан, СП 2.6.1.2612-10 (ОСПОРБ-99/2010), СанПиН 2.6.1.2800-10 һәм СП 11-102-97 таләпләренә туры китереп, радиацион хәлгә бәя бирергә кирәк.

6.7.4. Торак һәм иҗтимагый биналар төзү өчен территорияләрне сайлаганда гамма-нурланышның эквивалент дозасы 0,3 МкВ/сәгатьтән дә ким булмаган һәм грунт өслегеннән радон агымы тыгызлыгы 80 мБк/(кв. метр) артмаган участоклар сайлап алына. Биналар һәм корылмалар урнаштырганда, гамма-нурланышның эквивалент дозасы 0,6 МкВ/сәгатьтән артмаган территорияләрне сайлыйлар, ә корылма контурасы чикләрендә радон өслегеннән грунт агымының тыгызлыгы 250 мБк/(кв.метр) тәшкил итә. Әлеге Параметрлар арткан очракта, проектта бинаны гамма - нурланыш һәм радонның югары дәрәҗәләреннән саклау системасы каралырга тиеш.

6.7.5. Радиоактив пычратуларны эзләү барышында ачыкланган төзелеш участоклары дезактивацияне (радиацион реабилитация) инженерлык әзерләү барышында булырга тиеш.

6.7.6. Радиация объектын урнаштыру урынын сайлаганда объектның категориясен, аның потенциаль радиацион, химик һәм халык һәм әйләнә - тирә мохит өчен куркыныч булуын исәпкә алырга кирәк. Яңа төзелә торган объектның мәйданы төзелеш нормалары һәм кагыйдәләре, проектлау нормалары һәм СП 2.6.1.2612-10 таләпләренә туры килергә тиеш.

6.7.7. Нурланыш объектыннан яклауны проектлаганда объект территориясеннән читтә халык өчен эквивалент дозаның егәрлеге 0,06 мкЗв/С дан артмаска тиеш, ә персонал һәм объект территориясендә һәм территориясендә халык өчен әлеге нормативка 6 нчы кушымтаның 7 нче таблицасы нигезендә билгеләнә.

6.8. Микроклиматны көйләү

6.8.1. Торак пунктлар территорияләрен планлаштыру һәм төзегәндә Горизонт яклары

буенча яктылык проеммаларын һәм проектлана торган биналар өчен яктылык климаты коэффициентын билгеләү 83 таблица буенча кабул ителергә тиеш.

Таблица 83

Горизонт һәм проектлаштырыла торган биналар өчен яктылык климатының коэффициенты ягыннан яктылык проеммаларын билгеләү

Яктылык проблемалары	Яктылык проблемаларына юнәлеш бирү. горизонталь	Коэфффициент яктылык яктылык
Биналарның тышкы стеналарында	С, СВ, СЗ, З, В, ЮВ, ЮЗ, Ю	1
Турыпочмаклы һәм трапециевидный фонарьларда	С - Ю, В - З, СВ - ЮЗ, ЮВ - СЗ	1
«Шед» тибындагы фонарьларда	С	1
Зенит фонарьларында	-	1
Искәрмә: 1. Төньяк-көнчыгышка таба; төньяк-көнчыгышка таба; Төньяк-Көнбатышка таба; төньяк-көнчыгышка таба; төньяк-көнчыгышка таба; көньяк-көнбатышка таба; Төньяк - Көнбатышка таба; Төньяк-Көньяк-Көньяк-көньякка таба; Көньяк-Көнчыгыш-көнбатыш, көньяк-Көньяк, Көньяк	көньяк-көнчыгышка таба, көньяк - көнбатышка таб	
2. СНИП нигезендә, дәвалау учреждениеләрендә яктылык ягыннан яктылык проемларын кабул итәргә кирәк.		

6.8.2. Биналар һәм территорияләр инсоляциясе дәвамлылыгын исәплəү билгеләнгән тәртиптә расланган инсоляция графиклары буенча, СанПиН таләпләренә туры китереп башкарыла 2.2.1/2.1.1.1076-01 к Инсоляциянең озынлыгы түбәндәге торак биналарда регламентлана; мәктәпкәчә белем бирү оешмаларында; белем бирү оешмаларында, балаларга өстәмә белем бирү оешмаларында, һөнәри белем бирү оешмаларында, интернат-мәктәпләрдә, балалар йортларында һ. б.; дәвалау-профилактика, санатор-сәламәтләндерү һәм курорт учреждениеләре; социаль хезмәт күрсәтү учреждениеләре (инвалидлар һәм өлкәннәр өчен интернат-йортлар һ. б.).

6.8.3. Торак һәм җәмәгать биналары өчен өзлексез инсоляция дәвамлылыгы биналарның тибына һәм функциональ билгеләнешенә, шәһәрнең планлаштыру зоналарына бәйле рәвештә дифференцияләнә һәм 22 марттан 22 сентябрьгә кадәр бер көнгә кимендә 2,0 сәгать тәшкил итәргә тиеш.

6.8.3. Торак һәм җәмәгать биналары өчен өзлексез инсоляция дәвамлылыгы биналарның тибына һәм функциональ билгеләнешенә, шәһәрнең планлаштыру зоналарына бәйле рәвештә дифференцияләнә һәм 22 марттан 22 сентябрьгә кадәр бер көнгә кимендә 2,0 сәгать тәшкил итәргә тиеш.

6.8.4. Торак биналарда инсоляция дәвамлылыгы бер бүлмәдә 1 - 3 бүлмәле фатирлар һәм 4 һәм аннан да күбрәк бүлмәләр булган ике бүлмәдә булырга тиеш. Инсоляция дәвамлылыгының өзелүе рөхсәт ителә, шул вакытта бер чор 1,0 сәгатьтән дә ким булмаска тиеш. Шул ук вакытта нормалаштырыла торган инсоляциянең суммар озынлыгы 0,5 сәгатькә артырга тиеш.

6.8.5. Инсоляциянең озынлыгы 0,5 сәгатькә, 2 - 3 бүлмәле фатирларда һәм 3 бүлмәдән дә ким булмаган бүлмә инсоляцияләнә торган күп бүлмәле фатирларда (4 һәм аннан да күбрәк бүлмә), шулай ук аеруча катлаулы шәһәр төзелеше шартларында төзелеш урнаштырганда кимергә рөхсәт ителә.

6.8.6. Балалар өчен уен мәйданчыкларында, торак биналарның спорт мәйданчыкларында, балалар бакчасы оешмаларының төркем мәйданчыкларында, спорт зонасы, гомуми белем бирү мәктәпләренең һәм интернат-мәктәпләрнең ял итү зоналарында,

стационар тибындагы дәвалау-профилактика учреждениеләренең ял итү зоналарында инсоляциянең дәвамлыгы 50 процент мәйданда 3 сәгатьтән ким булмаска тиеш.

6.8.7. Инсоляциянең артык җылылык йогынтысын чикләү буенча таләпләр көньяк-көнбатыш һәм көнбатыш юнәлешенә ия булган аерым фатирларның торак бүлмәләренә яисә коммуналь фатирларның бүлмәләренә, гомуми белем бирү мәктәпләренең, интернат-мәктәпләрнең һәм башка урта махсус уку йортларының, дәвалау-профилактик, санатор-сәламәтләндерү һәм социаль тәэмин итү учреждениеләренең уку бүлмәләренә кагыла.

6.8.8. Елның эссе вакытында биналарны һәм территорияләрне инсоляцияләүнең артык җылылык йогынтысын чикләү тиешле планлаштыру һәм биналарның ориентациясе, территорияләрне төзекләндерү белән тәэмин ителергә тиеш, ә биналарны кояштан саклауны юнәлеш белән тәэмин итү мөмкин булмаса, кояштан саклауның конструктив һәм техник чараларын күздә тотарга кирәк. Территорияләрне инсоляцияләүнең артык җылылык йогынтысын чикләү биналарны күләгәләү, махсус күләгәләүче җайланмалар һәм рациональ яшелләндерү белән тәэмин ителергә тиеш.

6.8.9. Инсоляциянең артык җылылык йогынтысын чикләү буенча чаралар биналарның табигый яктырту нормаларын бозуга китерергә тиеш түгел.

6.9. Җитештерү һәм куллану калдыклары белән эш итү

6.9.1. Торак пунктлар территорияләрен планлаштырганда һәм төзегәндә әйләнә-тирә мөхитнең җитештерү һәм куллану калдыклары белән пычрануын булдырмау буенча чараларны күздә тотарга кирәк.

6.9.2. Татарстан Республикасы муниципаль берәмлекләре территориясендә барлыкка килә торган калдыкларны җыю, транспортлау, эшкәртү, утильләштерү, зарарсызландыру һәм урнаштыру системасын оештыруны Татарстан Республикасы муниципаль берәмлекләрен санитар чистартуның генераль схемаларына һәм Татарстан Республикасы муниципаль берәмлекләрен төзекләндерү кагыйдәләренә туры китереп күздә тотарга кирәк.

6.9.3. Проект документациясен эшләгәндә җитештерү һәм куллану калдыкларының барлыкка килү, җыю, куллану, зарасызалндыру, транспортлау һәм урнаштыруга, шул исәптән калдыклар барлыкка килүнең иң куркыныч чыганакларын һәм оештырылмаган чүплекләрне ачыклауга анализ ясалырга; калдыклар барлыкка килү күләмнәрен киметү, аларны утильләштерү һәм зарарсызландыру өлкәсендә потенциалны бәяләү; проектны төзү һәм эксплуатацияләүчорында калдыклар барлыкка килү, чыгару һәм зарарсызландыру күләмнәре фаразы булырга тиеш.

6.9.4. Калдыкларны урнаштыру һәм утильләштерүнең экологик куркынычсыз шартларын булдыру чаралары, әлеге объектлар урнаштыру өчен билгеләнгән территорияләрне утильләштерү, урнаштыру һәм геологик шартлар урнаштыру өчен җир ресурсларына булган ихтыяҗны исәпкә алып, комплекслы (калдыклар җыю һәм транспортлау системаларыннан алар барлыкка килү чыганагыннан алып утильләштерү, урнаштыру урыннарына кадәр) рәвештә эшләнергә тиеш. Үзәкләштерелгән җирлекара полигоннарны торак пунктлар төркемнәре өчен проектлау тәкъдим ителә.

6.9.5. Полигоннарны түбәндәге урыннарда урнаштыру рөхсәт ителми:
су белән тәэмин итү чыганакларын санитар саклау зоналары территорияләрендә;
дәвалау-савыктыру урыннарында һәм курортларны санитар саклау округларында;
өске су объектларының су саклау зоналарында;
ярыкланган токымнарның өслегенә су чыгу урыннарында;
су горизонтларын өзү урыннарында;
халык күпләп ял итә торган урыннарда һәм сәламәтләндерү учреждениеләрендә.

.

6.9.6. Калдыкларны утильләштерү, термик йогышсызландыру һәм урнаштыру объектлары төзелеше өчен җир кишәрлекләре сайлау, гамәлдәге санитар нормаларга туры китереп, әлеге максатларда территорияне куллану мөмкинлекләрен бәяләүдән чыгып башкарылырга тиеш. (СанПиН 2.2.1/2.1.1.1200-03, СанПиН 2.1.7.1322-03).

6.10. Үсемлекләр һәм хайваннар дөньсын саклау

6.10.1. 2002 нче елның 10 гыйнварындагы 7 нче номерлы ФЗ Федераль Закон нигезендә “Әйләнә-тирә мөхитне саклау турында” шәһәр округларының һәм җирлекләрнең Яшел фондын саклауны һәм үстерүне тәэмин итә торган, экологик хәлне нормальләштерү һәм уңайлы әйләнә-тирә мохит булдыру өчен кирәкле чаралар системасын күздә тота.

6.10.2. Яңа төзелешне проектлауны һәм гамәлдәге төзелешне реконструкцияләүне яшел үсентеләрне максималь рәвештә саклауны исәпкә алып башкарырга кирәк. Бер үк вакытта Татарстан Республикасы муниципаль берәмлекләренең яшел үсентеләрне булдыру, саклау һәм карап тору кагыйдәләре дә үтәлергә тиеш.

6.10.3. Кыйммәтле үсемлекләр дөньясы объектларын фәнни һәм хуҗалык ягыннан саклауны тәэмин итү максатларында аеруча саклана торган табигать территорияләре һәм акваторияләр бүлеп бирелергә мөмкин, алар өчен махсус саклау режимы билгеләнә.

6.10.4. «Хайваннар дөньясы турында» 1995 елның 24 апрелендәге 52 - ФЗ номерлы Федераль закон таләпләренә туры китереп, объектларны урнаштыру, проектлау һәм төзү һәм хуҗалык эшчәнлегенең башка төрләрен тормышка ашырганда, хайваннар дөньясы объектларының яшәү тирәлеген һәм аларның үрчү, ял итү һәм миграция юлларын саклау, шулай ук территорияләрнең һәм акваторияләрнең саклау участокларының кагылгысызлыгын тәэмин итү буенча чаралар каралырга һәм үткәрелергә тиеш.

6.10.5. Татарстан Республикасының хайваннар дөньясы объектларын саклау һәм файдалану Идарәсе хәбәр итә: 2014 елның 1 августыннан алып 2015 елның 31 июленә кадәрге чорда, аучылык санын (лимитлар һәм квоталар) киметү буенча әсбаплар әзерләнә, шулай ук аучылык санын (лимитлар һәм квоталар) киметүне күздә тота. Территорияләрнең һәм акваторияләрнең саклау участокларында хуҗалык эшчәнлегенең аерым төрләре тыела яки хайваннар дөньясы объектларының тормыш циклларын бозсалар, аларны үткәрү сроклары һәм технологияләре регламентлана.

6.12. Тарих һәм мәдәният һәйкәлләрен саклау уртак таләпләр

6.12.1. Тарихи-мәдәни билгеләнештәге җирләрнең категорияләре һәм аларны куллану режимнары Россия Федерациясе Җир кодексының 99 статьясы таләпләренә туры китереп билгеләнә.

6.12.2. Мәдәни мирас объектлары (тарихи һәм мәдәни ядкәрләр) җирләрендә эшчәнлекне җайга салу «Россия Федерациясе халыкларының мәдәни мирас объектлары (тарих һәм мәдәният һәйкәлләре) турында» 2002 елның 25 июнендәге 73-ФЗ номерлы Федераль закон, «Татарстан Республикасында мәдәни мирас объектлары турында» 2005 елның 1 апрелендәге 60-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законы һәм алар нигезендә нәшер ителгән норматив хокукый актлар таләпләре нигезендә гамәлгә ашырыла.

6.12.3. Хәрби һәм граждан җеназалары җирләрендәге эшчәнлекне җайга салу 1996 елның 12 гыйнварындагы 8-ФЗ номерлы «җирләү һәм җирләү эше турында» гы Федераль закон, «Ватанны саклаганда һәлак булганнарның истәлеген мәңгеләштерү турында» 1993 елның 14 гыйнварындагы 4291-1 номерлы Россия Федерациясе Законы, әлеге нормативларның «махсус билгеләнештәге зоналар» бүлегенең "Ватанны саклаганда һәлак булучылар истәлеген мәңгеләштерү турында" 1993 елның 14 гыйнварындагы 4291-1 номерлы Россия Федерациясе Законы таләпләре нигезендә гамәлгә ашырыла.

Әгәр җирләнү «объектлар турында " 2002 елның 25 июнендәге 73-ФЗ номерлы Федераль закон таләпләрен исәпкә алып, мәдәни мирас объектлары булып саналса
мәдәни мирас Россия халыклары тарихы һәм мәдәнияте)

Мәдәни мирас объектларын саклау

6.12.4. «Мәдәни мирас объектларын (тарихи һәм мәдәни һәйкәлләрне) саклау " бүлеге, Мәдәни мирас объектларын ачыклау, исәпкә алу, өйрәнү, аларның җимерелүенә яки зыян китерүенә юл куймау, мәдәни мирас объектларының сакланышын һәм кулланылышын контрольдә тоту максатыннан, территориаль - риаль планлаштыру документларын эшләү өчен (яки процессында) эшләнә. Мәдәни мирас объектларын саклау таләпләре шәһәр төзелеше регламентларына һәм проект документларына кертелә.

6.12.5. Мәдәни мирас объектының сакланышын тәэмин итү максатларында аның белән бергә территориядә мәдәни мирас объектын саклау зоналары: сак зонасы, төзелеш һәм хуҗалык эшчәнлеген җайга салу зонасы, саклана торган табигать ландшафты зонасы билгеләнә. Шәһәр төзелеше һәм табигый-ландшафт ситуациясенә карап, мәдәни мирас объекты аталган зоналарның барлык төрләренә дә ия булырга мөмкин.

Мәдәни мирас объектларын саклау зоналарын эшләү мәдәни мирас объектларын дәүләт тарафыннан саклау чарасы булып тора.

6.12.6. Мәдәни мирас объектын саклау зоналарының кирәкле составы мәдәни мирас объектын саклау зоналары проекты белән билгеләнә.

Мәдәни мирас объектларын саклау зоналары проекты-Татарстан Республикасы муниципаль берәмлекләренең территориаль планлаштыру документларының бер өлеше.

Саклау зоналары проекты мәдәни мирас объектлары территорияләре чикләрен, җирләрдән файдалану режимнарын һәм әлеге зоналар чикләрендә шәһәр төзелеше регламентларын билгели. реестрга кертү өчен нигез булып торган, аның үзенчәлекләре нигезендә тарихи-мәдәни мирас җирләрен карап тоту режимы; объектның тышкы күренеше һәм интерьерының үзгәрмәүчәнлеге;

«Россия Федерациясе халыкларының мәдәни мирас объектлары (тарихи һәм мәдәни ядкярләр) турында» 2002 елның 25 июнендәге 73-ФЗ номерлы Федераль законда билгеләнгән тәртиптә мәдәни мирас объектында яисә аның җир кишәрлегендә эшләрне проектлау һәм үткәрү;

мәдәни мирас объектларын саклау органнары белән килештереп урнаштырылган объектка керү шартларын тәэмин итү. Искәрмә:

Әлеге объектның сакланышын һәм гражданнарның законлы мәнфәгатьләрен тәэмин итү максатларында, Россия Федерациясе Хөкүмәте тарафыннан, әлеге чикләүләрне кертү өчен нигез булып торган шартларны тулысынча бетергәнчегә кадәр гамәлдә булган әлеге объекттан файдалану чикләүләре билгеләнергә мөмкин.

6.12.15. Мәдәни мирас объектын һәм аның территориясен куллану тыела:

складлар һәм шартлаткыч һәм янгын куркынычы булган материаллар, складлар һәм материаллар җитештерү өчен, мәдәни мирас объектлары интерьерларын, аларның фасадларын һәм территорияләрен, әйләнә-тирә табигать мохитен пычратуга китерә торган материаллар җитештерү өчен,

зарарлы пар-газообразные һәм башка бүлеп бирү рөхсәт итүче материаллар складлары һәм җитештерү өчен,

бөртекле, яшелчә, терлекчелек продуктлары саклау һәм җитештерү, шулай ук хуҗалык максатларында хайваннарны тоту өчен биналар,

транспорт чаралары, авыл хуҗалыгы һәм башка үзйөрешле машиналарның гаражлары һәм тукталышлары,

мәдәни мирас объектлары конструкцияләренә динамик һәм вибрацион йогынты ясый торган станоклар, җайланмалар һәм башка механик двигательләр белән тәэмин ителгән производстволар (егәрлекләренә бәйсез рәвештә),

һәйкәл өчен уңайсыз температура-дымлылык режимы һәм химик актив матдәләр булган производство һәм лабораторияләр булдыру.

6.12.16. Мәдәни мирас объектларыннан Транспорт һәм инженерлык коммуникацияләренә кадәр ераклыкны да кимендә кабул итәргә кирәк:
тиз йөрешле һәм өзлексез хәрәкәт итү магистральләренең машиналар йөрү өлешләренә кадәр:
катлаулы рельеф шартларында-100 метр;
яссы рельефта-50 метр;
сууткәргеч, канализация һәм җылылык белән тәэмин итү челтәрләренә кадәр (аерылышучылардан тыш) - 15 метр;
башка җир асты инженерлык челтәрләренә кадәр-5 метр.
Реконструкция шартларында инженерлык челтәрләренә кадәр күрсәтелгән араларны киметергә, ләкин ким дигәндә, кабул итәргә рөхсәт ителә:
су суырткыч челтәрләргә кадәр-5 метр, су күтәрмәүчеләр - 2 метр.
Шул ук вакытта мәдәни мирас объектларының сакланышын тәэмин итү бүлеген эшләүне һәм аның нигезендә эшләр башкарганда мәдәни мирас объектларының сакланышын тәэмин итү буенча махсус чаралар үткәрүне тәэмин итәргә кирәк.
6.12.17. Ачыкланган мәдәни мирас объектларына карата реестрга кертү турындагы мәсьәләне хәл иткәнче, реестрга кертелгән мәдәни мирас объектларына карата да шундый ук чаралар карала.
6.12.18. Россия тарихи җирлекләренең рәсми расланган исемлегенә керүче Тарихи җирлекләрдә шәһәрне формалаштыручы барлык тарихи - тарихи кыйммәтле объектлар: планировка, төзелеш, композиция, табигый ландшафт, археологик катлам, төрле шәһәр киңлекләре (ирекле, төзелгән, яшелләндерелгән) арасындагы нисбәт, дәүләт сагына тиеш.-пространство структурасы, фрагментар һәм руинирлаштырылган шәһәр төзелеше мирасы, масштабы, күләме, структурасы, стиль, материал, төс, декоратив элементлар, табигый һәм булдырылган кеше белән чагыштыру, үсеш барышында алынган тарихи җирлекнең төрле функцияләре, шулай ук башка кыйммәтле объектлар Берләшкән биналар һәм корылмаларның формасы һәм йөзе.
6.12.19. Тарихи җирлектә шәһәр төзелеше, хуҗалык һәм башка эшчәнлек мәдәни мирас объектларының һәм тарихи кыйммәтле шәһәр төзелеше объектлары сакланышын тәэмин итүне исәпкә алып һәм Россия Федерациясе Шәһәр төзелеше кодексы, «Россия Федерациясе халыкларының мәдәни мирас объектлары (тарихи һәм мәдәни ядкәрләр) турында» Федераль закон һәм «Татарстан Республикасында мәдәни мирас объектлары турында» Татарстан Республикасы Законы нигезендә аерым җайга салынырга тиеш.
6.12.20. Тарихи җирлектә шәһәр төзелеше эшчәнлеген аерым җайга салу мәдәни мирас объектларын саклау органнары һәм башкарма хакимият органнарының мәдәни мирас объектларын саклау буенча чаралар комплексын җайга салу өлкәсендә шәһәр төзелеше эшчәнлеген җайга салу өлкәсендәге контрольлеге аша гамәлгә ашырыла.
тарихи җирлек чикләрендә тарихи-архитектура, тарихи-шәһәр төзелеше, архив һәм археологик тикшеренүләр нигезендә тарихи-мәдәни терәк план төзү;
тарихи җирлек чикләрендә тарихи-архитектура, тарихи-шәһәр төзелеше, архив һәм археологик тикшеренүләр нигезендә тарихи-мәдәни терәк план төзү;
биналар һәм корылмаларның күләменә һәм пропорцияләренә, төзелеш материалларын куллануга, чәчәкләр чишелешенә, автостоянкалар, реклама, элмә такталар урнаштыруны тыюга яки чикләү һәм мәдәни мирас объектларының һәм тарихи мохитнең сакланышын тәэмин итүнең башка шартларына кагылышлы шәһәр төзелеше регламентларын эшләү.
Искәрмә: тарихи-мәдәни терәк планнардагы мәгълүматлар, мәдәни мирас объектлары территорияләре чикләре, аерым җайга салу объектлары һәм мәдәни мирас объектларын саклау зоналары чикләре турында Белешмәләр Дәүләт шәһәр төзелеше кадастрына кертелергә тиеш.
6.12.21. Тарихи җирлекләр өчен эшләнелә торган территориаль планлаштыру документлары һәм мәдәни мирас объектлары территорияләре һәм аларның саклау зоналары

чикләре чикләрендә билгеләнә торган шәһәр төзелеше регламентлары мәҗбүри булырга тиеш.

Россия Федерациясе Хөкүмәте билгеләгән тәртиптә мәдәни мирас объектларын саклау буенча федераль орган һәм Россия Федерациясе субъектының мәдәни мирас объектларын саклау өлкәсендә вәкаләтле башкарма хакимият органы белән Татарстан Республикасы Законында билгеләнгән тәртиптә килештерелгән.

6.13. Аеруча кыйммәтле җирләр

6.13.1. Аеруча кыйммәтле җирләрнең категорияләре һәм билгеләнеше Россия Федерациясе Җир кодексының 100 статьясы таләпләренә туры китереп билгеләнә.

6.13.2. Аеруча кыйммәтле җирләрдә аларның максатчан билгеләнешенә туры килми торган теләсә нинди эшчәнлек тыела.

6.14. Инженерлык-экологик эзләнүләр

6.14.1. Территорияне планлаштыру һәм төзү буенча документларны, шулай ук проект документларын әзерләгәндә, капиталь төзелеш объектларын төзегәндә, реконструкцияләгәндә инженерлык-экологик эзләнүләрне башкару зарур.

6.14.2. Төзелеш өчен инженер-экологик эзләнүләр комплекслы инженерлык эзләнүләренең иң мөстәкыйль төре булып тора һәм әйләнә-тирәлекнең заманча торышын бәяләү һәм тискәре экологик һәм алар белән бәйле социаль, икътисадый һәм башка нәтиҗәләрне булдырмау, минимальләштерү һәм халыкның оптималь яшәү шартларын саклау максаты белән, антропоген йөкләнеш йогынтысында мөмкин булган үзгәрешләрне фаразлау өчен башкарыла.

6.14.3. Инженерлык-экологик эзләнүләр үткәрү Россия Федерациясе Шәһәр төзелеше кодексының 47 статьясы, Россия Федерациясе Хөкүмәтенең 2006 елның 19 гыйнварындагы 20 номерлы карары белән, капиталь төзелеш объектларының проект документларын әзерләү, төзү, реконструкцияләү, капиталь ремонты өчен инженерлык эзләнүләре төрләре исемлеген һәм инженерлык эзләнүләрен үтәү турындагы нигезләмәне раслый.

Инженерлык - экологик тикшеренүләрне оештыру һәм үткәрү тәртибенә карата гомуми нигезләмәләр һәм таләпләр СНиПның 8 бүлегендә билгеләнгән 11 -02-96 "төзелеш өчен инженерлык эзләнүләре". Төзелеш өчен инженер-экологик эзләнүләр үткәрүнең төп кагыйдәләре һәм тәкъдим ителә торган процедуралары СП 11-102-97 регламентлана "Төзелеш өчен инженер-экологик эзләнүләр".

6.14.4. Инженерлык-экология эзләнүләрен тәэмин итәргә тиеш:

территориянең табигый һәм техноген шартларын, аны хуҗалык итү һәм социаль өлкәне комплекслы өйрәнү;

табигый тирәлекнең аерым компонентларының һәм тулаем экосистемаларның хәзерге экологик торышын, аларның техноген йогынтыларга тотрыклылыгын һәм яңадан торгызуга сәләтен бәяләү;

объектны төзегәндә, эксплуатацияләгәндә һәм бетергәндә табигый (табигый - техник) системаларның мөмкин булган үзгәрешләренең фаразын эшләү;

экологик куркыныч һәм хәвеф-хәтәрне бәяләү;

инженерлык-хуҗалык эшчәнлегенең зарарлы һәм теләмәүче экологик нәтиҗәләрен булдырмау буенча тәкъдимнәр эшләү һәм экологик хәлне саклау, торгызу һәм савыктыру буенча табигатьне саклау һәм компенсация чараларын нигезләү;

җирле халыкның социаль-икътисади, тарихи, мәдәни, этник һәм башка мәнфәгатьләрен саклау буенча чаралар эшләү;

проект алды һәм проект эшләре этапларына җавап бирүче локаль экологик мониторинг оештыру һәм үткәрү буенча рекомендацияләр һәм (яки) программалар эшләү.

6.14.5. Инженерлык-экологик эзләнүләр түбәндәге документация төрләре өчен проектлаштыруның билгеләнгән тәртибе нигезендә башкарыла:

территорияне планлаштыру һәм төзү буенча документлар;
проект документлары - төзелеш проектлары, предприятиеләр, биналар һәм корылмаларның эш документлары.

Искәрмә: территориаль планлаштыру документларында (муниципаль берәмлекләрне территориаль планлаштыру схемаларында, җирлекләрнең һәм шәһәр округларының генераль планнарында) территорияләрнең тотрыклы үсешен, экологик иминлекне, халыкның сәламәтлеген саклау, табигый ресурслардан рациональ файдалану мәсьәләләре «әйләнә - тирә мохитне саклау»бүлегендә карала.

6.14.6. Территорияне планлаштыру һәм төзү буенча документларны экологик нигезләү өчен инженер-экологик эзләнүләр максаты булып территорияләрнең тотрыклы үсешен, халыкның экологик куркынычсызлыгын, шәһәр төзелеше һәм башка проект карарларының оптимальлеген тәэмин итү тора.

6.14.7. Территорияне планлаштыру һәм төзү буенча документларны экологик нигезләү өчен инженер-экологик эзләнүләр үз эченә алырга тиеш:
территориянең (торак, җитештерү, рекреацион зоналарда) экологик торышын бәяләү, шул исәптән атмосфера һавасы, туфрак, грунт, җир асты һәм өске су объектлары, транспорт чаралары, җитештерү һәм куллану калдыклары, аеруча саклана торган табигый территорияләр булу-булмавын бәяләү.;
бәяләү физик йогынты (тавыш та керми, вибрации, электр һәм Магнит кырлары, ионизирующих нурланышлар нче табигый һәм техногенных чыганаклардан);
аның структур органы - низация буенча билгеләнгән карарларны гамәлгә ашырганда территориянең функциональ әһәмиятенә һәм экологик шартларына мөмкин булган үзгәрешләрне фаразлау;
әйләнә-тирәлекне саклау һәм экологик мониторинг чараларын оештыру буенча тәкъдимнәр һәм рекомендацияләр.

Искәрмә: Татарстан Республикасы Экология һәм табигый байлыклар министрлыгы белән килештерелгән шәһәр округлары һәм җирлекләрнең расланган генераль планнары булганда, аерым территориаль зоналарны төзү һәм Генераль планда каралган аерым биналарны төзү проектлары буенча проект документларын нигезләү өчен инженер-экологик эзләнүләр үткәрелми.

6.14.8. Башкарылган инженер-экологик эзләнүләр материаллары «әйләнә-тирә мохитне саклау» бүлегенең территорияне планлаштыру һәм төзү проектларын эшләүне тәэмин итәргә тиеш.

6.14.9. Капиталь төзелеш объектларының проект документациясен нигезләү, үзгәртеп кору өчен инженерлык-экологик эзләнүләрнең бурычлары булып тора:
экологик яктан тикшерү өчен кирәкле һәм җитәрлек материаллар алу - объектны сайлап алынган вариантта, аны эксплуатацияләүнең нормаль режимын, шулай ук залп һәм аварияле ташлаулар һәм пычраткыч матдәләр ташлауның мөмкин булган өлешен исәпкә алып, объект төзелешенә проект документларының яңалыклары.;
территориаль планлаштыру документларын һәм территорияне планлаштыру һәм төзү документларын әзерләгәндә алынган әйләнә-тирә мохит торышы буенча материалларны һәм мәгълүматларны ачыклау, йогынты зонасы чикләрен ачыклау.

6.14.10. Инженерлык-экологик эзләнүләр материаллары эш проектының «әйләнә-тирә мохитне саклау буенча чаралар исемлеге» бүлеген эшләүне тәэмин итәргә тиеш.

6.14.11. Инженерлык-экологик эзләнүләр нигезләү өчен проект документларын үз эченә алырга тиеш:
объектны төзи башлаганчы әйләнә-тирә мохит компонентларының торышын бәяләү, пычрану фон характеристикасы;
экосистемаларның торышын, аларның йогынтысына тотрыклылыгын һәм яңадан торгызуга сәләтен бәяләү;
фаразланган йогынтыларга сизгер булган табигый шартларның төп компонентлары

буенча тәэсир итү зонасы чикләрен аныклау;

объектны төзегәндә һәм эксплуатацияләгәндә корылманың йогынтысы зонасында әйләнә - тирә мохитне үзгәртүне фаразлау өчен кирәкле параметрларны алу;

табигатьне саклау чараларын оештыру, шулай ук әйләнә-тирә мохитне торгызу һәм савыктыру чараларын оештыру буенча тәкъдимнәр;

объектны төзү, эксплуатацияләү һәм бетерү чорында локаль һәм махсус экологик мониторинг программасына тәкъдимнәр.

6.14.12. Инженер-экологик тикшеренүләр составында аерым эш төрләрен һәм тикшеренүләрне билгеләү һәм кирәклеге, аларның үзара алышынуы шартлары, проектлана торган биналарның һәм корылмаларның төренә, характерына һәм җаваплылыгы дәрәҗәсенә, табигый - техноген хәл үзенчәлекләренә, территориянең экологик өйрәнелгәнлегенә һәм проект эшләренең стадиясенә бәйле рәвештә билгеләнә.

Инженерлык-экологик эзләнүләрне башкару өчен кирәкле объектлар исемлеге әлеге бүлеккә кушымтада күрсәтелгән һәм дәүләт экспертизасына тиешле барлык объектларны үз эченә ала.

7. Халыкны һәм территорияләрне табигый һәм техноген характердагы гадәттән тыш хәлләрдән яклау

7.1. Гомуми таләпләр

7.1.1. Халыкны һәм территорияләрне табигый һәм техноген характердагы гадәттән тыш хәлләр йогынтысыннан саклау Татарстан Республикасы территориясен һәм халкын табигый һәм техноген характердагы гадәттән тыш хәлләр килеп чыкканда куркынычлардан, шулай ук хәрби гамәлләр алып барганда яисә бу гамәлләр нәтиҗәсендә саклануны тәэмин итүгә юнәлдерелгән чаралар җыелмасыннан гыйбарәт.

7.1.2. Гражданнар оборонасы чаралары «Гражданнар оборонасы турында " 1998 елның 12 февралендәге 28-ФЗ номерлы Федераль закон таләпләре нигезендә Татарстан Республикасы муниципаль берәмлекләренең җирле үзидарә органнары тарафыннан эшләнә.

7.1.3. Халыкны һәм территорияләрне табигый һәм техноген характердагы гадәттән тыш хәлләр йогынтысыннан саклау чаралары «халыкны һәм территорияләрне табигый һәм техноген характердагы гадәттән тыш хәлләрдән яклау турында» 1998 елның 21 декабрендәге 68 - ФЗ номерлы федераль закон таләпләре нигезендә, ГОСТ Р 22.07-95 таләпләрен исәпкә алып, Татарстан Республикасы муниципаль берәмлекләренең җирле үзидарә органнары тарафыннан эшләнә.

7.1.4. Җирлекнең генераль планын, шул исәптән гражданнар оборонасы буенча группага ия булган территорияләрне, шулай ук, инженерлык, социаль һәм коммуналь объектларны реконструкцияләүне исәпкә алып, төзелгән территорияләрне үстерү - төзелгән территорияне тәэмин итү өчен билгеләнгән көнкүреш инфраструктурасын СНиП 22-02-2003, СНиП II таләпләре нигезендә гамәлгә ашырырга кирәк-7-81*СНиП 2.01.51-90, СНиП II-11-77, СНиП 21-01-97*, СНиП 2.01.02-85*, ППБ 01-03, СП 11-112-2001, СП 11-107-98, Россия Федерациясе Гражданнар оборонасы, гадәттән тыш хәлләр һәм табигый бәла-казалар нәтиҗәләрен бетерү министрлыгының уртак боерыклары белән расланган халыкка хәбәр итү системасы турында Нигезләмә, Россия Федерациясе Хөкүмәтенең 2003 елның 25 октябрендәге 1544-р номерлы күрсәтмәсе, «гидротехник корылмаларның иминлеге турында» 1997 елның 21 июлендәге 117-ФЗ номерлы федераль закон, әлеге нормативларның 7.3 һәм 7.4 бүлекләре нигезендә Россия Федерациясе Мәгълүмати технологияләр һәм элемтә министрлыгы һәм Россия Федерациясе Мәдәният һәм массакүләм коммуникацияләр министрлыгының 2006 елның 25 июнендәге 422/90/376 номерлы һәм 12.09.2006 елдагы 8232 номерлы боерыгы нигезендә.

7.2. Инженерлык әзерләү һәм территорияне саклау

7.2.1. Гомуми таләпләр

7.2.1.1. Шәһәр төзелеше карарларын кабул итү инженер-геологик хәл һәм гамәлдәге

экзодинамик процессларны җентекләп анализлау нәтиҗәләренә нигезләнергә тиеш. Соңгы карарны, инженерлык әзерлеге буенча чараларның комплекслы бәясен, конструктив карарлар һәм эксплуатация чыгымнарын, шулай ук кабул ителгән вариантның иминлеген исәпкә алып, техник-икътисади чагыштыру вариантларыннан соң кабул итәргә кирәк.
Нигез грунтларының исәп - хисап гидрогеологик режимын үтәүне тәэмин итәргә, шулай ук табигый шартларны теләмәүгә һәм үзләштерелә торган территорияне бозуга китерүче эрозия һәм башка физик-геологик процессларның үсешен булдырмаска кирәк.

7.2.1.2. Территорияләрне планлаштырганда һәм төзегәндә гамәлдәге норматив документлар (СНиП 22-01-95, СНиП 11-02 - 96, СНиП 33-01-2003, СНиП 2.06.15 - 85 һ.б.) һәм Россия территориясен куркыныч процесслардан инженерлык яклавының гомуми схемасы нигезендә табигый риск факторларыннан инженерлык ягыннан яклауны күздә тотарга кирәк.

Инженерлык әзерлеге буенча чараларны инженер-геологик шартларның үзгәрүен фаразлауны, территорияне куллану һәм планлаштыруны исәпкә алып башкарырга кирәк.

Территорияне инженерлык ягыннан әзерләү төзелеш алып барылырга тиешле территорияләрне шәһәр төзелеше ягыннан үзләштерү мөмкинлеген тәэмин итәргә тиеш.

Инженерлык әзерләү һәм яклау төзелешләрнең, инженерлык инфраструктурасы системасының, ландшафтлы һәм су объектларының, шулай ук яшел массивларның рациональ эшләве өчен уңай шартлар тудыру максатыннан үткәрелә.

7.2.1.3. Инженерлык ягыннан яклау зарурлыгы Россия Федерациясе Шәһәр төзелеше Кодексының Татарстан Республикасы территорияләрен үстерү өлешендә нигезләмәләре нигезендә билгеләнә:

яңа төзелә һәм реконструкцияләнә торган территорияләр өчен - территориаль планлаштыру документлары проектларында, планлаштыру һәм техник карарларның вариантын исәпкә алып, территорияне планлаштыру буенча документлар проектларында, табигый һәм техноген характердагы гадәттән тыш хәлләрнең ихтимал булган тискәре нәтиҗәләрен киметүдә;

төзелгән территорияләр өчен-гамәлдәге планлаштыру карарларын һәм табигый һәм техноген характердагы гадәттән тыш хәлләрнең ихтимал булган тискәре нәтиҗәләрен исәпкә алып, объектны төзү, реконструкцияләү һәм капиталь ремонтлауны гамәлгә ашыру өчен проект документларында катнашу.Төзелеш өчен бүлеп бирелә торган территорияләр утырту калынлыгының минималь тирәнлеге булган участокларда, деградацияләнгән утырту грунталары булган участокларда, шулай ук утырту калынлыгы аз кысыла торган грунтларга туры килә торган участокларда урнашкан.

Махсус грунтларда урнашкан территорияләрне планлаштыру һәм төзүне СНиП 2.01.09-91 таләпләренә туры китереп башкарырга кирәк.

7.2.1.4. Инженерлык яклавын проектлаганда тәэмин итәргә (күздә тотарга) кирәк:
саклана торган территорияләргә, биналарга һәм корылмаларга тискәре йогынты ясауның рөхсәт ителгән дәрәҗәсенә кадәр киметү, бетерү яки киметү мөмкин булган куркыныч процессларны булдырмау;

эшләрне гамәлдәге геологик процессларның яңа һәм (яки) интенсификациясенә китерми торган ысуллар белән җитештерү;
тыюлык зоналарын, ландшафтларны, тарихи объектларны саклау һ. б.; инженерлык саклау корылмаларын тиешле архитектура белән бизәү; әйләнә - тирә мохитне саклау чаралары белән яраштыру; кирәкле очракларда-яклана торган территорияләрнең һәм объектларның торышын һәм төзелеш һәм эксплуатация чорында инженерлык саклау корылмаларының эшен системалы күзәтү (мониторинг).

7.2.1.5. Куркыныч геологик процесслардан саклау корылмалары һәм чаралары СНиП 22-02-2003 таләпләренә туры китереп башкарылырга тиеш.

Корылмаларны төзегәндә һәм инженерлык яклау чараларын гамәлгә ашырганда бозылган территорияләрне рекультивацияләүне һәм төзекләндерүне ГОСТ 17.5.3.04-83 * һәм ГОСТ

17.5.3.05-84 таләпләрен исәпкә алып башкарырга кирәк.

7.2.2. Су басудан саклау өчен корылмалар һәм чаралар

7.2.2.1. Инженерлык ягыннан су басудан саклау кирәк булганда, төзелеш, милли файдалану таләпләренә, әйләнә - тирә мохитне куллану, саклау үзенчәлекләренә һәм/яки су басуның тискәре йогынтыларын бетерүгә бәйле рәвештә территорияләрне һәм аерым объектларны су басуны тәэмин итә торган чаралар комплексын карарга кирәк.

7.2.2.2. Яклау нче су басу тиеш кертергә:
язгы-көзге чорда, су ташу вакытында халыкны ташу белән бәйле куркыныч күренешләрдән саклау;

биналарны, корылмаларны, нигез грунтларын локаль яклау һәм төзелгән территорияне тулаем яклау;

табигый ландшафтларны яклау, аеруча фәнни яки мәдәни кыйммәткә ия булган табигый системаларны саклау, су бүлү;

дренаж суларын утильләштерүгә (чистартуга); җир асты һәм өслек сулары режимына, су бүлү коммуникацияләрендәге чыгымнарга (агымнарга) һәм басымнарга, нигезләргә, биналарга һәм корылмаларга деформация ясауга, шулай ук инженерлык саклау корылмаларына мониторинг системасы.

7.2.2.3. Су басудан саклау тәэмин ителергә тиеш:

төзелгән территорияләрнең, җитештерү-техник, коммуникацион, транспорт объектларының һәм аларның аерым корылмаларының өзлексез һәм ышанычлы эшләве һәм үсеше;

норматив санитар-гигиеник шартлар; норматив санитар-гигиена, социаль һәм рекреацион шартлар, якланган территорияләр.

7.2.2.4. Су басу характерына бәйле рәвештә (локаль - аерым биналар, корылмалар һәм участоклар; мәйданчык) локаль һәм/яки территориаль инженерлык саклау системалары проектлана.

Локаль инженерлык яклау системасы аерым биналарны һәм корылмаларны яклауга юнәлдерелергә тиеш. Ул үз эченә ала дренажа, противофильтрационные завесы һәм экраны.

Территориаль система төзелгән территорияне (участокларны) гомуми яклауны тәэмин итәргә, эшкәртү дренажларын, фильтрационнарны үз эченә алырга тиеш
өслек агынтысын оештыру белән территорияне вертикаль планлаштыру, ачык сулыкларны һәм табигый дренировкалауның башка элементларын чистарту, яңгыр канализациясе, су объектлары режимын көйләү, микроклимат, агролесомелиорация һәм башка шартларны яхшырту.

Яңгыр канализациясе территориаль системаның элементы булып торырга һәм инженерлык яклауның гомуми системасы составында яисә аерым проектланырга тиеш.

7.2.2.5. Су басудан инженерлык яклавы системасы аерым участокларның һәм объектларның барлык локаль системаларын берләштерә торган территориаль бердәм булып тора. Шул ук вакытта ул муниципаль районнарны территориаль планлаштыру схемалары, шәһәр округының һәм җирлекләрнең генераль планнары, шулай ук территорияне планлаштыру буенча документлар белән үзара бәйләнештә булырга тиеш.

7.2.2.6. Су басудан саклау корылмалары һәм чаралары СНиП 22-02-2003 һәм СНиП 2.06.15-85 таләпләренә туры китереп проектлана.

7.2.2.7. Грунт суларының югары торышы булган территорияләрдә, сазлыклы участокларда капиталь төзелеш зонасында ябык дренажлар урнаштыру юлы белән грунт сулары дәрәҗәсе кимүне күздә тотарга кирәк.

Азкатлы төзелешләр территориясендә, шулай ук гомуми файдаланудагы яшелләндерелгән территорияләрдә, спорт яссылык корылмалары территорияләрендә ачык киптерү челтәрен проектларга рөхсәт ителә.

7.2.2.8. Төзелергә тиешле торф ятмаларында, грунт сулары дәрәҗәсенең түбәнәюе белән беррәттән, өске мини - раль грунт белән ташлауны да күздә тотарга кирәк, ә тиешле

нигезләгәндә, кабатлау рөхсәт ителә. Минераль грунтлар белән йөкләнеш катламының калынлыгы торф утырмасын һәм территорияне өске агымны урнаштыру өчен кирәкле читләтүне исәпкә алып билгеләнә.

7.2.2.9. Территорияне су басудан инженерлык ягыннан яклауны гамәлгә ашырганда яклана торган территориянең һәм янәшәдәге акваториянең рекреацион потенциалын киметү рөхсәт ителми.

Су астында калган сулыкларның һәм сулыкларның яр буе территорияләрен рекреация өчен куллануны табигатьтән файдалануның башка төрләре һәм су хуҗалыгы комплекслары булдыру белән беррәттән карарга кирәк.

7.2.3. Су басудан саклау өчен Корылмалар һәм чаралар

7.2.3.1. Яр буе участокларында урнашкан торак пунктларның территорияләре язгы ташу сулары белән су басудан, җил белән - су куудан һәм грунт сулары белән су басу (юдыру) яки җимерелү белән якланырга тиеш. Сөрелгән территориянең бровкасы тамгасын, җил куышы вакытында дулкынның биеклеген исәпкә алып, югары суларның исәп-хисап горизонтыннан 0,5 метрга югарырак кабул итәргә кирәк. Исәп-хисап дәрәҗәсенә карап Ишкәкле дамбаны арттыруны корылмаларның классына карап, СНиП 2.06.15-85 һәм СНиП 33-01-2003 нигезендә билгеләргә кирәк.

Югары суларның исәп-хисап горизонты өчен суның иң югары дәрәҗәсен кабатлау билгесе кабул итәргә кирәк: 100 елга бер тапкыр - торак һәм иҗтимагый биналар төзелгән яки төзелергә тиешле территорияләр өчен; 10 елга бер тапкыр - яссылык спорт корылмалары территорияләре өчен.

7.2.3.2. Су басудан инженерлык яклавының төп чаралары сыйфатында каралырга тиеш:
су объектлары ягыннан территорияләрне җимерү;
ясалма арттыру рельефы территориясендә кадәр неопопопаемых планировочных;
су басу, вакытлыча су басу территорияләре һәм Түбән бозылган җирләрдән ташландык һәм дренаж суларын агызып чыгару, җайга салу, бүлеп бирү;
инженерлык яклау корылмалары, шул исәптән җимерелү дамбалары, дренажлар, дренаж һәм су агызу челтәрләре һәм башкалар.

Инженерлык яклавының өстәмә чаралары буларак, табигый системаларның һәм аларның компонентларының табигый үзлекләрен кулланырга кирәк.

Территорияне инженерлык ягыннан яклау проекты составына язгы ташуларны һәм яңгыр ташкыннарын үткәрүне күздә тоткан оештыру-техник чараларны кертергә кирәк.

7.2.3.3. Үзләштерелә торган территорияләрне инженерлык ягыннан яклау территориаль һәм локаль корылмаларның һәм чараларның бердәм системасын булдыруны күздә тотарга тиеш.

7.2.3.4. Су басудан инженерлык яклавын төзегәндә, су белән тәэмин итүне һәм су белән тәэмин итүне яхшырту, сәнәгать һәм коммуналь объектларны эксплуатацияләү, шулай ук энергетика, транспорт, рекреация һәм табигатьне саклау максатларында, корылмаларны һәм инженерлык саклау системаларын бер үк вакытта куллану мөмкинлеген һәм максатчанлыгын билгеләргә кирәк.

7.2.3.5. СНиП 22-02-2003 һәм СНиП 2.06.15-85 таләпләре нигезендә су басудан саклау корылмалары һәм чаралары проектлана.

7.2.4. Яр саклау корылмалары һәм чаралар

7.2.4.1. Елгаларның, күлләрнең, сусаклагычларның, диңгезләрнең ярларын инженерлык ягыннан яклау өчен 85 нче таблицада китерелгән корылмалардан һәм чаралардан файдаланалар.

85 нче таблица

Елгаларның, күлләрнең, сусаклагычларның, диңгезләрнең ярларын инженерлык ягыннан яклау өчен корылмалар һәм чаралар

Корылманың төре һәм чаралар	**Корылманы билгеләү һәм чаралар һәм аларны куллану шартлары**
Дулкынлы	
Яр буйлары: монолит һәм җыелма бетон, тимер-бетон, таш, ряжей, свайдан торган волноотбой профильле яр буе диварлары.	I һәм II класслы биналарны һәм корылмаларны, автомобиль һәм тимер юлларны, кыйммәтле җир биләмәләрен саклау өчен сусаклагычларда, күлләрдә һәм елгаларда
Шпунт диварлары тимер-бетон һәм металл	Нигездә, елгаларда һәм сусаклагычларда
Ступенчатые крепление белән ныгытылган нигезле терраса	Сусаклагычларда чокырларның текәлеге 15 тән артык
Массив дулкынваткычлар	Сусаклагычларда су тотрыклы булганда
Бетон, асфальтобетон, асфальттан монолит капламалар	Сулыкларда, елгаларда, тигез җир корылмаларында аларның статистик тотрыклылыгы җитәрлек булганда
Җыелма плиталардан капламалар	Дулкыннарда 2,5 метрга кадәр
Каплау берсе сыгылмалы тюфяков һәм сетчатых блоклар тутырылган ташлар	Сусаклагычларда,елгаларда, җир корылмаларында (сулыклар һәм биек Дулкыннар булганда-0,5-0,6 метрдан
Синтетик материаллардан һәм икенчел чималдан каплау	Шулай ук
Дулкынсүндергеч	
Яр буе (дулкынсүндергеч камералары булган корылмалар)	Су саклагычларда
Сөзәк җирдә: таштан	Рекреацион куллану булмаганда, сусаклагычларда, елгаларда, җир корылмаларында
Фасонлы блоклардан түшәү	Сусаклагычларда рекреацион файдалану булмаганда
Ясалма ирекле пляжлар	Сулыкларда сулыкларның сулык яр буйларында начар хәлдә булган - наносларның яр буйларында тотрыклы рәвештә күчүе шартларында (10° дан да ким);
Пляжеудерживающие	
Яр буенда: бетон, бетон блоклардан, таштан су асты банкетлары	Сусаклагычларда пляжны ныгыту өчен бераз дулкынланганда

Корылманың төре һәм чаралар	**Корылманы билгеләү һәм чаралар һәм аларны куллану шартлары**
Локаль участокларда инерт материаллары белән тәэмин итү (таш банкетлар, Комлы примывлар h. б.)	сөзәк сусаклагычларда
Аркылыга(шпоралар (гравитацион, субайлы h.б.))	Табигый һәм ясалма пляжларны төзегәндә һәм беркеткәндә, сусаклагычларда, елгаларда
Махсус	
Рельефның табигый формаларын имитацияләүче	Су саклагычларда яр процессларын җайга салу өчен

Нанос запасларын перебазлау (яр буенда переброска, су асты карьерларын куллану һ. б.)	Сусаклагычларда нанослар балансын җайга салу өчен
Агым юнәлешен бирүче: Дамбадан агым юнәлешен бирүче	Елгаларда елга ярларын саклау һәм ярларны юдырудан ерак китү өчен
Грунтлы дамбадан агым юнәлешен бирүче	Ул елгаларда югары тизлек белән йөри торган юлларында.
Агым юнәлешен бирүче массив шпоралар	Шулай ук
Склонокрепляющие (ясалма беркетү грунт откосов)	Дулкыннарның биеклеге 0,5 метрга кадәр булган сусаклагычларда, елгаларда, җир

7.2.4.2. Яр саклау корылмаларының һәм аларның комплексларының төрен сайлап алуны ярның якланган участогының билгеләнешенә һәм режимына карап, кирәкле очракларда судночылык, урман пославы, судан файдалану таләпләрен исәпкә алып башкарырга кирәк.

7.2.4.3. Яр саклау корылмалары СНиП 22-02-2003 таләпләренә туры китереп проектлана.

7.2.5. Коррупцияга каршы чаралар

7.2.5.1. Карстка каршы чараларны геологик төзелештә эрелә торган тау токымнары (известняклар, доломитлар, акбур, карбонат цементы булган тышлау грунтлары, гипслар, ангидритлар, таш тоз) булган һәм өслектә карст күренешләре булган территорияләрдә (бүрәнәләр, котловиннар, карст - эрозия чокырлары һ.б.) һәм (яисә) грунт массивы тирәнлегендә (грунт эретү, грунтларны эретү, эретү, эретү, эретү һ. б.) булган биналар һәм корылмаларның проектларында күздә тотарга кирәк. куышлыклар, мәгарәләр һ. б.).

7.2.5.2. Биналарны һәм корылмаларны инженерлык ягыннан яклау өчен карсттан түбәндәге чаралар кулланыла: аларны яраштыру:

планлаштыру;

су саклау һәм профильтрацион; геотехник (нигезләрне ныгыту);

конструктив (аерым яки геотехник комплекс белән);

технологик (технологик җиһазларның һәм коммуникацияләрнең ышанычлылыгын арттыру, аларны кабатлау, аларның үтүләрен контрольдә тоту, авария хәлендәге участокларны вакытында өзү мөмкинлеген тәэмин итү һ. б.);

эксплуатация (грунт торышы, биналар һәм корылмаларның деформацияләре мониторингы).

Карстка каршы чаралар ачыкланган һәм фаразланган карст күренешләренең характерына, барлыкка килгән токымның төренә, аларның яту шартларына һәм проектлана торган яклана торган территорияләрне һәм корылмаларны саклау үзенчәлекләре белән билгеләнә торган таләпләргә бәйле рәвештә сайларга кирәк.

7.2.5.3. Коррупциягә каршы чаралар:

активлашуны булдырмау, ә кирәк булганда карст һәм карст-сувффозион процессларның активлыгын киметергә кирәк;

грунт катламнарының карст һәм карст-суффозион деформацияләрен кирәкле дәрәҗәдә төшереп калдырырга яки киметергә;

карст куышлыкларыннан җир асты бүлмәләренә һәм тау эшләнмәләренә су арттырылган фильтрацияне һәм өзелүне булдырмау;

территорияләрне, биналарны һәм корылмаларны карст күренешләре вакытында нормаль эксплуатацияләү мөмкинлеген тәэмин итү.

7.2.5.4. Планлаштыру чаралары законсыз территорияләрдән рациональ файдалануны

һәм каршы яклауга чыгымнарны оптимальләштерүне тәэмин итәргә тиеш. Алар әлеге районның үсеш перспективасын һәм карстны үстерү шартларына про - тивокарст яклавы йогынтысын исәпкә алырга тиеш.

Планлаштыру чаралары составына керә:

функциональ зоналарны махсус урнаштыру, планировка структурасын эшләгәндә магистраль урамнарны һәм челтәрләрне трассировкалау, карстокуркынычлы участокларны карап чыгу һәм аларга яшел үсентеләр урнаштыру мөмкин булган кадәр мөмкин булган;

территорияләрне төзелешнең техноген йогынтысыннан инженерлык яклавын эшләү;

биналарның һәм корылмаларның I - II категория участокларыннан читтә, шулай ук уңышсызлыклар барлыкка килү ешлыгы аз булган участоклардан читтә, әмма аларның уртача диаметрлары 20 метрдан артык булган (А тотрыклылыгы категориясе) урнашкан.

7.2.5.5. Су саклау һәм картка каршы көрәш чаралары биналарны һәм корылмаларны төзү һәм эксплуатацияләү чорында гидро-геологик шартларның техноген үзгәрешләре йогынтысында аның белән бәйле суффозион һәм уңышсыз күренешләрне булдырмау өчен юнәлдерелергә тиеш.:

өске, сәнәгать һәм хуҗалык-көнкүреш суларын грунтта инфильтрацияләүне максималь дәрәҗәдә киметү, шул исәптән сәнәгать һәм хуҗалык - көнкүреш суларын агызуга каршы көрәш;

җир асты суларының дәрәҗәләрен күтәрүне (бигрәк тә түбән булган су горизонтлары дәрәҗәләрен киметү белән бергә), ярык-карст һәм сез - шезалегая торган су горизонтларында су хәрәкәте тизлеген арттыру, шулай ук гидрогеологик шартларның башка техноген үзгәрешләрен булдырмау (бигрәк тә түбән булган су горизонтлары дәрәҗәләрен киметү белән бергә), дәрәҗәләрнең кискен тирбәлешләрен булдырмау, ярык-карст һәм сез-шезалегая торган су горизонтларында сулар хәрәкәте тизлеген арттыру, шулай ук карстны активлаштыруга;

җир өслеген җентекләп вертикаль планлаштыру һәм төзелә торган участоклардан читкә су белән ышанычлы яңгыр канализациясен урнаштыру;

төзелеш чорында казаннарда һәм мәйданчыкларда өске суларның җыелуына юл куймау, гидроизоляция, су үткәрү коммуникацияләрен һәм азык-төлек үткәргечләрен урнаштыру, котлованнар пазасы салу буенча эшләрнең сыйфатын катгый контрольдә тоту.

7.2.5.6. Су саклагычларның, җир асты су алу җайланмаларының һәм башка су төшерү һәм терәк гидротехник корылмаларның һәм корылмаларның төзелгән һәм төзелә торган территорияләргә йогынтысын чикләргә кирәк.

7.2.5.7. Сусаклагычларны, сулыкларны, каналларны, шлам саклау системаларын, су белән тәэмин итү һәм канализация системаларын, дренажларны, котлованнарны һәм башка корылмаларны проектлаганда карстның гидрологик һәм гидрогеологик үзенчәлекләре исәпкә алынырга тиеш. Кирәк булганда, фильтрациягә каршы завеслар һәм экраннар, гидротехник корылмаларның һәм җайланмаларның эш режимын җайга салу һ. б. кулланыла.

7.2.5.8. Геотехник чараларга түбәндәгеләр керә:

җир өстендә, котлованнарда һәм тау эшкәртмәләрендә табылган карст куышлыкларын һәм ярыкларны тампонирлау;

беркетелгән токымнарны һәм (яки) чыккан грунтларны цементацион эретмәләр инъекциясе яки башка ысуллар белән беркетү;

фундаментларның ышанычлы законсыз яки беркетелгән грунтларга таянуы.

7.2.5.9. Техник чараларны кулланып, карст һәм карст-суффозион деформацияләр барлыкка килү мөмкинлеге тулысынча юкка чыгарылмаган, шулай ук техник мөмкин булмаган яки аларны куллануның максатка ярашсызлыгы булган очракта корылманың фундаментын һәм конструкцияләрен, карст деформацияләрен исәпкә алып, исәпкә алына торган конструктив чаралар каралырга тиеш.

7.2.5.10. Картка каршы чаралар СНиП 22-02-2003 таләпләренә туры китереп гамәлгә

ашырыла.

7.2.6. Грунтларның салкын булуыннан яклау өчен чаралар

7.2.6.1. Грунтларның салкын (криоген) катламыннан инженерлык яклавы җиңел азкатлы биналар һәм корылмалар, линия корылмалары һәм коммуникацияләр (труба үткәргечләр, электр тапшыру линияләре, юллар, элемтә линияләре һ.б.) өчен кирәк.

7.2.6.2. Янгынга каршы чаралар түбәндәге төрләргә бүленә: инженер-мелиорация (җылылык белән мелиорация һәм гидромелиорация); конструктив;
физик-химик (катнашу, грунт гидрофобизациясе һ. б.); катнаш.

Җылылык мелиорация чаралары фундаментны җылылык изоляцияләү, фундамент янында җир асты коммуникацияләренең тышкы периметры буенча фундамент салу күздә тотыла.

Гидромелиоратив чаралар грунт сулары дәрәҗәсенең түбәнәюен, сезонлы туң катламы чикләрендә грунтларны киптерүне һәм грунтларны атмосфера һәм җитештерү сулары белән туенудан саклауны, ачык һәм ябык дренаж системаларын куллануны күздә тота.

Конструктив каршы чаралар пучин куркынычлы грунтларда фундамент һәм корылмалар конструкцияләре эшенең нәтиҗәлелеген күтәрүне күздә тота һәм корылманың фундаментын һәм җир өлешен бәйләмәле грунтларның тигезсез деформацияләренә җайлаштыру өчен нигез чыгаручы көчләрне киметү өчен билгеләнә.

Физик-химик каршы чаралар грунтны бәйләүче һәм стабильләштерүче матдәләр белән махсус эшкәртүне күздә тота.

7.2.6.3. Кирәк булганда, кулланыла торган чараларның ышанычлылыгын һәм нәтиҗәлелеген тәэмин итү өчен мониторингны күздә тотарга кирәк. Дымлылыкка, грунтның туңу режимына, корылмаларның кышкы һәм кыш азагында тузуына һәм деформацияләнүенә күзәтүләр үткәрергә кирәк. Күзәтүләрнең составын һәм режимын инженер-геокриологик шартларның катлаулылыгына, кулланыла торган фундамент типларына һәм үзләштерелә торган территориядә салкын боту процессларының потенциаль куркынычына бәйле рәвештә билгелиләр

7.2.6.4. СНиП 22-02-2003, СНиП 33-01-2003 һәм СНиП 2.06.15 - 85 таләпләренә туры китереп, грунтларның салкын болытыннан саклану чараларын проектлаштырырга кирәк.

Юл өслеге конструкциясенең салкын болытыннан саклану өчен чаралар 2-2001 МОДН таләпләрен исәпкә алып башкарылырга тиеш.

7.2.7. Эшкәртелә торган территорияләрдә һәм утырту грунтларында саклау буенча корылмалар һәм чаралар

7.2.7.1. Эшкәртелә торган территорияләрдә һәм утырту грунтларында биналар һәм корылмалар проектлаганда каралырга тиеш:

планлаштыру чаралары;

биналарны һәм корылмаларны саклау буенча конструктив чаралар;

тигезсез явым-төшемне киметүче һәм биналарның һәм корылмаларның креналарын төрле ысулларны кулланып бетерүче чаралар;

төзелеш мәйданчыкларының нигездәге деформацияләрнең тигезсезлеген киметә торган инженер әзерлеге;

төзелеш мәйданчыкларының нигездәге деформацияләрнең тигезсезлеген киметә торган инженер әзерлеге;

утырту грунталары белән катлаулы территорияләрдә су саклау чаралары; нигезнең тигезсез үзгәрешләре барлыкка килгән чорда тышкы һәм эчке инженерлык челтәрләрен, лифтларны һәм башка инженер һәм технологик җиһазларны нормаль эксплуатацияләүне тәэмин итә торган чаралар;

җир өслегенең, шулай ук биналар һәм корылмаларның деформацияләренә инструменталь күзәтү, кирәк булганда, төзелеш чорында да.

7.2.7.2. Эшкәртелә торган территорияләрдә һәм утырту грунтларында саклау корылмалары һәм чараларын СНиП 2.01.09-91 таләпләренә туры китереп проектларга кирәк.

7.2.7.3. Файдалы казылма ятмаларын планлаштыру һәм төзегәндә җир асты байлыклары турындагы закон таләпләрен үтәргә кирәк.

Файдалы казылма ятмалары мәйданнарын җир асты байлыкларыннан файдалану буенча Федераль агентлык яисә аның территориаль органнары рөхсәте белән төзү рөхсәт ителә. Шул ук вакытта җир асты байлыкларыннан файдалы казылмаларны чыгару мөмкинлеген тәэмин итүче чаралар каралырга һәм гамәлгә ашырылырга тиеш.

7.2.7.4. Төзелеш өчен, беренче чиратта, территорияләрне кулланырга кирәк:

сәнәгый булмаган файдалы казылмалар ята;

файдалы казылма җир өслеген үзгәртеп кору процессы тәмамланды;

эшкәртү проектлана торган объектларны амортизацияләү вакыты тәмамланганнан соң көтелә.

Файдалы казылмаларның сәнәгать запаслары булган территорияләр төзү өчен билгеләнгән төзелешнең максатчанлыгы биналарны һәм корылмаларны урнаштыруның мөмкин булган вариантларының чагыштырма икътисади нәтиҗәлелеге исәп-хисаплары белән расланырга тиеш.

7.2.7.5. Территорияне планлаштыру буенча документацияне эшләгәндә аның составына төп сызымталар мас-штабында башкарылган тау-геологик чикләүләр схемасын кертергә кирәк. Схемаларда төзелеш шартлары буенча территорияләр категорияләре күрсәтелергә тиеш: торак районнар һәм микрорайоннар төзү өчен яраклы, чикләнгән яраклы, яраксыз, вакытлыча яраксыз.

Территорияләрне категорияләргә бүлүне СНиП 2.01.09-91 кушымтасына туры китереп башкарырга кирәк.

7.2.7.6. Фараз буенча, уңышсызлыклар барлыкка килергә мөмкин булган эшкәртелә торган территорияләрдә, шулай ук артык барлыкка килергә мөмкин булган участокларда биналар һәм корылмаларны проектлау рөхсәт ителми.

Фараз буенча I һәм 1к төркемнәре буенча иң чик күрсәткечләрдән артып киткән җир өслеге реформалары көтелә торган территорияләрдә (1 һәм 2 СНиП 2.01.09-91 таблицалары), биналарны һәм корылмаларны проектлау махсус оешма бәяләмәсе һәм тиешле техник-икътисадый нигезләү булганда гына рөхсәт ителергә мөмкин.

7.2.7.7. Төзелеш өчен бүлеп бирелә торган территорияләр утырту калынлыгының минималь тирәнлеге, деградацияләнгән грунталары булган участокларда, шулай ук утырту калынлыгы аз сыешлы урыннарда урнашкан.

7.2.7.8. Җир рельефында текә катламнар рәвешендә төзелә торган территорияне планлаштыру террраслар белән башкарыла.

7.2.7.9. Юеш технологик процесслы биналар һәм корылмалар төзелә торган территориянең киметелгән өлешләрендә урнашырга тиеш.Җир асты сулары дәрәҗәсе югары булган участокларда, шулай ук агынтылык түшәүче катламлы участокларда күрсәтелгән биналар һәм корылмалар СНиП 2.01.09-91 таләпләре нигезендә урнашырга тиеш.

7.2.8. Чүплеккә каршы корылмалар һәм чаралар

7.2.8.1. Инженерлык яклавын тузган процесслардан проектлаганда, әлеге процессларны булдырмауга һәм тотрыклыландыруга юнәлдерелгән түбәндәге чараларны һәм корылмаларны куллануның максатка ярашлыгын карарга кирәк:

аның тотрыклылыгын арттыру максатларында рельефны үзгәртү - тиешле тизлек бирү һәм склонны террраслау, тотрыксыз грунтларны бетерү яки алыштыру, каты призма (контрбанкет) калкулыгының аскы өлешендә өеп чыгару (контрбанкет);

территорияне вертикаль планлаштыру һәм өске су бүлү системасын урнаштыру ярдәмендә өске сулар агымын җайга салу-өске суларның тоткарлыксыз агып төшүен тәэмин итү, суларның агып төшүен һәм яр буе территориясеннән агып төшүен булдырмау;

су грунт һәм эрозия процессларына йогынты ясамый - текә сулыкларда грунтны

бәйләүче материаллар, горизонталь һәм башка өслекләрдә - асфальтобетон һәм битум - минераль катнашмалардан түшәмәләр белән тукландырырга рөхсәт ителә.;

җир асты сулары дәрәҗәсенең ясалма кимүе;

агролесомелиорация (үсемлек катламын торгызу) - күпьеллык үләннәр чәчү, агачлар һәм куаклар утырту, күпьеллык үләннәр һәм берновка чәчү белән бергә;

грунтларны ныгыту: армияләү-җимереклекләрдән саклау, чүп-чар һәм төякләр барлыкка килү өчен; цементация, смолизация, силикатлаштыру, грунтларны электрохимик һәм термик беркетү - йомшак һәм ярыкланган грунтларда;

тулы процессларны булдырмау өчен махсус корылмалар урнаштыру-терәк диварлар, свай конструкцияләре һәм баганалар, диварларны, контрфорсларны, опояскаларны (нык билбауларны)саклаучы анкер ныгытмалары.;

башка чаралар (җылылык саклау җайланмалары һәм капламалар ярдәмендә Җылылык процессларын җайга салу, туңдыру һәм сөртү процессларының зарарлы йогынтысыннан саклау, сак зоналарын билгеләү һ.б.).

7.2.8.2. Әгәр 7.2.8.1 пунктчасында күрсәтелгән чаралар һәм корылмаларны куллану оползнялар барлыкка килү мөмкинлеген тулысынча юкка чыгармый, шулай ук техник яклану мөмкин булмаганда яисә актив яклануның максатка ярашсызлыгы очрагында пассив яклау чараларын күздә тотарга кирәк:

саклана торган корылмаларны аларны туңдыруга җайлаштыру; башка чаралар.

7.2.8.3. Корылган территорияләрдән, юллардан һәм мәйданнардан (якланган зонадан тыш) куркыныч зонада салынган сулардан коры һәм яңгыр суларын махсус нигезләнгәндә генә ташлау рөхсәт ителә.

Куркыныч зонада чистарту корылмаларын урнаштыру рөхсәт ителми.

Водостоклардан су чыгаруны ачык сулыкларга һәм елгаларга, шулай ук агынты суларны чистарту таләпләрен үтәп, эрозиягә каршы җайланмалар һәм авыруларга каршы чаралар һәм әйләнә-тирә мохиткә зыян китерүнең башка төрләрен мәҗбүри гамәлгә ашырганда, тальвегларга кертергә кирәк.

7.2.8.4. Сулыклар һәм сулыклар ярларында сазлыкка каршы корылмаларны һәм чараларны проектлаганда, өстәмә рәвештә, су саклау корылмаларына карата таләпләрне үтәргә кирәк.

7.2.8.5. Саклау чараларын һәм корылмаларны һәм аларның комплексларын сайлаганда, склонның мөмкин булган деформацияләре төрләрен (кабымлык), яклана торган объектларның җаваплылык дәрәҗәсен, аларның конструктив һәм эксплуатацион үзенчәлекләрен исәпкә алырга кирәк.

7.2.8.6. Сазлыкка каршы корылмалар СНиП 22-02-2003 таләпләренә туры китереп проектлана.

7.3. Янгын куркынычсызлыгы

7.3.1. Янгынга каршы таләпләрне 15 бүлекнең «шәһәр төзелеше эшчәнлегендә янгын куркынычсызлыгы таләпләре» дигән № 123 - ФЗ Федераль законның «янгын куркынычсызлыгы таләпләре турында Техник регламент» дигән таләпләренә, шулай ук Россия Федерациясе законнарында һәм норматив-техник документларында бәян ителгән һәм күрсәтелгән Федераль закон таләпләренә каршы килми торган янгын куркынычсызлыгы буенча башка таләпләр нигезендә кабул итәргә кирәк.

7.3.2. Җирлек территорияләрен планлаштыру һәм төзү, янгын куркынычсызлыгы таләпләрен исәпкә алып, җирлекләрнең генераль планы нигезендә башкарылырга тиеш. Җирлекләр һәм шәһәр округлары территорияләренең янгын куркынычсызлыгын тәэмин итү чараларын үткәрүгә кагылышлы нигезләмәләрне тасвирлау һәм нигезләү материалларга авыл җирлекләре һәм шәһәр округлары территорияләрен планлаштыру проектларын нигезләү буенча аңлатма язмаларына керергә тиеш.

7.3.3. Норматив документларда янгын куркынычсызлыгы таләпләре булмаганда яки аның янгын куркынычсызлыгының тиешле дәрәҗәсенә ирешү өчен янгын

куркынычсызлыгы буенча норматив документларда каралган карарлардан аермалы техник карарлар кулланыла икән, «янгын куркынычсызлыгы таләпләре турында Техник регламент» 2008 елның 22 июлендәге 123-ФЗ номерлы Федераль закон нигезләмәләре нигезендә, саклану объектының янгын куркынычсызлыгын тәэмин итү спецификасын чагылдыручы һәм кирәкле инженер-техник комплекс булган техник шартлар эшләнергә тиеш.- техник һәм оештыру чаралары. Махсус техник шартлар эшләү һәм килештерү Россия Федерациясе региональ үсеш министрлыгының 01.04.2008 ел, № 36 боерыгы белән билгеләнгән тәртиптә гамәлгә ашырыла.

7.3.4. Торак, иҗтимагый һәм административ биналар, биналар, корылмалар һәм сәнәгать оешмаларының корылмалары арасындагы янгынга каршы араларны, янгын куркынычсызлыгы классына карап, 86 таблица нигезендә кабул итәргә кирәк.

86 нчы таблица

Биналар янгынга каршы ераклык, корылмалар арасында янгын куркынычсызлыгы дәрәҗәсе һәм конструктив янгын куркынылылыгы классы

Биналар арасында янгын куркынычсызлыгы дәрәҗәсе	Янгын сүндерү хезмәте куркыныч конструкторлык классы	Корылмалар арасында янгын куркынычсызлыгы дәрәҗәсе һәм конструктив янгын куркынылылыгы классы		
		I, II, III C0	II, III, IV C1	IV, V C2, C3
I, II, III	СО	6	8	10
II, III, IV	С1	8	10	12
IV, V	С2, С3	10	12	15

7.3.5. Биналар, корылмалар һәм корылмалар арасында янгынга каршы ераклык тышкы диварлар яки биналарның, корылмаларның һәм корылмаларның башка конструкцияләре арасындагы ераклык буларак билгеләнә. При наличии выступающих более чем на

1 метр конструкций зданий, сооружений и строений, выполненных из горючих материалов, следует принимать расстояния между этими конструкциями.

7.3.6. Бина, корылмалар һәм корылмалар арасындагы янгынга каршы араны, тәрәзә уемнарыннан башка түбә һәм янмый торган материаллардан тыш, IV һәм V дәрәҗә янгын куркынычсызлыгы класслары биналарыннан тыш, 20 процентка киметергә рөхсәт ителә.

Биналар, кораллар һәм I һәм II дәрәҗәдәге янгын куркынычы классындагы янгынга каршы араны киметергә рөхсәт ителә.

7.3.7. Янгынга каршы тору материалларыннан ясалган ике катлы биналар, корылмалар һәм янгынга каршы ераклыкны 20 процентка арттырырга кирәк.

7.3.8. Биналар, корылмалар һәм корылмалар арасында янгынга каршы араны I һәм II дәрәҗәдәге янгынга каршы араны, башка бина, корылма һәм корылма каршында урнашкан корылмалар һәм корылмалардан тыш, янгынга каршы 1 нче типтагы корылма булган очракта, 3,5 метрга кадәр киметергә рөхсәт ителә.

7.3.9. Бер-ике фатирлы торак йорт һәм хуҗалык корылмаларыннан (сарайлар, гаражлар, мунча) йорт яны җир кишәрлегеннән торак йортларга һәм күрше йорт яны җир участокларында хуҗалык корылмаларына кадәр янгынга каршы ераклыкны таблица нигезендә кабул итәргә кирәк. Күрсәтелгән типтагы биналар арасында янгынга каршы араны, бер-берсенә мөрәҗәгать иткән биналарның тәрәзәләре юк, янмый торган материаллардан эшләнгән яки ут белән тәэмин ителгән, ә түбә һәм карнизлар янмый торган материаллардан эшләнгән очракта, 6 метрга кадәр киметү рөхсәт ителә.

7.3.10. Торак, җәмәгать һәм административ биналардан (Ф1, Ф2, Ф3, Ф4 функциональ янгын куркынычы класслары) I һәм II дәрәҗә янгын куркынычсызлыгы классларыннан, җитештерү һәм склад биналарына, корылмаларга һәм корылмаларга кадәр (Ф5 функциональ янгын куркынычы классына кадәр) 9 метрдан да ким булмаска тиеш (Ф5 функциональ

янгын куркынычы классына кадәр, с2, С3 - 15 метр), III дәрәҗә янгын куркынычы-12 метр, IV һәм V дәрәҗә ут төрткеченә кадәр - 15 метр. Торак, иҗтимагый һәм административ биналардан (Ф1, Ф2, Ф3, Ф4 функциональ янгын куркынычы классларыннан) IV һәм V дәрәҗә янгын куркынычсызлыгы классларыннан җитештерү һәм склад биналарына, корылмаларга һәм корылмаларга (Ф5 функциональ янгын куркынычы классына) кадәр аралар 18 метр тәшкил итәргә тиеш. Күрсәтелгән биналарның III дәрәҗәдәге ут сыйдырышлыгы өчен алар арасындагы ераклык 12 метрдан да ким булмаска тиеш.

7.3.11. Вакытлы корылмалар, лареклар, киосклар, ясалма һәм башка шундый корылмаларны урнаштыру 87 таблицадагы яңалыклар таләпләренә туры китереп башкарылырга тиеш.

7.3.12. Савытларны саклау өчен мәйданчыклар киртәләргә ия булырга һәм биналардан, корылмалардан һәм корылмалардан кимендә 15 метр ераклыкта урнашырга тиеш.

7.3.13. Янгынга каршы стационар тибындагы дәвалау учреждениеләре биналарыннан тыш, I - III дәрәҗәдәге янгын сүндерү стеналары, биналар, корылмалар һәм корылмалардан тыш, янгынга каршы ераклык (Ф1.1, Ф4.1 функциональ янгын куркынычы классларыннан тыш) һәм күп катлы гараж - автомобильләр пассив йөрешле стоянкалар арасында нормалашмый.

7.3.14. Шәһәр торак пунктлары төзелеше чикләреннән урман массивларына кадәр янгынга каршы ераклык 50 метрдан да ким булмаска тиеш, ә шәһәр һәм бер, ике катлы индивидуаль төзелеш чикләреннән алып урман массивларына кадәр-15 метрдан да ким булмаска тиеш.

Янгын деполары һәм тышкы янгын суүткәргече булмаган җирлекләрдә янгын сүндерү депослары булмаган биналардан күрше урман массивларына кадәр ераклыкны 50 процентка арттырырга кирәк.

7.3.15. Юллар һәм җәяүлеләр юлларын проектлаганда янгын сүндерү машиналарының торак һәм җәмәгать биналарына, шул исәптән встроенно-янкорма бүлмәләренә, янгын автолестникларыннан яки автоподъемниклардан теләсә кайсы фатирга яки бинага керү мөмкинлеген тәэмин итәргә кирәк.Бина диварына кадәр ераклык, кагыйдә буларак, биналар өчен 10 катка кадәр 5-8 метр һәм 10 каттан артык биналар өчен 8-10 метр кабул итәргә кирәк. Бу зонада киртәләр, һава электр линияләре урнаштыру һәм агач утырту рөхсәт ителми.

7.3.16. Янгын куркынычы булган матдәләр һәм материаллар җитештерелә, кулланыла, эшкәртелә, төзелә, саклана, транспортлана, юкка чыгарыла һәм алар өчен эшләнергә тиеш
сәнәгать куркынычсызлыгы турында декларацияләр (алга таба - шартлату куркынычы булган объектлар) авыл җирлекләре һәм шәһәр округлары чикләрендә урнаштырылырга тиеш, ә әгәр бу мөмкин булмаса максатка ярашлы булмаса, шартлаткыч объект территориясеннән читтә урнашкан кешеләрне, биналарны һәм корылмаларны янгын һәм (яки) шартлау куркыныч факторларының йогынтысыннан саклау буенча чаралар эшләнергә тиеш. Территорияләрендә А, Б һәм В категорияле биналар һәм корылмалар урнашкан бүтән җитештерү объектлары шартлату һәм янгын куркынычы буенча территорияләрдә дә, шулай ук авыл җирлекләре һәм шәһәр округлары чикләрендә дә урнашырга мөмкин. Шул ук вакытта янгын куркынычының исәп-хисап күрсәткече 2008 елның 22 июлендәге 123-ФЗ номерлы Федераль закон белән билгеләнгән янгын куркынычының рөхсәт ителгән күләменнән артмаска тиеш

"Янгын куркынычсызлыгы таләпләре турында Техник регламент». Шартлау куркынычы булган объектларны Җирлекләр һәм шәһәр округлары чикләрендә урнаштырганда куркыныч факторларның күрше саклау объектларына, климат һәм географик үзенчәлекләргә, җирлек рельефына, елгалар агымы юнәлешенә һәм җилнең өстенлекле юнәлешенә йогынтысы мөмкинлеген исәпкә алырга кирәк. Шул ук вакытта җитештерү объектының җир кишәрлеге чикләреннән Ф1 - Ф4 функциональ куркынычлык класслары биналарына кадәр, белем бирү һәм мәктәпкәчә белем бирү оешмаларының,

гомуми белем бирү оешмаларының, медицина оешмаларының һәм ял оешмаларының җир участокларыннан 50 метрдан да ким булмаска тиеш.

7.3.17. Сыекландырылган табигый газлар комплекслары торак пунктлардан ерак читтә урнашырга тиеш. Сыекландырылган углеводород газлары һәм җиңел ялкынсынучы сыеклыклар складлары торак пунктларның торак зонасыннан читтә, торак районнарга карата җилнең өстенлекле юнәлешеннән чыгып урнашырга тиеш.

7.3.18. Сыекландырылган углеводород газлары һәм җиңел ялкынлана торган сыеклыклар складлары корылмалары күрше торак пунктлар, оешмалар һәм гомуми челтәрдәге тимер юллар территорияләре белән чагыштырганда түбән дәрәҗәдәге җир кишәрлекләрендә урнашырга тиеш.
Күрсәтелгән складларны күрше торак пунктлар, оешмалар һәм гомуми челтәрдәге тимер юллар территорияләренең тамгалары белән чагыштырганда югарырак дәрәҗәдәге җир кишәрлекләрендә, алардан 300 метрдан артык ераклыкта урнаштыру рөхсәт ителә. 100 метрдан 300 метрга кадәр ераклыкта урнашкан складларда торак пунктлар, оешмалар һәм гомуми челтәрнең тимер юллары территориясендә сыеклык таралуны булдырмый торган чаралар (шул исәптән икенче җимерелү, авария сыешлыклары, бүлеп бирелгән каналлар, траншеялар) каралырга тиеш.

7.3.19. Торак төзелешләр, иҗтимагый-эшлекле зоналар һәм җирлекләрнең һәм шәһәр округларының рекреацион билгеләнешендәге рекреацион зоналары зоналары чикләрендә А, Б һәм В категорияле биналар һәм корылмалар булмаган җитештерү объектларын урнаштыру рөхсәт ителә. Шул ук вакытта җитештерү объектының җир кишәрлеге чикләреннән торак биналарга, мәгариф һәм мәктәпкәчә белем бирү оешмалары биналарына, гомуми белем бирү оешмалары, медицина оешмалары һәм ял учреждениеләренә кадәр ераклык «янгын куркынычсызлыгы таләпләре турында Техник регламент»2008 елның 22 июлендәге 123-ФЗ номерлы Федераль закон таләпләре нигезендә билгеләнә.

7.3.20. Кешеләргә һәм торак биналарга янгын һәм шартлау куркыныч факторларының куркыныч факторларын бетерү мөмкин булмаган очракта, егәрлекне киметүне, оешмаларны яисә аерым производство оешмаларын яңадан профильләштерүне яки оешманы торак төзелешеннән читкә күчерүне күздә тотарга кирәк.

7.3.21. Биналар, корылмалар арасындагы янгынга каршы ераклык күрше биналарга, корылмаларга янгынның таралуын тәэмин итәргә тиеш. 10 нчы кушымтаның 1, 2, 3, 4, 5 һәм 6 нчы таблицаларында күрсәтелгән янгынга каршы араны әлеге нормативка 10 нчы кушымтаның 1, 2, 3, 5 һәм 6 нчы кушымталарының 1, 2, 3, 5 һәм 6 нчы таблицаларында «янгын куркынычсызлыгы турында Техник регламент»22 июль, 2008 ел, № 123 - ФЗ Федераль законның 37 статьясында каралган янгынга каршы киртәләрне кулланганда саклану объектларына (торак, җәмәгать биналарыннан, балалар һәм спорт мәйданчыкларыннан тыш) кадәр киметү рөхсәт ителә. Шул ук вакытта янгын куркынычының исәп-хисап күрсәткече күрсәтелгән Федераль законның 93 статьясында билгеләнгән янгын куркынычының рөхсәт ителгән күләменнән артмаска тиеш.

7.3.22. Янгынга каршы ераклыклар янгынның таралуын тәэмин итәргә тиеш:

1) урманчылыкларда (урман паркларында) урман утыртмаларыннан алып биналар һәм корылмаларга кадәр:

а) урманчылыклар (урман-парклар) территорияләреннән читтә; б) урманчылыклар (Урман-парклар)территорияләрендә;

2) урманчылыклардан (урман паркларыннан) читтә урнашкан урман утыртмаларыннан биналар һәм корылмаларга кадәр.

7.3.23. Россия Федерациясе милли куркынычсызлыгы өчен кискен мөһим булган объектлардан урманчылыкларда (урман паркларында) урман утыртмалары чикләренә кадәр янгынга каршы ераклык, әгәр Россия Федерациясе законнарында башкача билгеләнмәгән булса, 100 метрдан да ким булмаска тиеш.

7.3.25. 10 нчы кушымтаның 1 нче таблицасында күрсәтелгән ераклыкны скобкаларда

гомуми сыйдырышлыгы 50 000 куб метрдан артык булган II категория складлары өчен кабул итәргә кирәк. 10 нчы кушымтаның 1 нче таблицасында күрсәтелгән аралар әлеге нормативларга карата билгеләнә:

1) биналар һәм корылмалар арасында-тышкы диварлар һәм биналар һәм корылмаларның конструкцияләре арасындагы ераклык;

2) атланмалы җайланмалардан-атланмалы эстакадалы тимер юл осиеннан;

3) автомобиль цистерналарының атланмай җайланмалары өчен, насослар өчен, насослар өчен - әлеге мәйданчыклар чикләреннән-ачык һәм өслекле мәйданчыклар);

4) технологик эстакадалардан һәм труба үткәргечләрдән - ерак торбаүткәргечтән;

5)факель җайланмаларыннан-факел кәүсәсеннән.

7.3.26. Нефть һәм нефть продуктлары складлары биналарыннан һәм корылмаларыннан торфның ачык яткан участокларына кадәр янгынга каршы ераклыкны ике тапкырга киметергә рөхсәт ителә № 10 кушымтаның 1 нче таблицасында күрсәтелгән ераклыктан, калынлыгы 0,5 метрдан да ким булмаган җир катламының торфка күмелү шарты белән, нефть һәм нефть продуктлары складлары биналарыннан һәм корылмаларыннан араның яртысы чикләрендә әлеге нормативларга 10 нчы кушымтаның 1 нче таблицасында күрсәтелгән ераклыктан бер тапкыр.

7.3.27. Нефть һәм нефть продуктларын саклау складларыннан катнаш токымнарның (ылыслы һәм яфраклы) урманчылыкларының (урман паркларының) урман утыртмалары чикләренә кадәр ераклыкны ике тапкыр киметергә рөхсәт ителә. Шул ук вакытта урманчылыкларның (урман - паркларның) урман утыртмалары чикләре буенда нефть һәм нефть продуктлары складлары белән 5 метрдан да ким булмаган җир өсте катламы үз өслеге буенча ялкынны таратмый торган материаллардан яки сөрелгән җир полосасы каралырга тиеш.

7.3.28. Нефть һәм нефть продуктларының резервуар паркларын урнаштырганда, күрше торак пунктларның, гомуми челтәрнең резервуар паркыннан 200 метрга кадәр ераклыкта урнашкан оешмаларының һәм тимер юлларының билгеләре белән чагыштырганда, югарырак тамгалары булган мәйданчыкларда, шулай ук елга ярларының су киселешеннән 200 һәм аннан да кимрәк метр ераклыкта нефть һәм нефть продуктлары складларын урнаштырганда (Максималь Дәрәҗәдә) су киметүне күздә тотарга кирәк-резервуарларны авария вакытында торак пунктлар, оешмалар территорияләрендә, гомуми челтәрдәге тимер юлларда яки сулыкта нефть һәм нефть продуктлары чыгару мөмкинлеген булдырмый торган өстәмә чаралар. Нефть һәм нефть продуктлары складлары территорияләре 2 метр биеклектән ким булмаган янмый торган материаллардан киртәләр белән әйләндереп алынырга тиеш.

7.3.29. Торак йортлардан һәм җәмәгать биналарыннан алып, гомуми сыйдырышлыгы 2000 куб. метр булган нефть һәм нефть продуктлары складларына кадәр, котельныйларда, дизель электростанцияләрендә һәм торак һәм җәмәгать биналарына һәм корылмаларга хезмәт күрсәтүче башка энергия объектларында янгынга каршы аралар әлеге нормативка 10 нчы кушымтаның 7 нче таблицасында китерелгән арадан да ким булмаска тиеш.

7.3.30. Нефть һәм нефть продуктлары складларының категорияләре әлеге нормативларга 10 нчы кушымтаның 8 нче таблицасы нигезендә билгеләнә

7.3.31. Торак пунктлар территорияләрендә АЗСлар урнаштырганда янгынга каршы-эссе араларны ягулык һәм авария резервуарларын саклау өчен резервуарларның (кан тамырларының), ягулык һәм (яки) аның парлары мөрәҗәгать иткән җир өсте җиһазларының, ягулык һәм авария резервуарларын саклау өчен җир асты резервуарларының сулыш арматурасыннан, ягулык-тарату колонкасының корпусларыннан һәм сыекландырылган углеводород газларының яки сыек табигый газның өләшү колонкаларыннан, автоцистерналарның һәм технологик коелар өчен мәйданчыклар чикләреннән, чистарту корылмаларының технологик җиһазларыннан, ягулык-тарату колонкаларыннан һәм, транспорт чараларын кую өчен мәйданчыклар чикләреннән һәм ягулык яки аның парлары

булган АЗС биналары һәм корылмаларының тышкы диварларыннан һәм конструкцияләреннән тыш, ягулык салынган яки аның парлары булган җиһазлар белән:

1) мәктәпкәчә белем бирү, гомуми белем бирү оешмалары, интернат тибындагы гомуми белем бирү оешмалары, стационар тибындагы дәвалау учреждениеләре, бер фатирлы торак биналарның җир кишәрлекләре чикләренә кадәр;;

2) тәрәзә яки ишекләргә кадәр (торак һәм иҗтимагый биналар өчен).

7.3.32. Противопожарные расстояния от АЗС моторного топлива до соседних объектов должны соответствовать требованиям, установленным в таблице 2 приложения

№ 10 к настоящим нормативам. Общая вместимость надземных резервуаров АЗС, размещаемых на территориях населенных пунктов, не должна превышать 40 куб.метров.

7.3.33. АЗСлардан катнаш токымнарның (ылыслы һәм яфраклы) урманчылыкларының (урман паркларының) урман утыртмалары чикләренә кадәр ераклыкны ике тапкыр киметергә рөхсәт ителә.Шул ук вакытта АЗСлардан урман утыртмалары (урман парклары) чикләре буйларында 5 метрдан да ким булмаган җир өсте катламы үз өслеге буенча ялкынны таратмый торган материаллардан яки сөрелгән җир полосасы каралырга тиеш.

7.3.34. Авыл хуҗалыгы культуралары утыртмалары янында АЗСлар урнаштырганда, утыртулар янындагы АЗСлар читләре буенда үз өслеге буенча ялкынны таратмый торган материаллардан яисә 5 метрдан да ким булмаган сөрелгән җир полосасы булырга тиеш.

7.3.35. Сыек ягулыкны саклау өчен АЗС резервуарларыннан мәктәпкәчә белем бирү, гомуми белем бирү оешмалары, интернат тибындагы белем бирү оешмалары, стационар тибындагы дәвалау учреждениеләре җир кишәрлекләре чикләренә кадәр янгынга каршы ераклык 50 метрдан да ким булмаска тиеш.

7.3.36. Биналар һәм корылмалар, шулай ук оешмалар һәм торак пунктлар территорияләре янгыннарны сүндерү өчен янгынга каршы су белән тәэмин итү чыганакларына ия булырга тиеш.

7.3.37. Янгынга каршы су белән тәэмин итү чыганаклары сыйфатында табигый һәм ясалма сулыклар, шулай ук эчке һәм тышкы суүткәргечләр (шул исәптән эчә торган, хуҗалык-эчәргә яраклы, хуҗалык һәм янгынга каршы) кулланылырга мөмкин.

7.3.38. Ясалма сулыкларны урнаштыру, табигый сулыкларны куллану һәм янгынга каршы су үткәргеч җайланмалары, шулай ук аларның параметрлары 2008 елның 22 июлендәге 123-ФЗ номерлы Федераль закон белән билгеләнә

"Янгын куркынычсызлыгы таләпләре турында Техник регламент».

7.3.39. Янгын сүндерү максатларында файдаланыла торган елгаларга һәм сулыкларга 12*12 метрдан да ким булмаган мәйданчыклар белән су алу өчен подъездлар урнаштырырга кирәк.

7.3.40. Җирлекләр һәм шәһәр округлары территорияләрендә янгын сагы бүлекчәләрен урнаштыру беренче бүлекчәнең шәһәр җирлекләрендә һәм шәһәр округларында чакыру урынына килү вакыты 10 минуттан, авыл җирлекләрендә 20 минуттан артмаска тиешлегеннән чыгып билгеләнә.

7.3.41. Янгын сүндерү автомобильләре саны Россия Федерациясе Эчке эшләр министрлыгының Янгынга каршы дәүләт хезмәтенең Баш идарәсе тарафыннан расланган «янгын саклау объектларын проектлау нормалары» НПБ 101-95 буенча кабул ителә.

7.4. Шәһәр төзелешен проектлаганда гражданнар оборонасының инженер-техник чаралары һәм гадәттән тыш хәлләрне кисәтү

7.4.1. Гражданнар оборонасының инженер-техник чаралары һәм гадәттән тыш хәлләрне кисәтү чаралары каралырга тиеш::

Россия Федерациясе шәһәр төзелеше кодексы таләпләренә туры китереп, Татарстан Республикасының территориаль планлаштыру схемасын әзерләү;

Татарстан Республикасы муниципаль берәмлекләренең территориаль планлаштыру документларын әзерләү (муниципаль районнарның территориаль планлаштыру схемасы,

шәһәр округларының, җирлекләрнең генераль планнары);

территорияне планлаштыру буенча документлар (территорияләрне планлаштыру проектлары, ызанлау проектлары, җир кишәрлекләренең шәһәр төзелеше планнары проектларын)эшләү;

төзелешне (техник - икътисадый нигезләү, техник-икътисадый исәп-хисапларны) нигезли торган материалларны, шулай ук Капиталь төзелеш объектларын төзүгә һәм реконструкцияләүгә проект документларын эшләү.

зарарлы агынтылар һәм ташлаулар.

7.4.2. Җирлекнең генераль планын әзерләгәндә, планлаштырылган һәм торак районнарның халык саны, проектлаштырганда, шуны исәпкә алырга кирәк

СНиП 2.01.51-90 таләпләренә туры килергә тиеш (4 нче таблица);

торак районнар һәм микрорайоннар (кварталлар) халкының максималь тыгызлыгы, кеше/гектар, проектлаганда СНиП 2.01.51-90 (5 нче таблица)таләпләренә туры килергә тиеш.;

торак пунктның торак зоналарын төзегәндә биналарның катламы 10 каттан артмаска тиеш.

7.4.3. Территорияләрне планлаштыру буенча документлар әзерләгәндә, шулай ук төзелгән территорияләрне үстергәндә, хәзерге заман зарарлану чараларының һәм аларның икенчел зарарлаучы факторларның мөмкин булган йогынтысы буенча территорияне зоналаштыруны, шулай ук мөмкин булган аварияләрнең, катастрофаларның һәм табигый бәла-казаларның характерын һәм масштабларын, башка торак пунктлардан, шулай ук махсус әһәмияттәге объектларның характерын һәм масштабларын исәпкә алып, «сары линияләр» планы эшләнә.

Различия от "желтой линии «до застройки определяются в соответствии с требованиями приложения СНиП 2.01.51-90»инженерно-технические средства гражданской обороны" с учетом возможности распространения завалов из разноэтажных зданий.

Магистраль урамнарның ике ягы буенча урнашкан биналар арасындагы ераклык аларның мөмкин булган зоналары һәм «сары линияләр " чикләрендәге юлларның яртысы тигез күләмдә кабул ителә.

«Сары линия» чикләрендәге юлның яртысыннан да ким булмаган өлешен кабул итәргә кирәк.

7.4.4. Шәһәр округының һәм җирлекләрнең генераль планнарын, территорияләрне планлаштыру буенча документларны әзерләгәндә яшел үсентеләр (парклар, бакчалар, бульварлар) һәм төзелештән азат булган территорияләрне (сулыклар, спорт мәйданчыклары һ. б.) мәйданы 100 метрдан да ким булмаган киңлектә селитет территориясен янгынга каршы өзекләр белән тәэмин итүче бердәм системага тоташтырырга кирәк. I, II, III, III, IIIа дәрәҗәдәге биналар һәм корылмалар арасында 2,5 кв.километрдан артык һәм Шб, IV, IV, V дәрәҗәдәге ут төрлелеге биналары күп булган очракта, 0,25 кв. километрдан да артык түгел.

7.4.5. Яшел үсентеләр һәм төзелештән буш торган территорияләр системасы, шулай ук магистраль урамнар челтәре торак пункт җиңелгән очракта, халыкның урманнар яки яшел үсентеләр белән шөгыльләнүче зоналарга иркле чыгуын тәэмин итәргә тиеш.

7.4.6. Торак пунктларның магистраль урамнары, транспортның торак һәм җитештерү зоналарыннан чыгу мөмкинлеген исәпкә алып, ике юнәлеш буенча проектланырга тиеш.

7.4.7. Автобуслар, йөк һәм җиңел автомобильләр өчен тукталышлар, урып-җыю машиналарының җитештерү-ремонт базалары, троллейбус деполары һәм трамвай паркларын күбесенчә торак пунктлар читләрендә проектларга кирәк.

Проектлаганда янгын сүндерү деполары биналарының автостоянка урыннары төп янгын сүндерү машиналары резервының 100 процентын урнаштыруны тәэмин итәргә тиеш.

7.4.8. Йортлар һәм ял базалары, шифаханәләр, спорт һәм яшьләр лагерьлары ел әйләнәсе һәм кыска вакытлы эшчәнлек алып бара, сәнәгать предприятиеләренең ярдәмче хуҗалыклары, шулай ук бакчачылык, яшелчәчелек һәм дача берләшмәләре, кагыйдә

буларак, торак пунктлардан читтә проектланырга тиеш.

Күрсәтелгән хуҗалыклар, учреждениеләр, бакчачылык, яшелчәчелек һәм дача берләшмәләре челтәрен үстерү, аларны торак пунктлардан эвакуацияләнә торган халыкны урнаштыру һәм дәвалау учреждениеләрен җәелдерү өчен, аларны сугыш вакытында куллануны исәпкә алып башкарылырга тиеш.

Эвакуацияләнә торган халыкны торак белән тәэмин итү бер кешегә гомуми мәйданы 2,5 кв.километр исәбеннән гамәлгә ашырыла.

7.4.9. Яңа проектлана һәм реконструкцияләнә торган су белән тәэмин итү системалары, җирлекнең торак пунктларын яки берничә торак пунктын, шулай ук аеруча мөһим объектлар ике бәйсез су белән тәэмин итү чыганакларына нигезләнергә тиеш, аларның берсе җир асты чыганагында булырга тиеш.

7.4.10. Баш корылмаларның суммар егәрлеген проектлаганда тыныч вакыт нормалары буенча исәп тотарга кирәк. Баш корылмаларның бер төркеме сафтан чыккан очракта, калган корылмаларның егәрлеге авария режимы буенча предприятиеләрнең җитештерү-техник ихтыяҗларына, шулай ук халык саны өчен тәүлегенә 31 литр нормасы буенча хуҗалык-эчәргә яраклы суга су белән тәэмин итәргә тиеш.

Халыкны эчәргә яраклы су белән гарантияле тәэмин итү өчен, барлык баш корылмалар сафтан чыккан яки су белән тәэмин итү чыганаклары зарарланган очракта, бер кешегә тәүлегенә кимендә 10 литр күләмендә эчәргә яраклы су запасы булдыру максатларында резервуарларны проектларга кирәк.

7.4.11. Торак пунктта һәм торак пунктлардан читтә урнашкан махсус әһәмияттәге объектларда берничә мөстәкыйль сусүткәргеч (коммуналь һәм сәнәгать) проектлаганда, суны бер суүткәргечтән, санитар нормаларны һәм кагыйдәләрне үтәп, икенчесенә күчерү мөмкинлеген күздә тотарга кирәк.

7.4.12. Янгын гидрантлары, шулай ук категорияле шәһәр яки категорияле шәһәр читендә урнашкан суүткәргечнең зыян күргән участокларын өзү өчен задвижкаларны биналар һәм корылмалар җимерелгәндә җимерелми торган территориядә урнаштырырга кирәк.

7.4.13. Халыкны һәм авыл хуҗалыгы хайваннарын су белән тәэмин итү өчен проектлана торган шахталар коелары һәм җир асты суларын алу өчен башка корылмалар аларга радиоактив явым-төшем һәм тамчы-сыек агулый торган матдәләр кертелүдән сакланырга тиеш.

Торак пунктларны һәм сәнәгать предприятиеләрен су белән тәэмин итү өчен булган барлык су алу скважиналары, шулай ук авыл хуҗалыгы җирләренә су сибү өчен, хуҗалык - эчәргә яраклы суны күчмә тарага агызып бирергә мөмкинлек бирә торган җайланмаларга ия булырга тиеш, ә дебитлы скважиналар, моннан тыш, алардан янгын автомобильләре белән су алу җайланмаларына да ия булырга тиеш.

7.4.14. Торак пунктларны электр белән тәэмин итү системаларын проектлаганда аларны берничә бәйсез һәм территориаль таралган туклану чыганакларыннан электр белән тәэмин итүне күздә тотарга кирәк, аларның бер өлеше мөмкин булган җимерелешләр зонасыннан читтә урнашырга тиеш. Шул ук вакытта күрсәтелгән чыганаклар һәм аларның электр тапшыру линияләре бер-берсеннән аларны бер үк вакытта сафтан чыгару мөмкинлеген төшереп калдыручы ераклыкта булырга тиеш. Электр белән тәэмин итү системалары җимерелгән объектларны урап узганда электр энергиясе транзитын һава электр линияләре белән кыска ялганыш кору хисабына тәэмин итү мөмкинлеген исәпкә алырга тиеш.

7.4.15. Магистраль торбаүткәргечләрнең (газ үткәргечләрнең, нефть үткәргечләрнең, нефть үткәргечләрнең) проектлана торган насос һәм компрессор станцияләренең (газүткәргечләрнең, нефть үткәргечләрнең, нефть үткәргечләрнең) электр белән тәэмин итү, кагыйдә буларак, мөмкин булган көчле җимерелү зоналарыннан читтә урнашкан электр белән тәэмин итү чыганакларыннан һәм электр станцияләреннән, кирәкле очракларда

автоном резерв чыганакларын проектлаштырып башкарылырга тиеш.

7.4.16. ТЭЦ, подстанцияләр, бүлү җайланмалары һәм электр тапшыру линияләрен проектлауны СНиП 2.01.05-90 (5 бүлек) таләпләрен исәпкә алып башкарырга кирәк.

6. Инженерлык эзләнүләренә таләпләр

8.1. Территориаль планлаштыру документларын, җирлекнең генераль планын, территорияне планлаштыру документларын, тиешле инженерлык эзләнүләрен башкармыйча гына әзерләү рөхсәт ителми. Инженерлык эзләнүләрен башкарганда СНиП 11-02-96 таләпләренә туры килергә кирәк.

8.2. Инженерлык эзләнүләре гамәлдәге законнар таләпләренә җавап бирүче затлар һәм оешмалар тарафыннан башкарылырга мөмкин.

8.3. Башкарылган инженерлык эзләнүләре материаллары, Россия Федерациясе Шәһәр төзелеше кодексында каралган очракларда, проект документларының һәм норматив-техник документларның таләпләренә туры килүен билгеләү өчен, дәүләт экспертизасын үткәрүгә җибәрелә.

8.4. Топографик төшерү һәм инженер - топография планнарын төзү инженерлык эзләнүләре фондындагы материалларны кулланып башкарылырга тиеш.

8.5. Россия Федерациясе региональ үсеш министрлыгының 13.11.2010 ел, № 492 боерыгы белән расланган җирлекләрнең һәм шәһәр округларының генераль планнарын эшләү буенча методик рекомендацияләр һәм проект документациясен эшләү өчен яраклылык вакыты ике елдан да артмаска тиеш. Башка очракларда территорияне тикшерергә һәм җирлектәге үзгәрешләр булган очракта, булган топографик Материалларны актуальләштерергә, соңыннан Материалларны инженерлык эзләнүләре фондына тапшырырга кирәк.

8.6.шәһәр төзелеше документларын эшләү өчен инженер-геологик тикшеренүләрне шәһәр төзелеше документациясенең масштабына туры килә торган инженер - геологик төшерү детализациясе (масштабы) белән башкарырга кирәк.

8.7. Территорияне инженерлык ягыннан яклау кирәклеге, Татарстан Республикасы территориясендә ачыкланган куркыныч геологик процессларга карата СНиП 22-02-2003 нигезләмәләрен исәпкә алып, шәһәр төзелеше документларын эшләгәндә билгеләнә: болыннар, карсталар, су басу, ярларны эшкәртү, су басу, су басу.

8.8. Инженерлык яклавын проектлаганда инженерлык эзләнүләрен СП 11-102 - 97, СП 11-103-97, СП 11-104-97, СП 11-104-97, СП 11-105-97, СП 11-105-97 таләпләренә һәм төзелеш өчен грунт тикшеренүләре өлкәсендә дәүләт стандартлары таләпләренә туры китереп башкарырга кирәк. Инженерлык эзләнүләре материалларының составы, эчтәлеге һәм детальлеге (масштабы) кирәкле график материалларның тиешле масштабы белән билгеләнә. Инженерлык эзләнүләре территориядә башкарылган эзләнү эшләренең барлык төрләрен үз эченә алган мәгълүматны гомумиләштерүгә нигезләнергә тиеш.

8.9. Эзләнүләр нәтиҗәсендә, табигый һәм техноген факторларны исәпкә алып, инженерлык - геологик, гидрологик һәм экологик шартларны исәпкә алып, исәп-хисап чорына үзгәреш фаразлары, шулай ук геологик куркынычсызлык чикләре буенча территорияне территориаль бәяләү (районлаштыру) һәм инженерлык яклауның принципиаль юнәлешләрен сайлау буенча рекомендацияләр булырга тиеш.

Шәһәр төзелешен проектлау буенча
җирле нормативларга № 1 кушымта

НОРМАТИВ ССЫЛКАЛАР

Федераль законнар

i. Россия Федерациясе Конституциясе;
ii. Россия Федерациясенең шәһәр төзелеше кодексы;
iii. Россия Федерациясе Җир кодексы;

4.Россия Федерациясе Торак кодексы;

5. Россия Федерациясе Су кодексы;

6.Россия Федерациясе Урман кодексы;

7. Россия Федерациясе Һава кодексы;

8. Россия Федерациясе эчке су транспорты кодексы;

9. «Җир асты байлыклары турында»1992 елның 21 февралендәге 2395-1 номерлы Россия Федерациясе Законы;

10. «Россия Федерациясенең дәүләт чиге турында»1993 елның 1 апрелендәге 4730-1 номерлы Россия Федерациясе Законы;

11. «Халыкны һәм территорияләрне табигый һәм техноген характердагы гадәттән тыш хәлләрдән яклау турында»1994 елның 21 декабрендәге 68-ФЗ номерлы Федераль закон;

12. «Табигый урманнар, дәвалау-савыктыру урыннары һәм курортлар турында»1995 елның 23 февралендәге 26 - ФЗ номерлы Федераль закон;

13. «Аеруча саклаулы табигать территорияләре турында»1995 елның 14 артындагы 33-ФЗ номерлы Федераль закон;

14. «Хайваннар дөньясы турында»1995 елның 24 апрелендәге 52-ФЗ номерлы Федераль закон;

15. «Өлкән яшьтәге гражданнарга һәм инвалидларга социаль хезмәт күрсәтү турында»1995 елның 2 августындагы 122-ФЗ номерлы Федераль закон;

16. «Россия Федерациясендә архитектура эшчәнлеге турында»1995 елның 17 ноябрендәге 169-ФЗ номерлы Федераль закон;

17. «Экологик экспертиза турында»1995 елның 23 ноябрендәге 174-ФЗ номерлы Федераль закон;

18. «Россия Федерациясендә инвалидларны социаль яклау турында»1995 елның 24 ноябрендәге 181-ФЗ номерлы Федераль закон;

19. «Юл хәрәкәте иминлеге турында»1995 елның 10 декабрендәге 196-ФЗ номерлы Федераль закон;

20. «Халыкның радиацион куркынычсызлыгы турында»1996 елның 9 гыйнварындагы 3-ФЗ номерлы Федераль закон;

21. «Җирләү һәм саклау эше турында»1996 елның 12 декабрендәге 8-ФЗ номерлы Федераль закон;

22. «Куркыныч җитештерү объектларының сәнәгать куркынычсызлыгы турында»1997 елның 21 июлендәге 116-ФЗ номерлы Федераль закон;

23. «Географик объектлар исемнәре турында»1997 елның 18 декабрендәге 152-ФЗ номерлы Федераль закон;

24. «Гражданнарның коммерциягә карамаган бакчачылык, яшелчәчелек һәм дача берләшмәләре турында»1998 елның 15 апрелендәге 66-ФЗ номерлы Федераль закон;

25. «Җитештерү һәм куллану калдыклары турында»1998 елның 24 июнендәге 89-ФЗ номерлы Федераль закон;

26. «Гражданнар оборонасы турында»1998 елның 12 декабрендәге 28-ФЗ номерлы Федераль закон;

27. «Халыкның санитар-эпидемиологик иминлеге турында»1999 елның 30 мартындагы 52 - ФЗ номерлы Федераль закон;

28. «Россия Федерациясендә газ белән тәэмин итү турында»1999 елның 31 мартындагы 69-ФЗ номерлы Федераль закон;

29. «Атмосфера һавасын саклау турында»1999 елның 4 маендагы 96-ФЗ номерлы Федераль закон

30. «Әйләнә-тирәлекне саклау турында»2002 елның 10 гыйнварындагы 7-ФЗ номерлы Федераль закон;

31. «Табигый урман-чебен ресурслары, дәвалау урыннары һәм курортлары

турында»1995 елның 23 февралендәге 26 - ФЗ номерлы Федераль закон;

32. «Россия Федерациясендә туристлык эшчәнлеге нигезләре турында»1996 елның 24 ноябрендәге 132-ФЗ номерлы Федераль закон;

33. «Атмосфера һавасын саклау турында»1996 елның 4 маендагы 96-ФЗ номерлы Федераль закон;

34. «Авыл хуҗалыгы билгеләнешендәге җирләрнең уңдырышлылыгын тәэмин итүне дәүләт җайга салуы турында»1998 елның 16 июлендәге 101-ФЗ номерлы Федераль закон;

35. «Россия Федерациясе халыкларының мәдәни мирас объектлары (тарихи һәм мәдәни ядкәрләр) турында»2002 елның 25 июнендәге 73-ФЗ номерлы Федераль закон;

36. «Россия Федерациясендә тимер юл транспорты турында»2003 елның 10 гыйнварындагы 17-ФЗ номерлы Федераль закон;

37. «Россия Федерациясендә җирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында»2003 елның 6 октябрендәге 131-ФЗ номерлы Федераль закон;

38. «Җир кишәрлекләрен бер категориядән икенчесенә күчерү турында»2004 елның 21 декабрендәге 172-ФЗ номерлы Федераль закон;

39. «Россия Федерациясендә автомобиль юллары һәм юл эшчәнлеге турында һәм Россия Федерациясенең аерым закон актларына үзгәрешләр кертү хакында»2007 елның 8 ноябрендәге 257-ФЗ номерлы Федераль закон;

40. "Элемтә турында»2003 елның 7 июлендәге 126-ФЗ номерлы Федераль закон;

41. «Мәгариф турында»1992 елның 10 июлендәге 3266-1 номерлы Федераль закон;

42. «Югары һәм аннан соң-югары уку йортлары һөнәри белем турында»1996 елның 22 августындагы 125 - ФЗ номерлы Федераль закон;

43. «Техник җайга салу турында»2002 елның 27 декабрендәге 184-ФЗ номерлы Федераль закон;

44. «Янгын куркынычсызлыгы таләпләре турында Техник регламент»2008 елның 22 июлендәге 123-ФЗ номерлы Федераль закон;

45. "Биналарның һәм корылмаларның иминлеге турында Техник регламент»2009 елның 30 декабрендәге 384-ФЗ номерлы Федераль закон;

46. «Күчемсез мөлкәткә хокукларны һәм аның белән алыш-бирешләрне дәүләт теркәве турында»1997 елның 21 июлендәге 122-ФЗ номерлы Федераль закон;

47. «Ягулык-энергетика комплексы объектлары иминлеге турында»2011 елның 21 июлендәге 256 - ФЗ номерлы Федераль закон;

Берләшкән Милләтләр Оешмасының һәм Россия Федерациясенең башка норматив актлары

1. БМО Генераль Ассамблеясенең 2006 елның 13 декабрендәге 61/106 номерлы резолюциясе белән кабул ителгән Инвалидлар хокуклары турында Конвенция;

2. «Инвалидлар өчен уңайлы яшәү мохитен формалаштыру чаралары турында»1992 елның 2 октябрендәге 1156 номерлы Россия Федерациясе Президенты Указы;

3. «Россия Федерациясе халыкларының аеруча кыйммәтле мәдәни мирас объектлары турында»1992 елның 30 ноябрендәге 1487 номерлы Россия Федерациясе Президенты Указы;

4. «Инвалидларның социаль инфраструктура объектларына һәм мәгълүматка тоткарлыксыз үтеп керүен тәэмин итү чаралары турында»1996 елның 7 декабрендәге 1449 номерлы Россия Федерациясе Хөкүмәте карары;

5. Россия Федерациясе Хөкүмәтенең 2000 елның 17 февралендәге Карары
№ 135»Россия Федерациясе Кораллы Көчләре, башка гаскәрләр, хәрби формированиеләр һәм органнар арсеналлары, базалары һәм складлары каршындагы тыю зоналарын һәм тыю зоналарын билгеләү турында Нигезләмәне раслау хакында";

6. «Газ бүлү челтәрләрен саклау кагыйдәләрен раслау турында»2000 елның 20 ноябрендәге 878 номерлы Россия Федерациясе Хөкүмәте карары;

7. Россия Федерациясе Хөкүмәтенең 2003 елның 30 декабрендәге карары
№ 794»гадәттән тыш хәлләрне кисәтү һәм бетерү буенча бердәм дәүләт системасы турындагы нигезләмәне раслау хакында";

8. Россия Федерациясе Хөкүмәтенең 2006 елның 20 июнендәге карары
384»саклана торган объектлар зоналары чикләрен билгеләү һәм мондый зоналар өчен шәһәр төзелеше регламентларын Килештерү кагыйдәләрен раслау турында";

9. «Россия Федерациясе халыкларының мәдәни мирасын (тарихи һәм мәдәни ядкарьләрне) саклау зоналары турындагы нигезләмәне раслау хакында»2008 елның 26 апрелендәге 315 номерлы Россия Федерациясе Хөкүмәте карары;

10. Россия Федерациясе Хөкүмәтенең 2010 елның 24 октябрендәге карары
№ 754 " халыкның сәүдә объектлары мәйданы белән минималь тәэмин ителеш нормативларын билгеләү Кагыйдәләрен раслау турында»;

11. Россия Федерациясе Хөкүмәтенең 2006 елның 13 февралендәге Карары
Татарстан Республикасы Министрлар Кабинетының «капиталь төзелеш объектын инженер - техник тәэмин итү челтәрләренә тоташтыруның техник шартларын билгеләү һәм бирү кагыйдәләрен һәм капиталь төзелеш объектын инженер-техник тәэмин итү челтәрләренә тоташтыру кагыйдәләрен раслау турында»2007 ел, 8 нче июнь, 83 нче номерлы карары;

12. "Эчке су транспорты объектлары иминлеге турында техник регламентны раслау хакында»2010 елның 12 августындагы 623 номерлы Россия Федерациясе Хөкүмәте карары;

13. Россия Федерациясе Хөкүмәтенең 2010 елның 15 июлендәге карары
"Тимер юл хәрәкәте составының куркынычсызлыгы турында техник регламентны раслау хакында»;

14. Россия Федерациясе Хөкүмәтенең 2010 елның 15 июлендәге карары
"Тимер юл транспорты инфраструктурасы иминлеге турында техник регламентны раслау хакында»;

15. Россия Федерациясе Хөкүмәтенең 2010 елның 15 июлендәге карары
533 раслау Турында «техник регламент турында куркынычсызлык югары тизлекле тимер юл транспорты»;

16. «Янгынга каршы режим турында» Россия Федерациясе Хөкүмәтенең 2012 елның 25 апрелендәге 390 номерлы карары;

17. Янау турында халыкка үз вакытында хәбәр итүне тәэмин итү чаралары турында Россия Федерациясе Хөкүмәтенең 2003 елның 25 октябрендәге 1554-р номерлы күрсәтмәсе
тыныч һәм сугыш вакытында гадәттән тыш хәлләр барлыкка килү яисә барлыкка килү турында;

18. «Стандартлаштыруның милли системасын үстерү концепциясе турында»2000 елның 28 февралендәге 266-р номерлы Россия Федерациясе Хөкүмәте боерыгы;

19. "2020 елга кадәр чорга Россия Федерациясенең озак сроклы социаль-икътисадый үсеше концепциясе турында»2008 елның 17 ноябрендәге 1662-р номерлы Россия Федерациясе Хөкүмәте күрсәтмәсе;

20. «Биналар һәм корылмаларның иминлеге турында Техник регламент " Федераль закон таләпләрен үтәү мәҗбүри нигездә тәэмин ителә торган Илкүләм стандартлар һәм кагыйдәләр җыелмасы (мондый стандартларның һәм кагыйдәләрнең бер өлеше) исемлеге турында»2010 елның 21 июнендәге 1047-р номерлы Россия Федерациясе Хөкүмәте боерыгы;

21. "Биналарны һәм корылмаларны проектлаганда, төзегәндә һәм

реконструкцияләгәндә картлар һәм инвалидларның тормыш-көнкүрешен тәэмин итү буенча өстәмә чаралар турында»1994 елның 11 ноябрендәге 18-27/1-4403-15 номерлы Россия Федерациясе Төзелеш министрлыгы һәм Россия Федерациясе халыкны социаль яклау министрлыгының карары;

22. Россия Федерациясе Гражданнар оборонасы, гадәттән тыш хәлләр һәм табигый бәла - казалар нәтиҗәләрен бетерү министрлыгының 2006 елның 25 июлендәге 422 номерлы, Россия Федерациясе Мәгълүмат технологияләре һәм элемтә министрлыгының 90 номерлы, Россия Федерациясе Мәдәният һәм массакүләм коммуникацияләр министрлыгының 376 номерлы боерыгы;

23. «Хуҗалык эшчәнлеген һәм башка төр эшчәнлекне экологик нигезләү буенча Инструкцияне раслау турында «1995 елның 29 декабрендәге 539 номерлы Россия Федерациясе Табигый байлыклар һәм экология министрлыгы боерыгы;

24. Россия Федерациясе Табигый байлыклар һәм экология министрлыгының 2010 елның 3 мартындагы 59 номерлы боерыгы «җир асты байлыкларыннан файдалану буенча федераль агентлык тарафыннан алда торган төзелеш участогы астында файдалы казылмалар булмау турында бәяләмәләр бирү һәм файдалы казылма ятмалары ятмалары мәйданнарын төзүне гамәлгә ашыруга рөхсәт бирү, шулай ук аларны яткан урыннарда урнаштыру буенча дәүләт хезмәте күрсәтүнең административ регламентын раслау турында җир асты корылмалары»;

25. "Капиталь төзелеш объектына проект документларын эшләү өчен махсус техник шартлар эшләү һәм килештерү тәртибе»Россия Федерациясе региональ үсеш министрлыгының 2008 елның 1 апрелендәге 36 номерлы боерыгы;

26. Россия Федерациясе Гражданнар оборонасы, гадәттән тыш хәлләр һәм табигый бәла - казалар нәтиҗәләрен бетерү министрлыгы, Россия Федерациясе Мәгълүмати технологияләр һәм элемтә министрлыгы һәм Россия Федерациясе Мәдәният һәм массакүләм коммуникацияләр министрлыгының «халыкка хәбәр итү системалары турында Нигезләмәне раслау хакында»2006 елның 25 июлендәге 422/90/376 номерлы боерыгы;

27. "Торак пунктларны инженерлык яклавы корылмаларыннан файдалану кагыйдәләре.

Россия Федерациясенең дәүләт стандартлары (ГОСТ)

1. ГОСТ 17.0.01-76* «табигатьне саклау һәм табигый ресурслардан файдалануны яхшырту өлкәсендә стандартлар системасы. Төп нигезләмәләр»;

2. ГОСТ 17.1.04-80 «табигатьне саклау. Гидросфера. Җир асты суларын судан файдалану максатлары буенча классификацияләү»;

3. ГОСТ 17.1.3.06-82 «табигатьне саклау. Гидросфера. Җир асты суларын саклауга гомуми таләпләр»;

4. ГОСТ 17.1.3.13-86 «табигатьне саклау. Гидросфера. Өслек суларын пычратудан саклауга гомуми таләпләр»;

5. ГОСТ 17.1.5.02-80 «табигатьне саклау. Гидросфера. Су объектларын рекреацияләү зоналарына гигиеник таләпләр»;

6. ГОСТ 17.5.3.01-78 * " табигатьне саклау. Җир. Шәһәрләрнең яшел зоналары составы һәм күләме»;

7. ГОСТ 17.5.3.02-90 «табигатьне саклау. Җир. Дәүләт урман фонды җирләрендә тимер һәм автомобиль - автомобиль юллары буенда урманнарны саклау полосаларын бүлеп бирү нормалары»;

8. ГОСТ 17.53.03-80 «табигатьне саклау. Җир. Гидроле-сомелиорациягә карата гомуми таләпләр» ;

9. ГОСТ 17.5.3.04-83 * " табигатьне саклау. Җир. Җирләрне рекультивацияләүгә карата гомуми таләпләр»;

10. ГОСТ 17.6.3.01-78 * " табигатьне саклау. Флора. Саклау һәм рациональ файдалану - урманнарны, яшел зоналарны куллану. Гомуми таләпләр»;

11. ГОСТ 9238-83 «колея 1520 (1524) мм тимер юлларның төзелмәләрен һәм хәрәкәт составын якынайту габаритлары»;

12. ГОСТ 9720-76 «колея 750 мм тимер юлларының төзелмәләрен һәм хәрәкәт составын якынайту габаритлары»;

13. ГОСТ 20444-85 «тавыш. Транспорт агымнары. Ысуллары үлчәү шумовой характеристикасы»;

14. ГОСТ 22283-88 «тавыш авиация. Торак төзелеше территориясендә тавыш бирүнең рөхсәт ителгән дәрәҗәләре һәм аны үлчәү методлары»;

15. ГОСТ 23337-78* «тавыш. Селитет территориясендә һәм торак һәм җәмәгать биналары биналарында тавышны үлчәү методлары»;

16. ГОСТ 2761-84* " үзәкләштерелгән хуҗалык-эчәр су белән тәэмин итү чыганаклары. Гигиена, техник таләпләр һәм сайлау кагыйдәләре»;

17. "Гадәттән тыш хәлләрдә иминлек. Мониторинг һәм фаразлау»;

18. ГОСТ 25772-83 «баскычлар, балконнар һәм түбәләр корыч коймалар. Гомуми техник шартлар»;

19. ГОСТ Р 50681-2010 " туристик хезмәтләр. Туристик хезмәтләрне проектлау»;

20. ГОСТ Р 52108-2003 «ресурсларны саклау. Калдыклар белән эш итү. Төп нигезләмәләр»;

21. "Халыкка социаль хезмәт күрсәтү. Социаль хезмәт күрсәтүнең сыйфаты. Гомуми нигезләмәләр»;

22. ГОСТ Р 52282-2004 «юл хәрәкәтен оештыруның техник чаралары. Светофорлар юл. Типы һәм төп параметрлары. Гомуми техник таләпләр. Сынаулар алымнары»;

23. ГОСТ Р 52289-2004* " юл хәрәкәтен оештыруның техник чаралары. Юл билгеләрен, тамгаларын, светофорларны, юл коймаларын һәм юнәлешле җайланмаларны куллану кагыйдәләре»;

24. ГОСТ Р 52766-2007 «гомуми файдаланудагы автомобиль юллары. Төзекләндерү элементлары. Гомуми таләпләр»;

25. ГОСТ Р 54954-2012 " Ярашлылыкны бәяләү. Күчемсез милек объектларына экологик таләпләр».

Төзелеш нормалары һәм кагыйдәләре (СНиП)

1. СНиП II-11-77* «гражданнар оборонасының саклау корылмалары»;
2. СНиП II-35-76* «Котельные җайланмалары»;
3. СНиП II-58-75 «җылылык электростанцияләре»;
4. СНиП II-89-80 «сәнәгать предприятиеләренең генераль планнары»;
5. СНиП III-10-75 «территорияне төзекләндерү»;
6. СНиП 1.05.03.-83 «комплекслы төзелешне исәпкә алып, торак төзелешендә эш нормалары»;;
7. СНиП 21-01-97* " биналарның һәм корылмаларның янгын куркынычсызлыгы»;
8. СНиП 2.01.05-85»куркынычлык буенча объектлар категорияләре";
9. СНиП 2.01.09-91»эшкәртелә торган территорияләрдә һәм утырту грунтларында биналар һәм корылмалар";
10. СНиП 2.01.28-85 «агулы сәнәгать калдыкларын зарарсызландыру һәм күмү полигоннары. Проектлау буенча төп нигезләмәләр»;
11. СНиП 2.01.51-90 «гражданнар оборонасының инженер-техник чаралары»;
12. СНиП 2.04.01-85* " эчке суүткәргеч һәм биналарны канализация»;
13. СНиП 2.04.02-84* «Су Белән Тәэмин Итү. Тышкы челтәрләр һәм корылмалар»;
14. СНиП 2.04.03-85 «Канализация. Тышкы челтәрләр һәм корылмалар»;
15. СНиП 2.05.02-85* " автомобиль юллары»;
16. СНиП 2.05.03-84* «күперләр һәм торбалар»;
17. СНиП 2.05.06-85* " магистраль торбаүткәргечләр»;
18. СНиП 2.05.07-91* " сәнәгать транспорты»;

19. СНиП 2.05.09-90 " трамвай һәм троллейбус линияләре»;
20. СНиП 2.05.11-83 " колхозларда, совхозларда һәм башка авыл хуҗалыгы предприятиеләрендә һәм оешмаларында Хуҗалык эчендәге автомобиль юллары»;
21. СНиП 2.05.13-90"шәһәр һәм башка торак пунктлар территорияләрендә салына торган нефть продуктлары";
22. СНиП 2.06.04-82* " гидротехник корылмаларга (дулкынлы, бозлы һәм суднолардан) йөкләнеш һәм йогынты ясау»;
23. СНиП 2.06.05-84* «грунт материалларыннан плотиналар»;
24. СНиП 2.06.07-87»терәк диварлар, суднолар йөрү шлюзлары, Балык үткәрү һәм балык саклау корылмалары";
25. СНиП 2.06.15-85 «территорияне су басудан һәм су астыннан инженерлык яклавы»;
26. СНиП 2.09.04-87* " административ һәм көнкүреш биналары»;
27. СНиП 2.10.02-84 «авыл хуҗалыгы продукциясен саклау һәм эшкәртү өчен биналар һәм биналар»;
28. СНиП 2.10.03-84"терлекчелек, кошчылык һәм җәнлекчелек биналары һәм биналары»;
29. СНиП 2.10.05-85 «ашлык саклау һәм эшкәртү предприятиеләре, биналары һәм корылмалары»;
30. СНиП 2.11.03-93 «нефть һәм нефть продуктлары складлары. Янгынга каршы нормалар»;
31. СНиП 11 -02-96 " төзелеш өчен инженерлык эзләнүләре. Төп яңалыклар»;
32. СНиП 11 -04-2003 " шәһәр төзелеше документларын эшләү, килештерү, экс - экспертиза һәм раслау тәртибе турында Инструкция»;
33. СНиП 21-01-97* " биналарның һәм корылмаларның янгын куркынычсызлыгы»;
34. СНиП 21 -02-99* "автомобиль кую урыннары»;
35. СНиП 22-02-2003 " куркыныч геологик процесслардан территорияләрне, биналарны һәм корылмаларны инженерлык ягыннан яклау. Төп нигезләмәләр»;
36. СНиП 23-01-99* «Төзелеш климатологиясе»;
37. СНиП 23-02-2003 " биналарны җылылык белән саклау»;
38. СНиП 23-03-2003 " яклау нче тавыш та керми»;
39. СНиП 23-05-95* " табигый һәм ясалма яктырту»;
40. СНиП 30-02-97 «бакчачылык берләшмәләре территорияләрен, биналар һәм корылмалар төзү һәм планлаштыру»;
41. СНиП 31-01-2003 «күп фатирлы торак биналар»;
42. СНиП 31-02-2001 «бер фатирлы йортлар»;
43. СНиП 31-03-2001 «җитештерү биналары»;
44. СНиП 31-04-2001 " склад биналары»;
45. СНиП 31-05-2003 " административ билгеләнештәге иҗтимагый биналар»;
46. СНиП 31-06-2009 " иҗтимагый биналар һәм корылмалар»;
47. СНиП 32-01-95 " тимер юл колеялары 1 520 мм»;
48. СНиП 32-03-96 «Аэродромы»;
49. СНиП 32-04-97 «тимер юл һәм автомобиль юллары тоннельләре»;
50. СНиП 33-01-2003 «гидротехник корылмалар. Төп нигезләмәләр»;
51. СНиП 34-02-99 " Җир асты газ, нефть һәм азык-төлек саклагычлары»;
52. СНиП 35-01-2001 " биналар һәм корылмаларның халыкның аз хәрәкәтләнүче төркемнәре өчен үтемлелеге»;
53. СНиП 41-01-2003 " җылылык, вентиляция һәм кондиционерлау»;
54. СНиП 41-02-2003 «җылылык челтәрләре»;
55. СНиП 42-01-2002 «газ бүлү системалары».

Пособиеләр

1. СНиП II өчен кулланма-60-75* "шәһәрләрдә һәм башка торак пунктларда җиңел автомобильләргә техник хезмәт күрсәтү предприятиеләрен, гаражларны һәм предприятиеләрен урнаштыру буенча кулланма". Киевнип шәһәр төзелеше, 1983 ел;
2. «Вокзалларны проектлау буенча кулланма»СНиП II-85-80 өчен Пособие. Цниипград төзелеше, 1983 ел;
3. «Агулы сәнәгать калдыкларын зарарсызландыру һәм күмү полигоннарын проектлау буенча кулланма " Снипга 2.01.28-85 буенча кулланма. СССР Дәүләт төзелеше, 1984 ел;
4. Снипга Пособие-2.07.01-89* «шәһәр һәм авыл җирлекләрен су белән тәэмин итү һәм канализация буенча Пособие. Инженерлык җиһазларының ЦНИИЭП" ҖЧҖ, 1990 ел.

Проектлау һәм төзелеш буенча кагыйдәләр җыелмасы

1. СП 1.13130.2009 " янгынга каршы саклау системасы. Эвакуация юллары һәм чыгу юллары»;
2. СП 11-102-97 " төзелеш өчен инженер-экологик эзләнүләр»;
3. СП 11-103-97 " төзелеш өчен инженер-Гидрометеорология эзләнүләре»;
4. СП 11-106-97 / »гражданнарның бакчачылык (дача) берләшмәләре территорияләрен төзүгә проект-планлаштыру документларын эшләү, килештерү, раслау һәм составы тәртибе";
5. СП 11-107-98 «гражданнар оборонасының инженер - техник чаралары. Гадәттән тыш хәлләрне һәм төзелеш проектларын кисәтү буенча чаралар;
6. "Гражданнар оборонасының инженер - техник чаралары. Шәһәр һәм авыл җирлекләре, башка муниципаль берәмлекләр территорияләре өчен гадәттән тыш хәлләрне һәм шәһәр төзелеше документларын кисәтү буенча чаралар»;
7. Азкатлы торак төзелеше территорияләрен планлаштыру һәм төзү " 30-102-99 СП;
8. «Православие храмнары биналарын, корылмаларын һәм ком - комплексларын проектлау һәм төзү»31-103-99 СП;
9. СП 31-102-99 " инвалидлар һәм башка аз хәрәкәтләнүче кешеләр өчен җәмәгать биналарыннан һәм корылмаларыннан файдалану таләпләре»;
10. СП 31-107-2004 " күпфатирлы торак биналарның архитектура-планлаштыру чишелешләре»;
11. СП 31-110-2003 " торак һәм иҗтимагый биналарның электр җайланмаларын проектлау һәм монтажлау»;

12. СП 31-112-2004(1), физкультура-спорт заллары. 1 өлеш;
13. 31-112-2004(2) - физкультура-спорт заллары. 2 өлеш;
14. 31-112-2004(3) - физкультура-спорт заллары. 3 өлеш. Ябык ишекләр-ышанычлы ареналар»;
15. СП 31-113-2004 «йөзү өчен бассейннар»;
16. СП 33-101-2003 " төп исәп - хисап гидрологик хай-рактеристикаларын билгеләү»;
17. СП 34-106-98 " Җир асты газ, нефть һәм аларны эшкәртү продуктлары саклагычлары»;
18. СП 35-101-2001 " халыкның аз хәрәкәтләнүче төркемнәре өчен һәркем файдалана алырлык булуын исәпкә алып биналарны һәм корылмаларны проектлаштыру. Гомуми нигезләмәләр»;
19. СП 35-102-2001 " инвалидларга уңайлы торак мохит»;

20. СП 35-103-2001 " аз - бильле килүчеләр өчен мөмкин булган җәмәгать биналары һәм корылмалары»;
21. СП 35-105-2002 " инвалидлар һәм халыкның башка аз хәрәкәтләнүче төркемнәре өчен үтемлелекне исәпкә алып, шәһәр төзелешен реконструкцияләү»;
22. СП 35-106-2003 " социаль хезмәт күрсәтү учреждениеләрен исәпләү һәм урнаштыру»;
23. СП 35-107-2003 "Билгеле яшәү урыны булмаган затларны вакытлыча тору учреждениеләре биналары";
24. СП 35-116-2006 " мөмкинлекләре чикләнгән балалар һәм яшүсмерләр өчен тернәкләндерү үзәкләре»;
25. СП 35-112-2005 " интернат-йортлар»;
26. СП 35-117-2006 " инвалид балалар өчен интернат-йортлар»;
27. СП 4.13130.2008 " янгынга каршы саклау системалары. Янгын саклау объектларында янгын чыгу очракларын чикләү. Күләмле-планлаштыру һәм конструктив карарларга таләпләр»;
28. СП 411-04-2000 «җылылык белән тәэмин итүнең автоном чыганакларын проектлау»;
29. СП 41-08-2004»газ ягулыгында җылылык - нераторлы торак биналарны фатир саен җылылык белән тәэмин итү";
30. СП 42.13330.2011 СНиП 2.07.01-89* " шәһәр төзелеше. Шәһәр һәм авыл җирлекләрен планлаштыру һәм төзү»;
31. СП 42-101-2003 «металл һәм полиэтилен торбалардан газ бүлү системаларын проектлау һәм төзү буенча Гомуми нигезләмәләр».

Төзелеш нормалары (СН)

1. СН 441-72* " предприятиеләр, биналар һәм корылмалар мәйданчыклары һәм участоклары коймаларын проектлаштыру буенча күрсәтмәләр»;
2. № 452-73 " магистраль торбаүткәргечләр өчен җир бүлеп бирү нормалары»;
3. № 455-73 " балык хуҗалыгы предприятиеләре өчен җир бүлеп бирү нормалары»;
4. № 456-73 " магистраль суүткәргечләр һәм канализация коллекторлары өчен җир бүлеп бирү нормалары»
5. С 457-74 " аэропортлар өчен җир бүлеп бирү нормалары»;
6. № 461-74 " элемтә линияләре өчен җир бүлеп бирү нормалары»;
7. № 467-74 «автомобиль юллары өчен җир бүлеп бирү нормалары».

Ведомство төзелеш нормалары (ВСН)

1. ВСН 01-89 " автомобильләргә хезмәт күрсәтү предприятиеләре».
2. № 33-2. 2. 12-87 «мелиорация системалары һәм корылмалары. Насос станцияләре. Проектлау нормалары»;
3. ВСН 60-89 «торак һәм иҗтимагый биналарның инженерлык җиһазларын элемтә, сигнализация һәм диспетчерлаштыру җайланмалары. Проектлау нормалары»;
4. 61-89(р) «торак йортларны реконструкцияләү һәм капиталь ремонтлау. Проектлау нормалары»;
5. ВСН 62-91* "гомуми белем бирү мохитен инвалидлар һәм халыкның аз хәрәкәтләнүче төркемнәрен исәпкә алып проектлау".

Тармак нормалары

«Магистраль автомобиль юлларында урнашкан күпер корылмаларында киртәләү җайланмаларына карата гомуми техник таләпләр»218.012-99 номерлы ОДН;

№ 3.02.01-97 «торак - коммуналь юллар өчен җирләрне проектлау нормалары һәм кагыйдәләре»;

АГРОСӘНӘГАТЬ комплексы нигезләре 2.10.14.01-04 «терлекчелек, җәнлекчелек

һәм кошчылык предприятиеләре һәм авыл хуҗалыгы билгеләнешендәге башка объектлар өчен административ, көнкүреш биналарын һәм бүлмәләрне проектлау нормалары»;

ОСТ 218.1.002-2003 «Автобусные остановки на автомобильных дорогах. Гомуми техник шартлар»;

Халык китапханәсе эшчәнлегенең 2008 елның 22 маенда кабул ителгән модель стандарты.

Санитар кагыйдәләр һәм нормалар (СанПиН)

1. СанПин 1.2584-10 «пестицидлар һәм агрохимикатларны куллану, саклау, ташу, сату, куллану, зарарсызландыру һәм утильләштерү процессларының куркынычсызлыгына гигиеник таләпләр»;

2. СанПин 2.1.2882-11»зиратларны, зиратларны, биналарны һәм каберлекләрне карап тотуга гигиеник таләпләр";

3. СанПиН 2.1.2.1188-03 «йөзү бассейннары. Су корылмасына, эксплуатациясенә һәм сыйфатына гигиеник таләпләр. Сыйфат контроле»;

4. СанПиН 2.1.2.1331-03 «аквапаркларның су корылышына, эксплуатациясенә һәм сыйфатына гигиеник таләпләр»;

5. СанПиН 2.1.2645-10»торак биналарда һәм биналарда яшәү шартларына карата санитар-эпидемиологик таләпләр";

6. СанПиН 2.1.3.2630-10»медицина эшчәнлеген башкаручы оешмаларга карата санитар-эпидемиологик таләпләр";

7. СанПиН 2.1.4.1074-01 «эчәргә яраклы су. Үзәкләштерелгән эчә торган су белән тәэмин итүнең сыйфатына гигиеник таләпләр. Сыйфат контроле»;

8. СанПин 2.1.4.1110-02 «су белән тәэмин итү чыганакларын һәм эчәргә яраклы суларны санитар саклау зоналары";

9. СанПиН 2.1.4.1175-02 «су сыйфатына карата гигиеник таләпләр. Чыганакларны санитар саклау»;

10. СанПиН 2.1.5.980-00 «өслекләрне саклауга гигиеник таләпләр су»;

11. СанПиН 2.1.6.1032-01 «сыйфатны тәэмин итүгә гигиеник таләпләр торак пунктларның атмосфера һавасы";

12. СанПиН 2.1.7.2790-10»медицина калдыклары белән эш итүгә карата санитар-эпидемиологик таләпләр";

13. СанПиН 2.1.7.1287-03 «туфрак сыйфатына карата санитар-эпидемиологик таләпләр»;

14. СанПиН 2.1.7.197-07 «туфрак сыйфатына карата санитар-эпидемиологик таләпләр. Үзгәртү № 1 к СанПиН 2.1.7.1287-03»;

15. СанПиН 2.1.7.1322-03»җитештерү һәм куллану калдыкларын урнаштыруга һәм зарарсызлауга гигиеник таләпләр";

16. СанПиН 2.1.8/2.2.4.1190-03 " коры җирдә хәрәкәтле радиоэлемтә чараларын урнаштыруга һәм эксплуатацияләүгә карата гигиеник таләпләр»;

17. СанПиН 2.1.8/2.2.4.1383-03 " тапшыручы радиотехник объектларны урнаштыру һәм эксплуатацияләүгә гигиена таләпләре»;

18. СанПиН 2.1.8/2.2.4.2302-07 " тапшыручы радиотехник объектларны урнаштыру һәм эксплуатацияләүгә карата гигиена таләпләре. СанПиН № 1 үзгәрешләр 2.1.8/2.2.4.1383-03 к;

19. СанПиН 2.2.1/2.1.1.1076-01 " торак һәм иҗтимагый биналар һәм территорияләрнең инсоляциясенә һәм кояштан саклау буенча гигиеник таләпләр»;

20. СанПиН 2.2.1/2.1.1.1200-03 " санитар - саклау зоналары һәм санитар класс-предприятиеләрне, корылмаларны һәм башка объектларны сертификацияләү» (2010 ел);

21. СанПиН 2.2.1/2.1.1.2361-08 «санитар-эпидемиологик кагыйдәләргә һәм нормаларга карата 1 нче номерлы үзгәрешләр «санитар - саклау зоналары һәм предприятиеләрне, корылмаларны һәм башка объектларны санитар классификацияләү".

Яңа редакция»;

22. СанПиН 2.2.1/2.1.1.2555-09 «Үзгәртү № 2 СанПиН 2.2.1/2.1.1.1200-03 "Предприятиеләрнең, корылмаларның һәм башка объектларның санитар-саклау зоналары һәм санитар классификациясе. Яңа редакция»;

23. СанПиН 2.2.1/2.1.1.2739-10 № 3 СанПиНга үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү 2.2.1/2.1.1.1200-03 «предприятиеләрнең, корылмаларның һәм башка объектларның санитар-саклау зоналары һәм санитар классификациясе. Яңа редакция»;

24. СанПиН 2.2.1/2.1.1.1278-03 " торак һәм җәмәгать биналарын табигый, ясалма һәм заманча яктырту буенча гигиена таләпләре»;

25. СанПиН 2.2.4.1191-03 «җитештерү шартларында электромагнит кырлар»; 26. СанПин 2.3.6.1079-01 " җәмәгать туклануын оештыру, аларда азык-төлек продуктлары һәм азык-төлек чималын әзерләү һәм оборонага сәләтлелек буенча санитар-эпидемиологик таләпләр»;

27. СанПин 2.4.121 - 03 «социаль реабилитациягә мохтаҗ балигъ булмаган балалар өчен махсус учреждениеләрне урнаштыруга, карап тотуга, җиһазлауга һәм эш режимына гигиеник таләпләр»;

28. СанПин 2.4.1.2660-10»мәктәпкәчә оешмаларда эш режимын булдыруга, карап тотуга һәм оештыруга карата санитар-эпидемиологик таләпләр";

29. СанПин 2.4.2.1178-02 «гомуми белем бирү учреждениеләрендә уку шартларына гигиеник таләпләр»;

30. 2.4.3.1186-03 «башлангыч һөнәри белем бирү учреждениеләрендә укыту-җитештерү процессын оештыруга карата санитар - эпидемиологик таләпләр»СанПин 2.4.3.1186-03;

31. 2.4.4.1204-03 «шәһәр читендәге стационар балалар ял итү һәм сәламәтләндерү учреждениеләренең эш режимын булдыруга, карап тотуга һәм оештыруга карата санитар-эпидемиологик таләпләр»СанПин 2.4.4.1204-03;

32. СанПин 2.4.4.1251-03»балаларга өстәмә белем бирү учреждениеләренә (мәктәптән тыш учреждениеләр) карата санитар-эпидемиологик таләпләр";

33. СанПин 2.6.1.2523-09 (РРБ-99/2009) " радиацион куркынычсызлык нормалары»;

34. СанПин 2971-84 " сәнәгать ешлыгының алмаш токының электр тапшыргычының һава линияләре төзелә торган электр кырыннан халыкны яклау буенча санитар нормалар һәм кагыйдәләр»;

35. СанПин 3907-85 «сусаклагычларны проектлау, төзү һәм эксплуатацияләү буенча санитар кагыйдәләр»;

36. СанПин 4060-85 «дәвалау пляжлары. Төзелеш, обо-Рудов һәм эксплуатацияләү санитария кагыйдәләре»;

37. СанПин 2.4.2843-11 " балалар шифаханәләрен төзүгә, карап тотуга һәм аларның эшен оештыруга карата санитар-эпидемиологик таләпләр»;

38. СанПиН 42-128-4690-88 «торак урыннар территорияләрен карап тоту буенча санитар кагыйдәләр»;

39. СанПиН 983-72 "җәмәгать җыештыру җайланмаларын урнаштыру һәм карап тоту буенча санитар кагыйдәләр".

Санитар нормалар (СН)

1. К 2.2.4/2.1.8.562-96 »эш урыннарында, торак, җәмәгать биналарында һәм торак төзелеше территориясендә шау - шу";

2. К 2.2.4/2.1.8.566-96 " җитештерү вибрация, торак һәм җәмәгать биналары биналарында вибрация. Санитар нормалар»дигән темага семинар узды.

Санитар кагыйдәләр (СП)

1. СП 2.1.5.1059-01 " җир асты суларын пычрактан саклауга гигиеник таләпләр

2. СП 2.1.7.1038-01 " каты коммуналь калдыклар өчен полигоннарны төзүгә һәм карап тотуга гигиеник таләпләр»;

3. СП 2.1.7.1386-03 " җитештерү һәм куллану токсинлы калдыкларының куркынычлылык классын билгеләү буенча санитар кагыйдәләр»;

4. СП 2.2.1312-03 " яңа төзелә һәм реконструкцияләнә торган сәнәгать предприятиеләрен проектлау буенча гигиена таләпләре»;

5. СП 2.3.6.1066-01 " сәүдәне оештыруга һәм аларда азык-төлек чималы һәм азык-төлек продуктлары әйләнешенә карата санитар-эпидемиологик таләпләр»;

6. СП 2.3.6.1079-01 " җәмәгать туклануы оешмаларына азык-төлек продуктлары һәм азык-төлек чималын әзерләү һәм әйләнешкә салу буенча санитар-эпидемиологик таләпләр»;

7. СанПиН 2.4.4.2599-10. "Каникуллар чорында балаларның көндезге торуы булган сәламәтләндерү учреждениеләрендә тәртип урнаштыруга, карап тотуга һәм режимны оештыруга гигиеник таләпләр. Санитар-эпидемиологик кагыйдәләр һәм нормативлар»;

8. СП 2.4.990-00 " ятим балалар һәм ата-ана тәрбиясеннән мәхрүм калган балалар өчен балалар йортларында һәм интернат мәктәпләрдә эш режимын урнаштыруга, карап тотуга, оештыруга карата гигиена таләпләре»;

9. СП 2.6.1.2612-10 " радиацион иминлекне тәэмин итүнең төп санитар кагыйдәләре (ОСПОРБ-99/2010)»;

10. СП 1567-76 " физик культура һәм спорт буенча шөгыльләнү урыннарын урнаштыру һәм карап тоту буенча санитар кагыйдәләр»;

11. СП 4076-86 «физик һәм акыл үсешендә кимчелекләре булган балалар өчен махсус гомуми белем бирү мәктәп-интернатларын урнаштыру, җиһазлау, карап тоту һәм режимының санитар кагыйдәләре».

Гигиена нормалары (ГН)

1. ГН 2.1.5.1315-03 «хуҗалык-эчәргә яраклы һәм мәдәни-көнкүреш суларыннан файдаланудагы су объектларында химик матдәләрнең рөхсәт ителгән иң чик концентрациясе (ПДК)»ГН 2.1.5.1315 - 03;

2. ГН 2.1.5.2280-07 «хуҗалык-эчәргә яраклы һәм мәдәни-көнкүреш суларыннан файдаланудагы су объектларында химик матдәләрнең рөхсәт ителгән иң чик концентрациясе (ПДК). 2.1.5.1315-03 номерлы Татарстан Республикасы Законына үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында;

3. ГН 2.1.5.2307-07 «хуҗалык-эчә торган һәм мәдәни-көнкүреш суларыннан файдаланудагы су объектларында химик матдәләрнең (бер) рөхсәт ителгән дәрәҗәләре»ГН 2.1.5.2307 - 07;

4. ГН 2.1.5.2312-08 «хуҗалык-эчә торган һәм мәдәни-көнкүреш суларыннан файдаланудагы су объектларында химик матдәләрнең (бер) рөхсәт ителгән дәрәҗәләре. ГН 2.1.5.2307-07.;

5. ГН 2.1.5.2415-08 «хуҗалык-эчәргә яраклы һәм мәдәни-көнкүреш суларыннан файдаланудагы су объектларында химик матдәләрнең (бер) рөхсәт ителгән дәрәҗәләре. Г. 2.1.5.2307-07.;

6. ГК 2.1.6.1338-03 «торак урыннарның атмосфера һавасында пычраткыч матдәләрнең рөхсәт ителгән иң чик концентрациясе»;

1. ГК 2.1.6.1765-03 «торак пунктларның атмосфера һавасындагы пычраткыч матдәләрнең рөхсәт ителгән иң чик концентрациясе. Өстәмә 1 ГН 2.1.6.1338-03»;

2. ГК 2.1.6.1983-05 «торак пунктларның атмосфера һавасында пычраткыч матдәләрнең рөхсәт ителгән чик концентрациясе. 2.1.6.1338-03 ГК 2 нче өстәмәләр һәм үзгәрешләр;

3. ГК 2.1.6.1985-06 «торак пунктларның атмосфера һавасында пычраткыч матдәләрнең рөхсәт ителгән иң чик концентрациясе. Өстәмә: ГН 2.1.6.1338 - 03.;

4. ГН 2.1.6.2326-08 «торак пунктларның атмосфера һавасында пычратучы матдәләрнең

рөхсәт ителгән иң чик концентрациясе (ПДК). ГН 2.1.6.1338-03 ГК 4 өстәмә.;
5. ГН 2.1.6.2416-08 «торак пунктларның атмосфера һавасында пычратучы матдәләрнең рөхсәт ителгән иң чик концентрациясе (ПДК). 5 ГК 2.1.6.1338-03 өстәмә.;
6. ГН 2.1.6.2450 - 09 «торак пунктларның атмосфера һавасында пычратучы матдәләрнең рөхсәт ителгән иң чик концентрациясе (ПДК). Өстәмә: ГН 2.1.6.1338-03.;
7. ГН 2.1.6.2498 - 09 «торак пунктларның атмосфера һавасында пычратучы матдәләрнең рөхсәт ителгән иң чик концентрациясе (ПДК). Өстәмә: ГН 2.1.6.1338-03.;
8. ГН 2.1.6.604-10 «торак пунктларның атмосфера һавасында пычратучы матдәләрнең рөхсәт ителгән иң чик концентрациясе (ПДК). Өстәмә: ГН 2.1.6.1338-03»;
9. ГН 2.1.6.29-07 " торак урыннарның атмосфера һавасында пычраткыч матдәләрнең (аяк киеме) йогынтысының якынча куркынычсыз дәрәҗәсе»;
10. ГН 2.1.6.2328-08 «торак урыннарның атмосфера һавасында пычраткыч матдәләрнең (аяк киеме) якынча куркынычсыз дәрәҗәләре. № 1 ГН 2.1.6.29-07»;
11. ГТ 2.1.6.2414-08 «торак пунктларның атмосфера һавасындагы пычраткыч матдәләрнең (аяк киеме) йогынтысының якынча куркынычсыз дәрәҗәсе. ГН 2.1.6.2309-07.;
12. ГН 2.1.6.2451-09 «торак урыннарның атмосфера һавасында пычраткыч матдәләрнең (аяк киеме) якынча куркынычсыз дәрәҗәләре. ГН 2.1.6.29-07.;
13. ГН 2.1.6.2505-09 «торак урыннарның атмосфера һавасында пычраткыч матдәләрнең (аяк киеме) якынча куркынычсыз дәрәҗәләре. 2.1.6.309-07 ГК 4 нче өстәмәләр һәм үзгәрешләр;
14. ГН 2.1.6.2577-10 «торак пунктларның атмосфера һавасында пычраткыч матдәләрнең (аяк киеме) якынча куркынычсыз дәрәҗәләре. 5 нче өстәмә: ГН 2.1.6.29-07»;
15. ГН 2.1.7.2041-06»туфракта химик матдәләрнең рөхсәт ителгән концентрациясе (ПДК)";
16. ГН 2.1.7.2511 - 09 «туфракта химик матдәләрнең якынча рөхсәт ителгән концентрацияләре (ОДК)»;
17. Гыр 2.1.8/2.2.4.2262-07 " торак, җәмәгать биналары биналарында һәм селитет территорияләрендә 50 Гц ешлыгы булган магнит кырларының рөхсәт ителгән иң чик дәрәҗәләре».

Ветеринария-санитария кагыйдәләре

1. Россия Федерациясе Баш дәүләт ветеринария инспекторы тарафыннан 04.12.1995 ел, № 13-7-2/469 расланган биологик калдыкларны җыю, утильләштерү һәм юк итү буенча ветеринария-санитария кагыйдәләре.

Җитәкчелек документлары (РД, СО)

1.РД 34.20.185-94 (153-34.20.185-94) " шәһәр электр челтәрләрен проектлау буенча Инструкция»;
2. РД 45.120-2000 (НТП 112-2000) «технологик проектлау нормалары. Шәһәр һәм авыл телефон челтәрләре»;
3. "Предприятиеләр чыгарган зарарлы матдәләрнең атмосфера һавасында концентрациясен исәпләү методикасы»РД 52.04.2002-86 (ОНД 86 «;
4. 153-34.21.122-2003 - «биналарны, корылмаларны һәм сәнәгать коммуникацияләрен яшен саклау буенча Инструкция».

Төзелештә җитәкче документлар (РДС)

1. «Төзелеш проектларына дәүләт экспертизасын үткәрү тәртибе турында Инструкция»11-195 РДС;
2. «Россия Федерациясе шәһәрләрендә һәм башка җирлекләрендә Кызыл линияләрне проектлау һәм урнаштыру тәртибе турында Инструкция»30-201-98 РДС;
3. «Инвалидлар өчен социаль инфраструктура объектларына үтемлелек таләпләрен гамәлгә ашыру тәртибе»дигән 35-2019 номерлы РДС.

Төзелештә методик документлар (МДС)

1. "Вокзалларны проектлау буенча тәкъдимнәр»;
2. МДС 13.«Россия Федерациясендә яшел үсентеләрне булдыру, саклау һәм карап тоту

кагыйдәләре»15.00.;
3. № 15-2. 99 " шәһәр һәм авыл җирлекләрендә җирләрдән файдалануга һәм аларны саклауга дәүләт контролен гамәлгә ашыру тәртибе турында күрсәтмә»;
4. "Шәһәрләр территорияләрен зоналаштыру схемаларын эшләү буенча методик рекомендацияләр»МДС 30-1. 99;
5. № 35-1. 2000 " инвалидлар һәм халыкның башка аз хәрәкәтләнүче төркемнәре ихтыяҗларын исәпкә алып, әйләнә-тирә мохитне, биналар һәм корылмаларны проектлаштыру буенча тәкъдимнәр. Чыгарылыш 1. "Гомуми нигезләмәләр»;
6. № 35-2. 2000 " инвалидлар һәм халыкның башка аз хәрәкәтләнүче төркемнәре ихтыяҗларын исәпкә алып, әйләнә-тирә мохитне, биналар һәм корылмаларны проектлаштыру буенча тәкъдимнәр. Чыгарылыш 2. «Шәһәр төзелеше таләпләре»;
7. "РСФСРда гомумдәүләт һәм республика әһәмиятендәге атомобиль юлларында авто - сервис объектлары составын билгеләү һәм аларны урнаштыру буенча Методик күрсәтмәләр".

Янгын куркынычсызлыгы нормалары (НПБ) һәм кагыйдәләре

1. НПБ 88-2001* «янгын сүндерү һәм сигнализация урнаштыру. Проектлау нормалары һәм кагыйдәләре»;
2. НПБ 101 -95 " янгын саклау объектларын проектлау нормалары»;
3. НПБ 111-98* «автозаправка станцияләре. Янгын куркынычсызлыгы таләпләре;
4. НПБ 250-97 «янгын сүндерү бүлекчәләрен транспортлау өчен лифтлар" биналарында һәм корылмаларында. Гомуми техник таләпләр».

Куркынычсызлык кагыйдәләре (ПБ)

1. ПБ 09-540-03 «шартлау куркынычы янаган химия, нефть химиясе һәм нефть эшкәртү производстволары өчен шартлату куркынычсызлыгының гомуми кагыйдәләре»;
2. № 12-529-03 " газ бүлү һәм газ куллану системалары иминлеге кагыйдәләре»;
3. ПБ 12-609-03 «сыекландырылган углеводород газларын кулланучы объектлар өчен куркынычсызлык кагыйдәләре».

Башка документлар

Тарихи торак урыннарның тарихи һәм мәдәни ядкярләрен саклау зоналарының тарихи-архитектура терәк планнарын һәм проектларын эшләү буенча Методик тәкъдимнәр. Мәскәү, 1990 ел;
Шәһәр һәм авыл җирлекләре чикләреннән урман кишәрлекләренә кадәр янгынга каршы тору чараларын урнаштыру тәртибе турында методик рекомендацияләр. Мәскәү, 20.03.2012;
Электр җайланмаларын урнаштыру кагыйдәләре (ПУЭ). Басма 7-нче, Россия Федерациясе Ягулык һәм энергетика министрлыгы, 2000 ел;
«ФСК ЕЭС» ААҖнең техник сәясәте турында нигезләмә, 02.06.2006;
Авиация-техник базаларны проектлау буенча кулланма. ВНТП II өчен кулланма-85. Дәүләт проект-тикшеренү һәм фәнни-тикшеренү институты » Аэропроект", 1986 ел;
Җылылык электростанцияләре, ВНИИГ П-78-2000 урнаштыру районында грунт сулары торышын тикшереп тору буенча тәкъдимнәр;
Эре шәһәрләрдә иҗтимагый-транспорт үзәкләрен (узелларны) проектлау буенча тәкъдимнәр. Россия Дәүләт Төзелеше. Шәһәр төзелеше буенча ЦНИИП. Мәскәү, 1998 ел;
Шәһәр һәм авыл җирлекләре урамнарын һәм юлларын проектлау буенча тәкъдимнәр. Шәһәр төзелеше буенча ЦНИИП. Мәскәү, 1994 ел;
Балалар спорт уен инфраструктурасын урнаштыру өлешендә йорт яны территориясен төзекләндерү буенча тәкъдимнәр (Россия Федерациясе региональ үсеш министрлыгының 14.12.2010 ел, № 42053-ИБ/14 хаты);
Россия Федерациясе региональ үсеш министрлыгының 20.05.2011 ел, № 13137-ИП/08 хаты Линияле объектлар булмаган һәм капиталь төзелеш объекты составына керүче инженерлык - техник тәэмин итү челтәрләрен төзү, реконструкцияләү һәм капиталь ремонтлау өчен

проект документлары турында.

Татарстан Республикасының норматив хокукый актлары һәм башка документлары

1. «Татарстан Республикасында мәдәни мирас объектлары турында»2005 елның 1 апрелендәге 60-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы законы;
2. «Татарстан Республикасында шәһәр-төзелеш эшчәнлеге турында»2010 елның 25 декабрендәге 98-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы законы;
3. «Татарстан Республикасының административ-территориаль төзелеше турында»2005 елның 7 декабрендәге 116 - ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы законы;
4. "Автомобиль юллары һәм юл эшчәнлеге турында»2009 елның 8 июлендәге 43-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы законы;
5. ТР законы № 21-ТРЗ, 09.04.2015 «ятим балаларны һәм ата - ана тәрбиясеннән мәхрум калган балаларны торак урыннары белән тәэмин итү турында һәм»Татарстан Республикасында халыкка адреслы социаль ярдәм күрсәту турында "Татарстан Республикасы Законының 8 статьясына үзгәреш кертү хакында " Татарстан Республикасы Законының 2 статьясына үзгәрешләр кертү турында";
6. «Татарстан Республикасының территориаль планлаштыру схемасын раслау турында»2011 елның 21 февралендәге 134 номерлы Татарстан Республикасы Министрлар кабинеты карары;
7. «Татарстан Республикасы территориясендә «лоджийлар һәм балконнар пыяласы»территориаль Строй нормаларын куллану турында " 2001 елның 13 декабрендәге 885 номерлы Татарстан Республикасы Министрлар кабинеты карары.

2 нче кушымта
Шәһәр төзелешен проектлаштыру буенча җирле нормативлар

ТЕРМИННАР ҺӘМ БИЛГЕЛӘМӘЛӘР

Антропоген йогынты-кеше эшчәнлегенең табигый мохиткә турыдан-туры яки турыдан-туры йогынтысы, ул нокталы, локаль яки глобаль үзгәрешләргә китерә.

Бизнес-инкубатор-кече, яңа төзелгән предприятиеләргә һәм яңа эш башлаучы эшмәкәрләргә ярдәм итү бурычларын хәл итүче оешма.

Буфер зонасы-төрле билгеләнештәге территорияләр (зоналар) арасында чик буе участогы, аны оештыру аларның үзара тискәре йогынтысын йомшартырга тиеш.

Су саклау зонасы - суларны пычратуны, чүпләнүне һәм агуны булдырмау өчен махсус режим салына торган акваторияләргә якын - тирә территория.

Әйләнә - тирәлеккә йогынты-әйләнә-тирә мохиткә тискәре яки уңай характердагы теләсә кайсы үзгәреш, тулысынча яки өлешчә Кеше эшчәнлегенең экологик аспектлары нәтиҗәсе булып тора.

Керү төркеме - бинаның тышкы һәм эчке өлешләрдән торган өлеше. Тышкы өлеше, гадәттә, җиһазландырылган навесом һәм водоотводом, үз эченә ала баскычлар, пандуслар, колонналар, коймалар. Эчке зона тамбур, вестибюль зонасы, коляска, гардероб, подъезд буенча дежур тору өчен бүлмәләр, сак посты, үткәрү бюросы һ.б. үз эченә ала.

Шәһәр төзелешен проектлау - территориаль планлаштыру документлары проектларын, шәһәр төзелеше зонасын формалаштыру документларын һәм территорияне планлаштыру документларын әзерләү эшчәнлеге.

Торак пункт чиге-торак пункт җирләренең тышкы чиге, ул аларны башка Категория җирләрдән аерып тора.

Торак төркем - квартал (микрорайон) территориясе, ул торак йортларны, балалар бакчасын, гомуми файдаланудагы территорияләрне, торак төркемдә яшәүчеләргә хезмәт күрсәтү белән

бәйле башка объектларны урнаштыру өчен билгеләнгән.
Торак район-микрорайоннар һәм (яки) торак төркемнәреннән торган шәһәр территориясенең бер өлеше, аерым торак йортларны, торак комплексларны урнаштыру һәм халыкны социаль инфраструктура объектлары комплексы һәм скверларны, бульварларны яки паркны үз эченә алган рекреацион территорияләр системасы белән тәэмин итү өчен.
Тыелган (куркыныч) зона-оешманың куркынычсызлыгын тәэмин итә торган территория һәм аның тышкы коймасына якын территория.
Яшел зона-шәһәрдән 150 км ераклыктагы саклау сани-гигиена һәм рекреация функцияләрен башкара торган беренче төркем урманнары категориясе.
Яшел үсентеләр-билгеле бер территориядә агач, куак һәм үлән үсемлекләре җыелмасы.
Шәһәр һәм авыл җирлекләренең яшел фонды - әлеге җирлекләр чикләрендә язгы-куак һәм үлән үсемлекләре белән капланган агачларның тупланмасы. Шәһәр һәм авыл җирлекләренең Яшел фондын саклау яшел фондны саклауны һәм үстерүне тәэмин итә торган һәм уңайлы әйләнә-тирә мохит булдыру өчен чаралар системасын күздә тота.
Җир кишәрлеге - федераль законнар нигезендә билгеләнгән җир өслегенең бер өлеше. Федераль закон белән билгеләнгән очракларда һәм тәртиптә ясалма җир кишәрлекләре булдырыла ала.
Рекреацион зоналар - муниципаль берәмлекләр, торак пунктлар чикләрендә, урманнар, шәһәр урманнары, скверлар, парклар, шәһәр бакчалары, буалар, күлләр, сусаклагычлар, пляжлар, гомуми файдаланудагы су объектларының яр буе полосалары, шулай ук ял, Туризм, физик культура һәм спорт белән шөгыльләнү өчен файдаланыла торган һәм файдаланыла торган башка территорияләр чикләрендә.
Су объектларын рекреацияләү зонасы - су объекты яки аның янәшәсендәге ярлы, ял итү өчен файдаланыла торган участогы.
Инвалидлар-организм функцияләренең нык бозылуына, шул исәптән терәк - хәрәкәт аппараты зарарлануга, тормыш эшчәнлеген чикләүгә китерә торган һәм аларны социаль яклау кирәклеген тудыра торган күрү һәм ишетү җитешсезлекләренә бәйле, сәламәтлеге бозылуга ирешә торган кешеләр.
Биналарның инженерлык җиһазлары-халыкның көнкүреше һәм хезмәт эшчәнлеге өчен уңайлы шартлар тәэмин итүче техник җайланмалар комплексы.
Инновацияләр инкубаторы-тикшеренүләрнең өстенлекле (эзләнү) юнәлешләрен гамәлгә ашыручы һәм аларның старт үсешен тәэмин итүче зур булмаган предприятиеләр һәм фирмалар зонасы.
Тарихи-архитектура тыюлык территориясе - һәйкәлләрне һәм аларның тарихи тирәлекләрен саклау һәм реставрацияләү белән бергә, аны музей экспонаты буларак түгел, ә заманча тормыш өчен яраклы мохит буларак куллануны күз алдында тоткан җирлек территориясе.
Әйләнә-тирә мохиткә һәм кеше сәламәтлегенә йогынты чыганаклары-сәнәгать мәйданыннан читтә барлыкка килә торган пычрану дәрәҗәсе ПДК һәм/яки ПДДДАН артып киткән объектлар,яисә торак зоналарны пычратуга керткән өлеш 0,1 ПДК дан артып китә.
Квартал-җирлектәге барлык төзелеш зоналарының планлаштырылган әгъзасы берәмлеге, ул кызыл линия чикләрендә урамнар яки транспорт юллары белән бүлеп бирелә. Зурлыгы буенча зур булмаган (8-10 гектар) торак зонаның кварталы, кагыйдә буларак, көндәлек хезмәт күрсәтүнең тулы комплексына ия түгел.
Коммуналь-склад зонасы-коммуналь һәм склад объектларын, торак-коммуналь хуҗалык объектларын, транспорт объектларын, күпләп сату объектларын урнаштыру зонасы.
Төзелешнең тыгызлыгы коэффициенты-биналарның һәм корылмаларның барлык катлары мәйданының участок мәйданына мөнәсәбәте.
Төзелеш коэфффициенты - биналар астында һәм кораллар белән мәшгуль мәйданның участок мәйданына мөнәсәбәте.
Кызыл линияләр - гомуми файдаланудагы территорияләрнең гамәлдәге, планлаштырыла торган (үзгәртелә, яңа барлыкка килә торган) чикләрен, электр тапшыру линияләре, элемтә

линияләре (шул исәптән линия-кабель корылмалары), торба үткәргечләр, автомобиль юллары, тимер юл линияләре һәм башка шундый корылмалар (линия объектлары) урнашкан җир кишәрлекләре чикләрен билгели торган кызыл линияләр.

Урман паркы-халык ял итә торган төзекләндерелгән урман территориясе.

Линия объектлары-линия-озын объектлар системасы (электр челтәрләре, магистраль газүткәргечләр, нефть үткәргечләр һәм нефть продуктлары, элемтә линияләре, автомобиль юллары, тимер юл линияләре), алар кызыл линия чикләрендә урнашкан һәм элемтәне тәэмин итү, электр энергиясен тапшыру, газ, нефть һәм нефть продуктларын транспортлау, транспорт чаралары хәрәкәте өчен билгеләнгән. Ике һәм аннан күбрәк капиталь төзелеш объектын тәэмин итүче инженер-техник челтәрләр аерым линия объекты буларак карала, аңа квартал газүткәргечен һәм башка линия объектларын (суүткәргеч, канализация, линия-кабель элемтә корылмаларын һ.б.) кертергә мөмкин.

Төзелешне җайга салу линиясе-биналар, корылмалар һәм корылмалар урнаштырганда, кызыл линиядән яки җир кишәрлеге чикләреннән чигенеп, төзелешнең чиге (СП 42.13330.2011).

Халыкның аз хәрәкәтләнүче төркемнәре-мөстәкыйль хәрәкәт иткәндә, кирәкле мәгълүмат алуда яки киңлектә ориентлашканда кыенлыклар кичерүче кешеләр. Биредә халыкның аз хәрәкәтләнүче төркемнәренә инвалидлар, вакытлыча сәламәтлекләре бозылган кешеләр, йөкле хатын-кызлар, өлкән яшьтәге кешеләр һ. б. кертелгән.

Магистраль җылылык энергетикасы челтәре-ул махсус җылылык энергетикасы челтәре, аның төп функциясе-җылылык энергиясе чыганагыннан микрорайонга, кварталга яки сәнәгать предприятиесенә кадәр җылылык китерүчене транспортлау һәм китерү.

Магистральара территория-җирлекнең транспорт магистральләре белән төзелеш системасында бүлеп бирелә торган территория. Конкрет шартларга карап, кварталларга керергә яки эре территориаль массив рәвешендә хәл ителергә мөмкин. Магистральара территориянең мәйданы, төзелеш характерына һәм вакытына карап, 30-1000 гектар.

Микрорайон-торак зонаның функциональ структурасының төп берәмлеге. Торак йортлар һәм халыкка көндәлек мәдәни-көнкүреш хезмәте күрсәтүнең дәрәҗәсен тәэмин итүче якын-тирә иҗтимагый учреждениеләрне үз эченә ала.

Музей-тыюлык-тарих һәм мәдәният һәйкәлләре төркеме, анда тарихи-архитектура, сәнгать, ландшафт һәм табигый комплексларның музей күрсәтү объекты буларак саклана һәм кулланыла.

Фәнни парк-фәнни - тикшеренү институтларын һәм тәҗрибә производстволарын өстенлекле урнаштыру зонасы.

Гомуми файдаланудагы шәһәр һәм муниципаль әһәмияттәге гомуми файдаланудагы территорияләрнең төрле территориаль - территориаль зоналарында урнашкан, яшелләндерү һәм рекреацион зоналарда файдалану өчен билгеләнгән Һәм экологик максатларда чикләнмәгән затлар даирәсе өчен ачык, шул исәптән парклар, бакчалар, скверлар, бульварлар.

Аеруча саклана торган табигый территорияләр - аеруча саклаулы табигать территорияләре-табигать саклау, фәнни, тарихи-мәдәни, эстетик, рекреацион, сәламәтләндерү әһәмияте булган территорияләр.

Шәһәр төзелеше үсешенең перспектив территориясе - шәһәрнең киләчәк үсеше өчен файдаланыла торган һәм социаль инфраструктура, җитештерү билгеләнешендәге, инженерлык һәм транспорт инфраструктурасы объектларын урнаштыру һәм халыкның рекреацион ихтыяҗларын тәэмин итү өчен файдаланыла торган территория.

Җәяүлеләр зоналары-җәяүлеләр өчен билгеләнгән территорияләр, аларга транспорт хәрәкәте рөхсәт ителми, бу территорияләргә хезмәт күрсәтүче махсус транспорттан тыш.

Завод алды зонасы-җитештерү предприятиесенең иҗтимагый чараларын уздыру өчен буш урын. Аны яңа подъездлар һәм эшләүче алымнар ягыннан урнаштырырга кирәк. Завод алды зонасы предприятиенең тер-территориясеннән читтә урнашкан. Аны

гомумзаводның административ-көнкүреш объектлары формалаштыра.

Йорт яны территориясе-билгеләнгән чикләрдә һәм анда урнашкан торак бина, башка күчемсез милек объектлары, аларда торак яки башка максатлар (биналар) өчен билгеләнгән аерым өлешләр гражданнар, Россия Федерациясе, Россия Федерациясе субъектлары, муниципаль берәмлекләр (йорт хуҗалары) - хосусый, дәүләт, муниципаль һәм башка милек рәвешләрендә, ә калган өлешләре (гомуми мөлкәт) аларның гомуми өлешле милкендә.

Сәнәгать зонасы - әйләнә-тирә мохиткә йогынты ясауның төрле нормативлары булган җитештерү объектларын урнаштыру зонасы, кагыйдә буларак, киңлеге 50 метрдан артык булган санитар - яклау зоналары, шулай ук тимер-арыш килү юллары урнаштыруны таләп итә.

Сәнәгать үзәге - уртак объектлар булган предприятиеләр төркеме-аерым җитештерүләр һәм хуҗалыклар, инженер корылмалары, коммуникацияләр, бердәм көнкүреш һәм башка хезмәт күрсәтү системасы. Мөстәкыйль рәвештә яки сәнәгать зонасы составында аның структур өлеше буларак урнаша ала.

Бүлү челтәре-магистраль челтәрләрдән биналарга җавап биргәнче җылылык энергиясен транспортлау һәм китерү.

Җирләрне рекультивацияләү - бозылган җирләрнең про - дуктивлыгын һәм халык хуҗалыгы кыйммәтен торгызуга, шулай ук әйләнә - тирә мохит шартларын җәмгыять мәнфәгатьләренә туры китереп яхшыртуга юнәлтелгән эшләр комплексы.

Санитар-саклау зонасы - сәнәгать мәйданчыклары - предприятиеләр, Корылмалар һәм башка җитештерү һәм авыл хуҗалыгы объектлары чикләре, торак төзелеше, рекреацион зоналар арасындагы территория, ул атмосфера һавасының җир асты катламында пычранган матдәләрне карап тотуның таләп ителә торган гигиена нормаларын тәэмин итү, предприятиеләрнең, транспорт - порт коммуникацияләренең, халыкка электр тапшыру линияләренең тискәре йогынтысын киметү өчен билгеләнгән.

Халыкны күчерү системасы - торак урыннарның территориаль кушылмасы, алар арасында функцияләрне төгәл бүлү, җитештерү һәм социаль элемтәләр бар.

Яшәү тирәлеге - кеше тормышының шартларын билгели торган әйләнә-тирә (табигый һәм ясалма) мохит объектлары, күренешләре һәм факторлары җыелмасы.

Урта район - бер үк төрле яки якын урта характеристикалы (морфотиплар) кварталлар Төркеме.

Җирлекнең территориаль зонасы - шәһәр төзелешенең өстенлекле төре - аерым файдалану зонасы.

Техник коридор - коммуналь челтәрләр (торбаүткәргечләр, кабельләр, электр тапшыру линияләре һ.б.) салынган, өлешчә туры килә торган яки сак зоналарына яки бүлеп бирелгән полосаларга кагылучы җир участогы.

Технопарк - индустриаль, эшлекле, күргәзмә үзәкләре, фәнни-тикшеренү институтлары, ярдәмче хезмәтләр кооперациясе белән чиктәш җирдә урнашкан уку йортлары, инженер һәм транспорт белән тәэмин итү, хезмәт-көнкүреш хезмәте күрсәтү һәм җитештерү белән идарә итү системалары Төркеме.

Функциональ зоналар-территориаль планлаштыру документлары белән чикләр һәм функциональ билгеләнеше билгеләнгән зоналар.

Бер фатирлы торак йорт участогы-квартал территориясенең бер гаиләнең уртак яшәү өчен билгеләнгән һәм аның белән бәйле туганнары яки якыннарының якыннары булган торак йортны урнаштыру өчен квартал территориясенең бер өлеше яки квартал урнаштыру өчен, һәм ял итү мәйданчыкларын, уен, спорт, хуҗалык мәйданчыкларын, гаражларны (стоянкаларны) урнаштыру төгәл функциональ зоналаштырылган йорт яны территориясе .

Экологик каркас - төрле төрдәге Яшел территорияләр системасы, территорияне шәһәр төзелеше белән үзләштерүнең (антропоген каркас) формалаштыручы Система

экологик чиста әйләнә-тирәлек. Экологик каркас төрле категорияләрдәге урман массивлары, аеруча саклаулы табигать территорияләре, урман саклау полосалары, сулыкларның саклау зоналары, җитештерү һәм инженерлык корылмаларының саклау зоналары һ. б. хисабына барлыкка килә

3 нче кушымта
Шәһәр төзелеше проектларының
җирле нормативлары

ҖИРЛЕК ТЕРРИТОРИЯЛӘРЕН ОЕШТЫРУ

1 нче таблица

Халыкның уртача еллык саны (Татарстан Республикасы Икътисад министрлыгы фаразы нигезендә)

(мең кеше)

Исеме	**2012 г.**	**2015 г.**	**2020 г.**	**2025 г.**	**2030 г.**	**2035 г.**
1	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**7**
Тулаем Татарстан республикасы буенча	3803,2	3832,9	3861,7	3871,4	3881,1	3890,8

2 нче таблица

Территориаль планлаштыру документларында күрсәтелә торган объектларның тәкъдим ителгән исемлеге

№ п/п	**Объектның төре**	**Объектлар**	**Муниципаль район**	**Шәһәр**	**Җирлек**
1	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**
1	Электр белән тәэмин итү	Түбәнәйтүче станцияләр:			
		ПС 550 кВ	+	+	+
		ПС 220 кВ	+	+	+
		ПС 110 кВ	+	+	+
		ПС 35 кВ	+	+	+
		ПС 10 кВ		+	+
		Элекр үткәргеч линияләр:			
		550 кВ	+	+	+
		220 кВ	+	+	+
		110 кВ	+	+	+
		35 кВ	+	+	+
		10 кВ		+	+
		ГРЭС		+	
		ТЭЦ		+	
2	Газ белән тәэмин итү	Газ бүлү станцияләре	+	+	+
		Югары басымлы магистраль газүткәргеч	+	+	+
		Газ бүлү пункты	+	+	+
		Югары басымлы газүткәргеч	+	+	+

		Уртача басымлы газүткәргеч	+	+	+
3	Элемтә	Магистраль элемтә челтәрләре	+	+	+
		Автоматик телефон станциясе		+	+
		Элемтә каланчасы		+	+
		Телевизион ретранслятор		+	+
		Радиотрансляцз станциясе		+	+
		Элемтә челтәрләре	+	+	+
4	Җылылык белән тәэмин итү	ГЭС, ГРЭС	+	+	+
		ГЭЦ		+	
		Ягулык казаны		+	+
		Элемтә челтәрләре		+	+
5	Су белән тәэмин итү	Су алу	+	+	+
		Су чистарту корылмалары	+	+	+
		Насос станциясе		+	+
		Магистраль челтәрләре		+	+
6	Су үткәрү	Канализация чистарту корылмалары		+	+
		Баш канализация станциясе		+	+
		Канализация насос станциясе		+	+
		Магистраль челтәрләре		+	+

	Ягулык белән әэмин итү	Газсаклвгыч		+	+
		Газгольдер		+	+
		Ягулык складлары (ташкүмер, утын)		+	+
8	Каты коммуналь, сәнәгать һәм биологик калдыкларны утильләштерү һәм урнаштыру	Каты коммуналь калдыклар полигоны	+	+	+
		Сәнәгать калдыклары полигоны	+	+	+
		Үләтлек	+	+	+
		Чүп эшкәртү заводы	+	+	+
9	Автомобиль юллары	Федераль әһәмияттәге автомобиль юллары	+	+	+
		Региональ автомобиль юллары әһәмият	+	+	+
		Муниципаль район чикләрендә җирле әһәмияттәге автомобиль юллары , торак пунктлар чикләреннән тыш	+	+	+
		Шәһәр округы чикләрендә җирле автомобиль юллары		+	
		Торак пункт чикләрендәге урамнар һәм		+	+
10	Тимер юллар	Тимер юл станцияләре, тукталыш платформалары	+	+	+
11	Мәгариф	Мәктәпкәчә белем бирү оешмалары	+	+	+
		Гомуми белем бирү оешмалары:	+	+	+
		Башлангыч гомуми белем бирү (башлангыч мәктәпләр)	+	+	+
		төп гомуми белем бирү оешмалары (төп мәктәпләр)	+	+	+
		урта гомуми белем бирү оешмалары (урта мәктәпләр)	+	+	+
		Балаларга өстәмә белем бирүне оештыру	+	+	+
		Мәктәпара укыту-җитештерү комбинатлары	+	+	+

12	Сәламәтлек саклау	Дәвалау-профилактика учреждениеләре, шул исәптән:	+	+	+
		Амбулатор-поликлиника учреждениеләре	+	+	+
13	Рекреация	Балалар ял лагерьлары	+	+	+
		Ял йортлары (пансионатлар) балалар белән гаиләләр өчен	+	+	+
		Туристик базалар гаиләләр өчен балалар	+	+	+
		Урман-парклар	+	+	+
		Парк, бакча		+	+
		Сквер, бульвар		+	+
		Ял итү өчен мәйданчыклар		+	+
		Аквапарк		+	+
		Пляж		+	+
		Яр буйлары		+	+
14	Көнкүреш хезмәт күрсәтү предприятиеләре	Халыкка көнкүреш хезмәте күрсәтү предприятиеләре (халыкка турыдан-туры хезмәт күрсәтү)	+	+	+
		Мунчалар		+	+
15	Сәүдә объектлары	Азык-төлек товарлары кибетләре	+	+	+
		Азык-төлек булмаган товарлар кибетләре	+	+	+
		Базар комплекслары	+	+	+
16	Туклану предприятиеләре	Җәмәгать туклануы предприятиеләре		+	+
17	Идарә оешмалары һәм учреждениеләре			+	+
18	Элемтә предприятиеләре	Почта элемтәсе бүлекчәләре	+	+	+
19	Торак инфраструктура	Социаль торак фонды		+	+
20	Библиотека	Авыл китапханәсе	+	+	+
		Китапханә пункты	+	+	+
21	Мәдәният объектлары	Клуб	+	+	+
		Театр	+	+	+
		Цирк	+	+	+
		Концерт залы	+	+	+
		Кинотеатр	+	+	+
		Музей	+	+	+
		Дини-мәдәни учреждениеләр	+	+	+
22	Физкультурно	Физкультура-спорт заллары	+	+	+
		Ачык яссылык корылмалары	+	+	+
23	Җәмәгать саклау	Хокук тәртибен саклауның терәк пункты	+	+	+
		Полиция участогы пункты	+	+	+
24	Янгын куркынычсызлыгы	Янгын сүндерү бүлеге	+	+	+
		Янгын сүндерү депосы		+	+

		Янгын сүндерү пункты		+	+
25	Саклау, үстерү һәм тәэмин итү дәвалау-сәламәтләндерү урыннары җирле әһәмияттәге курортлар исемлеге	Шифаханә-курорт учреждениеләре	+	+	+
26	Җитештерү территорияләре	Сәнәгать предприятиеләре	+	+	+
		Коммуналь-склад объектлары	+	+	+
		Бизнес-инкубатор	+	+	+
		Технопарк	+	+	+
27	Балалар һәм яшьләр белән эшләү чараларын оештыру һәм гамәлгә ашыру	Яшьләр эшләре буенча органнар учреждениеләре	+	+	+

с

Таблица 4

Таблица 3

Иҗтимагый үзәкләрнең һәм иҗтимагый-эшлекле зона объектларының структурасы һәм типологиясе

Юнәлешләр буенча объектлар	**Иҗтимагый үзәкләр төрләре һәм хезмәт күрсәтү төрләре буенча иҗтимагый-эшлекле зона объектлары**	
	вакытлы хезмәт күрсәтү	**көндәлек хезмәт күрсәтү**
	Авыл җирлеге үзәге	**авыл җирлеге үзәге** **авыл җирлеге, Урта авыл җирлеге**
1	**2**	**3**
Халык хуҗалыгы һәм административ-эшлекле учреждениеләре	Административ-хуҗалык хезмәте, элемтә, полиция бүлекләре, банклар, юридик һәм нотариаль конторалар, Ремонт-эксплуатация идарәсе	Административ-хуҗалык бинасы, элемтә бүлеге, Банк, торак - коммуналь хуҗалык предприятиеләре, тәртип саклау терәк пункты
Мәгариф оешмалары	Көллиятләр, лицейлар, гимназияләр, балалар сәнгать һәм иҗат мәктәпләре һ. б.	Мәктәпкәчә белем бирү оешмалары, гомуми белем бирү оешмалары, балалар иҗат мәктәпләре
1	**2**	**3**
Мәдәният һәм сәнгать учреждениеләре	Клуб тибындагы учреждениеләр, клублар, мәнфәгатьләре буенча, ял итү үзәкләре, өлкәннәр һәм балалар өчен китапханәләр	Клуб тибындагы учреждениеләр, кино җайланмалары, китапханәләр филиаллары өлкәннәр һәм балалар өчен
Сәламәтлек саклау һәм социаль тәэмин итү учреждениеләре	Участок хастаханәсе, поликлиника, күчмә ашыгыч медицина ярдәме пункты, даруханә	Фельдшер-акушерлык пункты, табиб амбулаториясе, даруханә
Физкультура-спорт	Стадионнар, спорт заллары, бассейннар, балалар спорт мәктәпләре	Стадион, бассейнлы спорт залы, мәктәп белән берләштерелгән
Сәүдә һәм җәмәгать туклануы	Азык-төлек һәм сәнәгать товарлары кибетләре, җәмәгать тукллануы предприятиеләре	Көндәлек ихтыяҗдагы азык-төлек һәм сәнәгать товарлары кибетләре, җәмәгать туклануы пунктлары
Көнкүреш һәм коммуналь хезмәт күрсәтү учреждениеләре	Көнкүреш хезмәте күрсәтү предприятиеләре, кер юу-химик чистарту, мунчалар, янгын деполары, җәмгыять. бәдрәф	Көнкүреш хезмәте күрсәтү предприятиеләре, кер юу - химчистка кабул итү пунктлары, мунча

Таблица 4

Хезмәт күрсәтү учреждениеләре һәм предприятиеләрен исәпләү нормалары һәм җир кишәрлекләре күләме.

Учреждениеләр, предприятиеләр, Корылмалар	**Үлчәү берәмлеге, үлчәүче**	**1000 кешегә тәкъдим ителгән тәэмин ителеш (минимум чикләрендә)**	**Җир кишәрлегенең күләме, кв. метр, аерым очракларда-гектарларда (га)**	**Искәрмә**
		авыл җирлеге		
1	**2**	**3**	**4**	**5**
I. Мәгариф оешмалары				
Мәктәпкәчә белем бирү оешмалары	1 урын	Авыл җирлегенең, шәһәр округының демографик структурасына бәйле рәвештә билгеләнә	Сыйдырышлыгы: 100 урынга кадәр - 40; 100-35дән артык; оешмалар комплексында 500 урын-30. Җир кишәрлекләре күләме кимергә мөмкин: реконструкция шартларында-25%; рельефта 20% тан артык - 15% ка%; торак пунктларда-яңа төзелешләрдә-10% ка (яшелләндерү мәйданын кыскарту хисабына)	Мәктәпкәчә белем бирү оешмаларының балаларның (1 - 6 яшь) тәэмин ителеше дәрәҗәсе: шәһәр округы һәм шәһәр җирлекләре - 85-100%; авыл җирлекләре-85-90%. Татарстан Республикасы Министрлар Кабинетының "2019 елга кадәр иҗтимагый инфраструктура, социаль хезмәт күрсәтүләр белән тәэмин ителешнең социаль гарантияләре дәрәҗәсен билгеләү турында" 2009 ел, 26 гыйнвар, 42 нче карары нигезендә мәктәпкәчә белем бирү оешмаларының төп төрләренең гомуми мәйданының уртача күрсәткеченең уртача нормативы: шәһәр округлары һәм шәһәр җирлекләре - бер тәрбияләнүчегә 11,28 кв. метр; авыл җирлекләре - бер тәрбияләнүчегә 14,36 кв. метр.

Мәктәпкәчә белем бирү оешмалары компенсацияләүче төр белән чик тулылыгы төркемнәр:	гомуми мәйданның 1 кв. м. 1 тәрбияче гомуми мәйданда	17,05 - 51,16	Бирем буенча проектлау	Сыйдырышлылыгына карап, нигезендә "Иҗтимагый инфраструктура, социаль инфраструктура белән тәэмин ителешнең социаль гарантияләре дәрәҗәсен билгеләү турында "2009 елның 26 гыйнварындагы 42 номерлы Татарстан Республикасы Министрлар Кабинеты карары 2019 елга кадәр хезмәт күрсәтү"
гомуми белем бирү учреждениеләре	1 урын	Җирлекнең демографик структурасына бәйле рәвештә билгеләнә	Сыйдырышлыгы: 400 урынга кадәр - 50; 400-500 урын-60; 500 - 600 урын-50; 600-800 урын - 40; 800-1100 урын - 33; 1100 урын - - 1500 урын-21; 1500-2000 урын-17 (реконструкция шартларында 20% ка кимергә мөмкин)	I-XI сыйныф укучыларын колачлау дәрәҗәсе-100%. Гомуми белем бирү оешмасының спорт зонасы торак белем бирү физкультура-сәламәтләндерү комплексы белән берләшергә мөмкин. Гомуми белем бирү оешмалары биналарының гомуми мәйданының чагыштырма күрсәткечләре нормативлары: шәһәр округы һәм шәһәр җирлекләре-16,96 - 31,73 кв. метр, авыл җирлекләре - 10,07-22,25 кв. метр (сыйдырышлылыгына карап, Россия Федерациясе Хөкүмәтенең 1996 елның 3 июлендәге 1063-р номерлы күрсәтмәсе нигезендә)
Балаларга өстәмә белем бирүне оештыру	1 урын	Мәктәп укучыларының гомуми саныннан 120% ы, шул исәптән биналар төрләре буенча, %: яшь туристлар станциясе-0,4%; 20 нче балалар-яшүсмерләр спорт мәктәбе%; балалар сәнгать мәктәбе яки музыка, сәнгать, хореография мәктәбе - 12%	Бирем буенча проектлау	Мәктәпкәчә яшьтәге балаларны билгеле бер колачлау күздә тотыла. Авыл җирлекләрендә балаларга өстәмә белем бирү оешмалары өчен урыннарны гомуми белем бирү оешмалары биналарында күздә тотарга киңәш ителә. Татарстан Республикасы Министрлар Кабинетының "2019 елга кадәр иҗтимагый инфраструктура, социаль хезмәт күрсәтүләр белән тәэмин ителешнең социаль гарантияләре дәрәҗәсен билгеләү турында"2009 елның 26 гыйнварындагы 42 номерлы карары нигезендә

Интернат-оешмалар	1 урын	Бирем буенча проектлау, әмма кимендә 0,6	Сыйдырышлыгы: 200-300 урын-70; 300-500 урын-65; 500 һәм аннан күбрәк урын-45	Интернат бинасын (йокы корпусын) интернат оешмасының җир кишәрлегендә урнаштырганда җир кишәрлегенең мәйданын 0,2 гектарга арттырырга кирәк
Һөнәри белем бирү оешмалары	1 урын	Задание буенча проектлау, әмма кимендә 3,0	Әлеге кушымтаның 5 нче таблицасы буенча	Җир кишәрлекләре авыл җирлекләрендә урнашкан авыл хуҗалыгы юнәлешендәге уку йортлары өчен 50% ка артырга мөмкин. Төзекләндерү шартларында гуманитар профильдәге уку йортлары өчен 30% ка кимергә мөмкин. Һөнәри белем бирү оешмаларының гомуми мәйданының чагыштырма күрсәткечләре нормативлары: Һөнәри училищелар өчен 1 укучыга 17,35 кв. метр; (Татарстан Республикасы Министрлар Кабинетының "2019 елга кадәр иҗтимагый инфраструктура, социаль хезмәт күрсәтүләр белән тәэмин ителешнең социаль гарантияләре дәрәҗәсен билгеләү турында"2009 елның 26 гыйнварындагы 42 номерлы карары нигезендә)

2. Медицина оешмалары һәм социаль хезмәт күрсәтү оешмалары				
Фельдшер ярдәме фельдшер-акушерлык авыл пункты	1 объект	Проектирование биреме буенча	0,2 га	
Даруханә		Бирем буенча проектлау, якынча	0,2 - 0,3 га объектка	Бәлки, встроенно-пристроенное. Авыл җирлекләрендә, кагыйдә буларак, амбулаториядә һәм ФАПта
	1 учреждение	1 на 6,2 тыс. жителей		
	гомуми мәйданы мәйданның кв. метры	14,0		
Яшьләр эшләре буенча Учреждение органнары	Гомуми кв.метры	25	Бирем буенча проектированиегә	Күппрофильле учреждениеләр составында булырга Учреждениене яшьләр сәясәте өлкәсенә кертүнең төп критерие-биләүчеләрнең кимендә 50% ы
	Эш урыны	2 (педагог, тренер, социаль хезмәткәр һ.б)		озак вакытка исәпләнгән шөгыльләнүчеләр 12 яшьтән 23 яшькә кадәр
Предприятиеләр һәм оешмаларның ял базалары, яшьләр лагерьлары	1 урын		140 - 160	
Балалар лагере	1 урын	0,05	150 - 200	

Туристик кунакханәләр	1 урын	Бирем буенча проектлауга якынча 5-9	50 - 75	Иҗтимагый үзәкләрдә урнашкан туристлык кунакханәләре өчен җир кишәрлекләре күләме.- билгеләнгән нормалар буенча кабул итү рөхсәт ителә. коммуналь кунакханәләр
Туристик базалар	1 урын	Шул ук	65 - 80	
Гаиләле балалар өчен туристик базалар	1 урын	Шул ук	95 - 120	
Шәһәр читендәге ял базалары, Балык тоту-аучылык базалары куну мөмкинлеге белән	1 урын	15	Проектированиегә бирем буенча	
Куну мөмкинлегеннән башка		112		
Мотельләр	1 урын	3	75 - 100	
Кемпинглар	1 урын	9	135 - 150	
III. Мәдәният һәм сәнгать учреждениеләре				
Музейлар	1 учреждение	муниципаль районга 1-2	Шул ук	мәдәни-массакүләм һәм физкультура оешмалары- укучылар һәм халык тарафыннан (нормативларны суммалаштырып) җәяүлеләр өчен мөмкин булган чикләрдә 500 метрдан да артмаган күләмдә куллану өчен сәламәтләндерү эшләре
Авыл җирлекләре һәм аларның төркемнәре клублары, мең кеше: 0,2-1 1-3	1 урын	300 гә кадәр 300 - 230	Шул ук	Авыл җирлекләре һәм аларның төркемнәре клублары

			Җәмәгать туклануы предприятиеләре тәүлегенә 1 мең кешегә 300 кг норма буенча исәпләнелә. кеше. Халыкның күпләп ял итү зоналары өчен зур урыннарда Бала тудыру округлары һәм шәһәр җирлекләре кирәк җәмәгать туклануы предприятиеләре нормаларын исәпкә алу ния: 1,1 - 1 мең кешегә 1,8 урын
VI. Көнкүреш һәм коммуналь хезмәт күрсәтү учреждениеләре һәм предприятиеләре			
халыкка хезмәт күрсәтү көнкүреш предприятиеләре	1 эш урыны	10 эш урынына куәтле предприятиеләр, эш урыннары: 10 - 50 - 0,1 - 0,2 га; 50 - 150 - 0,05 - 0,08 га; 150 - 0,03 - 0,04 га	Төзелгән-өстәлгән булырга мөмкин

Банно-оздоровитель-комплекс	1 юыну урыны	7	0,2 - 0,4 га объектка	Шәһәр округында һәм тәэмин ителгән җирлекләрдә төзекләндерелгән торак фонды, 1 мең кешегә мунча һәм мунча-савыктыру комплексларының сыйдырышлылыгын исәпләү нормалары. 3 урынга кадәр киметү, ә яңа төзелешләр өчен 10 урынга кадәр арттыру күздә тотыла.

Кунакханә	1 урын		Кунакханә урыннары саны: 25 дән 100 гә кадәр - 55; 100дән артык 500 - 30; 500 дән артык - 1000 - 20; 1000 дән 2000 - 15	
Янгын сүндерү депосы	1 янгын сүндерү автомобиле	0,4	0,5 - 2,0 га объект	НПБ 101-95 буенча исәп-хисап
Иҗтимагый бәдрәф	1 прибор			Кешеләр күпләп җыела торган урыннарда
Зират	га	0,24	Бирем буенча проектлау	Шәһәр округы, җирлек чикләрендә урнашкан махсус билгеләнгән зоналар территорияләрендә
VII. Административ-эшлекле һәм хуҗалык учреждениеләре				
Административ- идарә итүче учреждение	1 эш урыны	Бирем буенча проектлау	Бинаның катлавы вакытында: 3 - 5 кат - 44 - 18,5; 9 - 12 кат - 13,5 - 11; 16 һәм аннан да күбрәк катлар - катлар булганда хакимиятнең 10,5 өлкә, шәһәр, район органнары: 3 - 5 кат - 54 - 30; 9 - 12 кат - 13 - 12; 16 һәм аннан да күбрәк катлар - 11; хакимиятнең авыл органнары катлылык 2 - 3 кат 60 - 40	
Милиция бүлеге	1 объект	Проектлауга бирем буенча	0,3 - 0,5 га	Авыл җирлегендә тикшеренү узарга мөмкин авыл җирлекләре комплексын яшәргә
Торак-эксплуатация цион оешмалар: торак районга	1 объект		1 га	Шул ук

Бүлек, банк филиалы	1 объект	0,5	0,05 га - 3 операцион урыннар; 0,4 га - 20 операция урыны булганда	Төзелгән- өстәлгән булырга мөмкин
Операцион касса	1 объект	1 гә 10 - 30 мең кешегә	0,2 га - 2 операция операциясе вакытында кассаларда; 0,5 га - 7 операция кассасы вакытында	Шул ук
Элемтә бүлеге	1 объект	1 гә 0,5 - 6,0 мең кеше	Микрорайо элемтә бүлекләре на, жилого района, га, для хезмәт күрсәтүче халыкка, төркемнәр: IV - V (9 мең кешегә кадәр) - 0,07 - 0,08; III - IV (9 - 18 мең кеше) - 0,09 - 0,1; II - III (20 - 25 мең кеше) - 0,11 - 0,12. Авыл җирлегенең элемтә бүлекләре, га, халыкка хезмәт күрсәтә торган төркемнәр: V - VI (0,5 - 2 мең кеше) - 0,3 - 0,35; III - IV (2 - 6 мең кеше) - 0,4 - 0,45	Бүлекләр, элемтә төеннәре, почтамтлар урнаштыру, Роспечать агентлыклары, телеграфлар, шәһәрара, го-го агентлыклары бала табу һәм авыл телефон станцияләре, абонент- иярчен элемтә терминаллары, үткәргеч тапшырулар станцияләре, радиотапшырулар һәм телевидение объектлары, аларның төркемнәре, куәте (сыйдырышлылыгы) һәм кирәкле участокларның күләмнәрен гамәлдәге нормалар һәм кагыйдәләр нигезендә кабул итәргә.
VIII. Мәдәният объектлары				
Мәдәни биналар һәм корылма	Объект		Шул ук	

4 нче кушымта Шәһәр төзелешен проектлауның җирле нормативларына

Яшәү зоналары

Түбән Кама муниципаль районы халкын торак белән тәэмин итү фаразы (кв.метр/кеше)

№	Исеме	Җиһазлану	
		2015нче ел	2030 нчы ел
1	2	3	4
1	Түбән Кама районы	24,8	36,7

Шәһәр төзелешен проектлауның җирле нормативларына 5 нче кушымта

Җитештерү зоналары

Таблица 1

Җитештерү объектларының җир кишәрлекләрендә төзелешнең минималь тыгызлыгы күрсәткечләре

Җитештерү тармагы	Предприятиеләр (җитештерү)	Төзелешнең минималь

		тыгызлыгы, %
1	2	3
Җирле сәнәгать	1. Сәнгать керамикасы 2. Металл һәм таштан нәфис эшләнмәләр 3. Агачтан уенчыклар һәм сувенирлар 4. Металлдан уенчык 5. Тегү эшләнмәләре: ике катлы биналарда ике каттан артык бинада җиһаз ремонтлау һәм әзерләү	56 52 53 61 74 60

Искәрмә: 1. Җитештерү объектының җир кишәрлеген төзүнең тыгызлыгы процентларда төзелеш мәйданының коймадагы объектка карата (яисә койма булмаганда) мөнәсәбәте буларак билгеләнә. тимер юллар вееры биләгән мәйданны кертеп, аңа тиешле шартлы чикләрдә. 2. Төзелеш мәйданы барлык төр биналар һәм корылмалар биләгән мәйданнар суммасы буларак билгеләнә, моңа технологик, санитар-техник, энергетика һәм башка җайланмалар, эстакада һәм галереялар, төяү бушату җайланмалары мәйданчыклары, җир асты корылмалары (резервуарлар, базлар, сыену урыннары, тоннельләр, алар өстендә биналар һәм корылмалар урнаштырыла алмый), шулай ук автомобильләр, машиналар, механизмнар һәм ачык складлар керә алмый.

Стоянкаларның һәм складларның күләмнәре һәм җайланмалары буенча кабул ителсә, төрле билгеләнешле шартлар булганда предприятиеләрне технологик проектлау нормалары. Корылма мәйданына төзелеш корылмалары объектның территориясендә резерв участоклары кертелергә тиеш, биналарны һәм корылмаларны урнаштыру өчен проектлауга йөкләмә нигезендә билгеләнгән (күрсәтелгән биналарның һәм корылмаларның габаритлары чикләрендә).

Төзелеш мәйданына биналар һәм корылмалар, тротуарлар, автомобиль һәм тимер юллар, тимер юл станцияләре, вакытлыча биналар һәм корылмалар, ачык спорт мәйданчыклары, хезмәт ияләренең ял итү мәйданчыклары, яшел агачлар (агачлардан, куаклардан, чәчәкләрдән һәм үләннәрдән), су үткәргеч һәм башка канаулар, терәк стеналар, җир асты биналары һәм корылмалары яки аларның башка корылмалары урнашкан гражданнарга караган автотранспорт чаралары стоянкалары белән капланган мәйданнар керми.

3. Биналар һәм корылмалар биләгән мәйданнарны санау аларның тышкы контурлары буенча җирнең планировка билгеләре дәрәҗәсендә башкарыла. Галереялар һәм эстакадалар биләгән мәйданнарны санаганда, төзелеш мәйданына галерея һәм эстакад участокларының гына горизонталь яссылыкка проекция кертелә, алар астына габаритлар буенча башка биналар яки корылмалар урнаштырыла алмый, калган участокларда галерея һәм эстакад терәкләренең нигезен биләгән мәйдан гына исәпкә алына. җирнең планлаштырылган тамгалары дәрәҗәсе.

4. 2 процент авышлыклары булган участокларда объектлар төзегәндә һәм төзелешнең минималь тыгызлыгын таблица нигезендә киметергә рөхсәт ителә.

5. Төзелешнең минималь тыгызлыгын киметергә рөхсәт ителә (тиешле техник-икътисадый нигезләүләр булганда), әмма әлеге кушымтада билгеләнгән 1/10 нан артыкка түгел.

Урынның авышуы, %	Төзелеш тыгызлыгын киметүнең Төзәтмәле коэффициенты
2-5	0,95 - 0,90
5-10	0,90 - 0,85
10-15	0,85 - 0,80

15-20	0,80 - 0,70

Таблица 2

Авыл хуҗалыгы предприятиеләре мәйданчыкларын төзүнең минималь тыгызлыгы күрсәткечләре

Предприятиеләр		Минималь тыгызлыгы төзелеш, %
1		2
Эре мөгезле хайваннар	Сыерларны бәйләп тотканда сөт Көтүдә сыерлар саны 50 - 60 %ка 400 сыерга 800 сыерга	51*/45 55/50
	Көтүдә сыерлар саны 90 %ка 400 сыерга 800 һәм 1200 сыерга	51/45 55/49
	Сыерларны токтарлыксыз асраганда сөт Көтүдә сыерлар саны 50, 60 һәм 90 %ка житте 800 сыерга 1200 сыерга 2000 сыерга	 53 56 60
	Ит һәм ит репродукторлары 800 һәм 1200 сыерга	52**/35
	1	2
	Яшь терлекләр үстерү һәм симертү 45 6000 һәм 12 000 урынга бозаулар үстерү, үстерү һәм симертү 3000 урынга 6000 урынга Мөгезле эре терлекне ашату 1000 урынга 2000 урынга 3000 терлеккә-урынга 6000 терлеккә Ашау мәйданчыклары 2 000 урынга 4 000 урынга кабиләләр Сөт 400 сыерга 800 сыерга Ит 400, 600 һәм 800 сыерга таналар үстерү 1000 һәм 2000 урыннарга 3000 терлеккә - урын 6000 терлеккә-урынга	 41 46 32 34 36 42 45 55 40 52 54 57
	Дуңгызчылык	

	Товар Репродуктор 4000 башка 8000 башка 12 000 башка Ашкайнату 6000 һәм 12 000 башка Җитештерү циклы белән 32 2000 башка 4000 башка 6000 һәм 12 000 башка кабиләләр 100 матогка 200 ана 300 ана	36 43 47 39 32 37 41 38 40 50
	Сарыкчылык	
	Бер мәйданчыкта урнашкан йонлы, итле- йомшак 2500 анага 5000 ана 4000 башка ремонт яшь терлекләренә Ит-йон 2500 ана 2500 башка ремонтлы яшь терлекләргә 1200 маток	 55 60 66 66 62 56
	Откормочные на 2500 голов на 5000 голов Откормочные площадки для получения каракульчи на 5000 голов С законченным оборотом стада Мясо-шерстные на 2500 голов Мясо-шерстно-молочные на 2000 и 4000 голов Шубные на 1600 голов	 65 74 58 60 63 67
	Кош-кортчылык	
	Алман юнәлеше 200 мең тавык-йомырка 300 мең тавык-йомырка Бройлерның ит юнәлеше 3 һәм 6 млн. бройлерга: Үрдәкләр 65 мең бәбкәгә Индейко 250 мең күркәгә Племеннар Алман юнәлеше Племзавод 50 мең тавыкка: өлкән кошлар зонасы ремонтлау	28 32 27***/43 31 24 25 28 25 25

	яшь терлекләр зонасы Ит юнәлеше Племзавод 50 мең тавыкка: өлкән кошлар зонасы ремонтлау яшь терлекләр зонасы	
	Хайваннар һәм куянчылык	
	Хайванчылык Куянчылык	21 22

Таблица 3

Авыл хуҗалыгы предприятиеләре мәйданчыкларын төзүнең минималь тыгызлыгы күрсәткечләре

Предприятиеләр		төзелешнең инималь тыгызлыгы, %
Теплицалар	Гомуми мәйданы булган күпьеллык теплицалар 6 гектар 12 гектар 1 8, 24 һәм 30 гектар Беряклы (ангар) теплицалар гомуми мәйданы 5 гектарга кадәр	54 56 60 41
Предприятиеләр		төзелешнең инималь тыгызлыгы,
Авыл хуҗалыгы техникасын ремонтлау буенч	Парк белән хуҗалыклар өчен үзәк ремонтлау остаханәләре 25 тракторга 50 һәм 7 5 тракторга 100 тракторга 150 һәм 200 тракторга Бригадага техник хезмәт күрсәтү яки хуҗалыкларны парк белән бүлешү пунктлары 10, 20 һәм 30 тракторга 40 һәм аннан да күбрәк тракторга	25 28 31 35 30 38
Башка предприятиеләр	Авыл хуҗалыгы продукциясен эшкәртү яисә саклау Комбиазык Орлыкларны һәм ашлыкны саклау буенча	50 27 28

Сызым өстендә чормаларсыз биналар өчен күрсәткечләр китерелгән, сызым астында - файдаланыла торган чормалар белән.
* * Тупас азык һәм лапас саклаганда, сызым астында - кибәннәрдә саклаганда күрсәткечләр китерелгән. Сызым өстендә күпкатлы биналар өчен күрсәткечләр китерелгән, чик астында - бер катлы биналар өчен.

Искәрмә:

Төзелешнең минималь тыгызлыгын киметергә рөхсәт ителә, әмма иң күбе Әлеге кушымтада билгеләнгән 10 процент, авыл хуҗалыгы предприятиеләрен 3 проценттан артык авышлыгы булган мәйданчыкта, утырту грунтларында һәм катлаулы инженер-геологик шартларда төзегәндә.

2. Авыл хуҗалыгы предприятиеләре мәйданчыкларын төзү тыгызлыгы предприятиенең төзелеш мәйданының предприятие мәйданчыгының гомуми зурлыгына карата булган

процентларда билгеләнә. Биналар һәм корылмалар биләгән мәйданнарны санау аларның тышкы контурлары буенча җирнең планировка билгеләре дәрәҗәсендә, сайлыкларның киңлеген исәпкә алмыйча башкарыла.

Предприятиенең төзелеш мәйданына барлык төр биналар һәм корылмалар биләгән мәйданнар, шул исәптән технологик, санитар-техник һәм башка җайланмалар, эстакада һәм галереялар, төяү-бушату җайланмалары мәйданчыклары, җир асты корылмалары (резервуарлар, базлар, сыену урыннары, тоннельләр, инженерлык коммуникацияләренең керү каналлары, алар өстендә биналар һәм корылмалар урнаштырыла алмый торган урыннар), шулай ук хайваннар, кошлар һәм җәнлекләр өчен көтүлекләр, автомобильләр, авыл хуҗалыгы машиналары һәм механизмнары өчен мәйданчыклар, төрле билгеләнештәге складлар өчен ачык складлар, машиналар һәм механизмнар өчен ачык булган урыннар кертелергә тиеш; машиналар, мәйданчыкларда, мәйданчыкларда, мәйданчыкларда һәм мәйданчыкларда машина складлары өчен ачык урыннар технологик саклау нормалары буенча кабул ителә.

Төзелеш мәйданына шулай ук төзелеш мәйданында төзелешнең икенче чираты биналарын һәм корылмаларын проектлау йөкләмәсендә күрсәтелгән предприятие мәйданчыгында резерв мәйданнары да (күрсәтелгән биналарның һәм корылмаларның габаритлары чикләрендә) кертелергә тиеш. Галереялар һәм эстакадалар биләгән мәйданнарны санаганда, төзелеш мәйданына күрсәтелгән объектларның бары тик те8е генә горизонталь яссылыкка проекция кертелә, алар астында габаритлар буенча башка биналар яки корылмалар урнаштырыла алмый, ә калган җир өсте участоклары өчен җирнең планлаштыру билгеләмәсе дәрәҗәсендә терәк конструкцияләре биләгән мәйдан гына исәпкә алына.

4. Төзелеш мәйданына биналар һәм корылмалар, тротуарлар, автомобиль һәм тимер юллар, вакытлыча биналар һәм корылмалар, ачык спорт мәйданчыклары, хезмәт ияләренең ял итү мәйданчыклары, яшел үсентеләр, су үткәргеч һәм башка каналлар, идән асты стеналары, җир асты корылмалары яисә аларның башка биналары урнаштырылырга мөмкин булган транспорт чаралары өчен ачык мәйданчыклар биләгән мәйданнар кертелмәскә тиеш.

Авыл хуҗалыгы билгеләнешендәге объектлар өчен классификация һәм санитар-яклау зоналары

Авыл хуҗалыгы җитештерүләре һәм объектлары

Класс I - 1000 метр санитар-яклау зонасы

1. Дуңгызчылык комплекслары.
   2. Птицефабриканың эчтәлеге елына 400 меңнән артык йомырка сала торган тавык һәм 3 миллионнан артык бройлер.
   3. Мөгезле эре терлек комплекслары.
   4. Тирес һәм тизәк ачык саклагычлары.

2. II сыйныф - санитар-яклау зонасы 500 метр

1. 4 мең баштан 12 мең башка кадәр дуңгыз фермасы.
2. 1200дән 2000 башка кадәр эре мөгезле терлек фермалары һәм 6000гә кадәр яшь терлекләр өчен урыннар.
3. Фермалар звероводеские (норки, төлке һ. б.).
4. 100 меңнән алып 400 мең тавык-йомырка салучы һәм 1 миллионнан 3 млн.бройлерга кадәр кошчылык фермалары а елга.

5. Биологик эшкәртелгән тирес фракциясенең ачык саклагычлары.
6. Ябык тирес һәм тизәк саклагычлары.
7. Агулы химикатларны 500 тоннадан артык саклау өчен складлар.
8. Орлыкларны эшкәртү һәм агулау производстволары.
9. Сыекландырылган аммиак кисәкләре.

III сыйныф - санитар-яклау зонасы 300 метр

1. Сыер фермасы - 4 мең башка кадәр.
2. Мөгезле эре терлек фермалары 1200 баштан кимрәк (барлык белгечлекләрдә), атлар фермалары.
3. Сарыкчылык фермалары 5 - 30 мең башка.
4. Фермалар 100 мең тавык-йомырка салучы һәм 1 млн.бройлерга кадәр.
5. Помт һәм тирес бораулау мәйданчыклары.
6. Агулы химикатлар һәм минераль ашламаларны саклау өчен складлар 50 тоннадан артык.
7. Тракторлар (кыр чикләреннән алып торак пунктка кадәр) кулланып, авыл хуҗалыгы җирләрен пестицидлар белән эшкәртү.
8. Зеровод фермалары.
9. Йөк автомобильләрен һәм авыл хуҗалыгы техникасын ремонтлау, технологик хезмәт күрсәтү һәм саклау парклары.

IV - санитар-яклау зонасы 100 метр

1. Җылылык һәм парник хуҗалыклары.
2. Минераль ашламаларны, агулы химикатларны 50 тоннага кадәр саклау өчен складлар. 3. Коры минераль ашламалар һәм үсемлекләрне яклауның химик чаралары складлары (зона азык-төлек продукциясен эшкәртү һәм саклау предприятиеләренә кадәр дә билгеләнә).
4.Мелиоратив объектлар, терлекчелек стокларын файдаланып.
5. Азык-төлек калдыкларын кулләнуны да кертеп, терлек азыгы әзерләү цехлары.
6. Хуҗалыклар терлек асрыйлар (дуңгыз караучылар, сыер фермалары, питомниклар, ат абзарлары, терлек фермалары) 100 башка кадәр.
7. Ягулык-майлау материаллары складлары.

V - санитар-яклау зонасы 50 метр

1. Җиләк-җимеш, яшелчә, бәрәңге, ашлык саклагычлары.
2. Материаль складлар.
3. Хуҗалыклар терлек асрыйлар (дуңгыз караучылар, сыер фермалары, питомниклар, ат абзарлары, терлек фермалары) 50 башка кадәр.

Таблица 5

Терлекчелек комплексларында авыл хуҗалыгы продуктларын эшкәртү буенча җитештерү предприятиеләре

Җитештерү предприятиеләре исеме	Санитар яклау зонасы, метрлар
Ит комбинатлары һәм ит хладобойнялары Вак терлек һәм кош-корт	1000
Бойни, шулай ук тәүлеккә 50 - 500 тонна куәтле терлек аулау объектлары	300
Ит эшкәртү производстволары	300
Сөт, май эшкәртү, сыр җитештерү	100
Җиләк-җимеш һәм яшелчәләр эшкәртү	50
производствосы	50
Сөт җитештерү буенча кече предприятиеләр һәм кече куәттәге цехлар: ит - тәүлеккә 5 тоннага кадәр, сөт җитештерү буенча тәүлеккә - 10 тоннага кадәр	

Шәһәр төзелешен
проектлаштыруның җирле нормативларына № 6 кушымта

ӘЙЛӘНӘ-ТИРӘ МОХИТНЕ САКЛАУ

Таблица 1

Пычрак өчен категория	**Суммар пычрату (Zc) күргәзмәсе**	**Туфракта эчтәлек, мг/кг**					
		I куркыныч классы		**II куркыныч классы**		**III куркыныч классы**	
		тоташтыру		тоташтыру		тоташтыру	
		органик	**органик булмаган**	**орган ик**	**органик булмаган**	**орган ик**	**органик булмага**
Чиста	-	Җирлектән алып ПДК кадәр	Җирлектән алып ПДК кадәр	Җирлектән алып ПДК кадәр	Җирлектән алып ПДК кадәр	Җирлектән алып ПДК кадәр	Җирлектән алып ПДК кадәр
Рөхсәт ителгән	< 16	1 алып 2 кадәр ПДК	2 алып ПДК җирлек әһәмиятенә кадәр	1алып 2 кадәр ПДК	2 алып ПДК җирлек әһәмиятенә кадәр	1 алып 2 кадәр ПДК	2 алыпПДК җирлек әһәмиятенә кадәр
Уртача куркыныч	16 - 32					2 алып 5 кадәр ПДК	ПДК алып Kmax кадәр
Куркыныч	32 - 128	2 алып 5 кадәрПДК	ПДК алып Kmax кадәр	2 алып 5 кадәр ПДК	ПДК алып Kmax кадәр	> 5 ПДК	> Kmax
Гадәттән тыш	> 128	> 5 ПДК	> Kmax	> 5 ПДК	> Kmax		

кайда:

Kmax-зыянлылык күрсәткечләренең берсе буенча элементның рөхсәт ителгән дәрәҗәсенең максималь күрсәткече;

Zc-исәп-хисап торак урыннарда туфракның сыйфатын гигиеник бәяләү буенча Методик күрсәтмәләр нигезендә башкарыла.

ПДК-рөхсәт ителгән иң чик концентрация.

Искәрмә: химик загрязняющие матдәләр разделяются түбәндәге класс куркыныч:

I-мышьяк, кадмий, ртуть, кургаш, цинк, фтор, 3,4-бензапирен; II-бор, кобальт, никель, молибден, бакыр, сурьма, хром;

III-барий, ванадий, вольфрам, марганец, стронций, ацетофенон.

Таблица 2

Авыл хуҗалыгы билгеләнешендәге җирләрне гигиеник бәяләү һәм аларны куллану буенча киңәшләр

Туфрак пычрану категорияс	**Туфракның пычрану характеристикас**	**Территория не куллану мөмкин**	**Туфракны савыктыру буенча киңәшләр**
1.Рөхсәт ителгән	Туфракта химик матдәләрнең микъдары Фоннан артып китә, әмма ПДК дан югарырак түгел	Куллану астында теләсә нинди мәдәният	Туфракның пычрану чыганакларының йогынтысын киметү. Үсемлекләр өчен токсикантларның үтемлелеген киметү буенча чараларны гамәлгә ашыру (известьлау, органик ашламалар кертү һ. б.)
2.Урта ча куркын ыч	Туфракта химик матдәләрнең микъдары гомуми - санитар, миграцион су һәм миграцион һава күрсәткечләре буенча лимитлаштырылган, әмма транслокацион күрсәткеч буенча өстәмә дәрәҗәдән түбәнрәк булган очракта аларның ПДКСЫННАН артып китә.	Контроль шартларында теләсә нинди культураны куллану авыл хуҗалыгы үсемлекләре сыйфаты	1 категорияле шундый ук чаралар. Миграцион су яки миграцион су белән чикләнә торган матдәләр булганда, җан күрсәткечләре буенча, авыл хуҗалыгы эшчеләренең сулыш зонасында һәм җирле су чыганакларында бу матдәләрнең тотылуын контрольдә тоту үткәрелә
3. Куркыныч	Химик матдәләрнең микъдары зарарлы транслокацион күрсәткеч булганда аларның ПДКСЫННАН артып китә	Техник культуралардан файдалану, авыл хуҗалыгы культураларынн ан файдалану үсемлек концентраторлар ын исәпкә алып чикләнә	1 категория өчен күрсәтелгән чаралардан тыш, үсемлекләрдә, азык - төлек продуктларында һәм терлек азыгында токсикантларны карап тотуга мәҗбүри контроль. Үсемлекләр һәм азык - төлек үстерү кирәк булганда, аларны чиста туфракта үстерелгән азык-төлек белән бутарга киңәш ителә. Үсемлекләр-концентраторларны исәпкә алып, терлек азыгына яшел массаны
4. Гадәттән тыш	Химик матдәләр микъдары зарарлы матдәләрнең барлык күрсәткечләре буенча туфракта ПДКДАН артып китә	Техник культураларны куллану яисә авыл хуҗалыгы кулланышыннан искәрмә. Урман саклау полосалары	Пычрану дәрәҗәсен киметү һәм токсикантларны бәйләү буенча чаралар

Таблица 3

Пычрануга бәйле рәвештә туфрактан файдалану буенча киңәшләр

Туфрак пычрану категорияләре	Туфрактан файдалану буенча киңәшләр
Чиста	Чикләүләрсез файдалану
Рөхсәт ителгән	Чикләүләрсез файдалану, югары куркыныч объектларыннан тыш
Уртача куркыныч	Төзелеш эшләре барышында котлованнар һәм юдырмалар өчен, яшелләндерү участокларында, чиста грунт катламын салып, 0,2 метрдан да ким булмаган күләмдә файдалану
Куркыныч	Чиста грунт катламнары 0,5 метрдан да ким булмаган күләмдә капланган чокырлар һәм котлованнар өчен чикләнгән файдалану. Эпидемиологик куркыныч булганда-кулланучылар хокукларын яклау һәм кеше иминлеге өлкәсендә күзәтчелек федераль хезмәте органнары күрсәтмәсе буенча дезинфекция (дезинвазия) уздырганнан соң, аннан соң лаборатор контроль астында файдалану
Гадәттән тыш	Махсуслаштырылган полигоннарда чыгару һәм утильләштерү. Эпидемиологик куркыныч булганда-кулланучылар хокукларын яклау һәм кеше иминлеге өлкәсендә күзәтчелек федераль хезмәте органнары күрсәтмәсе буенча дезинфекция (дезинвазия) уздырганнан соң, аннан соң лаборатор контроль астында файдалану

Таблица 4

Тавыш басымының рөхсәт ителгән һәм рөхсәт ителгән иң чик дәрәҗәләре, тавыш дәрәҗәләре, торак һәм иҗтимагый биналар биналарында һәм торак Территориясендә тавыш бирүнең эквивалент һәм максималь дәрәҗәләре
төзелеш

Биналар һәм территорияләр билгеләү	Тәүлек вакыты, сәгать	Тавыш дәрәҗәсе La (эквивалентный дәрәҗәсе тавыш-Блэк дБА	Максималь дәрәҗә тавыш LAмакс, дБА
1	2	3	4
1.Җитештерү предприятиеләренең административ-идарә персоналының, лабораторияләрнең эш урыннары, үлчәү һәм аналитик эшләр өчен бүлмәләр		60	75
2.Диспетчерлык хезмәтләренең эш урыннары, телефон аша сөйләшү элемтәсе белән дистанцион идарә итү һәм күзәтү кабиналары, төгәл җыю участоклары, телефон һәм телеграф станцияләре		65	80
3. Эксперименталь эшләр үткәрү өчен лаборатория бүлмәләре, күзәтү кабиналары һәм телефон аша сөйләм элемтәсеннән башка дистанцион идарә итү бүлмәләре		75	90
4. Җитештерү предприятиеләренең даими эш урыннары булган биналар, территорияләр даими эш урыннары булган предприятиеләр (1-3 позициясендә санап үтелгән эшләрдән тыш)	-	80	95

1	2	3	4
5. Хастаханәләр һәм шифаханәләр палаталары	7.00 - 23.00 23.00 - 7.00	35 25	50 40
6. Операция хастаханәләре, табиблар кабинетлары		35	50
7.Сыйныф бүлмәләре, уку кабинетлары, уку йортлары аудиторияләре, конференц-заллар,		40	55
8. Музыкаль сыйныфлар	-	35	50
9. Фатирларның торак бүлмәләре	7.00 - -23.00 23.00 - 7.00	40 30	55 45
10. Тулай торак бүлмәләре	7.00 - 23.00 23.00 - 7.00	45 35	60 50
11. Кунакханәләр номерлары: халыкара кунакханәләр классификация биш һәм дүрт йолдыз халыкара кунакханәләр классификация өч йолдыз халыкара кунакханәләр классификация кимендә өч йолдыз	 7.00 - 23.00 23.00 - 7.00 7.00 - 23.00 23.00 - 7.00 7.00 - 23 00 23.00 - 7.00	 35 25 40 30 45 35	 50 40 55 45 60 50
12. Ял йортлары, пансионнар торак урыннары-картлар һәм инвалидлар өчен интернат-йортлар-балалар бакчалары, йокы бүлмәләре интернат-мәктәпләр һәм учреждениеләр	7.00 - 23.00 23.00 - 7.00	40 30	55 45
13. Офис бүлмәләре, эш урыннары һәм башкалар-административ биналар, конструктор билетлары-ских, проект һәм фәнни-тикшеренү органнары-оешма		50	65
14. Кафе, рестораннар заллары	-	55	70
15. Театрлар һәм концерт заллары фойесы	-	45	*
16. Театр һәм концерт заллары	-	30	*
17. Күпмаксатлы заллар	-	35	*
18. "Долби»җиһазлары белән кинотеатрлар	-	30	45
19. Спорт заллар	-	45	*
20. Сәүдә заллары кибет, пассажирлар заллары вокзаллар һәм аэровокзаллар		60	75
21. Хастаханәләр һәм шифаханәләр биналары янындагы территорияләр	7.00 23.00 - 7.00	45 35	60 50
22. Турыдан-туры янәшәдәге территорияләр торак биналар, ял йортлары, йортлар-картлар һәм инвалидлар өчен интернатларга	7.00 - 23.00 23.00 - 7.00	55 45	70 60
23. Турыдан-туры янәшәдәге территорияләр поликлиникалар, мәктәпләр һәм башка уку йортлары балалар бакчалары, балалар бакчалары, мәктәп-микрорайоннарның һәм торак йортларның ял итү урыннары		55	70

* Әлеге биналарда тавышның максималь дәрәҗәләре нормалашмый

Искәрмә:

1.1, 5 - 13 позицияләрендә китерелгән бүлмәләрдәге тавышның рөхсәт ителгән дәрәҗәсе башка биналардан һәм читтән килеп чыккан тавышка гына керә.

2.5 - 12 позицияләрендә китерелгән биналарда тышкы чыганаклардан тавышның рөхсәт ителгән дәрәҗәләре норматив һава алмашын тәэмин итү шарты белән билгеләнгән, ягъни мәҗбүри вентиляция яки һава кондиционирования системасы булмаганда, ачык форточкалар яки һава агымын тәэмин итүче башка җайланмалар шартларында үтәлергә тиеш. Норматив һава алмашын тәэмин итүче мәҗбүри вентиляция яки кондиционерлау системалары булганда, биналарның тышкы тавышының рөхсәт ителгән дәрәҗәсе (15-17) ябык тәрәзәләрдәге биналарда рөхсәт ителгән дәрәҗәләрне тәэмин итү исәбеннән арттырылырга мөмкин.

3.Җилләтү, кондиционерлау һәм һава җылыту системалары җиһазларыннан, шулай ук җылылык һәм су белән тәэмин итү системалары насосларыннан һәм сәүдә һәм җәмәгать туклануы предприятиеләренең урнаштырылган (янкорма) суыту җайланмаларыннан алынган тавышның рөхсәт ителгән дәрәҗәләрен, тәүлекнең төнге вакыты өчен) 9-12 позициясеннән тыш, 5 дБ (дБА) түбәнрәк кабул итәргә кирәк. Шул ук вакытта тавышның тональлегенә төзәтмәне исәпкә алмыйлар.

Таблица 5

Эш урыннарында инфраструктураның рөхсәт ителгән иң чик дәрәҗәсе, торак һәм җәмәгать урыннарында инфраструктураның рөхсәт ителгән дәрәҗәләре торак төзелеше территориясендә урнаштыру

№ п/п	Биналар билгеләү	Дәрәҗәсе звукового басым, дБ - ок-урта метрикалы октав полосалары ешлык, Гц				Гомуми тавыш көне басын-борын дБ лин
		2	4	8	16	
1	Җитештерү предприятиеләре төш: төрле дәрәҗәдәге эшләр авырлык; төрле дәрәҗәдәге эшләр интеллектуаль-эмоциональ-социаль киеренкелек	 100 95	 95 90	 90 85	 85 80	 100 95
2	Торак төзелеше территориясе	90	85	80	75	90
3	Торак һәм иҗтимагый биналар	75	70	65	60	75

Таблица 6

Халык өчен 30 кГц - 300 ГГц ешлык диапазонындагы электромагнит кырының рөхсәт ителгән иң чик дәрәҗәсе

Ешлык диапазоны	**30 - 300 кГц**	**0,3 - 3 МГц**	**3 - 30 МГц**	**30 - 300 МГц**	**0,3 - 300 ГГц**
Нормалашт ырылган параметр	Электр кырының киеренкелеге, Е (В/м)				Энергия агымы тыгызлыгы, хвт/см
Рөхсәт ителгән чик дәрәҗәләр	25	15	10	3	10 25 *

* Әйләнә-тирә күзәтү яки Сканерлау режимында эшләүче антеннадан нурланыш очраклары өчен.
Искәрмә: Диапазоны, приведенные таблицасында, исключают түбән һәм үз эченә югары чикләре ешлыгы.

Таблица 7

Эквивалент дозаның егәрлеге, ул тышкы ионизирующий нурланыштан яклауны проектлаганда кулланыла

Нурландырылган зона категориясе		**Биналар һәм территорияләр билгеләү**	**Нурландыру озынлыгы, сәгать/ел**	**Проект егәрлеге эквивалент, мкЗв/сәг**
Персо нал	А группасы	Даими тору урын персоналы	1700	6,0
		Вакытлыча тору урыннары	850	12
	Б группасы	Радиация объекты биналары һәм персонал урнашкан санитар-саклау зонасы территориясе	2000	1,2
Халык		Теләсә нинди башка биналар территорияләр	8800	0,06

7 нче кушымта
шәһәр төзелешен проектлаштыру
буенча җирле нормативларга

Тарих һәм мәдәният һәйкәлләрен саклау

Җирлекнең тарихи-мәдәни потенциалы

№ п/п	Җирлек исеме	Археология һәйкәлләре			Тарих һәйкәлләре			Шәһәр төзелеше һәм архитектура һәйкәлләре			Сәнгать һәйкәлләре			Барлыгы авыл җирлеге буенча
		саклау категориясе												
		Ф	Р	М	Ф	Р	М	Ф	Р	М	Ф	Р	М	
1	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**7**	**8**	**9**	**10**	**11**	**12**	**13**	**14**	**15**
1	Кармалы	-	4	--	-	-	-	-	1	-	-	-	-	5

Искәрмә:

1. Таблицада литерлар тарафыннан түбәндәге сак категорияләре күрсәтелде:

Ф - федераль, Р - республика (региональ), җирле (муниципаль) әһәмияттәге җирләр, шул исәптән ачыкланган археология объектлары.

2. Мәдәни мирас объектлары саны вакыт аша күрсәтелә: алар арасында - комплекслар һәм объектлар саны, ә әһәмиятлеләрендә - объектлар саны.

Шәһәр төзелеше
проектлаштыруның җирле
нормативларына № 8 кушымта

ТРАНСПОРТ ИНФРАСТРУКТУРАСЫ

Таблица 1

Халыкны шәхси милектә автомобильләр белән тәэмин итү (җиңел, йөк һәм автобуслар да кертеп)

(1000 кешегә исәпләнгән машиналар)

Муниципаль район исеме	**2010 г.**	**2015 г.**	**2020 г.**	**2035 г.**
1	**2**	**3**	**4**	**5**
Түбән Кама	182,3	238,4	290,5	446,0

Шәһәр төзелеше
проектлаштыруның җирле
нормативларына № 9 кушымта

ИНЖЕНЕРЛЫК ИНФРАСТРУКТУРАСЫ

Су белән тәэмин итү

Таблица 1

Халыкның хуҗалык-эчәргә яраклы ихтыяҗлары өчен тәүлеклек (бер елга) су куллану

Торак төзелеше районнарын төзекләндерү дәрәҗәсе	**Торак пунктларда бер кешегә уртача тәүлеклеклек (бер ел эчендә), литр/тәүлеккә хуҗалык-эчәр су куллану**
Эчке суүткәргеч һәм канализация белән тәэмин ителгән биналар төзү: ванналардан башка; үзәкләштерелгән кайнар су белән тәэмин итү белән тәэмин итү	125 - 160 160 - 230 230 - 350

Искәрмә:

1. Су җыю колонкаларыннан судан файдалану белән бәйле биналар төзү районнары өчен бер кешегә тәүлеклек уртача (бер ел эчендә) су куллануны тәүлегенә 30-50 литр кабул итәргә кирәк.

2. Аерым су куллану җәмәгать биналарында хуҗалык - эчә торган һәм көнкүреш ихтыяҗларына (СНиП 2.08.02-89* кабул ителгән классификация буенча), ял йортлары, санатор - но - туристик комплекслар һәм балалар сәламәтләндерү лагерьлары өчен су чыгымнарыннан тыш, су чыгымнарын үз эченә ала.

1. Таблицада күрсәтелгән чикләрдә чагыштырма су куллануны сайлау климат шартларына, су белән тәэмин итү чыганагының егәрлегенә һәм су сыйфатына, төзекләндерү дәрәҗәсенә, төзелешнең катлы булуына һәм җирле шартларга бәйле рәвештә башкарылырга тиеш.

2. Халыкны азык - төлек белән тәэмин итүче сәнәгать ихтыяҗлары өчен су күләмен һәм исәпкә алынмаган чыгымнарны тиешле нигезләгәндә торак пунктның хуҗалык-эчәргә яраклы ихтыяҗлары өчен су чыгымының 10-20 проценты күләмендә өстәмә рәвештә кабул итү рөхсәт ителә.

3. Үзәкләштерелгән кайнар су белән тәэмин ителгән биналар төзелгән районнар (микрорайоннар) өчен җылылык челтәреннән тәүлеклек уртача алганда, хуҗалык-эчәргә яраклы су чыгымының 40 процентын һәм максималь су алу сәгатенә турыдан - туры кайнар суны алуны кабул итәргә кирәк. Катнаш төзелеш булганда күрсәтелгән биналарда яшәүче халык саныннан чыгып эш итәргә кирәк.

4. 1дән артык халкы булган торак пунктларда чагыштырма су куллану

Һәр аерым очракта нигезләнгән һәм дәүләт күзәтчелеге органнары белән килештерелгән очракта 1000 000 кешене арттырырга рөхсәт ителә

Таблица 2

Кулланучылар тарафыннан су чыгымы нормалары

Су кулланучылар	Үлчәгеч	Су чыгымы нормалары (шул исәптән кайнар), литр	
		уртача тәүлеклек	тәүлегенә иң күп су куллану
1	2	3	4
Фатир тибындагы торак йортлар: су белән тәэмин итү һәм канализация башка ванналар	1 кеше	95	120
газ белән тәэмин итү	1 кеше	120	150
сүүткәргеч, канализация һәм каты ягулыкта эшләүче су җылыткычлы ванналар белән	1 кеше	150	180
сүүткәргеч, канализация һәм газ җылыткычлы ванналар белән	1 кеше	190	225
белән быстродействующими газ нагреватели һәм многочечным водоразбором	1 кеше	210	250
юдыргычлар, юу һәм душ белән җиһазландырылган үзәкләштерелгән кайнар су белән тәэмин итү	1 кеше	195	230
ванна, һәм җиһазландырылган душ белән	1 кеше	230	275
1500-1700 мм озынлыгындагы ванналар белән җиһазландырылган душлар	1 кеше	250	300
үзәкләштерелгән кайнар су белән тәэмин итү һәм аларны төзекләндерү таләпләре югары булган 12 каттан артык биеклектә	1 кеше	360	400
Тулай торак: уртак күңелле	1 кеше	85	100
душ белән барлык торак бүлмәләрендә	1 кеше	110	120
гомуми кухнялар һәм блоклар душ катларында каршындагы торак бүлмәләр һәр секциясе бинасы	1 кеше	140	160
Кунакханәләр, пансионатлар һәм мотельләр белән уртак ванналар һәм душлар	1 кеше	120	120

Шифаханәләр һәм ял йортлары: ванналар белән барлык торак бүлмәләрендә	1 урын	200	200
душ белән барлык торак бүлмәләрендә	1 урын	150	150
Поликлиникалар һәм амбулаторияләр	Сменага 1 авыру	13	15
Мәктәпкәчә оешмалар: көндезге:			
ярымфабрикатларда эшләүче ашханәләр белән белән	1 бала	21, 5	30
чимал белән эшләүче ашханәләр белән җиһазландырылган автомат тар кер юу машиналары	1 бала	75	105
Балалар лагерьлары (шул исәптән ел әйләнәсе): чимал һәм прачечными эшләүче ашханәләр белән кер юу машиналары	1 урын	200	200
ярымфабрикатларда эшләүче ашханәләр һәм үзәкләштерелгән киемнәрне юу белән кер юу	1 урын	55	55
Административ биналар	1 эшче	12	16
Гимнастика заллары һәм ашханә, эшләүче гомуми белем бирү оешмалары ярымфабрикатлар	1 укучы һәм 1 укытучы	10	11,5
Озынайтылган көн белән	Шул ук	12	14
Мәктәп-интернатлар, бүлмәләр: гимнастика залларында уку (душ бүлмәләре белән)	1 укучы һәм 1 укытучы	9	10,5
йокы булмәләре белән	1 урын	70	70
Даруханәләр: сәүдә залы һәм ярдәмче бүлмәләр	1 эшче	12	16
дарулар әзерләү лабораториясе	1 эшче	310	370
Җәмәгать тукלануы предприятиеләре: ризык әзерләү өчен:			
аш залында сатыла торган	1 шартлы ашамлык	12	12
ярымфабрикатлар чыгара:			
итле	1 тонна		6700
балыклы	1 тонна		6400
яшелчәр белән	1 тонна		4400
кулинария	1 тонна		7700
Кибетләр: азыклар	1 эшче алмашка (20 кв.метр сәүдә залы)	250	250
җилле-җилле	1 эшче алмашка	12	16
Чәчтарашлык	1 эшче алмашка	56	60
Клублар	1 урын	8,6	10
тамашачылар өчен	1 урын	3	3
спортчылар өчен (җанны исәпкә алып)	1 кеше	100	100

1	2	3	4
Мунчалар:			
юу өчен сабын белән тазыяк җансызлану	1 килүче		180
шулай ук сәламәтләндерү процедураларын кабул итү	1 килүче		290
душ кабинасы	1 килүче		360
ванна кабинасы	1 килүче		540
Су сибү чыгымы: травяного покрова	1 кв.метр	3	3
футбол кыры	1 кв.метр	0,5	0,5
калган спорт корылмалары	1 кв.метр	1,5	1,5
яшел үсентеләр, газоннар һәм чәчәкләр	1 кв.метр	3 - 6	3 - 6
шугалак кыры	1 кв.метр	0,5	0,5

Искәрмә:

1.Су чыгымы нормалары төп кулланучылар өчен билгеләнгән һәм барлык өстәмә чыгымнарны үз эченә ала (хезмәт күрсәтүче персонал, хезмәт күрсәтүче персонал, килүчеләр өчен душ бүлмәләре һ.б.).

Көнкүреш биналарында һәм җитештерү предприятиеләре биналарында төркемләп душ һәм Пычак ванналарында су куллануны, кер юу һәм җәмәгать тукланувы предприятиеләрендә азык әзерләү, шулай ук хастаханәләр, шифаханәләр һәм сырхауханәләр составына керүче дәвалау процедураларына, күрсәтелгән ихтыяҗларга су тотуны үз эченә алган кулланучылардан тыш, өстәмә рәвештә исәпкә алырга кирәк.

2. Уртача тәүлеккә су чыгымы нормалары техник-икътисадый чагыштырмаларны үтәү өчен китерелгән.

3. Әлеге таблицада күрсәтелмәгән җитештерү ихтыяҗларына су чыгымын технологик биремнәргә һәм проектлау буенча күрсәтмәләргә туры китереп кабул итәргә кирәк.

4. Кер юу машиналарында автоматлаштырылмаган кер юу машиналарында һәм махсус пычрак белән кер юу вакытында кайнар суның 1 кг коры кер юу нормасын 30 процентка кадәр арттыру рөхсәт ителә.

5. Су сибүгә киткән чыгым нормасы бер су сибү исәбеннән билгеләнгән. Тәүлек эчендә су сибүне климат шартларына карап кабул итәргә кирәк

Таблица 3

Су белән тәэмин итү чыганакларын һәм су үткәргечләрне санитар саклау зоналары эчәргә яраклы

№ п/	**Чыганак исеме су белән тәэмин итү**	**Су белән тәэмин итү чыганагыннан санитар саклау зоналар чикләре**		
		I билбау	**I билбау**	**III билбау**
1	**2**	**3**	**4**	**5**
1.	Җир асты чыганаклары: а) скважиналар, шул исәптән: сакланылган су; сакланмаган	30 кимендә 50 кимендә метр	исәп-хисап буенча Тм 2) шулай ук	исәп-хисап буенча-Тх 3) шулай ук
	Су алу ясалма тулыландырганда җир асты сулары запаслары, шул исәптән инфильтрацион корылма (бассейннар,каналлар)	50 кимендә 100 кимендә метр	шулай ук	шулай ук
2.	Чыганаклар а) (елгаллар, елга кушылдыклары, каналлар)	агымы буенча өскә 100 метр кимендә агымы буенча аска 100 метр кимендә	агымы буенча өскә таба исәп-хисап; агым буенча аска таба 250 метрдан да ким түгел;	II билбау чикләре белән туры килә; II билбау чикләре белән туры килә
		100 метр кимендә 100 метр линиядән җәйге аран су кисү	ким дигәндә: тигез рельефлы 500 метр; Калкулыкта 750метр; текә калкулыкта 1000 метр	су бүлү линиясе чикләрендә 3-5 км, шул исәптән кушылдык
	б) сулыклар (сусаклагычлар, күлләр)	100 метр кимендә барлык юнәлешләрдә су алу акваториясе буенча һәм якын-тирә ярбуенча җәй-көз вакытында су кисү линиясеннән	акватория буенча: 3-5 км барлык яктан да су алу җайланмасыннан; территория буенча: яр буенча ике якка да 3-5км һәм нормаль терәк дәрәҗәдә су киселешеннән 500-100 метр ераклыкта.	II билбаучикләре белән тәңгәл килә

1	2	3	4	5
3.	Суүткәргеч корылмалар һәм суүткәргечләр	Санитар-яклау полосасының чикләре запас һәм көйләүче сыешлыклар, фильтрлар һәм элемтә өчен яктырткычларның диварларыннан-30 метрдан да ким түгел 4.; суэтем башняларыннан - 10 метрдан да ким түгел.; калган биналардан (отстойниклар, реагент хуҗалыгы, хлор склады 6), насос станцияләре һ. б.) - 15 метрдан да ким түгел; суүткәргечнең өске линияләреннән: грунт сулары булмаганда - 1000 миллиметрга кадәр һәм 1000 миллиметрдан артык диаметрлы 20 метрдан да ким булмаган күләмдә су үткәргечләрнең диаметры 10 метрдан да ким булмаган күләмдә, грунт сулары булмаганда-10 метрдан да ким түгел.; грунт сулары булганда-суның диаметрына карамастан, кимендә 50 метр		

Искәрмә:

1. Җир асты суларының инфильтрацион су алу җайланмаларының I билбау чикләренә су алу җайланмасы һәм өске сулык арасындагы яр буе территориясе кертелә.

2. Тмның II билбау чикләрен билгеләгәндә (җир асты сулары агымы белән су алу өчен микробларны пычрату вакыты) таблица буенча кабул ителә:

Гидрологик шартлар	**Тм (тәүлекләп)**
1. Җир асты сулары (грунт сулары, шулай ук ачык сулык белән турыдан-туры гидравлик элемтәгә ия булган тирәк һәм пластара сулар)җитәрлек дәрәҗәдә якланмаган.	400
2. Якланган җир асты сулары (ачык сулык белән турыдан-туры гидравлик элемтәсе булмаган тирәк һәм пластара сулар)	200

1.Су катламын химик пычратулардан саклау өчен билгеләнгән өченче пояс чиге гидродинамик исәп-хисаплар белән билгеләнә. Шул ук вакытта химик пычрану вакытында су алу җайланмасына хәрәкәт исәп-хисап техникасы күбрәк булырга тиеш. Тх су алу җайланмасын эксплуатацияләү срогы буларак кабул ителә (су алу җайланмасын эксплуатацияләүнең гадәти вакыты - 25-50 ел).

2. Хлорның чыгым склады булганда, санитар-саклау зоналары торак һәм иҗтимагый биналарга кадәр күләме хлор җитештерү, саклау, транспортлау һәм куллану вакытында куркынычсызлык кагыйдәләрен исәпкә алып билгеләнә.

3. Әлеге кушымтада «су белән тәэмин итү чыганакларын һәм эчә торган суларны санитар саклау зоналары " 2.1.4.1110-02 СанПиН белән билгеләнгән нормалар бар.

Искәрмә:

1. Җир асты суларының инфильтрацион су алу җайланмаларының I поясы чикләренә су алу җайланмасы һәм өске сулык арасындагы яр буе территориясе кертелә.

2. Тмның II поясы чикләрен билгеләгәндә (җир асты суларының су алу җайланмасына агымы белән пычрану өчен микробларны алга җибәрү вакыты) таблица буенча кабул ителә:

Гидрологик шартлар	(тәүлек)

1. Җир асты сулары (грунт сулары, шулай ук ачык сулык белән турыдан-туры гидравлик элемтәгә ия булган терәк һәм пластара сулар)җитәрлек дәрәҗәдә якланмаган	400
2. Якланган җир асты сулары (ачык сулык белән турыдан-туры гидравлик элемтәсе булмаган терәк һәм пластара сулар)	200

1. Су катламын химик пычратулардан саклау өчен билгеләнгән өченче пояс чиге гидродинамик исәп-хисаплар белән билгеләнә. Шул ук вакытта химик пычрану вакытында су алу җайланмасына хәрәкәт исәп-хисап техникасы күбрәк булырга тиеш. Су алу җайланмасын эксплуатацияләү срогы буларак кабул ителә (су алу җайланмасын эксплуатацияләүнең гадәти вакыты - 25-50 ел).

2. Хлорның чыгым склады булганда, санитар-саклау зоналары торак һәм иҗтимагый биналарга кадәр күләме хлор җитештерү, саклау, транспортлау һәм куллану вакытында куркынычсызлык кагыйдәләрен исәпкә алып билгеләнә.

3. Әлеге кушымтада «су белән тәэмин итү чыганакларын һәм эчә торган суларны санитар саклау зоналары» 2.1.4.1110-02 СанПиН белән билгеләнгән нормалар бар.

4нче таблица

Электр куллану нормалары

Коммуналь-көнкүреш кулланучыларының электр энергиясе чыгымының һәм электр йөкләнешен максимум куллану сәгатьләренең еллык санының эреләнгән күрсәткечләре

Категори	Торак пункт стационар электр		Торак пункт стационар электр плитәләре белән тәэмин итү	
	чагыштырма	чагыштырма	чагыштырма электр	еллык сәгать саны электр йөкләнеше киметү
Зур	2480	5400	3060	5600
Уртача	2300	5350	2880	5550
Кечкенә	2170	5300	2750	5500

Искәрмә:

1. Китерелгән зурайтылган күрсәткечләр торак һәм иҗтимагый биналар, коммуналь - көнкүреш хезмәте күрсәтү предприятиеләре, транспорт хезмәте күрсәтү объектлары, тышкы яктылык белән электр куллануны күздә тота.
2. Китерелгән мәгълүматлар торак биналарда конди-ционирлау, электр белән җылыту һәм электр үткәргече куллануны исәпкә алмый.
3. Электр нагрузкасын куллану сәгатьләренең еллык саны туклану үзәгенең 10 (6) кВ шиннарына китерелгән.

5нче таблица

Торак биналарның электр кабул итү бүлмәләренең чагыштырма исәп-хисап электр нагрузкасы

Электр энергиясен кулланучылар	Чагыштырма исәп-хисап электр нагрузкасы, кВт/фатир,													
	1 - 5	**6**	**9**	**12**	**15**	**18**	**24**	**40**	**60**	**100**	**200**	**400**	**600**	**1000**
1	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**7**	**8**	**9**	**10**	**11**	**12**	**13**	**14**	**15**
Фатир белән плитами: табигать	4,5													
Сыекландырылган газда (шул исәптән каты ягулык).	6													
электр куәте 8,5 кВт	10													
1	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**7**	**8**	**9**	**10**	**11**	**12**	**13**	**14**	**15**
Электр плитәләре егәрлеге 10,5 кВт кадәр булган югары комфортлы фатирлар *	14													

Бакчачылык ширкәтләре кишәрлекләрендә йортлар	4													

* Типлаштырылган проектлар буенча биналарда.

Искәрмә:

1. Таблицада күрсәтелмәгән фатирлар саны өчен чагыштырма исәп-хисап йөкләмәләре интерполяция юлы белән билгеләнә.

2. Фатирларның чагыштырма исәп-хисап йөкләнеше гомумйорт бүлмәләрен (баскыч күзәнәкләре, подполийлар, техник катлар, чарлаклар һ.б.) яктырту йөкләнешен, шулай ук аз агулы җайланмаларның һәм вак көч җайланмаларының йөкләнешен исәпкә ала.

3. Гомуми мәйданы 70 кв.метр булган (35 - 90 кв. метрлы фатирлар) һәм типик проектлар буенча 150 кв. метр (100-300 кв. метрлы фатирлар) биналарда индивидуаль проектлар буенча югары комфортлы фатирлар булган фатирлар өчен аерым исәп-хисап йөкләмәләре китерелгән.

4. Югары комфортлы фатирлар өчен исәп-хисап йөкләмәсен проектлауга бирелгән задание нигезендә яки билгеләнгән егәрлек һәм ихтыяҗ коэффициенты нигезендә, 31-110-2003 СП буенча билгеләргә кирәк.

5. Чагыштырмача исәп-хисап йөкләмәләре гаиләләрнең фатирда бүлмәле күченүен исәпкә алмый.

6. Гомуми йорт буенча чагыштырмача исәп-хисап йөкләнмәләре исәпкә алынмый.

1. Таблицада китерелгән исәп-хисап күрсәткечләре җирле шартларны исәпкә алып конкрет куллану өчен төзәтмәләр кертергә мөмкин. Документ - мәгълүматлар һәм билгеләнгән тәртиптә расланган эксперименталь мәгълүматлар булганда йөкләнешләрнең исәп-хисапларын алар буенча башкарырга кирәк.

2. 10 кВтка кадәр булган иллюминацияләр йөкләнеше бинага кертелгәндә исәп-хисап йөкләнешендә исәпкә алынмаска тиеш.

Таблица 6

Электроприемникларының чагыштырма исәп-хисап электр нагрузкасы шәхси торак йортлар

Электр энергиясен кулланучылар	Торак йортларда чагыштырмача исәп-хисап электр нагрузкалары									
	1 - 3									
1	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**7**	**8**	**9**	**10**	**11**
Плиталәр белән йортларда бу табигый газ	11,5									
Плитәләр табигый газда. электр куәте 12 кВт	22,3									
Электр плитәләре булган йортлар егәрлеге-	14,5									
Электр плитәләре булган йортлар егәрлеге-	25,1									

Искәрмә:

2. Гомуми мәйданы 150 дән 600 кв. метрга кадәр булган индивидуаль торак йортлар өчен чагыштырмача исәп-хисап йөкләмәләре китерелгән.
3. Гомуми мәй 1. Таблицада күрсәтелмәгән индивидуаль торак йортлар саны өчен чагыштырма исәп-хисап йөкләмәләре интерполяция юлы белән билгеләнә.
даны 150 кв.м. га кадәр булган индивидуаль торак йортлар өчен чагыштырмача исәп-хисап йөкләмәләре әлеге кушымтаның I таблицасы буенча, табигый яки сыекландырылган газ плитәләре булган типик фатирлар өчен яисә электр плитәләре белән билгеләнә.

7нче таблица

Эреләндерелгән иҗтимагый биналарда чагыштырма электр нагрузкалары

№ п/п.	**Бина**	Үлчәү	Чагыштырмача
1	**2**	**3**	**4**
Җәмәгать туклануы предприятиеләре			
1	Тулысынча электрлаштырылган саны белән утырту башка урыны: 400 гә кадәр	кВт/урын	1,04
2	Өлешчә электрлаштырылган (белән плитами бу газ урыннары саны булган ягулыкта: 400 гә кадәр	шул ук	0,81

1	**2**	**3**	**4**
Җәмәгать туклануы предприятиеләре			
4	Һаваны кондиционерлаштырусыз	кВт/кв. метр азык-төлек залы	0,23
5	Һаваны кондиционерлаштыру	шул ук	0,25
Азык-төлек булмаган кибетләр			
6	Һаваны кондционерлаштыру	»	0,14
7	Һаваны кондиционерлаштыру	»	0,16
Гомуми белем бирү мәктәпләре			
8	Электрлаштырылган ашханәләр һәм спортзаллар белән	кВт/1	0,25
9	Балалар ясле-бакчалары	кВт/урын	0,46

Торак һәм иҗтимагый биналар энергиясенең чагыштырма чыгымнарының база дәрәҗәсен билгеләү таблицалары

Азкатлы һәм күп фатирлы йортларны, кунакханәләрне һәм тулай торакларны җылылык белән тәэмин итүгә җылылык энергиясенең шәһәр төзелеше-җылылык бирү тәүлегенә кертелгән җылылык энергиясенең еллык чагыштырмача чыгымының база дәрәҗәсе чор.

(Вт ч/(кв.метр °С тәү.))

Җылытыла торган мәйдан, кв. метр	**Катлар саны**			
	1	**2**	**3**	**4**
60тан кимрәк	42,0	-	-	-
100	34,7	37,5	-	-
150	30,6	33,3	36,1	-
250	27,8	29,2	30,6	-

9нчы таблица

Искәрмә:

1. Шул арадаш билгеләре җылылык бирелә торган мәйданда йорт интервалында 60 - 1500 кв. метр база дәрәҗәсендәге әһәмияткә ия булган Линия интерполяциясе буенча билгеләнергә тиеш.

2. Бер фатирлы йортның җылытыла торган мәйданы астында эчке һава температурасы 12 °С дан югарырак булган җылытыла торган бүлмәләрнең мәйданын аңлыйлар, блокланган йортлар өчен - бер блоклы фатирның мәйданы - исәп-хисап температурасы 12 °С дан югарырак, ә баскычлы күп фатирлы йортлар өчен-җәйге бүлмәләрдән башка фатир мәйданнары суммасы.

3. 1500 кв. метр мәйданлы ике һәм өч катлы йортларда һәм аннан да күбрәк һәм дүрт катлы йортларда-күпфатирлы йортлар өчен мәгълүматлар китерелә, калган күрсәткечләр аерым торучы яки блокланган йортлар өчен.

Күп катлы торак һәм аерым җәмәгать оешмаларының җылыту һәм вентиляция системаларына җылылык энергиясенең еллык чагыштырмача чыгымының база дәрәҗәсе

Биналар тибы	**Катлар саны**							
	1	**2**	**3**					
Торак, кунакханәләр, тулай	8нче таблица							
Поликлиникалар сәламәтләндерү, 1,5-сменалы эш режимы булган белем бирү учреждениеләре	33,8	32,8	31,8					
Балалар бакчалары	37,8	36,8	35,8					

Җылылык энергиясенең җылылык системасына һәм җәмәгать биналарының вентиляция системасына җылылык энергиясенең 9 нчы таблицада аталмаган еллык чагыштырма чыгымының база дәрәҗәсе

Җылылык чорындагы градус	Уртача тәүлеклек чагыштырмача эчке җылылык бүлүләре					
	5 - 10	**11 - 15**	**16 - 20**	**21 - 25**	**26 - 30**	**31 – 35**
2000	26,0	22,0	19,0	17,0	13,0	10,0
4000	26,2	22,4	20,0	18,0	14,5	12,0
6000	26,5	23,0	21,0	19,0	15,7	13,5

11нче таблица

Торак биналарны кондиционерлау системасына электр энергиясенең еллык чагыштырмача чыгымының база дәрәҗәсе (еллык кв/метрларда)

Кышкы һаваның исәп-хисабы	Уртача тәүлеклек чагыштырмача эчке җылылык бүлемтекләре			
	4 - 6	**7 - 9**	**10 – 12**	**13 – 15**
22 - 23	3,0	5,0	7,0	9,0
24 - 25	6,5	9,0	11,0	13,5
26 - 27	10,5	13,5	15,5	18,0
28 - 29	15,0	18,5	20,5	23,0
30 - 31	20,5	24,0	26,0	28,5
32 - 33	26,5	30,0	32,0	34,5
34 - 35	33,0	36,5	38,5	41,0
36 - 37	40,0	43,5	45,5	48,0
38 - 39	47,5	51,0	53,0	55,5
40 - 41	55,0	59,0	61,0	63,5

12нче таблица

Җәмәгать биналарын кондиционерлау системасына электр энергиясенең еллык чагыштырмача чыгымының база дәрәҗәсе (еллык кв/метрларда)

Елның җылы чорында тышкы һаваның исәп-хисап температурасы ,С	Уртача тәүлеклек чагыштырмача эчке җылылык бүлүләре					
	5 - 10	**11 - 15**	**16 - 20**	**21 - 25**	**26 - 30**	**31 – 35**
22 – 23	6,0	8,0	9,5	11,0	12,0	12,5
24 – 25	10,0	12,0	13,5	15,0	16,5	18,0
26 – 27	14,0	17,0	19,0	21,0	22,5	24,0

Елнең җылы чорында тышкы һаваның исәп-хисап температурасы ,С	Уртача тәүлеклек чагыштырмача эчке җылылык бүлүләре					
	5 - 10	**11 - 15**	**16 - 20**	**21 - 25**	**26 - 30**	**31 – 35**
28 – 29	20,0	23,0	25,5	28,0	30,0	31,5
30 – 31	27,0	30,5	33,0	35,5	37,5	39,5
32 – 33	34,5	39,0	41,5	44,0	46,0	48,0
34 – 35	42,5	46,5	50,0	52,5	55,0	57,5
36 – 37	51,0	55,5	59,0	62,0	65,0	67,5
38 – 39	60,0	64,5	69,0	72,5	75,5	78,0
40 – 41	70,0	75,0	79,5	83,0	86,0	89,0

13нче таблица

Җылылык энергиясенең еллык чагыштырмача чыгымының база дәрәҗәсе. кайнар су белән тәэмин итү системасы

(кВт ч/кв. елга)

Биналар тибы	**Фатир мәйданы, кунакханә номеры, тулай торак (елга 1кешегә туры килә торган кв/метр)**				
	12 - 15	**16 - 20**	**21 - 25**	**26 – 30**	**31 – 40**
Торак	200	150	120	100	80
Кунакханәләр	150	112	90	75	60
Тулай торaклар	180	135	110	90	70

14нче таблица

Офис һәм административ кайнар су белән тәэмин итү системасына җылылык энергиясенең еллык чагыштырмача чыгымының база дәрәҗәсе бина

(Елга кв/метрларда)

Эксплуатация режимы, сәгатьләр саны	бер хезмәткәргә туры килә троган мәйдан, **(кв.метрларда)**				
	6 - 8	**9 - 10**	**11 - 12**	**13 – 14**	**15 – 16**
40 – 60	6,0	4,5	3,5	3,0	2,5
61 – 80	8,5	7,3	6,0	4,7	3,5
81 – 100	11,0	9,5	8,0	6,7	4,5
101 – 120	13,0	11,0	9,5	7,5	5,5
121 – 140	15,5	13,3	11,0	8,7	6,5
141 – 168	18,0	15,5	13,0	10,5	7,5

16нчы таблица

Җәмәгать биналарын яктырту системасына электр энергиясенең еллык чагыштырмача чыгымының база дәрәҗәсе

(елга кВт / кв. метр)

Биналарны эксплуатацияләү (атнага, сәгатьләп)	Уртача яктырту дәрәҗәсе					
	100 - 150	**151 - 200**	**201 - 250**	**251 - 300**	**301 - 350**	**351 - 400**
40 – 60	38,5	56,0	70,0	87,5	90,5	119,0
61 – 80	42,0	67,0	84,0	105,0	126,0	143,0
81 – 100	54,0	78,5	98,0	124,5	147,0	166,5
101 - 120	61,5	89,5	112,0	140,0	168,0	190,5
121 - 140	69,5	101,0	126,0	158,0	189,0	214,0
141 - 168	77,0	112,0	140,0	175,0	210,0	238,0

17нче таблица

101 - 120	15,2	16,0	17,3	18,8	20,4
121 - 140	16,6	17,6	19,1	20,8	22,7
141 - 168	18,0	19,2	20,5	22,0	25,0

Биналарны инженерлык белән тәэмин итү системасына электр энергиясенең еллык чагыштырмача база дәрәҗәсе.

(кВт ч/кв.елга)

Бина типлары	**Катлар саны**				
Торак	**1 - 3**	**4 - 6**	**7 - 10**	**11 - 15**	**> 15**
Эксплуатация режимы белән иҗтимагый оешмалар, 40 - 60	10,0	10,5	11,3	12,0	13,0
61 - 80	12,0	12,6	13,4	14,3	15,5
81 - 100	13,7	14,5	15,5	16,7	18,2

18 нче таблица

Торак биналарны инженерлык белән тәэмин итү системасына беренчел энергиянең еллык чагыштырма суммар чыгымының база дәрәҗәсе

(елына бер кг.т./кв. метр)

Тәүлегенә җылылык бирү периоды	**Катлар саны**					
	1 - 3					
2 000	46,0					
4 000	49,0					
6 000	53,0					
8 000	58,0					
10 000	64,0					
12 000	70,0					

19нчы таблица

Җәмәгать биналарын инженерлык белән тәэмин итү системасына беренчел энергиянең еллык суммар чыгымының чагыштырмача база дәрәҗәсе

(елына бер кг.т./кв. метр)

(елына бер кг. т./кв. метр) **тәүлегенә-градус**	**Биналарны эксплуатацияләү режимы, сәгатьләрдә**					
	40 - 60	**61 - 80**	**81 - 100**	**101 - 120**	**121 – 140**	**141 - 168**
2 000	61,5	68,0	74,5	81,0	87,5	940
4 000	54,9	59,9	64,9	69,9	75,8	79,8
6 000	61,3	65,0	68,7	72,4	76,0	79,6
8 000	68,7	71,4	74,1	76,9	79,7	82,4
10 000	75,5	77,4	79,3	81,2	831	85,0
12 000	85,5	87,4	88,3	90,2	92,1	94,0

Шәһәр төзелешен проектлау буенча җирле нормативларга
10нчы кушымта

ЯНГЫН КУРКЫНЫЧСЫЗЛЫГЫ

Нефть һәм нефть продуктлары складлары территорияләрендәге биналардан һәм корылмалардан алар белән чиктәш саклау объектларына кадәр янгынга каршы ераклык

Объектларның исеме, чикләре биналар һәм корылмалар белән нефть һәм нефть продуктлары складлары	Биналардан янгынга каршы				
	I	II		Ш	Ш
1	2	3	4	5	6
Чикләүче биналар һәм корылмалар алар тарафыннан җитештерү объектлары	10 0	40 (100)	40	40	30
Урман утыртмалары булган урманчылыклар (Урман парклары) һәм катнаш токымнардан; яфраклы токымнардан	10 10	50 100	50 50	50 50	50 50
Урман материаллары, торф, җепселле складлар җепселле ягулык матдәләре, печән, салам, шулай ук ачык торф залогы участоклары	10 0	100	50	50	50
омуми челтәрдәге тимер юллар (табан ботакларына кадәр): станцияләрдә;разъездларда һәм платформаларда;аралыкта	15 80 60	100 70 50	80 60 40	60 50 40	50 40 30
гомуми челтәрнең (машиналар йөрү өлеше): I, II һәм III IV и V категории	75 40	50 30	45 20	45 20	45 15
Торак һәм иҗтимагый биналар	20 0	100 (200)		10 0	10 0
	50	30	30	30	30
Шәхси гаражлар һәм ачык стоянкалар өчен автомобильләр	10 0	40 (100)	40	40	40
Складка карамаган чистарту канализация корылмалары һәм	10 0	100	40	40	40
Су заправкасы корылмалары, юк	20 0	150		75	75
Резервуар парк өчен авария сыйдырышлыгы (авария сыешлыклары)	60	40	40	40	40
Шартлаткыч һәм янгын куркынычы буенча А һәм Б категорияле технологик җайланмалар һәм газ яндыру өчен факел җайланмалары	10 0	100		10 0	10 0

Автозаправка бензин станцияләреннән һәм дизель ягулыгыннан алар белән чиктәш объектларга кадәр янгынга каршы ераклык

Объектлар исемнәре янгынга каршы ераклыклар	Автозаправка станцияләреннән янгынга каршы		
	җир асты резервуарлары белән	Җир өсте резервуарлары белән	
		сыйдырышлыгы 20 куб.метр дан артык	сыйдырышлыгы 20куб.метр га кадәр
1	**2**	**3**	**4**
Җитештерү, склад һәм администрацияләр- спорт-көнкүреш биналары һәм корылмалары фикерләү	15	25	25
Урман утыртмалары булган урманчылыклар парклары) ылыслы һәм катнаш токымнар;яфраклы токымнар	25 10	40 15	30 12
Торак һәм иҗтимагый биналар	25	50	40
Кешеләр күпләп була торган урыннар	25	50	50
Шәхси гаражлар һәм ачык стоянкалар өчен автомобильләр	18	30	20
Сату киосклары	20	25	25
Гомуми челтәрдәге автомобиль юллары (край аша торган өлешендә): I, II һәм III категорияләр;IV һәм Категорияләр	12 9	20 12	15 9
Электрлаштырылган шәһәр маршрутлары бүлеге (элемтә өчен кадәр)	15	20	20
Тимер юллар гомуми челтәре	25	30	30
Автозаправка станцияләренә карамаган чистарту канализация корылмалары һәм насос станцияләре	15	30	25
АН, БН, ГН категорияле радиоактив һәм зарарлы матдәләр булган биналар һәм корылмалар		100	
Урман материаллары, торф, сүсле ягулык матдәләре, печән, салам складлары, шулай ук ачык торф залогы участоклары	20	40	30

3нче таблица

Изотермик ысул белән складка кермәгән объектларны һәм корылмаларны саклаганда 10 000 куб. метр булган складтагы резервуардан янгынга каршы ераклык

Бина һәм корылмаларның исеме	Янгынга каршы аралар			
	Басым астындагы җир өсте резер вуарлары белән, шул исәптән яртылаш изотермик булган.	Басым астындагы җир асты резервуарлары белән	Изотермик булган җир өсте резервуарлары	Изотермик булган җир асты резервуарлары
1	**2**	**3**	**4**	**5**
Трамвай юллары һәм троллейбуслар гомуми челтәрнең тимер юллары	100	75	100	75
Гомуми челтәрдәге автомобиль	50	50	50	50
Югары көчәнештәге электр үткәргеч	1.5 биеклектән дә ким түгел	1.5 биеклектән дә ким түгел	1.5 биеклектән дә ким түгел	1.5 биеклектән дә ким түгел
Чиктәш оешмалар территорияләре	300	250	300	200
Торак һәм иҗтимагый биналар	санитар-яклау зонасыннан тыш, әмма 500дән ким түгел	санитар-яклау зонасыннан әмма 300дән ким түгел	санитар-яклау зонасыннан әмма 500дән ким түгел	санитар-яклау зонасыннан әмма 300дән ким түгел
Җылылык үзәге	200	200	200	200
Урман материаллары һәм каты ягулык	200	150	200	150

10нчы таблица

Ылыслы токымнарның урман урманчылыклар (Урман парклары) территориясен яки складны коймадан)	100	75	100	75
Урман токымнарының урман урманчылыклар (Урман парклары) склад территориясен коймадан)	20	20	20	20
Завод эчендәге җир өсте һәм җир		15тән якын	20дән якын түгел	15тән якын түгел
Җитештерү зонасында оешма корылмалары резервуарлар, кубик 2000 - 5000; 6000 - 10 000	150 250	120 200	150 200	100 125
Факель урнаштыру (факелның	торба үткәргечләре складка карамый	100	150	200
Оешма территориясе янындагы зонада (административ зонада)биналар һәм корылмалар (административ зонада)биналар һәм корылмалар	250	200	250	200